Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker

1872 · 1922

AKTIESELSKABET

DE DANSKE SUKKERFABRIKKER

1872 — 20. APRIL — 1922

ET FESTSKRIFT

UDARBEJDET AF

POVL DRACHMANN OG L. ESTRUP

KØBENHAVN

EGMONT H. PETERSENS KGL. HOF-BOGTRYKKERI

MCMXXII

INDLEDNING

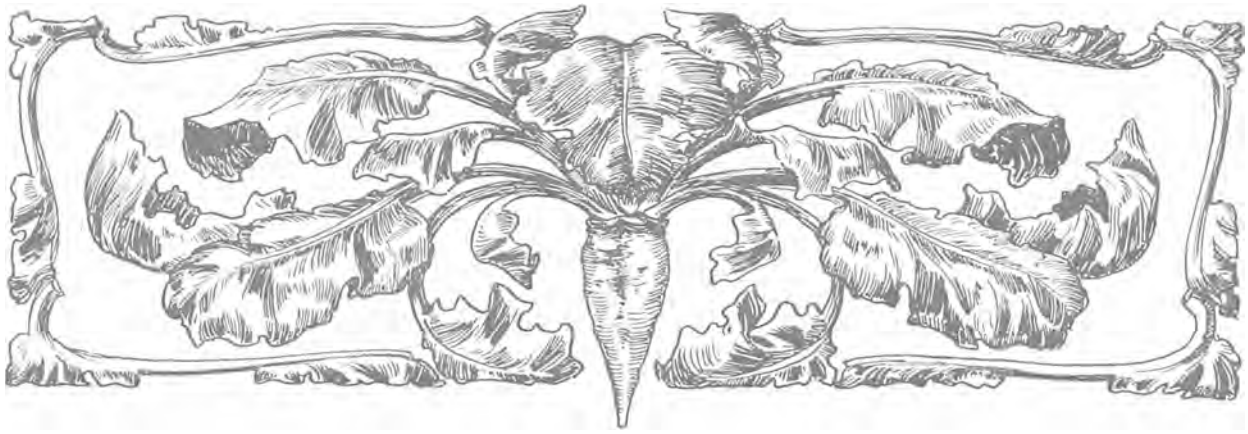

SUKKERETS OPRINDELSE OG VERDENSVANDRING

RØRSUKKERET

SUKKERET er som Sødemiddel ældgammelt, omend ikke i vor Verdensdel og navnlig ikke under vore Breddegrader, idet den oprindelige Sukkerplante, Sukkerrøret, er knyttet til tropiske og halvtropiske Egne, af hvis fugtige Frodighed Sukkeret dannes i Naturens store Laboratorium. Ostindien, navnlig Bengalen, er Sukkerets ældste Hjemsted. Derfra breder det sig mod Øst og Vest, mens Forbruget væsentlig er lokaliseret til Produktionsstederne. I Europa hører man første Gang Tale om Sukkeret efter Alexander den Stores Erobringstog mod Indien. Fem Aarhundreder ind i vor Tidsregning er Persien og Mesopotamien blevet vigtige Sukkeregne; Araberne fører under Kalifatets Kampe Sukkeret videre til Middelhavslandene og udvikler baade Sukkerplantens Dyrkning og Sukkerudvindingens Teknik i betydelig Grad. Korstogene betegner endelig Gennembrudet i Europas Kendskab til Sukkeret, og med de hjemvendende Korsriddere faar Forbruget Udbredelse. Det tilfredsstilles dog baade da som i Aarhundreder fremover fra fremmede Egne — kommer som saa mange andre af de store Forbrugsartikler, som Europas Kultur er opbygget paa, med fjerne Landes Mystik over sig, afgivende Basis for den vaagnende Verdenshandels dristige Pionervirksomhed. Snart overtager dog den europæiske Handelsmand selv Raffineringsvirksomheden, medens Sukkeret tilføres som Raasukker fra Produktionslandene. Venedig bliver Handelscentrum med Hovedstabelpladser i Regensburg og senere Augsburg og Nürnberg.

Under Tyrkernes Fremrykning ødelægges Sukkerkulturen i det nære Østen. Lissabon bliver Venedigs Arvtager, og Spanien og Portugal, der iøvrigt selv optager Sukkerplantens Dyrkning, bliver navnlig efter Opdagelsen af Søvejen til Indien de næste Udgangspunkter for Sukkerhandelen og dermed for Sukkerforbrugets Fremtrængen. Opdagelsernes Tidsalder bringer imidlertid ogsaa selve Sukkerplanten paa Vandring, spreder Sukkerkulturen over Azorerne og de Kanariske Øer til Amerika; ved Portugiserne til Brasilien, ved Spanierne til Vestindien. Tyngdepunktet for Sukkerhandelen forskydes derved yderligere mod Vest, og snart kan end ikke Lissabon opretholde sin Stil-

ling som Europas Sukkergrossist, men maa afgive Mellemhandelen til Hollænderne, der, efterhaanden som de fravrister Portugiserne deres Kolonier, ogsaa overtager Producenternes Rolle. Med Englands rivende Vækst som Kolonialmagt træder endelig dette Land, og efter Løsrivelsen tillige Nordamerikas Forenede Stater i stigende Grad frem som Forhandlere og Producenter af Rørsukkeret.

Fra Amerika naar Sukkerrøret efterhaanden tilbage til Afrika og Asien. Paa sin aarhundredlange Vandring i Krige, Korstog og fredelige Opdagelsers Kølvand har Rørsukkeret omsider sluttet sin Ring omkring Jorden — dog stadig begrænset til et Belte, hvis Klima og øvrige naturlige Vilkaar svarer de særlige Vækstforhold Regning, og som antages at være de selvfølgelige Forudsætninger for al Sukkerdyrkning, indtil Sukkerrørets kemiske Tvillingbroder og kommercielle Dødsfjende, Sukkerroen, dukker op under kolde og mørke Himmelstrøg, fjernt fra Tropernes Sol og evige Sommer, for brat at standse Rørsukkerets Sejrsgang og selv at tage Føringen.

Til Trods for denne Sukkerrørets lange Vandring foregaar Udviklingen af Sukkerforbruget kun langsomt. I Aarhundreder er Sukkeret for Europa en Luksusvare, som bringes det fra de venetianske Raffinaderier. I det 14. og 15. Aarhundrede er Sukkeret i Norden kun at finde ved Stormændenes Gæstebud, medens Honning o. l. endnu dækker Menigmands Trang til Sødemidler, som Tilfældet havde været i umindelige Tider — forsaavidt denne Trang overhovedet tilfredsstilledes gennem et specielt Næringsmiddel. Ved Overgangen til det 16. Aarhundrede gør de nye Produktionslande sig gældende, navnlig de Kanariske Øer, Azorerne og Vestindien. Prisfald og et voksende Forbrug bliver Følgerne, og i Slutningen af det 18. Aarhundrede er Sukkeret blevet en Standardvare i hine Tiders blomstrende Storhandel og en almindelig Forbrugsartikel i de velstillede Klasser. Netop paa dette Stadium af Sukkerforbrugets Udvikling begynder de første usikre Tilløb til en selvstændig europæisk Sukkerkultur gennem Sukkerroedyrkningen med den tilknyttede industrielle Proces.

ROESUKKERET

Medens Rørsukkeret saa at sige er Naturens fuldt færdige Gave til Menneskehedens Husholdning, Solens og Sydens Barn, er Roesukkeret, skønt i kemisk Henseende nøjagtig ens med Rørsukkeret, træffende blevet betegnet som et Barn af Teknik og Toldbeskyttelse*). Ganske vist kræver ogsaa Rørsukkerets Udvinding og Tilberedning en industriel Proces, som dog — endnu den Dag i Dag — kan være saare primitiv og ligetil, og som selvfølgelig navnlig var det i Sukkerhistoriens Morgen, men for Roesukkerets Anvendelighed bliver den industrielle Proces, tilmed af meget kompliceret Art, en afgjort Forudsætning, ligesom selve Sukkerplanten her maa under rationel Røgt og Forædling for at opfylde sit Formaal.

Medens Rørsukkerets Anvendelse derfor taber sig i Tidernes Mørke, kan Roesukkeret føres tilbage til bestemte Eksperimenter foretagne af den praktiske og videnskabelige Kemi i nyere Tid, samtidig med at Statsforanstaltninger bliver den mægtige Løftestang, der fører Videnskabens banebrydende Arbejde over det døde Punkt.

I 1747 offentliggjorde Berliner Kemikeren A. S. MARGGRAF i det prøjsiske Akademis

*) Dr. L. V. BIRCK: Sukkerets Historie, Kjobenhavn 1909.

Beretning Resultaterne af nogle Undersøgelser, som viste, at der findes Sukker i forskellige Roearter, og da ganske særlig i Runkelroen. MARGGRAF selv nærer dog ingen synderlige Forventninger om sin Opdagelses praktiske Betydning, og det er først, efter at Undersøgelserne er blevet taget op og fortsat af hans Elev, FRANZ CARL ACHARD, at deres praktiske Betydning træder klart frem. Efter et saare møjsommeligt og ihærdigt Arbejde, ikke mindst med Dyrkningsforsøg af de i Betragtning kommende Roearter, lykkes det ACHARD at fremstille Roesukker i større Mængder og i 1799 overrækker han FREDERIK WILHELM III af Prøjsen de første 5 Kilo Sukker fremstillet af Roer. Besjælet af den Bevaagenhed og Interesse for al Erhvervsfremme, som kendetegnede hine Tiders Majestæter, støtter Prøjserkongen ACHARD med betydelige Pengemidler og sætter ham herved i Stand til at erhverve et Gods i Schlesien, hvor ACHARD begyndte Dyrkning af Sukkerroer i stor Stil, og hvor i 1802 Europas første Roesukkerfabrik kunde aabne sin første Kampagne. De opnaaede Resultater kaldte hurtigt andre Fabriker frem baade i Tyskland og i Bøhmen, medens ACHARDS Skrifter om Roesukkerfabrikationen spredtes over Europa og i en Række Lande gav Stødet til Forsøg paa at indføre denne nye og opsigtsvækkende Industri.

Det er ikke godt at vide, hvorledes det var gaaet med Roesukkerindustriens videre Udvikling trods de smukke Resultater, der var naaet, hvis ikke Fastlandsspærringen, som fulgte umiddelbart efter den første Fabriks Anlæggelse og afspærrede Europa fra alle søværts Tilførsler, deriblandt ogsaa af Rørsukkeret, med et Slag havde godtgjort den nye Industris mægtige nationaløkonomiske Betydning. Ganske vist influerede Fastlandsspærringen ogsaa paa Roesukkerindustriens Rentabilitet, idet Sukkerpriserne steg mægtigt under Blokaden, men det er dog ingenlunde saaledes, at det er dette sidste Moment, der var afgørende for den Støtte, Fastlandsspærringen ubestrideligt har afgivet for Roesukkerindustriens Trivsel. Roens Sukkerudbytte var nemlig endnu saare ringe, kun 3 Procent, og navnlig Brændselsudgifterne ved Fabrikationen uforholdsmæssigt store, saaledes at selv Blokadens Toppriser aldeles ikke gjorde Produktionen lukrativ. Det blev derfor mere den maalbevidste Erhvervspolitik, den Selvhjælpspolitik, som vi genfinder rundt om i Europas Lande med saa forbausende Ensartethed ved den næste Verdenskrig omtrent 100 Aar senere, som blev den afgørende Faktor, idet Roesukkerindustrien i dens første Aar kun muliggjordes ved storslaaede Understøttelser fra Statens Side. I Frankrig udlægges i 1811 paa kejserlig Befaling 32 000 ha Jord til Roedyrkning, og baade i Frankrig, Prøjsen og Rusland udsættes store Belønninger for Dyrkning af Sukkerroer. Ikke mindre vigtigt er det maaske, at selve Sukkeret i disse Aar faar sin Anerkendelse som et vigtigt og uundværligt Næringsmiddel. Tyskland, Roesukkerindustriens egentlige Hjemsted, bliver imidlertid snart Krigsskueplads for de mægtige Krigsoperationer til Lands, og samtidig maa Prøjsen og de tyske Stater af finansielle Hensyn indstille Understøttelserne til Sukkerindustrien, som derfor kommer i Forfald og sygner hen, indtil Fastlandsspærringens Ophævelse omsider giver den Naadestødet. I 1828 maa den sidste tyske Roesukkerfabrik standse.

Det er Frankrig, der i disse Aar har været forskaanet baade for at afgive Valplads og for finansielt Sammenbrud, som under NAPOLEON I. overtager Føringen paa Roesukkerindustriens Omraade. En maalbevidst Told- og Industripolitik fremmer baade Roedyrkning og Industri i mægtig Grad. Ogsaa i Frankrig trues imidlertid Roesukkerindustrien ved Fastlandsspærringens og Statsunderstøttelsernes Ophør med Undergang, men

efter at Landet har overvundet den politiske og økonomiske Krise efter Kejserdømmets Fald, bringer en fortsat og kraftig Toldbeskyttelse hurtigt Industrien paa Fode igen, og betydningsfulde Fremskridt i Roesukkerindustriens Teknik bliver Frankrigs store Indsats i denne Industris Udvikling. Indtil 1830'ernes Begyndelse er Roesukkerfabrikationen næsten udelukkende under fransk Indflydelse.

Saaledes værnet mod ydre Forhold er den nye europæiske Sukkerindustri vokset op, men kun for senere at møde det voldsomme Anfald, som den tidligere Enehersker paa Sukkermarkedet, Rørsukkeret, retter mod den nyopdukkede Konkurrent for at slaa den ned i Tide og definitivt. Da Rørsukkeret efter Blokaden og Krigstidens Ophør igen vælter ind over det europæiske Marked, bryder Sukkerpriserne sammen, og der følger baade for Roesukkerindustrien saavel som for mange andre Erhvervsgrene en Tid, som i mangt og meget ligner just de Forhold, under hvilke nærværende Skrift træder ud i Livet. Kampen blev haard, men trods alle Vanskeligheder godtgør Roesukkerindustrien tilfulde, at den ingenlunde er et blot Krigsfænomen. Til Trods for en vis — og maaske forstaaelig — Skepsis overfor den nye Industris Fremtidsmuligheder holder da ogsaa Statsmagten sin beskyttende Haand over Sukkerindustrien, medens det samtidig overlades den selv at forbedre sine Eksistensvilkaar gennem tekniske Fremskridt, der betinger højere Sukkerudbytte og bedre og billigere Fremstillingsmetoder. Endelig ebber Krisen da ud. Den franske Sukkerproduktion gaar fremad, vokser alene i Aarene 1829—35 fra 4 til 40 Millioner kg. Disse Resultater bevirker, at man i Tyskland i Begyndelsen af 1830'erne atter tager fat paa Roesukkerfabrikationen. Fra Prøjsen og Østrig sendes sagkyndige til Frankrig for at studere Industriens Fremskridt, og Resultatet bliver Starten af en Række nye Fabriker rundt om i de tyske Lande — og siden videnom.

Det gamle Europa har beholdt sit Tag i sin nye Industri, medens den nye Verden og Kolonirigerne forgæves har ført deres Ødelæggelsesoffensiv frem til Fordel for det hævdvundne ældgamle Produkt, Rørsukkeret. I disse Aar begynder langsomt, men uimodstaaeligt en af Verdensøkonomiens store Strømkæntringer; endnu er der haarde Kampe, langvarige Styrkeprøver, Opgør paa Liv og Død tilbage, men Roesukkeret har indtaget sin Plads i den store Samfundshusholdning, er umærkelig gledet frem som en Strøm, der med stedse stigende Styrke gaar ind i det fælles Vareomløb, der i ustandselig skiftende Fornyelse danner Pulsaarerne i Verdensøkonomiens Organisme.

DANSK SUKKERFABRIKATIONS HISTORIE

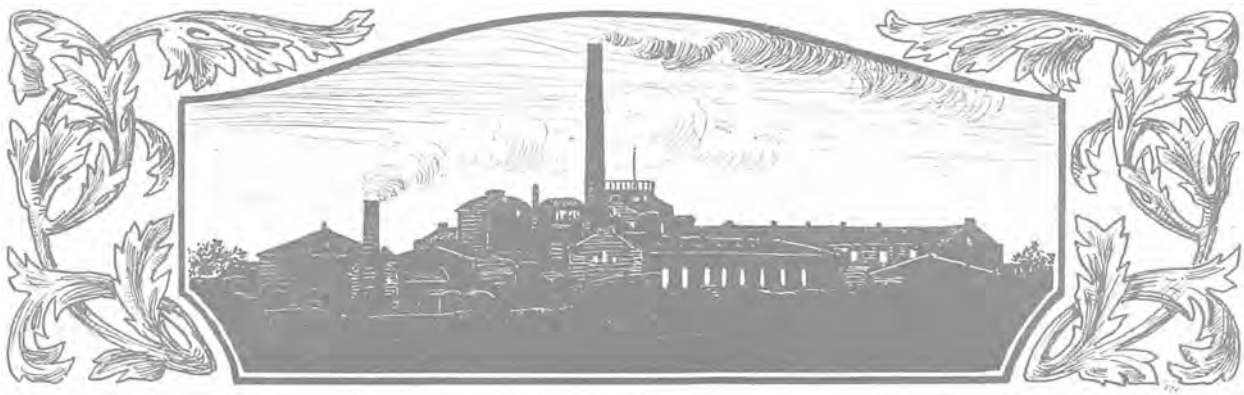

DANSK SUKKERPOLITIKS FØRSTE TIDER

HELT ind i det 16. Aarhundrede er Sukkeret endnu en sjelden Vare i Danmark, en Luksusartikel, meget attraaet og lidet udbredt. Foruden sine tiltrækkende Egenskaber med Hensyn til Smag og Næringsværdi har Sukkeret i den almene Bevidsthed i hine Tider tillige Ry af at besidde helbredende Kraft. Det forhandledes da ogsaa i Apotekerne, som dog paa den Tid overhovedet fører mange lækre Rariteter. Efterhaanden faar dog ogsaa en Del Kræmmere Lov at forhandle Sukker. Den ældste Form for Sukkeret i det danske Forbrug er Sukkerkandis, som man fik fra Venedig. Senere bliver hvidt Sukker i Toppe den almindelige Form i Handelen, og snart bliver »Sukker canari« fra de Kanariske Øer det hyppigst brugte. Samtidig bruger man en Art Sukker, der er løs og altid maa være indpakket, og som derfor kaldes Ladesukker. Fælles for alle Slags Sukkermærker er imidlertid, at de indføres fuldt færdige fra Udlandet.

Under CHRISTIAN IV knæsættes endelig Merkantilismens Herredømme i Danmark. Kronen ønsker at udvide sin finansielle Kraft ved at gøre sine Pengemidler frugtbringende i økonomiske Foretagender; men maaske allerstærkest er dog dens Ønske om at hæve sin Magt og Anseelse, udadtil og indadtil, ved at fremme Landets økonomiske Vækst og ved alle Slags Midler at forcere Udviklingen frem til Gavn og Fordel for Kronens Glans og Rigets Storhed. Blandt den betydelige Række Industrier, den danske Statsmagt ud fra disse økonomiske og politiske Principer fremelskede, indgaar ogsaa Sukkerindustrien i Form af Raffineringsvirksomhed.

De første danske Sukkerraffinaderier stammer saavidt vides fra 1620, da to Udlændinge, CUSCORT og VON DER HEYDE, faar enslydende Privilegier paa at raffinere Sukker. Begge faar 6 Aars Fritagelse for Næringsafgift og for Told af Raasukker. Dette Tilløb blev dog uden Betydning, idet den sidstnævnte Privilegiehaver sandsynligvis end ikke er naaet til at faa anlagt et Raffinaderi, medens CUSCORT meget snart maa opgive sin Virksomhed, hvorefter der allerede i 1624 gives HENDRICK KORTSEN Eneret til at forsyne Kjøbenhavn med raffineret Sukker, »saa gott, reent og velrefinerede sucker, topsucker och suckercandi, huit och røtt, och for saa gott kiøb, som det fra nogen andensteds kunde

hidføris och selgis«. Det gaar imidlertid ikke denne Monopolindehaver bedre end hans priviligerede Forgængere, idet Magistraten allerede Aar 1625 efter kongelig Ordre indleder Undersøgelse mod ham for at have forbrudt sit Privilegium, hvorefter ogsaa han gaar ud af Sagaen.

Først et kvart Aarhundrede senere, da Handelskompagnierne paa Afrika og navnlig paa Vestindien opstaar, kommer der paa denne nye og betydelig mere naturlige Basis Gang i Raffineringsindustrien herhjemme. I 1655 faar Det afrikanske Kompagni Privilegium gældende for 20 Aar paa et »Sukkerhus«, og i 1656 køber Renteskriver JENS LASSEN den selvsamme Grund i den nuværende Slotsholmsgade, hvor senere Raffinaderiet »Phønix« blev drevet, og hvor »A/S De danske Sukkerfabrikker« nu har deres Hovedkontor, for her at anlægge et Raffinaderi til Forædling af det af Kompagniet hjembragte Raasukker.

Den kort efter udbrydende Krig med Sverige ødelægger imidlertid ogsaa JENS LASSENS Sukkerkompagni, og allerede i 1661 maa det opløses, fordi det »var i temmelig Giæld uden ydermere Kapital«, og »det velmente og gode Forehavende til Fordel ey vilde gelinge«. Raffinaderiet lejedes derefter ud til et Par andre Liebhavere »paa det saadant nøttigt Werck icke med alle fructløes skal bliffue«. Et nyt Privilegium udstedes atter paa 20 Aar, men trods de store Begunstigelser, der tilstaas Privilegiehaverne og en Beskyttelsestold paa 6 Sk. pr. Skaalpund raffineret Sukker, kan Sukkerhuset stadig ikke betale sig. I 1677 sælges det ved Auktion og havner efter adskillige Omskiftelser hos Det ostindiske Kompagni. I 1697 faar atter en Privatmand Privilegium paa Drift af Sukkerhuset, men Heldet vil stadig ikke følge Foretagendet, og i 1704 standser Sukkerhuset definitivt sin Raffinaderivirksomhed — som først genoptages paa dette Sted i 1776 af Det guineiske Kompagni.

Med det 18. Aarhundrede er vi imidlertid traadt ind i den danske Merkantilismes egentlige Blomstringstid, i hvilken de ofte saare skrøbelige Rammer, som denne Politik havde bygget op i det foregaaende Aarhundrede, nu fyldes med et afgjort mere haandgribeligt og levedygtigt Indhold, der atter virker tilbage paa hele Systemet. Lad være at vor Tids Nationaløkonomer og Politikere har let ved at finde Fejlene frem i Merkantilismens Politik og anlægge en letkøbt Kritik deraf, een Ting vil man aldrig kunne fraskrive denne Periode, nemlig en storslaaet og maalbevidst national Erhvervspolitik, hvori det nedarvede Magtbegreb, der knytter sig til Statens Væsen, blandes med den gryende nye Tids vældige Udvidelse af økonomiske Perspektiver og kommerciel Fantasi. Er end mangt og meget i dette System kunstigt og bygget paa Sand, bliver der dog tilbage som en Faktor, der vil hævde sig gennem Tiderne, saalænge Nationerne bestaar, Statsmagtens faste Vilje til Landets materielle og dermed kulturelle Fremgang og Trivsel, en Vilje, i hvilken midtpunktsamles hele Folkets Solidaritetsfølelse, Energi og Foretagsomhed. Ved kontante Tilskud fra Statskassen, ved høje Toldbeskyttelsessatser, Importforbud, Monopolrettigheder og Skatteprivilegier begunstiger man Handelskompagnier og industrielle Virksomheder. Samtidig arbejder man maalbevidst for at opelske Byerne som Rigets faste Støttepunkter og i særlig Grad da Residensstaden ved at yde Importprivilegier og Stabelrettigheder.

I Aaret 1671 erhvervedes Øerne Sct. Thomas og Sct. Jan, og samme Aar oprettedes et Vestindisk Kompagni, der senere blev sammensluttet med Det guineiske. I 1733 kommer der et nyt og saare betydningsfuldt Moment ind i den danske Sukkerpolitik, idet Det

vestindiske Kompagni køber Sct. Croix af Frankrig for i 1754 at afhænde Øen til den danske Stat. Hermed er vi traadt ind i selve de raasukkerproducerende Landes Rækker. For at fremme Sukkerindustrien giver Staten Det vestindiske Kompagni Eneret til at raffinere Sukker og tredobler Tolden paa importerede Raffinadeprodukter. I 1750 tager man endelig Skridtet fuldt ud og forbyder simpelthen Indførslen af raffineret Sukker. Importen af Raasukker forbeholdes Kjøbenhavn som Stabelplads, men Kompagniet maa dog forpligte sig til at holde Sukkeroplag i hver Stifts-Hovedstad eller anden belejlig Handelsstad, saaledes at Forbrugerne dér kan købe Sukkeret til samme Priser som i Hovedstaden. Mod Slutningen af den tyveaarige Periode, i hvilken Kompagniets Privilegium gælder, begynder Staten at gøre Indskrænkninger i dets Monopol ved at give forskellige Provinsbyer Lov til at oprette Sukkerraffinaderier med lokalt Monopol. Dette gælder saaledes Randers, Aalborg, Viborg og Odense.

Naar man fra Statens Side udsteder disse Privilegier og i 1754 endog gaar til en fuldstændig Ophævelse af Raffineringsmonopolet, er Aarsagen den, at Sukkerindustrien nu er ved at blive en overordentlig lukrativ Forretning, som man gerne ser Hans Majestæts vindskibelige Undersaatter tage op i størst muligt Omfang. Den store Drøm om Sukkeret som en national Rigdomskilde er ved at gribe alle, baade Statsmagten og private. Den blander sig naturligt sammen med den endnu større Drøm om Kolonier og udvidet Herredømme paa fjerne Kyster og Strande, om oversøisk Handel, Skibsfart, Magt og Ære.

Den ændrede Politik er da ingenlunde ubegrundet, thi ikke blot er Sukkerforbruget paa Hjemmemarkedet mægtigt stigende, men ogsaa Udførslen, særlig til Østersølandene, antager en efter Datidens Forhold meget betydelig Størrelse. Monopolet er derfor nu blevet en Hindring for den Udvikling, man først af alt vil fremme, for Vekselvirkningen mellem den opblomstrende Oversøhandel og Moderlandets industrielle Virksomhed, og sluttelig afkøber Staten Det vestindiske Kompagni dets samtlige Ejendele for 22 Tønder Guld, hvorefter baade Sukkerhandelen og Raffineringsindustrien gives fri. I samme Nu strømmer Ansøgningerne om nye Privilegier ind. I 1754 alene 18, som alle bevilges. Ganske vist kommer ikke alle disse Privilegier til Udnyttelse, men i 1760 er der dog 13 Raffinaderier i Virksomhed alene i Kjøbenhavn, og i 1780 er Antallet steget til 20. Paa dette Tidspunkt finder man dog fra Regeringens Side Anledning til at slaa bak og standse Udstedelsen af Privilegier, navnlig da der ogsaa i Provinsen er opstaaet en Række ret betydelige Anlæg, som dog ingenlunde hindrer, at Raffineringsvirksomheden stadigvæk er en særdeles indbringende Forretning.

I Slutningen af Aarhundredet raffineres herhjemme ca. 16 Millioner Pund Sukker, og denne Vare spiller nu en saa dominerende Rolle, som man i vore Tider maaske daarligt kan forestille sig. Af den samlede Udførsel fra Kjøbenhavn i Aarene 1763—64 var saaledes over 50 Procent, i 1782 endog 85 Procent vestindiske Produkter! Baade Sukker- og Kolonidrømmen er blevet til gylden Virkelighed, Arbejdet for at gøre Kjøbenhavn til Stabelplads for Østersøbækkenet kronet med Held. I 1768 udvides de kjøbenhavnske Raffinaderiers Privilegier betydeligt, »fordi de tilsammen er stegne til en Fuldkommenhed, at de regnes blandt Nationens vigtigste Handelsbrancher«. I 1798 har Kjøbenhavn ialt 18 Raffinaderier, der tilsammen beskæftiger over 500 Arbejdere.

Den danske Sukkerindustri eller rettere Raffinaderivirksomhed var saaledes blevet en Storindustri, men ganske vist en Storindustri, som trods alt hvilede paa et usikkert

Grundlag. Monopolrettigheder, en overdreven Beskyttelse, men ikke mindst en Statsinteresse, der efterhaanden flyttede sig fra Industriens Opblomstring til dens Pengekasser, blev en Trusel for Industriens sikre Udvikling. De stadig stigende Afgifter til Staten viste sig snart at føre til en Formindskelse saavel af det indenlandske Forbrug som af de udenlandske Afsætningsmuligheder. For en vis Side i moderne Skattepolitik er der heri en god Del at tage Lære af! — Resultatet af samtlige disse Forhold blev, at den saa hastigt opblomstrende Sukkerindustri faktisk manglede den faste Underbygning, som enten et tilstrækkelig stort og stabilt Hjemmemarked eller en i Konkurrencen med Udlandet overlegen Teknik alene kan give. Derved bliver det tillige forklarligt, at vor Sukkerindustri ikke havde tilstrækkelig Modstandsdygtighed overfor de Begivenheder, som snart skulde indtræde omkring Aarhundredskiftet.

Et alvorligt Grundstød faar Sukkerindustrien allerede ved Overgangen fra Merkantilismens Protektionisme til den nyfrembrydende Liberalismes Frihandelsprinciper, der herhjemme knæsættes maaske først i hele Europa med Toldloven af 1797. Hermed nedsættes Tolden paa raffineret Sukker, og Eksportpræmie-Systemet bortfalder. Den bratte Overgang, som denne Strømkæntring i vor Toldpolitik saavel som i vort øvrige offentlige Liv repræsenterer, neutraliseres dog i sine Virkninger overfor Sukkerindustrien ved den Række glimrende Aar, der netop nu fulgte og som varede lige saa længe, som Danmark kunde opretholde sin Neutralitet midt i et krigsførende Europa. Men da Krigens Ulykker i Aar 1807 ogsaa brød ind over vore Lande, kommer det uafvendelige Sammenbrud. Raastoftilførslerne standses, og Raffinaderierne gaar i Staa. Vort eget Marked lægges øde, og samtidig indtræder de Forhold, som Historien senere, godt 100 Aar efter, skulde gentage med saa forfærdende Lighed, at ogsaa de fremmede Markeder, hvor vor Eksport havde sin lønnende Afsætning, falder bort, dels fordi de paagældende Lande som Rusland og Prøjsen nu selv oparbejder den fornødne Raffinaderivirksomhed, og dels fordi vore værste Konkurrenter, England og De Forenede Stater, for hvem Raastoftilførslerne henholdsvis Sukkerdyrkningen stadig staar aaben, faar et Opsving, som bringer dem langt forud for os i Teknik og kommerciel Landvinding.

Med Aarene 1807 og 1814 styrter alle Drømme om Danmarks Storhed og alle Kendsgerninger, der underbyggede disse Drømme, sammen som et Korthus. Det er i disse Aar, at Danmarks Stormagtsstilling, især paa det kommercielle Omraade, begraves. Vor Orlogs- og Handelsflaades Tab og Monarkiets frygtelige Lemlæstelse giver et økonomisk Blodtab, som Nationen er det meste af et Aarhundrede om blot nogenlunde at indvinde. En Industri som Raffineringsvirksomheden maa selvfølgelig i særlig Grad drages med i det almindelige Sammenbrud. Ved Fredsslutningen frembyder da den før saa blomstrende og gyldne Erhvervsgren et trist Skue. Det viser sig fremfor alt umuligt at oparbejde Eksporten igen, men det kan ikke skjules, at en væsentlig Aarsag hertil ogsaa maa søges i de ugunstige Afgiftsforhold for vore Raffinaderier, der hovedsagelig arbejder med det sirupholdige Sct. Croix Sukker, som alene var forbeholdt Moderlandet. Kolonierne i Vestindien har vi reddet ud af den store Ruin, men Hensynene hertil maa tungt betales af Hjemlandets Industri. Den ilde medtagne Statskasse glemmer Fortidens stolte Idealer og maalbevidste Retningslinier, bliver egoistisk, smaalig og pengegridsk til Ødelæggelse for Erhvervslivet og dermed i sidste Instans for sig selv. Sct. Croix Sukkeret maa allerede ved sin Udskibning fra Øen betale Eksportafgift og ved Ankomsten til Kjøbenhavn yderligere en klækkelig Indførselstold, og disse Afgifter godtgøres ikke ved Udførslen.

Overfor alle disse Vanskeligheder nytter det kun lidet, at man i de følgende Aar søger at raade Bod herpaa, saa meget mindre som England yder en stigende Udførselsgodtgørelse, medens Frankrig oversvømmer vort tidligere selvskrevne Marked i Østersøens Lande med sin Sirupeksport, der ligeledes støttes af en betydelig Eksportpræmie.

I 1821 andrager de danske Raffinaderier om en Nedsættelse i Afgiften af det vestindiske Sukker, men faar Afslag. Det eneste, man opnaar, er en Udførselsgodtgørelse af 13 Sk. pr. 100 Pund Sirup, medens man iøvrigt spises af med nogle Floskler om at ind-

DET GAMLE RAFFINADERI »PHØNIX« VED KNIPPELSBRO. OMKR. 1850
(I Baggrunden »De danske Sukkerfabrikker«s nuværende Kontorbygning, Slotsholmsgade 18)

føre bedre Apparater og Fabrikationsmetoder — et ret overflødigt Raad til en Industri, der har ydet, hvad den formaaede, og som nu overvældet af ydre Forhold og finansielt udpint ser sin Undergang i Møde. Ingen kongelig Bevaagenhed, ingen vidtskuende Statsmands Kløgt og national Vilje er tilrede med Hjælp, og i Løbet af kort Tid bukker da først de mange smaa Raffinaderier, der i sin Tid er opstaaet, under efter en voldsom indbyrdes Konkurrence, hvor det gamle Løsen »redde sig, hvo der kan«, bliver et sidste Udslag af Fortvivlelsens Desperation. I 1837 er det samlede Antal af danske Raffinaderier sunket til 14, hvoraf de 11 er beliggende i Kjøbenhavn. Ialt raffinerer disse Virksomheder kun 5 Millioner Pund Sukker, mens Eksporten er uigenkaldelig mistet.

Efterhaanden som Forholdene efter den mørke Likvidationsperiode falder til Ro og

Kræfterne atter langsomt vender tilbage, banker Tidens tekniske Fremskridt ogsaa paa vor Dør og i 1840'erne indfører de tre mest kapitalstærke kjøbenhavnske Raffinaderier, nemlig »Phønix«, Helsingørsgades og Larsbjørnstrædes Raffinaderier, en ny Fabrikationsmetode med Dampkogning i Vacuum og konkurrerer herved lidt efter lidt samtlige øvrige Raffinaderier ud, saaledes at det bliver disse tre Virksomheder, som efter den ulykkelige Krig i 1864 staar alene tilbage om at repræsentere den danske Sukkerraffinaderiindustri, idet Raffinaderierne i Hertugdømmerne, som iøvrigt havde dækket en ikke ringe Del af Kongerigets Sukkerforbrug, ved Forholdenes Magt stilles udenfor Toldterritoriet. At dette yderligere forbedrer de nævnte tre Virksomheders Vilkaar siger sig selv. At det imidlertid var denne sidste Rest af Rørsukkertilvirkningens stolte Borg i Danmark, der skulde blive en væsentlig Forudsætning for, at den nye Roesukkerindustri overhovedet blev rejst herhjemme, var der vel næppe nogen, der tænkte.

DET FØRSTE FORSØG PAA ROESUKKERFREMSTILLING I DANMARK

FTERRETNINGERNE om de heldige tyske Forsøg paa at fremstille Roesukker naaede hurtigt Danmark. Den af Blokadeforholdene fremkaldte Sukkertrang skabte selvfølgelig ogsaa herhjemme en betydelig Interesse for Fremstillingen af et Produkt, der kunde erstatte Rørsukkeret og muligvis holde baade Raffineringsvirksomheden og Forbruget oppe.

En Henvendelse fra den tyske Opfinder bringer Liv i Sagen, idet ACHARD i 1811 sender den danske Konge en Beretning om sin Fabrikation og en Prøve paa sit Roesukker. FREDERIK VI, der allerede forud var interesseret for Sagen, beordrer Kommercekollegiet til at fremkomme med Forslag om, hvorledes saadanne Fabriker kan anlægges, opmuntres og fremhjælpes her i Landet, og allerede i Sommeren 1811 foreligger Kollegiets Betænkning. Den er imidlertid foruden paa ACHARDS Afhandling bygget paa en Indberetning fra Generalmajor FREDERICK AHLEFELDT LAURVIG, som paa sit Gods Tranekjær paa Langeland i en Aarrække havde dyrket Runkelroen og i Forening med sin Ven, Generalmajor FREDERICK JUEL paa Thorseng allerede i 1809 havde planlagt Anlæget af et »Sukkerraffinaderi af Runkelroer«. Kongen havde allerede tidligere ytret sin Sympati for dette Projekt, og hans Interesse for den nye Industri stammer maaske ikke mindst herfra.

Kommercekollegiet slutter da ogsaa af Grev AHLEFELDTS Indberetning, at Runkelroen utvivlsomt kan trives her i Landet, men udtaler samtidig sine Betænkeligheder angaaende Udgifterne til Brændsel og Arbejdsløn, som ogsaa i Tyskland havde vist sig at være de svage Punkter i den nye Fabrikation. Resultatet blev dog en Anbefaling af de to Grevers Forslag om at foretage et praktisk Forsøg. I Begyndelsen af 1812 udsteder Kongen enslydende Privilegier for de to Grever til Anlæg af »en Fabrik for fuldstændig Sukkertilvirkning af den hvide Bede« paa deres Godser med Ret til at sælge det fremstillede Sukker uden anden Afgift end 8 Procent af deres Nettoindtægt af Fabrikationen. Der sattes dog som Betingelse, at der aarligt avledes og bearbejdedes 6000 Centner Roer, og at Fabriken skulde sættes i Gang allerede Aaret efter.

Grev AHLEFELDT sendte derefter en indvandret Tysker ved Navn STRIGLER, som vistnok gav sig ud for at være en større Autoritet paa Sukkeromraadet, end han viste sig at være, til Berlin for i Løbet af 2 Maaneder at lære Fabrikationen hos en derværende fremragende Kemiker, og Fabrikationen kommer da ogsaa i Gang i 1813, men rigtignok inden Fabriksbygningen var færdig. Resultaterne kom til at svare til denne

forhastede Fremgangsmaade. Man opnaaede vel at fremstille Sirup, men det lykkedes trods alle Anstrengelser ikke at udkrystallisere Sukker af denne. Hverken STRIGLER eller nogen anden kunde bringe Sagen over det døde Punkt, og det lykkedes aldrig at fremstille Sukker paa Fabriken paa Tranekjær. Nogle Sirupprøver blev sendt rundt til Grev AHLEFELDTS landøkonomiske Korrespondenter og blev vel ogsaa modtaget med Anerkendelse, men dermed endte Eksperimentet. Greven manglede baade Udholdenhed og Kapital til at føre Forsøgene videre, og i det følgende Aar kom saa det store Sammenbrud, der jo ikke skulde gøre de finansielle Betingelser bedre. Fabriken standsede, og den nye Fabrikation blev definitivt skrinlagt.

For Dyrkningen og Forarbejdningen af Sukkerroer i Danmark har dette første Forsøg sikkert været af ringe eller slet ingen Betydning. Erfaringerne omtrent 60 Aar senere viste da ogsaa, at der som første Forudsætning for at oparbejde en indenlandsk Sukkerroedyrkning og herpaa at basere en Sukkerindustri udkrævedes et mangeaarigt intensivt og udholdende Arbejde for at skabe den fornødne Interesse og Forstaaelse hos Landboerne, og det var ikke at vente, at Henvisninger til Forsøget paa Tranekjær var egnet til at vække Begejstring for Sagen eller overvinde den Skepsis, som vi i det følgende skal se mødte den nye Fabrikation og de Mænd, der gik i Spidsen for at faa den knæsat som en national Industri i vort Land.

G. A. Hagemann

ROESUKKERINDUSTRIENS INDTOG I DANMARK

TRANEKJÆR FABRIKEN er det eneste svage Forsøg fra dansk Side paa at udnytte de tyske Erfaringer og Resultater paa Roesukkerproduktionens Omraade i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Vort Eksperiment kommer imidlertid for sent til at nyde godt af Fastlandsspærringens høje Priser og af en maalbevidst Statsstøtte, og det anlægges paa en baade teknisk og økonomisk set ganske dilettantisk Basis. Det er paa Forhaand dømt til at mislykkes og frister ikke til Gentagelse.

Og umiddelbart derefter vælter Rørsukkeret atter ind over Landet, som er for deprimeret og svækket af sine politiske og økonomiske Ulykker til at kunne indlade sig paa at oparbejde en Produktion, der efter det første Forsøg at dømme synes saa vanskelig. Kampen for at ride den voldsomme økonomiske Krise af og genopbygge de sammenbrudte Finanser lægger i de kommende Aar Beslag paa alle Kræfter, og i Mellemtiden forskyder Roesukkerindustriens Tyngdepunkt sig til Frankrigs mildere Egne. Dermed ophører denne Industris nære Naboskab med Danmark, hele Sagen glider ligesom bort fra os og der skal forløbe mere end et halvt Aarhundrede, inden vi atter møder Forsøg paa at overføre Roesukkerindustrien til vort Fædreland.

I 1820'erne er Frankrig, som vi har set, bleven Roesukkerindustriens Hovedsæde. I 1828, da den sidste tyske Fabrik maa lukke, har Frankrig 103 Fabriker med en Produktion, der i de følgende Aar er Genstand for den rivende Udvikling, vi allerede har omtalt. Tyskland er imidlertid kun forbigaaende sat ud af Spillet og tager snart fat igen. Omkring Midten af Aarhundredet, da Danmark er naaet frem til en teknisk Modernisering af sin Raffineringsindustri, er Tyskland oppe paa en aarlig Produktion af $^1/_2$ Mill. Dobbeltcentner Roesukker. Fra denne Tid af begynder saa det afgørende Kapløb mellem de to Hovedproducenter, Frankrig og Tyskland, indtil dette sidste Land omkring 1880 definitivt distancerer Frankrig med mægtigt voksende Produktionscifre og takket være en Udvikling, som lader Tekniken baade i Dyrkning og Bearbejdning springe i Kæmpespring fremad mod Nutidens høje Stade. Under disse ustandselige Fremskridt naar Roens Sukkerudbytte omkring 1860 ca. 8 pCt., d. v. s. op mod det tredobbelte af Udbyttet i Fastlandsspærringens Fabriker. Samtidig faar den nye Industri Indpas i stadig flere Lande.

Det er da forstaaeligt, at man under saadanne Forhold atter herhjemme begynder at interessere sig for Roesukkerindustriens Omplantning til dansk Grund. Navnlig er dette Tilfældet fra Slutningen af 1860'erne, og Forklaringen er ganske naturligt at søge

i den betydelige Udvikling og Omlægning, vort Landbrug i disse Aar er Genstand for, saavel som i den hele nationale Genrejsningsvilje, der efter 1864 kommer til at præge vort Erhvervsliv og Interessen derfor. Tiden omkring de to slesvigske Krige og i særlig Grad efter 1864 medfører saa gennemgribende Fremskridt indenfor vort Landbrug, at dette næsten helt skifter Karakter. Redskaberne forbedres, og arbejdsbesparende Maskiner og Metoder indføres, ikke mindst under Trykket af Knapheden paa Arbejdskraft under Krigene. En ny Tid med rationel Drift, med Videnskabens Krav og Impulserne udefra som Ledestjerner og med dygtige, vidtskuende Mænd som Pionerer, er ved at bryde frem i det danske Landbrug. Jorden drænes og braklægges; i Løbet af 1860'erne øges det drænede Areal til det 6-dobbelte. Man gaar fra Rovdriftens Sorgløshed over til rationelle Dyrkningsmetoders Omhu. Samtidig begynder man saa smaat at lægge Driften om fra Korn- til Kvægproduktion. Man opfodrer en større Del af Kornet og forøger Kvægbestanden. Indkøbet af Foderstoffer udefra begynder. Kliddet, der hidtil har været et værdiløst og besværligt Affaldsprodukt fra Møllerne, faar pludselig saa stærk en Afsætning, at Efterspørgslen ikke kan tilfredsstilles. Man tvinges over til at importere Klid og fra Slutningen af 1860'erne ogsaa Oliekager, af hvilke vi hidtil havde haft en aarlig Overskudsudførsel paa flere Millioner Pund. Paa tilsvarende Maade gaar det med Anvendelsen af Kunstgødning. Trods stigende Kvægbestand tager baade Importen og den indenlandske Produktion af Kunstgødning Fart. Endelig begynder fra omkring 1870 under Verdenskonjunkturernes Tryk udefra og Videnskabens, Teknikens og det praktiske Forretningslivs Auspicier indefra den store Reformering af vor Mejeridrift, der allerede i 70'ernes første Femaar fordobler vor Smørudførsel og indleder den Udvikling, der er blevet det stolteste Kapitel i det danske Landbrugs Historie.

Der er saaledes i hine Aar et Liv og en Foretagsomhedens Aand indenfor vort Landbrug og dets ledende Mænd, en Forstaaelse af, at nye Opgaver maa tages op og nye Veje betrædes, som synes at love det bedste for Planerne om Sukkerroedyrkningens Optagelse herhjemme. Blandt Foregangsmændene indenfor det store Landbrug tager disse Planer efterhaanden fastere Form gennem en ivrig Debat i Tidsskrifter og Blade. I 1870'ernes Begyndelse drøfter man hele Landet over Anlæg af Sukkerfabriker, en ny »Sukkermani« er ved at gribe Sindene, og der er snart sagt ikke den By blot af nogen Betydning baade paa Øerne og i Jylland, der ikke tumler med store Fabriksprojekter.

Tiden skulde ganske vist vise, at disse Projekter var ulige lettere at stille op paa Papiret end at udføre i Praksis; thi trods den Udvikling, vi ovenfor har skildret, laa dog endnu navnlig i Landbrugsstandens bredere Lag Mistænksomheden overfor alt nyt paa Lur, var Træghed og Vrangvilje endnu Faktorer, der maatte regnes med — rent bortset fra de tekniske Børnesygdomme, der møder næsten enhver ny Industri.

Var derfor den hele Tidsaand selve Planerne om den nye Produktion gunstig, saa skulde dog Vanskelighederne snart melde sig for de Mænd, der med Starten af de to Foretagender: »Sukkerfabrikken Lolland« og »De danske Sukkerfabrikker« omtrent samtidig paatog sig den Mission at føre disse Planer ud i Livet og dermed grundlægge en dansk Roesukkerindustri.

»SUKKERFABRIKKEN LOLLAND«

MAN hører nu til Dags saa meget om »naturlige Betingelser« som afgørende Grundlag for industriel Udvikling, men gaar man til Bunds i Industriernes Historie, vil man opdage, at den egentlige industriskabende Faktor, alle Talemaader om naturlige eller mindre naturlige Forudsætninger til Trods, er selve *Mændene* i og bag Produktionen. Saaledes vil i dansk Erhvervs-Historie ganske bestemte Navne uløseligt være knyttede til Roesukker-industriens Grundlæggelse; for »Sukkerfabrikken Lolland«s Vedkommende i særlig Grad et enkelt Navn, nemlig: ERHARD FREDERIKSEN.

ERHARD FREDERIKSEN var født i 1843, tog Realeksamen paa Sorø Akademi og efter en praktisk Læretid hos sin Fader, der var en fremragende Landmand, og som var blevet Ejer af »Nøbbøllegaard« og »Baadesgaard« paa Lolland, tillige Landbrugseksamen. Det var et sjelden dygtigt og intelligent Hjem, han var udgaaet fra. Foruden Broderen JOHAN DITLEV FREDERIKSEN, som senere blev hans Medarbejder ved Starten af »Sukkerfabrikken Lolland«, talte han blandt sine Søskende den senere velkendte Nationaløkonom, Professor N. C. FREDERIKSEN. Efter bestaaet Eksamen blev ERHARD FREDERIKSEN Underforvalter hos daværende Etatsraad EDW. TESDORPF paa »Ourupgaard« — den Gang maaske Danmarks mest fremragende Landmand — og her vaktes efter hans eget Udsagn den særlige Interesse for Roedyrkning, der blev bestemmende for hans Livsgerning. Efter ved Rejser i Ind- og Udland at have udvidet sin landøkonomiske Horisont studerede han endvidere Mejeribrug som en af SEGELCKES første Elever og overtog kun 23 Aar gammel, 5 Aar efter Faderens Død, Fædrenegaarden »Nøbbøllegaard«. Her var det, at han stedse stærkere droges mod Realisationen af sin Yndlingstanke: Starten af en Roesukkerfabrik som Resultatet af en frugtbar Vekselvirkning mellem Landbrug og Industri, mellem Naturens og Teknikens skabende Kræfter.

Under sin Uddannelse og sine Studier havde ERHARD FREDERIKSEN haft rig Lejlighed til at overbevise sig om Sukkerroeavlens store Betydning for en intensiv Drift af Jorden. Sine Erfaringer samlede han i den Grundsætning, han senere saa ofte skulde faa Lejlighed til at indprente den danske Landbruger: *Sukkerroen sætter Landbruget i Stand til at udnytte Jorden og ordne Kreaturholdet paa en saadan Maade, at de Penge, der tages ind ved Roesalget til Fabriken, er en umiddelbar Forøgelse af Bruttoindtægten, medens samtidig Indtægten af Kornavlen og Kreaturhold ikke blot ikke forringes, men endog forøges ved den stigende Kultur.* Denne Sætning er den Dag i Dag Grundsætningen for Sukkerroedyrkningens Betydning i Landbruget.

Det var saa heldigt, at ERHARD FREDERIKSEN havde det bedst mulige Forsøgsfelt for den nye Dyrkning, han propaganderede for, lige ved Haanden, thi særlig de lollandske Agre med deres flade, stenfri, frugtbare, velmerglede og kalirige Jorder egnede sig ypperligt for Sukkerroen. Den gennem Slægtled drevne ensidige Kornavl havde efterhaanden udpint Jorden, og de forholdsvis smaa Besætninger tillod ikke en Udvidelse af Foderroedyrkningen, saaledes at der i høj Grad tiltrængtes et Skifte.

Alle Forudsætninger for en lykkelig Gennemførelse af Planerne om en lollandsk Sukkerroedyrkning med tilhørende Sukkerfabrikation syntes saaledes at være til Stede, og sammen med Broderen, JOHAN DITLEV, kastede ERHARD FREDERIKSEN sig da med sin Ungdoms fulde Kraft og Begejstring ind i Arbejdet for Løsningen af denne Opgave.

For egen Regning begyndte de to Brødre Opførelsen af »Sukkerfabrikken Lolland« i Nærheden af »Nøbbøllegaard«. I December 1872 lagdes Grundstenen, og i Løbet af 1873 stod Fabriken færdig. Den var anlagt med de smaa tyske Roesukkerfabriker som Mønster, og Produktionens Grundlag, Roearealet, leveredes dels af »Nøbbøllegaard«, dels af den under Baroniet Lungholm hørende, forpagtede »Højbygaard«.

Allerede ved Fabrikens Opførelse begyndte de første Vanskeligheder at melde sig, idet bl. a. det lollandske Banenet dengang endnu var under Anlæg, saa at alle Materialer og Maskiner til Fabriken maatte transporteres enten fra Maribo eller Nykøbing F. ad Datidens daarlige Landeveje. Under JOHAN DITLEV FREDERIKSENS Ledelse sled imidlertid en Stab af unge, virkelystne Folk sig gennem disse Vanskeligheder samt gennem den efterfølgende første og haarde Kampagne, der ikke begyndte før i Januar 1874 og først endte i April, samtidig med at Saaningen af de nye Roer skulde foretages. Blandt de unge Medarbejdere i dette Pionerarbejde var CHR. LARSEN, den nuværende Leder af Stege Sukkerfabrik, som allerede det foregaaende Aar var blevet sendt til Tyskland for at lære Fabrikationen, samt fra Efteraaret 1874 som Fabrikens Kemiker den senere Leder af Nakskov Sukkerfabrik, cand. pharm. G. FAYE.

Imedens gik ERHARD FREDERIKSEN med Dygtighed løs paa de Opgaver, der vendte ud imod Landbruget. Det viste sig snart, at Pasningen af Roerne ikke kunde magtes med den stedlige Arbejdskraft, der hverken var tilstrækkelig stor eller øvet. Man hjalp sig de første Aar med en Del halvvoksne Fabriklærlinge, der sattes til dette uvante Arbejde. Senere fik man svenske Piger, der viste sig som mere hensigtsmæssig Arbejdskraft. Med utrættelig Energi arbejdede ERHARD FREDERIKSEN for at overvinde baade disse og andre Vanskeligheder, som meldte sig med den nye Dyrknings Optagelse. Nye Maskiner indførtes, Radsaamaskiner, Radrensere og Roeløftere, svære 4 Hestes Grubbere og den hidtil ukendte Ringtromle. Svenske Stude anvendtes til Trækkraft og to store Dampplove, drevne ved Lokomobiler, blev anskaffede. Fra »Højbygaard« til Fabriken anlagdes et 2 km langt Spor, og fra Marken indkørtes Roerne ad transportable Spor.

Om hele Foretagendet skabtes der en Atmosfære af noget nyt og friskt, og unge, lærelystne Landmænd søgte snart til Fabrikens Landbrug som Elever og Forvaltere, i hvilke Stillinger de høstede Indtryk og Erfaringer, som de senere udnyttede og bragte videre. Men hverken Ungdom, Begejstring eller selve den gode Sag skulde vise sig at være tilstrækkelig for at magte den Opgave, der var taget op. Bittert maa det have været for ERHARD FREDERIKSEN, som har haft saa uvurderlig Betydning for vor Landbrugsstand ved sit Arbejde for Sukkerroedyrkningens Optagelse og Udvikling, at den afgørende Hindring for hans egen Fabriks Trivsel snart skulde vise sig at findes i den

manglende Interesse og Forstaaelse for Sagen blandt Omegnens Landmænd. Roemængden, der leveredes Fabriken, var og blev for lille og Omkostningerne ved Produktionen følgelig for store. Dertil kom andre ugunstige Forhold, som gjorde sig gældende for den nye Sukkerfabrikation, og som vi senere skal omtale nærmere, idet de delvis var de samme, der gjorde sig gældende overfor »De danske Sukkerfabrikker«. Medens de to Brødre FREDERIKSEN kæmpede en heroisk Kamp for deres Sag, udtømtes de økonomiske Hjælpekilder efterhaanden, og i 1877 maatte de omsider give op med Tabet af deres hele Formue. Et Konsortium, »Interessentskabet Højbygaard«, overtog Fabriken for efter nogle Aars Drift atter at sælge den til »De danske Sukkerfabrikker«.

Efter Sammenbrudet drog JOHAN DITLEV FREDERIKSEN til Amerika, hvor han overtog en Filial af Apoteker C. D. HANSENS kendte Osteløbefabrik, af hvilken han endnu er Leder. ERHARD FREDERIKSEN derimod rejste til Kjøbenhavn, hvor han kastede sig ind i nye Opgaver, bl. a. startede »Kjøbenhavns Mælkeforsyning«, men navnlig helligede sig literært Arbejde. Han blev Medarbejder ved forskellige videnskabelige og landøkonomiske Værker og startede 1879 et selvstændigt landøkonomisk Ugeblad, som Aaret efter blev slaaet sammen med »Ugeskrift for Landmænd«. Dette vandt hurtigt betydelig Anseelse og forblev iøvrigt under hans Ledelse lige indtil 1902, skønt han snart efter Sammenslutningen atter var vendt tilbage til sine gamle Felter og havde optaget sit Arbejde for Sukkerroedyrkningens Fremme i Danmark. Da »De danske Sukkerfabrikker« i 1881 udvidede deres Virkekreds med Anlæget af Nakskov Fabriken, saa nemlig TIETGEN, der jo havde et sjeldent Blik for at finde de rette Folk og benytte dem, Betydningen af at knytte ERHARD FREDERIKSEN til sit eget Selskab og ansatte ham derfor som Konsulent ved Selskabets Landbrugsvirksomhed paa Lolland. »De er for god til at gaa paa Brostenene,« var TIETGENS Ord, og ERHARD FREDERIKSENS senere Gerning skulde tilfulde understrege deres Berettigelse.

»DE DANSKE SUKKERFABRIKKER«

FORARBEJDET OG STARTEN

DET er ikke uden Interesse at sammenligne de to Foretagender, »Sukkerfabrikken Lolland« og »Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker«, i deres Start. De er samtidige Udslag af samme økonomiske Stræben og dog saa overordentlig forskellige. To Kræfter sætter sig samtidig i Bevægelse mod samme Maal, de har omtrent samme Vanskeligheder at overvinde, men medens den ene forholdsvis hurtigt bryder sammen, fortsætter den anden paa Trods af alle Hindringer sin Bane og naar sit Maal. To Personligheder sætter deres Dygtighed og Intelligens ind paa samme Sag. Hos den ene er Begejstringen og Offerviljen, hos den anden det kloge Vidsyn, Udholdenheden, der følger med Kapitalkraftens Styrke, de karakteristiske Egenskaber. ERHARD FREDERIKSEN kaster sig med hele Ungdommens Optimisme ud i Kampen — og maa give op. TIETGEN, som er Sjælen i den tilsvarende Bevægelse, forudser den haarde Strid, beregner Vanskelighederne og indstiller sig derefter. Han fører Sagen til Sejr.

At det blev C. F. TIETGEN, som kom til at lede Starten af »Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker«, var saare naturligt. Siden han i 1857 som Leder af Landets eneste moderne Bankinstitut, Privatbanken, energisk og overlegen havde grebet ind i den finansielle Krise, der truede med at udvikle sig til et katastrofalt Sammenbrud i dansk Erhvervsliv, havde hans Stjerne været i uafbrudt og hastig Stigen. Efter 1864 kom han i den almindelige Bevidsthed snart til at staa som Personliggørelsen af det indre økonomiske Genrejsningsarbejde. En imponerende Række af Nyskabelser og Sammenslutninger kendetegnede allerede hans Arbejde i vort Erhvervsliv, spændende fra Byggevirksomhed, Jernbaneanlæg, Dampskibsselskaber og Skibsbygningsvirksomhed til Telegrafanlæg og Redningsentrepriser i Verdensformat. Det ene Foretagende drog det andet med sig, og med genial Udnyttelse af Vekselvirkningen mellem det økonomiske Livs Faktorer blev han den store Organisator og Reorganisator, som indplantede den nye Tids Aand og Systemer i dansk Økonomi. Intet Under da, at TIETGEN var Manden, man søgte, overalt hvor det gjaldt om at skabe nye Foretagender af Dimensioner ud over det almindelige. Hans Navn blev et Stempel, der gav et Foretagende sin særlige Garanti, og det skal siges til TIETGENS Ære, at han var sig det deraf følgende Ansvar klart bevidst, saaledes at han først efter grundige Overvejelser gik med i en Sag for siden at sætte alle sine Kræfter ind paa at føre den igennem. Hans Medvirkning ved

»A/S De danske Sukkerfabrikker«s Tilblivelse og selve hans Deltagelse i dette Selskabs Udvikling frembyder det bedst mulige Eksempel herpaa.

Blandt de fremragende Repræsentanter for vort Landbrug, som allerede under den før berørte, mere akademiske Debat om dette Spørgsmaal havde gjort sig til Talsmænd for Optagelse af Sukkerroedyrkning med derpaa baseret Sukkerindustri her i Landet, var i Særdeleshed den senere Indenrigsminister, Godsejer H. P. INGERSLEV til »Marselisborg«, den senere Konseilspræsident, Lensbaron T. REEDTZ-THOTT til »Gaunø«, »A/S De

RAFFINADERIET »PHØNIX« MED TILBYGGET PAKHUS I 1870'ERNE

danske Sukkerfabrikker«s nuværende Formand, og Kammerherre SEHESTEDT-JUUL til »Ravnholt«. Det var væsentlig denne Kreds af Mænd, der nu søgte at interessere TIETGEN for Sagen. Baade i Jylland, paa Sjælland og Fyn havde man allerede begyndt at forberede Anlæg til den nye Industris Paabegyndelse, men det lykkedes at vinde de forskellige Interesserede for Tanken om at samle Kræfterne i et enkelt stort Selskab. TIETGEN havde imidlertid alvorlige Betænkeligheder ved straks at sige Ja til denne Henvendelse, skønt selvfølgelig ikke mindst han indsaa den uhyre nationaløkonomiske Værdi, Sagen vilde faa — hvis den kunde føres igennem. Han fortæller i sine Erindringer, at han allerede flere Gange havde modtaget Opfordringer til at oprette en Roesukkerfabrik, men at han bestandig havde afslaaet at være med.

For at forstaa hans Betænkeligheder maa man gøre sig klart, hvorledes Situationen

laa for Roesukkerindustrien paa det daværende Tidspunkt. Interessen var, som vi har set det, ganske vist stor nok, Viljen til at tage fat og ikke mindst Troen paa Sagens Sukces ikke mindre. Men selve de Kendsgerninger, man havde at regne med, kunde nok mane til Nøgternhed. Den danske Sukkerindustri, som allerede eksisterede, og hvis Udvikling vi i det foregaaende har belyst, indskrænkede sig udelukkende til en Raffineringsindustri, baseret paa importeret Raasukker. Merkantilismens Tid med dens Privilegier og Begunstigelser var forlængst en Saga blot, medens Toldloven af 1797 ved at lægge Tolden overvejende paa Raasukkeret havde gjort dette til et Skatteobjekt af stedse stigende finansiel Betydning for Statskassen. I 1862 indbragte Sukkertolden saaledes ca. 25 pCt. af samtlige Toldindtægter, og i Slutningen af 1860'erne var den naaet stærkt op imod 30 pCt.!

Da Planerne om Grundlæggelse af en indenlandsk Roesukkerindustri dukker op, er det da forklarligt, omend ikke just rosværdigt, at man fra Statens Side betragter disse udelukkende fra et fiskalt Synspunkt og følgelig med alt andet end venlige Blikke. Den nye Industri og navnlig Roesukkerdyrkningen vilde jo for Statskassen medføre Faren for, at Raasukkertoldens meget betydelige og stadig stigende Indtægter faldt bort. De øvrige Sider af Sagen spiller heroverfor ringe eller rettere ingen Rolle. Merkantilismens nationale Ekspansionsaand findes nu kun i støvede Reoler og Arkiver!

Med en kold Forretningshjernes Vurdering af disse Forhold var TIETGEN straks klar over, at man fra Statsmagtens Side vilde betragte den nye Industri som en farlig »Konkurrent«, af hvilken man straks fra Begyndelsen vilde sikre sig i det mindste samme Skat som den, man oppebar ved Importen af det fremmede Raasukker. TIETGEN regnede følgelig med, at Roesukkerindustrien herhjemme maatte vokse op uden nogetsomhelst eller ialtfald uden nævneværdigt Værn mod den udenlandske Storproduktions Konkurrence, der vilde være dobbelt overlegen, fordi den samtidig havde en storstilet national Beskyttelse og det Forspring, som mere end 50 Aars Udvikling baade i Produktionsteknik og Roedyrkning betød. Selve de industrielle Begyndelsesvanskeligheder vilde tilmed i dette Tilfælde blive baade længere og alvorligere end almindeligt, fordi man samtidig med at arbejde for at komme paa Højde i produktionsteknisk Henseende maatte paaregne et stort og møjsommeligt Arbejde for at vinde Landbrugernes Interesse og oparbejde den fornødne Dygtighed, før man kunde faa den nye Industris Forudsætning, Sukkerroerne, frem i den fornødne Kvalitet og i det fornødne Kvantum.

Var derfor end de naturlige Forudsætninger for en Roesukkerindustri, forsaavidt disse var at finde i selve de geologiske og klimatiske Forhold, til Stede, og var Interessen i Skrift og Tale som sagt nok saa levende, saa var dog de afgørende Betingelser efter TIETGENS Skøn saa lidet opmuntrende, at han i lang Tid havde indtaget en saadan reserveret Holdning.

Under sine fornyede Overvejelser af denne Sag, der var en Følge af Henvendelsen fra de nævnte Landbrugsrepræsentanter, fandt TIETGEN imidlertid en Udvej, der aabnede Mulighed for en tilsyneladende lykkelig Gennemførelse af Sagen. Man kunde næsten fristes til at sige: *selvfølgelig* var det en *Sammenslutning*, der for ham stod som Løsning af Problemet, idet man ved at knytte den nye Sukkerindustri til den allerede bestaaende og efterhaanden baade teknisk vel udviklede og rentable Raffinaderivirksomhed havde Haab om at skaffe det finansielle Grundlag, paa hvilket en Roesukkerproduktion lod sig bygge op. Det gjaldt da først og fremmest om at vinde Raffinade-

rierne for en saadan Sammenslutning. En vis Koncentration havde netop fundet Sted, idet Handelsinteressentskabet »Det kjøbenhavnske Skibsrederi«, som i Forvejen var Ejer af Helsingørsgades Sukkerraffinaderi, i Begyndelsen af 1872 tillige erhvervede Raffinaderiet »Phønix«. Med denne Sammenslutning var det Meningen at skabe en lønnende Samvirken, som man tidligere havde kendt i vor Sukkerhandels Historie, mellem Raffinaderi og Rederi, idet Selskabet ejede en Del store Fregatskibe, som tidligere havde tilhørt den danske Orlogsflaade, og som nu tænktes benyttet fortrinsvis i Sukkerimporten.

Omtrent samtidig havde TIETGEN lagt sin Slagplan og henvendte sig nu til Ledelsen af det nævnte Interessentskab, nemlig Firmaet H. PUGGAARD & CO., med Forslaget om at omdanne Selskabet med en indenlandsk Roesukkerproduktion for Øje. PUGGAARD erklærede sig villig til nærmere Forhandling, og efter at det under denne var lykkedes at overvinde de Vanskeligheder, som navnlig Fregatskibenes Skæbne frembød, — idet det nye Foretagende ikke ønskede at overtage disse, — kunde man skride til Stiftelsen af *»Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker«*.

Det konstituerende Møde afholdtes den 20. April 1872 Kl. 6½ Eftm. i Privatbankens Lokaler. Til Stede ved Mødet var følgende Herrer: Højesteretsadvokat GUSTAV BROCK, Godsejer H. P. INGERSLEV, Lensbaron T. REEDTZ-THOTT, Kammerherre SEHESTEDT-JUUL, Etatsraad O. B. SUHR, Grosserer RUDOLF PUGGAARD af Firmaet H. PUGGAARD & CO., samt C. F. TIETGEN.

Efter at Selskabet formelt var stiftet, kunde TIETGEN give Meddelelse om, at han paa det nye Selskabs Vegne alt havde afsluttet Overenskomst med Interessentskabet »Det kjøbenhavnske Skibsrederi«, gaaende ud paa, at »De danske Sukkerfabrikker« fra Maj 1872 skulde overtage Raffinaderiet »Phønix« og »Helsingørsgades Raffinaderi« med samtlige Beholdninger af Raa- og Færdigvarer til en samlet Sum af 1 472 796 Rigsdaler, 4 Mark og 11 Skilling. Det vedtoges at ansætte Firmaet H. PUGGAARD & CO. som Aktieselskabets Forretningsfører og Ingeniør G. A. HAGEMANN som dets »Overkemiker«, d. v. s. Selskabets tekniske Leder.

Endelig vedtoges Selskabets Love, der fastslog dets Opgave som værende: *»at drive Sukkerfabrikation i Danmark ved de af Selskabet erhvervede Raffinaderier i Kjøbenhavn og ved Anlæg af Roesukkerkogerier rundt i Landet paa passende Steder, saavel som saadanne andre dermed i Forbindelse staaende Foranstaltninger, som Bestyrelsen maatte vedtage.«*

Selskabets Kapital fastsattes til 5 Millioner Rigsdaler i Aktier, som skulde fordeles paa tre Serier. *Serie A* paa 2 Mill. var bestemt til Raffinaderiernes Erhvervelse og Drift og skulde indbetales straks. De var i Virkeligheden allerede anbragt. *Serie B* paa 2 Mill. var bestemt til Oprettelse og Drift af Kogerier og skulde indbetales efterhaanden, som der blev Brug for dem. Af disse var den første Million sikret, medens den anden skulde udbydes til offentlig Tegning til Pari gennem Privatbanken i Kjøbenhavn og en Del Provinsbanker, for at Deltagelsen kunde blive saa almindelig som muligt. Endelig skulde *Serie C* paa 1 Mill. tilbydes de Landbrugere, der paa nærmere fastsatte Vilkaar forpligtede sig til at dyrke Sukkerroer og levere Selskabet Avlen.

Den første Bestyrelse fik følgende Sammensætning: Etatsraad C. F. TIETGEN, Højesteretsadvokat GUSTAV BROCK, Assurancemægler E. J. HVIDT, Godsejer H. P. INGERSLEV, Lensbaron T. REEDTZ-THOTT, og Kammerherre SEHESTEDT-JUUL, idet den endelige Konstituering dog udsattes i nogen Tid.

Endvidere fastsloges det, at Nettoudbyttet skulde fordeles paa følgende Maade: Aktionærerne 5 pCt. af Aktiekapitalen, af det overskydende: 15 pCt. til et Reserve- og Fornyelsesfond, Bestyrelsen 2 pCt., Forretningsføreren 5 pCt. og til bedste for de i Selskabets Tjeneste værende »Betjente og Arbejdere« 3 pCt. Resten skulde derefter udbetales Aktionærerne i yderligere Dividende.

Det fremgaar saaledes af de fastsatte Regler for Aktiernes Udstedelse, at Bestyrelsen straks fra første Begyndelse havde Øjnene aabne for Nødvendigheden af at give

SELSKABETS HOVEDKONTOR, SLOTSHOLMSGADE, KJØBENHAVN

Selskabet den bredest mulige Basis og at knytte de Landbrugere, med hvem Selskabet skulde samarbejde, saa nær til dette som muligt ved at gøre dem direkte interesserede i Selskabets økonomiske Trivsel.

For dernæst at sikre sig den videst mulige Tilslutning fra hele Landet besluttede man paa TIETGENS Forslag endvidere at opfordre en Række fremragende Mænd indenfor Erhvervslivet i By og paa Land til at indtræde i Selskabets Repræsentantskab. Dette skulde vælge to af Bestyrelsens Medlemmer for saaledes at have en direkte Indflydelse paa Selskabets Ledelse.

Iøvrigt havde der i sidste Øjeblik før det nye Selskabs Konstituering været Planer

fremme baade om ogsaa at erhverve Sukkerraffinaderiet i Larsbjørnstræde og om Overtagelsen af Brødrene FREDERIKSENS Fabrik paa Lolland. TIETGEN modsatte sig imidlertid den første Plan meget bestemt, idet han, som han udtaler det i sine Erindringer, frygtede for, at der i Tilfælde af en saadan Erhvervelse »fra Publikums Side vilde lyde et Ramaskrig om Monopolisering af den hele Sukkerhandel«. Planen om »Sukkerfabrikken Lolland«s Sammenslutning med det nydannede Selskab strandede derimod, saaledes som TIETGEN ogsaa oplyser dette i sine Erindringer, paa Modstand fra Familien FREDERIKSENS Side. De to Brødre FREDERIKSEN indtog nemlig det principielle Standpunkt, at de forskellige Sukkerfabriker udelukkende burde ejes af hver sit Oplands Landbrugere og drives uafhængig af hinanden. De to Brødre, der i dette Standpunkt synes at være blevet kraftig støttet af Broderen, Professor N. C. FREDERIKSEN, ønskede derfor ikke at akceptere TIETGENS Synspunkt, som gik ud paa, at Kapitalen foreløbig maatte skaffes fra anden Side og alt lægges an paa, at Fabrikationen kunde vokse sig stærk under en centraliseret Ledelse. — Hvor paalideligt det Grundlag var, som Brødrene FREDERIKSEN med Tilsidesættelse af TIETGENS Anskuelser saaledes foretrak at bygge deres Arbejde paa, har vi allerede kunnet bedømme.

Baade de fornødne Formaliteter samt Bestræbelserne for at samle en fuldgyldig Repræsentation i Selskabets Ledelse lagde nu Beslag paa de følgende Ugers Arbejde, men allerede 30. Maj kunde dog det første Fællesmøde af Bestyrelse og Repræsentantskab finde Sted i Selskabets Kontorer, Slotsholmsgade 18. Hermed var saa at sige Slutstenen sat paa Selskabets Opbygning, og som den smeldende Standard, der nu hejstes over det hele Foretagende, gled Navnet C. F. TIETGEN definitivt til Tops, idet Bestyrelsen samme Dag valgte den Mand, som Selskabet i første Række skyldte sin Tilblivelse, til Formand.

Til Gennemførelsen af det mægtige Skaberarbejde, der nu laa for, kunde Skæbnen imidlertid vanskeligt have skaffet TIETGEN en bedre Medarbejder end G. A. HAGEMANN.

Knap 30 Aar gammel havde HAGEMANN allerede en smuk Løbebane bag sig, da han traadte i »De danske Sukkerfabrikker«s Tjeneste. Udgaaet fra en jydsk Godsejerslægt og med Eksamen fra Den polytekniske Læreanstalt, bestaaet med Udmærkelse, havde hans enestaaende tekniske Begavelse allerede tidligt ført ham ind i det praktiske Liv. I 1864 var han bleven ansat som Kemiker ved Kryolitfabriken »Øresund«, hvilket atter førte ham i Forbindelse med »Kryolit-Mine- & Handelsselskabet«, som paa den Tid havde betydelige Leverancer til de mægtige Sodafabriker ved Pittsburgh. Som purung polyteknisk Kandidat blev HAGEMANN udset til at repræsentere Kryolitselskabet overfor dets amerikanske Forbindelser, og han, der skulde faa saa stor Betydning for vort Lands industrielle Udvikling, begyndte saaledes karakteristisk nok med at drage ud i det fremmede og det ikke blot som en af de talrige udvandrende Ingeniører, der gaar i udenlandsk Tjeneste, men som en Pioner for dansk Foretagsomhed og som en sand Patriot, der aldrig ophørte med først og fremmest at føle sig som sit Hjemlands Søn. Stadig optaget af nye Opgaver, stadig eksperimenterende og aldrig hvilende, som hans Væsen var, havde den unge HAGEMANN under sit Ophold i Amerika fra Sodafabrikationen kastet sig ind i Bromindustrien, for hvis Udvikling han har haft banebrydende Betydning. I 1869 vendte han paa en Forretningsrejse tilbage til Kjøbenhavn. Paa dette Tidspunkt var Fabriken »Øresund« som Følge af uheldige Konjunkturer kommen under Administration, og da Fabriken blev udbudt til Auktion, bestemte HAGEMANN, iøvrigt efter Tilskyndelse fra

TIETGEN, der var Administrator for »Øresund«, sig til i Forening med Kemikeren, den senere Konferensraad VILH. JØRGENSEN, at købe »Øresund«. Dermed var han atter knyttet til den danske Industri. Samtidig foretog han en Række betydningsfulde videnskabelige Undersøgelser, ligesom han gennem tekniske og videnskabelige Afhandlinger baade i inden- og udenlandske Fagblade afgav Beviser paa sit alsidige og impulsive tekniske Talent.

Næppe nogen af de danske Industrier, der i hin Periode af Foretagsomhed og økonomisk Landvinding blev grundlagt, har i den Grad som Sukkerindustrien været afhængig baade af almen-kommercielle og tekniske Faktorer forenet i en fast industriel Linie. De efterfølgende Sider vil tilfulde dokumentere det! En Lykke da for det nye Selskab, at det i sine ledende Mænd, TIETGEN og HAGEMANN, havde to saa fremragende Repræsentanter paa hver sit Omraade straks fra Startens afgørende Dag.

DET FØRSTE SUKKERKOGERI

MEDENS »A/S De danske Sukkerfabrikker« fortsatte Raffinaderivirksomheden paa »Phønix« og i Helsingørsgade under uforandret Ledelse og i det tidligere Spor, gik man straks efter Selskabets Stiftelse løs paa den Opgave, der foreløbig var den vigtigste, nemlig Anlæget af Roesukkerkogerier, d. v. s. Fabriker til Fremstilling af Raasukkeret, paa passende Steder i Landet.

Det gjaldt først og fremmest om at finde de Egne, hvor der var gunstige Betingelser for selve Roedyrkningen. Gennem Repræsentanterne uddelte man da Sukkerroefrø rundt omkring i Landet baade for at faa konstateret, hvor Interessen for Sagen var størst, og hvor Jordbund, Jordkultur og Klima frembød de bedste Muligheder for Dyrkningen. Af de saaledes avlede Roer indsendtes Prøver med detaillerede Oplysninger Dyrkningsforholdene til Hovedkontoret i Kjøbenhavn, hvor Analyser foretoges.

De første Resultater var i høj Grad forskellige. Roernes Sukkerindhold v[illegible]rede lige fra 5 til 15 pCt., men man konstaterede hurtigt, at hvor Jorden var egn[illegible] og vel dyrket og gødet, var Roerne af en tilfredsstillende Kvalitet. Man konstaterede [illegible]ndvidere, at blandt de forskellige Landsdele, hvorfra Analyser forelaa, var Fyn baad[illegible]den, der gav de bedste Roer, og den, hvor Interessen for Dyrkningen syntes størst. G[illegible]nske naturligt maatte Tankerne da samle sig om Odense som det egnede Sted for d[illegible] nye Anlæg, og saaledes kom TIETGENS Fødeby til at give Plads for det første danske [illegible]kkerkogeri.

Den 16. November 1872 nedlagdes Grundstenen til den nye Fabr[illegible] af Etatsraad WILHELM PETERSEN. Grundstensdokumentet vidner om de storslaaede Maal, som Ledelsen af »A/S De danske Sukkerfabrikker« allerede fra Starten havde sat sig. Det hedder i Dokumentet: »Anno 1872 den 16. Novbr. i hans Majestæt Kong CHRISTIAN D. IX.s tiende Regeringsaar lagdes Grundstenen til denne Bygning, der er den første af de 10 Roesukkerkogerier, som »Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker« haver bestemt at anlægge her i Landet med det Formaal: at fremme Dyrkningen af Sukkerroer, der i andre Lande har vist sig at være en rig Kilde til Velstand, og samtidig dermed herhjemme at producere de 35 000 000 Pund Sukker, som vi hidtil aarlig have maattet hente fra fremmede Lande«.

Efter at have fremhævet Sukkerroedyrkningens Betydning for Landbruget og Danmarks store Sukkerforbrug slutter Dokumentet med følgende Ord: »Saaledes synes da dette Foretagende for menneskelig Forstand at være sundt og godt, og at skulle blive til Gavn og Glæde for vort Fædreland. Herren lægge sin Velsignelse i Arbejdet.«

Den Grund, man havde valgt til Fabriken, laa tæt udenfor Odense Vesterbro ved Landevejen til Middelfart og lige ved Jernbane og Vandværk. Anlægget af Fabriken lededes af Direktør HAGEMANN i Forening med cand. polyt. BUHL, der blev Fabrikens første Bestyrer, og der arbejdedes med stor Kraft det meste af Vinteren og den følgende Sommer. Man havde haabet at blive færdig til normal Kampagnetid, men Leverandører og Fremskaffelse af Materialer m. m. svigtede, og først den 13. December 1873 kunde Fabrikationen begynde — altsaa en Maanedstid forud for »Sukkerfabrikken Lolland«.

SUKKERKOGERIET ODENSE

Fabriken var baade med Hensyn til Beliggenhed og i sit hele Anlæg udmærket planlagt. Trafikforholdene var efter Datidens Forhold de bedst mulige, og Vandforsyningen, der er af grundlæggende Betydning for hele Sukkerfabrikationen, særdeles god. Fabriken var i Stand til at oparbejde ikke mindre end 1250 Centner Roer daglig.

For at holde dette Maksimum behøvede man et Roeareal paa 5—600 Hektarer Land, som man dog ikke foreløbig regnede med, medens man dog haabede straks at kunne lægge ud med ca. 300 Hektarer, hvoraf to Trediedele skulde dyrkes i Odense Omegn, medens Svendborg Egnen og det øvrige Fyn skulde levere en Sjettedel, og Jylland en Sjettedel.

Den Mand, man i særlig Grad satte sin Lid til med Hensyn til at skaffe det fornødne Roeareal, var Etatsraad WILHELM PETERSEN, som straks fra første Færd af udfoldede et energisk Arbejde for Sagen blandt Landbrugerne omkring Odense. Han havde ganske

særlige Forudsætninger for dette Arbejde, fordi han i Odense Bys Udvikling havde spillet en tilsvarende Rolle, som TIETGEN i Hovedstadens. For den fynske Hovedjernbane, for Odense-Kanalen og en lang Række kommunale og private Foretagender i 1850'erne og 1860'erne var han den ledende Kraft, hans Anseelse og Indflydelse var som Følge heraf stor og hans Støtte af overordentlig Værdi.

Det skulde blot altfor snart vise sig, i hvor høj Grad Sukkerfabrikerne kom til at behøve denne Støtte. Vanskelighederne ved at faa Landboerne til at optage Roedyrkningen viste sig nemlig hurtigt at være meget alvorlige — hvilket ikke kan undre, naar selv ERHARD FREDERIKSEN paa sin egen Egn ikke havde større Held med sig, end vi har set.

For en Del beroede dette paa, at Landbruget endnu ikke var tilstrækkelig interesseret i Rodfrugtdyrkningen overhovedet eller kendt dermed. Adskillige, navnlig større Landmænd, havde vel nok paa et tidligere Tidspunkt begyndt at dyrke Roer, men sjeldent vovede man sig ud paa Avl i det større. Og hvad de mindre Landmænd angik, begyndte Interessen først senere at vaagne, efterhaanden som Anlæget af Fælles- og Andelsmejerier efter Centrifugens Indførelse tog Fart. Da det mindre Kvægbrug herigennem begyndte at betale sig, voksede ogsaa Interessen for Vinterfoderet, og dermed for Roedyrkningen, i videre Kredse.

Udviklingen de første Aar skulde derfor komme til at gaa meget langsomt, og at Interessen for Sukkersagen endnu ikke var trængt tilstrækkelig dybt ned i Landbruget, fik man smertelige Erfaringer for. I de Kredse, man nu henvendte sig til, var Troen paa den hele Sag sandt at sige ikke overvældende — man foretrak at blive ved »det gode, gamle« — og forlangte praktiske Beviser paa Roedyrkningens Rentabilitet, inden man indlod sig paa Risikoen og Ulejligheden ved det nye.

Hertil kom endelig en Række Vanskeligheder af hel anden Natur, som taarnede sig op foran den nye Industri.

TIETGENS Frygt for, at Staten vilde stille sig alt andet end venlig overfor den indenlandske Sukkerproduktion, viste sig hurtigt velbegrundet. Allerede 3. Maj 1873 kom den første Lov om Beskatning af indenlandsk Roesukker. Den blev et haardt Slag for hele Sagen og dermed for Selskabets Dispositioner. Selv Toldloven af 1797 havde dog efterladt en vis Beskyttelse for Rørsukkerraffineringen her til Lands, og denne var blevet fornyet i Toldloven af 1863, men overfor Grundlæggelsen af en i alle sine Produktionsstadier national Rigdomskilde, som Roesukkerindustrien betød, havde den danske Stat nu kun det smaaligste Synspunkt at anlægge. For den gjaldt det først og fremmest at paalægge den nye nationale Produktion en Skat af samme Højde som Afgiften paa indført Raasukker. Man lod sig ikke anfægte af de enkelte Røster, der hævede sig til Fordel for en midlertidig, gradvis aftagende Beskyttelse som en rimelig Støtte fra Statens Side til det saare kostbare og møjsommelige Eksperiment, der her var Tale om, og hvis Sukces vilde blive af uvurderlig Betydning baade for Landbrug og Industri og for vor samlede Økonomi. Fra Statens Side gik man simpelthen ud fra, at Roesukkeret var bestemt til Raffinering og derfor burde sammenstilles med det koloniale Raasukker, der ellers indførtes hertil. For dog at vise sin Retfærdighed fastslog man paa Grundlag af visse Undersøgelser, foretagne i Tyskland i Midten af 1860'erne, at Roesukkerets Raffineringsværdi skulde sættes lig med Rørsukkerets, minus 2,5 pCt., idet Kolonialsukkeret dengang havde en større Raffineringsværdi end Roesukkeret. Under

Behandlingen af Lovforslaget i Rigsdagen forhøjedes dette Fradrag — navnlig under Hensyn til Kultolden, som den indenlandske Industri havde at bære — saaledes at Loven fastsatte et Fradrag paa 4 pCt. Men Lovens Hovedprincip var hermed absolut ikke fraveget. Det nye danske Produkt maatte sandelig ikke faa den mindste Fordel fremfor den indførte Vare — tvertimod!

Selvfølgelig havde man fra Sukkerfabrikernes Side gjort alt muligt for at gøre Regeringen begribelig, hvilken Skade Loven vilde forvolde den nye Industri, som just var i sin Vorden, men Henvendelsen havde ikke frugtet. Naar man tog Hensyn til de faktiske Forhold, blev den hjemlige Roesukkerindustri ifølge Loven stillet absolut ugunstigere end den udenlandske.

At dette Skridt fra Statens Side, der svarede saa daarligt til den kraftige Statsstøtte, som Roesukkerindustrien i andre Lande baade kunde takke sin Fremvækst for og netop i disse Aar nød yderligere godt af, ikke blot direkte, men ogsaa indirekte ramte »A/S De danske Sukkerfabrikker«, siger sig selv, idet Loven selvfølgelig bidrog sit til at gøre Landbrugerne endnu mere utilbøjelige til at give sig i Lag med Roedyrkningen.

Under disse Forhold blev Udsigterne til at faa det for Odense Fabrikens Forbrug nødvendige Areal af Roer stadig mindre, idet Aarets Kornpriser tilmed var meget høje. Til Trods for Etatsraad PETERSENS energiske Arbejde lykkedes det derfor til den første Kampagne kun at faa tegnet knap 200 Hektarer i Stedet for de 300, man havde regnet med.

For Aaret 1873 betød dette ganske vist mindre, fordi man altsaa først kom i Gang i Midten af December, men da man i Begyndelsen af 1874 saa sig stillet overfor Udsigten til et endnu mindre Roeareal, blev det nødvendigt for Selskabet fuldstændig at omlægge Planerne for Roedyrkningen.

Var Resultaterne fra Fyn nemlig blevet en Skuffelse, saa var de for den øvrige Del af Landets Vedkommende endnu mere nedslaaende. Som det fremgaar af Grundstensdokumentet fra Odense Fabriken, havde man ved Selskabets Start tænkt sig ikke mindre end 10 Sukkerfabriker anlagt Landet over, og i Overensstemmelse hermed overvejede man da ogsaa i Sommeren 1873 nye Anlæg ved Slagelse, Aarhus og Kolding. Særlig for Slagelses Vedkommende var Planerne ret vidt fremskredne, men Afgiftsloven reducerede det til denne Fabrik allerede tegnede Roeareal til under en Fjerdedel. Under saadanne Forhold var det naturligt, at Selskabets Ledelse ved Aarsskiftet indsaa, at man foreløbig maatte opgive enhver Plan om nye Anlæg udover Fabriken i Odense. Ikke fulde to Aar efter sin Start saa »A/S De danske Sukkerfabrikker« sig saaledes tvunget over til en gennemgribende Ændring af sin Arbejdsplan.

»DE DANSKE SUKKERFABRIKKER« OPTAGER LANDBRUGSVIRKSOMHED

DEN Form, man ved Starten af »De danske Sukkerfabrikker« havde givet saavel Ledelsen som Aktieudstedelsen, var nøje afstemt efter Maaden, hvorpaa man oprindelig tænkte sig Samarbejdet med Landbruget organiseret.

1 Million Rigsdaler af Aktiekapitalen var som nævnt forbeholdt de Landbrugere, der efter nærmere Regler vilde forpligte sig til at dyrke Roer til Selskabet. Aktierne var tænkt fordelt i Forhold til det tegnede Areal og paa særlig gunstige Betingelser, idet kun et mindre kontant Beløb skulde indbetales, medens Resten kunde afvikles gennem Roeleverancerne.

Endvidere havde man oprettet Repræsentantskabet, som hovedsagelig skulde vælges af Roeleverandørerne til de forskellige Sukkerkogerier og derved sikre Roeproducenterne den fornødne Indflydelse paa Selskabets Ledelse — ogsaa gennem Repræsentantskabets Valg af de to Bestyrelsesmedlemmer.

Med den ringe Interesse, Landbrugerne viste Roedyrkningen, bristede imidlertid Forudsætningen for disse Dispositioner fra Selskabets Side. Der var ingen Efterspørgsel efter Landbruger-Aktierne, og da Tanken om Anlæg af Kogerier i stor Stil maatte opgives, kunde der heller ikke ventes nogen, og hverken Landbruger-Aktierne eller Repræsentantskabet var saaledes til nogen Nytte. Det samme gjaldt delvis de Aktier til et Beløb af 2 Mill. Rigsdaler, som skulde anvendes til Start af Kogerier.

Paa en Generalforsamling i Begyndelsen af 1874 vedtog man da at ophæve Repræsentantskabet og at indskrænke Selskabets Aktiekapital til 2½ Mill. Rigsdaler, idet Landbruger-Aktierne inddroges og Kogeri-Aktierne ombyttedes med almindelige Aktier, efter at yderligere 15 pCt. af Nominalsummen var indkaldt. Man fik derved et Beløb paa 300000 Rigsdaler til Raadighed, som man havde god Brug for til Forøgelse af Driftskapitalen for Odense Kogeriet.

Dermed havde man taget de formelle Konsekvenser af den ændrede Situation. Dennes reelle Følger, nemlig Overgangen til en aktiv Politik med Hensyn til Roedyrkningen, var man paa dette Tidspunkt allerede travlt i Lag med. Vilde Bjerget ikke komme til Muhamed, saa kom Muhamed til Bjerget — vilde danske Landbrugere ikke støtte Sukkerfabrikerne, saa maatte disse selv drive Landbrug. Og saaledes blev det. TIETGEN vilde det.

Allerede i September 1873 havde man afsluttet Kontrakt med et Konsortium af an-

sete Borgere i Odense — dannet paa Etatsraad PETERSENS Initiativ — om, at disse, sammensluttede i »Foreningen for Roedyrkning ved Odense«, skulde leje Brakmarken af Kommunens store Jordejendomme og dér dyrke Roer til Odense Kogeriet. »De danske Sukkerfabrikker« garanterede Konsortiet mod Tab. I 14 Aar fortsattes dette Lejemaal, skønt det ialtfald de første Aar bragte betydelige Tab. Kommunen havde derimod foruden Lejeafgiften den Fordel af Arrangementet, at Roedyrkningen øgede Jordens Givtighed, saaledes at Kommunen i Fremtiden opnaaede højere Afgifter af den.

Foruden saaledes at faa sit Roeareal forøget med ca. et halvt Hundrede Hektarer købte nu Selskabet i Begyndelsen af 1874 to Ejendomme i Byens Nærhed, »Bolbro« og »Højstrupgaard«, paa henholdsvis 41 og 68 Hektarer. Hertil kom snart en Forpagtning af »Munke Mølle«, endvidere forskellige Roemarker forpagtede paa 5 Aar og endelig i 1878 »Dalumgaard« forpagtet paa 7 Aar.

Hensigten med Erhvervelsen af dette efterhaanden betydelige Landbrug var den dobbelte: at skaffe Odense Fabriken det fornødne Kvantum Roer til en rentabel Drift og at animere Landboerne til selv at tage Roedyrkningen op ved at vise dem denne Dyrknings betydelige Fordele saavel direkte gennem Indtægten af Roesalget, som paa længere Sigt ved den højere Kultur, hvori Roedriften efterhaanden bragte Jorden.

Den Gerning, »A/S De danske Sukkerfabrikker« havde taget op, og som trods Modgang og bristende Forudsætninger blev ført frem i Kraft af TIETGENS Jernvilje, var da i Sandhed Pionervirksomhed i dobbelt Forstand.

Efter at Selskabet paa denne Maade var kommet til at drive Landbrugsvirksomhed i stort Format, gjaldt det om at finde den rette Mand til at bestyre de nye Landbrug, saa at de kunde staa som Mønsterbrug for Omegnens Landmænd, men ogsaa og maaske ikke mindst til at bistaa disse ved eventuelle Forsøg paa Optagelsen af Roedyrkning samt hvad hertil hørte. Atter her viste Ledelsen sin Evne til at vælge netop de Mænd, der var Brug for, og som efterhaanden voksede til den anselige Kreds, der som trofaste Medarbejdere har gjort deres betydningsfulde Indsats i den store nationaløkonomiske Gerning, som »De danske Sukkerfabrikker« kan se tilbage paa med Stolthed. Valget faldt i dette Tilfælde paa en af Lærerne ved »Askov Højskole«, RASMUS FENGER, som var praktisk uddannet Landmand, og som i Skotland havde lært Roedyrkning som særligt Speciale.

Paa det Tidspunkt, da FENGER begyndte sit Arbejde — som i saa høj Grad havde Karakteren af en Mission — i Sukkerfabrikernes Tjeneste, stod Roedyrkningen endnu paa et meget lavt Niveau. Man pløjede Jorden om Foraaret og saaede Frøet paa Kamme, som meget ofte tørrede ud, saaledes at Frøet ikke kunde spire. Plantebestanden blev derfor ofte daarlig, og med det efterfølgende Arbejde gik det ikke bedre. Man havde ingen ordentlige Radrensere, Haandarbejdet var meget besværligt og, hvor det drejede sig om større Arealer, næsten uoverkommeligt.

FENGER viste nu Landbrugerne, hvilke Resultater der kunde opnaas ved Anvendelse af flerradede Saamaskiner, gode Radrensere og overhovedet ved en omhyggelig og rationel Fremgangsmaade. Men ogsaa her vandt det nye kun langsomt frem — og kun med den Støtte, som Selskabets egne Mønsterbrug ydede i Form af haandgribeligt Læremateriale.

I 1878 var Kogeriets Arealer steget til ca. 400 Hektarer, men heraf var kun lidt over 100 Hektarer under vedkommende Roedyrkers selvstændige Kultur, medens 150—200

Hektarer dyrkedes paa Kogeriets egne Landbrug, og ca. 100 Hektarer passedes af Kogeriets Folk mod Betaling af vedkommende Roedyrkere. Da Tilslutningen fra 1876 var gaaet tilbage, fordi dette Aar havde været et rent Misvækstaar, foraarsaget ved Tørke og Angreb af Larver, havde Kogeriet paataget sig Pasning og Optagning af Sukkerroer langs Hovedbanen, efterhaanden over 50 Steder. Der oprettedes Roepasningsstationer ved Middelfart, Ejby, Nørre-Aaby, Tommerup, Nyborg og flere Steder. Frøet leveredes gratis af Kogeriet og blev saaet med Kogeriets Saamaskiner, hvortil Roedyrkerne leverede Forspand ligesom til Kogeriets Radrensere. Ved hver Roepasningsstation holdt Kogeriet en Mand, som forestod Arbejdet ved Antagelse af lokal Arbejdskraft.

Ganske ejendommelig var den Ordning, Kogeriet havde med visse Jordbrugere. Marken overtoges af Kogeriet, efter at Vintersæden var indkørt, og blev derpaa efteraarspløjet, gødet med Kunstgødning og siden dyrket med Sukkerroer for Kogeriets Regning. Efterhaanden som Roerne blev leverede om Efteraaret, overgik Marken igen til Ejeren.

Da Formaalet for Driften af Kogeriets Ejendomme og Forpagtninger var at fremskaffe saa mange Roer som muligt, dyrkedes hovedsageligt kun Roer og Byg afvekslende med hinanden. Roer hvert andet Aar og Byg hvert andet. Det var en ejendommelig Driftsmaade, som krævede meget Arbejde, da al Jorden skulde pløjes om Efteraaret samtidig med Roebjergningen, og ligeledes alt skulde saas om Foraaret. Paa disse to Tider af Aaret behøvedes følgelig en meget stor Trækkraft i Modsætning til Behovet Sommer og Vinter. For ogsaa her at økonomisere det mest mulige, slog man ind paa et højst originalt System, idet man baserede Trækkraften paa Studedrift, hvilket var ganske ukendt paa Fyn. Før en travl Tid indkøbtes magre Stude paa Markeder i Jylland eller Sverige, og disse Stude anvendtes saa til Trækbrug i Markerne. Der holdtes saa mange Stude, at de i Reglen kun anvendtes en halv Dag ad Gangen, idet man ingenlunde havde til Hensigt at drive Rovdrift — tvertimod! 3 Stude spændtes sammen for tunge Redskaber. Det gik langsomt fremad og vilde jo med nuværende Arbejdspriser være en ganske urentabel Fremgangsmaade, men der var da ogsaa en særlig Finesse ved Sagen. Samtidig med at Studene saaledes brugtes skaansomt, blev de nemlig fodret stærkt bl. a. med det nærende Roeaffald. De magre Stude kunde paa denne Maade, samtidig med at de arbejdede, tiltage ganske betydeligt i Vægt, som en Indledning til den Fedning, der foregik efter Arbejdssæsonen. Naar Fedningen var endt, eksporteredes saa Studene — i Reglen i levende Tilstand — over Esbjerg til England, som den Gang endnu ikke havde lukket for Importen af levende Kvæg. Undertiden kunde de da hjembringe 10—12 Øre mere pr. Pund levende Vægt, end de havde kostet i Indkøb!

En af de vanskeligste Opgaver, der forelaa, var dog maaske at fremskaffe og oplære den fornødne Arbejdskraft til Roernes Pasning. Man maatte i Begyndelsen lade Vogne køre ind til Torvet i Odense, hvor de hentede de Koner fra Byen, som vilde tage Arbejde paa Roemarkerne. Om Aftenen blev Konerne atter kørt hjem. Efterhaanden blev mange af dem iøvrigt saa dygtige, at de kunde tjene en god Dagløn ved Arbejdet med Roehakken. Atter her lukrerede forresten Odense Kommune af Sukkerfabrikernes Initiativ, idet man netop som Følge af Arbejdet i Roemarkerne kunde konstatere en glædelig Nedgang i Tallet paa dem, der søgte Fattigunderstøttelse.

Saaledes var da Selskabets Folk paa Færde overalt. Samtidig med at stræbe efter den strengeste Økonomi baade i Fabriken og ude paa Markerne gjaldt det om at orga-

nisere, oplære, opmuntre og vejlede — være Barnepige og Foregangsmand paa een og samme Tid!

Endelig bærer da alle de forskellige Anstrengelser Frugt. Fra 1878 forøges Roearealerne raskt. I 1879 raader man over ca. 800 Hektarer, og faa Aar efter kan Odense Kogeriet hos Landmændene paaregne de tilstrækkelige Arealer til fuld Forsyning med Roer. Fabriken vedblev dog endnu i nogle Aar at passe ikke ringe Arealer fremmede Roer og sluttede først hermed i 1886. Forpagtningerne lod man udløbe efterhaanden, og af de to Ejendomme blev »Højstrup« bortforpagtet, medens »Bolbro« blev overladt FENGER til Drift for egen Regning. FENGER virkede iøvrigt endnu i mange Aar som Selskabets Landbrugskonsulent, afholdt og anset af Landmændene.

Fra Midten af 1880'erne var der da endelig sikret Fabriken det nødvendige Roeareal paa den Maade, man oprindelig havde tænkt at kunne bygge Samarbejdet mellem Landbrug og Industrien paa. Men da var 10 værdifulde Aar gaaet med møjsommeligt Slid og Slæb for at overvinde baade Statsmagtens produktionsfjendtlige Skattepolitik og Landbrugets Træghed, Tvivl og Mangel paa Forstaaelse. 10 Aar, som i Stedet burde have været udnyttet til rask og frugtbar Fremgang i Overensstemmelse med det Initiativ, der havde regnet med Faktorer, som i saa stor Udstrækning skulde vise sig at svigte, men som dog ikke gav op.

KRISE- OG KAMPAAR

AT al Begyndelse er svær, kom »A/S De danske Sukkerfabrikker« saaledes tilfulde at sande, og der er næppe Tvivl om, at dette Selskab havde faaet samme Skæbne som »Sukkerfabrikken Lolland«, hvis ikke TIETGENS hele Handlekraft havde staaet bag, og hvis ikke Selskabet straks var blevet anlagt efter den vidunderlige Evne til at kombinere gammelt og nyt, som gjorde TIETGEN til andet og mere end en blot gevinststræbende »Gründer« eller »Trustkonge«, men hævede ham op i det Niveau, hvor kun faa af Forretningslivets Store naar op for at blive de virkelige Erhvervsfyrster, Samfundsøkonomiens Organisatorer og Arbejdets Skabere. Da TIETGEN med sin rolige og overlegne Fremtidsbedømmelse først indvilgede i at gaa med til en indenlandsk Roesukkerindustris Grundlæggelse, efter i den bestaaende og rentable Raffinaderivirksomhed at have fundet det fornødne Fundament, blev det ved Skæbnens lunefulde Spil de overleverede Rester af vor traditionsrige Rørsukkerindustri, den, om hvilken en svunden Stortid endnu lagde sin gyldne Glorie, som kom til at afgive den fornødne Basis for den nye Roesukkerproduktions Fremvækst herhjemme.

Gennem den første Modgangs- og Kriseperiode, som uvægerlig vilde have kostet det nye Selskab Livet trods dets betydelige Kapitaler, hvis det alene havde bygget paa Roesukkeret, var det nemlig udelukkende Selskabets Raffinaderivirksomhed, der repræsenterede en gammel vel udviklet Industri med en efterhaanden fortrinlig Teknik og værnet af en passende Beskyttelse overfor Udlandets vilkaarlige og overmægtige Konkurrenceanfald, som overhovedet holdt »De danske Sukkerfabrikker« oppe og satte Selskabet i Stand til selv i disse vanskelige Aar at give et rimeligt Udbytte og trods alt holde dets økonomiske Rygrad rank.

I de to første Aar var Udbyttet saaledes 10 pCt., i 1874—75 dalede det til $8^{3}/_{4}$ pCt. og i 1875—76 til 8 pCt. Denne Nedgang i Udbyttet og den dertil svarende Bevægelse i Aktiekurserne fra ca. 120 umiddelbart efter Selskabets Start til ca. 90 i Sommeren 1876 afspejler ganske vist Roesukkersagens Trængsler, men viser samtidig, at man selv i de for dette Omraade kritiske Aar dog holder den hele Virksomhed intakt.

Først med disse Aar er man da i Stand til fuldt ud at vurdere Betydningen af TIETGENS lykkelige Greb ved den Kombination, Selskabet blev startet paa, og først med disse Aar og senere gennem vor Roesukkerindustris hele Udvikling er man i Stand til at vurdere Betydningen af, at Ulykkesaar, økonomiske Principforandringer, dogmatisk Stædighed og Uforstand dog ikke helt fik undlivet vor Merkantilismes Rørsukkerraffi-

naderi, saaledes at ialtfald en ringe Rest kunde bjerge sig gennem Sammenbrudets frygtelige Tider og senere atter vokse sig saa stærk, at den kunde opfylde sin sidste Mission ved at medvirke til Grundlæggelsen af den nye nationale Produktion, der skulde blive dens Afløser, og danne en ny og større Rigdomskilde for vort Land.

Betydningen af, at Selskabets oprindelige Arbejdsplan maatte lægges om, henholdsvis opgives indtil videre, viser sig bedst deraf, at Produktionen af dansk Roesukker i Selskabets første fem Driftsaar i Gennemsnit kun udgjorde ca. 1 ½ Million Pund, medens Landets Sukkerforbrug samtidig androg ca. 48 Millioner Pund aarlig. Selv om det allermeste af dette Forbrug blev dækket af de danske Sukkerraffinaderier, saa maatte dog Raasukkeret hertil hentes udefra, og det nationaløkonomiske Tab herved er indlysende. Den minimale indenlandske Produktion, der skyldtes Roedyrkningens langsomme Fremvækst, var saa meget beklageligere, som Sukkerpriserne netop i disse Aar var høje som aldrig senere og saaledes frembød særlig gode Betingelser for en rentabel Produktion, der samtidig havde nedbragt de dyre udenlandske Tilførsler.

Alle »ydre« Betingelser for Opblomstringen af en dansk Roesukkerindustri var saaledes i fuldt Maal til Stede i Midten af 1870'erne, og dette til Trods for at Udlandets Sukkerindustri netop i disse Aar kunde opvise den enorme Vækst, som bragte Tyskland, Østrig-Ungarn og Rusland forud for Frankrig i Roesukkerproduktionen. Var Produktionen nemlig stigende i disse Aar, var Forbruget det i ikke mindre Grad og den indbyrdes Konkurrence derfor ikke tilnærmelsesvis af den Styrke som senere. Tyskland gik saaledes først i Løbet af 1870'erne over fra at være et sukkerimporterende til at blive et sukkereksporterende Land.

Hvad de toldpolitiske Forhold for vor Roesukkerindustri angik, undergik disse i denne Periode dog en væsentlig Bedring, som fik Udtryk i den nye Afgiftslov af 1877, hvorved den faktisk negative Beskyttelse, der havde været til Stede siden 1873, fordi Roesukkerets Raffineringsværdi (Rendement), som tidligere omtalt, var afgjort mindre end Rørsukkerets, blev ophævet eller ialtfald i nogen Grad afbødet. Da Lovens Revision kom frem i Rigsdagen, androg »De danske Sukkerfabrikker« om, at Fradraget for Roesukkeret maatte blive forhøjet fra 4 pCt. til 12 pCt. Dette Ønske, der havde stillet de to Raasukkerarter lige i Henseende til Afgift og Told, blev ganske vist ikke opfyldt, men fra Lovgivningsmagtens Side skete der dog den Indrømmelse, at Afgiften af Roesukkeret sattes ned til at være 8 pCt. mindre end Tolden. Dermed var ialtfald den største Uretfærdighed mod den indenlandske Roesukkerfremstilling blevet fjernet og denne Industris Stilling herhjemme dog noget forbedret.

Men inden man var naaet saa langt, var der rigtignok gaaet nogle meget kritiske Aar i Selskabets indre Liv forud. De lidet opmuntrende Udsigter for Sukkerfabriken i Odense, som vi i det foregaaende har omtalt, maatte naturligt virke stærkt deprimerende i Selskabet og blandt Aktionærerne, og paa et Bestyrelsesmøde i Begyndelsen af 1876 meddeler TIETGEN, at han maa anse det som sin Pligt at forelægge den kommende Generalforsamling i April Maaned Spørgsmaalet om »at fortsætte Driften af Sukkerkogeriet i Odense foreløbig endnu i bestaaende Driftsaar«. Der er næppe Grund til at tvivle om, at TIETGEN med dette Skridt handlede udelukkende ud fra sin strenge Ansvarsfølelse overfor Aktionærerne. Ud fra disses Synspunkt maatte han anse det for rigtigst nøje at overveje Spørgsmaalet om foreløbig at standse Sukkerfabriken i Odense, som arbej-

dede med Underskud. Paa den anden Side var TIETGEN fuldkommen klar over, at en saadan foreløbig Standsning sandsynligvis vilde være ensbetydende med en Standsning for stedse, hvilket ikke alene vilde medføre Tabet af betydelige Kapitaler, men ogsaa vilde være at lade de Landbrugere, man omsider havde formaaet til at optage Roedyrkning, i Stikken, samt sidst og ikke mindst vilde være at skrinlægge hele den Sag, som var blevet rejst under saa stor Begejstring og saa store Forventninger.

Der kan da næppe heller være Tvivl om, at man hermed befandt sig overfor det springende Punkt i vor Roesukkerindustris hele Tilværelse. Var den nye Produktion med hele dens møjsommelige Pionerarbejde blevet opgivet paa dette Tidspunkt, havde det sikkert været yderst tvivlsomt, om man med de svære Konkurrencetider, man snart skulde gaa i Møde, og de voldsomme Brydninger, som netop Sukkerpolitiken skulde opvise, nogensinde havde haft Lyst og Kapitalkraft nok til at gøre Forsøget om igen.

Efter TIETGENS Forslag blev det da baade i 1876 og 1877 lagt i Hænderne paa Generalforsamlingen at afgøre Spørgsmaalet om Odense Fabrikens og dermed Roesukkerdyrkningens Fortsættelse. Det var selvfølgelig at sætte alt paa eet Brædt og forsaavidt karakteristisk for TIETGEN, som det for ham gjaldt om at faa fuldstændig Klarhed over, hvad han havde at regne med i sine Dispositioner. Lykkeligvis viste der sig dog paa begge de nævnte Generalforsamlinger Forstaaelse af, at man ikke maatte svigte det store Maal, man ved Selskabets Stiftelse havde sat sig, og det vedtoges begge Gange med overvældende Majoritet at fortsætte Driften af Odense Fabriken.

Man behøver næppe at understrege, at disse Beslutninger afgav væsentlige Opmuntringer — maaske ikke helt uforudsete — for TIETGEN i det geniale Reorganisationsarbejde, han samtidig indledede. Samtidig med at Generalforsamlingen i April 1876 vedtog at fortsætte Odense Fabriken, besluttede man nemlig at indkøbe indtil 1 Million Kroner af Selskabets Aktier for at henlægge disse til Reservefonden og dermed bidrage til at konsolidere Selskabet. I Løbet af de to følgende Aar foretoges da disse Indkøb til en Kurs omkring Pari, og i Februar 1879 opbrændtes i Overværelse af Notarius Publicus 1 Million Kroner Aktier i »A/S De danske Sukkerfabrikker«. Det var en probat og ligefrem Maade, hvorpaa man foretog denne Konsolideringsproces, og Tanken føres uvilkaarlig hen til den Fugl Fønix, som, hævende sig af Asken, er »De danske Sukkerfabrikker«s Symbol. En Lutringsproces var foretaget til Styrkelse af Selskabet i dets mest kritiske Periode. Kapitalen var bragt ned paa det til Driften strengt nødvendige Beløb, foruden at man i de foregaaende Aar havde foretaget betydelige Afskrivninger paa Selskabets Ejendomme, ikke mindst paa Fabriken i Odense.

Samtidig med det finansielle Konsolideringsværk fortsatte man paa HAGEMANNS Initiativ og under hans Ledelse med største Energi Moderniseringen af selve Virksomhedens Teknik og hermed Bestræbelserne for at drive Omkostningerne baade ved Raffineringsprocessen og ved Raasukkerfremstillingen nedad. For at naa en fuld rationel Udnyttelse af Anlægene overvejede man endda, hvorledes man skulde udnytte Odense Fabriken udenfor Kampagnetiden, idet det kun tog 3 à 4 Maaneder at oparbejde Roerne. Man eksperimenterede saaledes med at fremstille Sukkere, som uden Raffinering var direkte tjenlige til Forbrug og som kunde tage Konkurrencen op med Kolonialsukkeret og med de saakaldte Fariner, der importeredes i stor Mængde, og som bestod af mindre forædlede og følgelig relativt billige Raffinaderiprodukter. Disse Forsøg opgaves dog snart, idet man ikke naaede noget positivt Resultat, og har væsentlig Interesse derved,

at det just er paa dette Omraade, at HAGEMANN adskillige Aar senere selv tager Problemet op og løser det paa den mest glimrende Maade og vel at mærke paa et Tidspunkt, da den endelige Sukces skulde blive af største Betydning for vor Sukkerindustris hele Eksistens.

Foruden disse Forsøg overvejede man paa et givet Tidspunkt endog at lade Odense Fabriken optage Brænderivirksomhed ved Siden af sin almindelige Produktion for at gøre Driften saa lønnende som mulig. En stigende Indtægtskilde for Kogeriet var imidlertid dets forskellige Affaldsprodukter blevet, som snart blev stærkt efterspurgt af Landmændene i Omegnen.

Den øvrige Udvikling af Odense Fabriken, som altsaa stadig var ene om at repræsentere Selskabets Roesukkerindustri, har vi allerede gjort Rede for. Paa Generalforsamlingen i Sommeren 1878 kunde TIETGEN endelig udtale, »at Odense Fabriken nu syntes at have overstaaet sine Børnesygdomme, saaledes at man turde se Fremtiden i Møde med gode Forhaabninger«. Heldigvis gav Udviklingen snart disse Udtalelser Ret, og allerede i Begyndelsen af 1879 stiller man fra Forretningsledelsen Forslag om en Udvidelse af Odense Fabriken, hvortil de tegnede Roearealer nu er i stadig Vækst. TIETGEN viser sig overfor dette Forslag atter som den besindige Leder, der holder igen, idet han frygter for, at den øjeblikkelige Medbør, hvad Roedyrkningen angaar, skal vise sig at være lige saa upaalidelig som hele den Bevægelse, man i sin Tid havde bygget saa stærkt paa. Imidlertid kan det godtgøres med klare Tal, at man ved at foretage en Udvidelse kan spare en til Udgifterne svarende Sum ved hurtigere Forarbejdning af Roerne, hvorved man undgaar Roernes Nedkuling og den deraf følgende Nedgang i deres Sukkerholdighed. Man tager da Beslutning om Fabrikens Udvidelse og træder dermed fra Krise- og Stagnationsperioden over i et nyt Afsnit af Selskabets Liv, et Afsnit præget af rig Fremgang.

DET STORE FREMSTØD

DEN nye Æra i dansk Roesukkerindustris Historie maa ses paa Baggrund af den Udvikling, vort Landbrug samtidig undergaar. Ligesom det i Tiaarene forinden havde været den almindelige Bevægelse i vort Landbrug, der havde udløst de Kræfter, der var medvirkende til, at Roesukkersagen overhovedet blev taget op, var det nu i endnu stærkere Grad Landbrugets almindelige Forhold, der kom til at influere paa den nye Sukkerindustris Vilkaar.

I Løbet af 1870'erne lægger de store Jernbaneanlæg tvers gennem Amerika nye og mægtige Landstrækninger ind under Kulturens Tjeneste, og den enorme Kornproduktion fra den nye Verdens jomfruelige Jorder vokser frem og tager Fart. Samtidig bringer Udviklingen i Dampskibsfarten Fragterne ned, og i Slutningen af 1870'erne begynder de amerikanske Kornmasser at vælte ind over Europa. Et voldsomt Fald i Kornpriserne, et Fald, der gradvis fortsættes helt henimod Aarhundredets Udgang, er Følgen, og Europas kornproducerende Landbrug ser Aar for Aar sin Stilling truet. De store Lande, der har en vis Mulighed for at kunne lade deres Økonomi hvile i sig selv, søger ved Toldmure at gardere sig saa godt som muligt, medens man andre Steder, bl. a. i Danmark, maa tage Konsekvensen af de ændrede Verdenskonjunkturer og gaa over fra Kornproduktion til Fedevareproduktion. Den Rolle, Centrifugens Indførelse, Oprettelse af Andelsmejerier o. s. v. kommer til at spille i saa Henseende, og som navnlig sætter det mindre Landbrug i Stand til at udnytte de økonomiske Fordele, som den nye Produktion hidtil væsentlig havde budt alene det store Landbrug, har allerede været paapeget.

Omlægningen i vort Landbrug var som nævnt allerede begyndt i 1860'erne, idet man paa denne Tid var bleven klar over, at den ensidige Kornproduktion var en Rovdrift af Jorden, og at man for at bevare dennes Ydeevne maatte gaa over til mere vekslende Driftsformer. Hvad man saaledes alt har taget op af egen Drift, fremmes imidlertid i den følgende Tid under Tvangssituationens Pres, og dansk Landbrug i sin moderne Struktur tager Form. Hornkvægbestanden, der i Aarene 1861—71 vokser med ca. 10 pCt., øges i det følgende Tiaar med 20 pCt., og endnu stærkere er Udviklingen af Landets Rodfrugtavl. Rodfrugtarealet (heri ikke indbefattet Kartofler) fordobles i Aarene 1876—81, og medens Rodfrugthøsten i 1875 udgør ca. 2 Millioner Tønder, er den i 1882 naaet op til 8 Millioner Tønder.

Ved kraftige Tilskyndelser udefra »opdager« det danske Landbrug saaledes i sidste Halvdel af 1870'erne Roedyrkningen og dens Betydning for det rationelle Landbrug, og dermed er naturligvis Chancerne ogsaa for Sukkerroedyrkning stærkt forbedrede. Det

energiske og taalmodige Arbejde, der forinden fra selve Sukkerindustriens Side var udført for at vise Landbrugerne Værdien af den nye Dyrkningsart, maa paa denne Baggrund ganske naturligt bære rige Frugter. Nu er endelig den virkelige Forudsætning for en national Roesukkerindustris Vækst til Stede. Tilslutningen til de allerede eksisterende Fabriker og de stadige kraftige Opfordringer fra Landbrugets Side til Anlæg af nye Fabriker er de haandgribelige Beviser herfor.

I 1877 var Brødrene FREDERIKSEN gaaet fallit, og »Sukkerfabrikken Lolland« var

HØJBYGAARD SUKKERFABRIK

overtaget af Interessentskabet »Højbygaard Sukkerfabrik«, som fortsatte Driften. Allerede fra dette Tidspunkt overtager imidlertid »De danske Sukkerfabrikker« denne Fabriks Produktion til videre Forarbejdning paa Selskabets Raffinaderier. I 1880 faar Selskabet endelig Tilbud om at overtage selve »Højbygaard Fabriken« med dertil hørende Landbrug. Paa det Tidspunkt havde Sukkerfabrikerne projekteret et nyt Fabriksanlæg ved Næstved. Denne Plan opgives nu, og paa en ekstraordinær Generalforsamling i Begyndelsen af 1880 beslutter man at modtage Interessentskabets Tilbud, og hermed er de to Pionerfabriker i dansk Roesukkerindustri kommet under samme Ledelse og samme Vilkaar.

Omtrent paa samme Tid modtog »De danske Sukkerfabrikker« fra et Interessentskab paa Nakskov Egnen en Henvendelse om at yde sin Medvirkning til Anlæg af en Sukkerfabrik i Nakskov By. Forhandlinger blev indledet og var paa det nærmeste ført

til Ende, da Interessentskabet opløstes. Planen faldt dog ikke dermed til Jorden, idet man fra de interesserede Landbrugeres Side i Stedet forespurgte, om Sukkerfabrikerne for egen Regning vilde paatage sig Anlæget, hvilket Forslag toges op til Overvejelse.

Man stod saaledes overfor en pludselig Udvidelse af Virksomheden, idet »Højbygaard Sukkerfabrik« — efter en Stagnationsperiode under Interessentskabets Ledelse — nu var naaet op paa et Roeareal af 300 Hektarer og en Aarsproduktion paa ca. 700 000 kg Sukker, medens de tilsvarende Tal for Odense Fabriken var ca. 850 Hektarer og ca. 1 200 000 kg Sukker, foruden at man altsaa projekterede Anlæget af en hel ny Fabrik.

Denne stærke Fremgang, som man kunde forudse vilde fortsættes, gjorde det ønskeligt at foretage en Omorganisation af Sukkerfabrikernes Ledelse. I Hovedledelsen skete den Forandring, at man i Begyndelsen af 1880 erstattede Firmaet PUGGAARD & CO., der hidtil havde været Selskabets Forretningsfører, med den ene af Indehaverne, HANS PUGGAARD, som alene skulde hellige sig Selskabets Forretningsførelse, medens JOHS. HAGE, CARL SØHT og VIGAND LOSE blev dets Prokurister. I 1881 knyttedes CARL GAMMELTOFT til Selskabet i Stedet for HAGE, der overgik til selvstændig Virksomhed, hvilket Aaret efter ogsaa var Tilfældet med SØHT.

Baade LOSE og GAMMELTOFT kom iøvrigt fra Firmaet PUGGAARD & CO. CARL GAMMELTOFT havde baade i dette Firmas Tjeneste og ved Ophold i Tyskland og England skaffet sig en udmærket handelsmæssig Uddannelse, som i høj Grad kom ham tilgode, da han traadte i Sukkerfabrikernes Tjeneste og allerede Aaret efter — kun 26 Aar gammel — udnævntes til merkantil Direktør for det store Foretagende, hvis nærmeste Fremtidsvilkaar blot alt for snart skulde stille umaadelige Krav til den nye Direktørs Arbejdsevne, Administrations- og Forretningstalent. Atter her havde Selskabet imidlertid fundet den rette Mand, og i intimt og harmonisk Samarbejde med TIETGEN og HAGEMANN aflagde CARL GAMMELTOFT hurtigt Beviser for, at han fuldt ud var sine store Opgaver voksen. Samtidig med Ansættelsen af den nye merkantile Direktør udnævntes HAGEMANN til teknisk Direktør.

Allerede i Begyndelsen af 1881 fremsattes Tanken om at udvide »Højbygaard Sukkerfabrik« med ca. 50 pCt. Planen blev akcepteret, og ved Forpagtninger i Forbindelse med en stærk Tilgang af private Roedyrkere udvidedes Roearealet hurtigt, saaledes at man i Midten af 1880'erne var oppe paa et Roeareal af 11 à 1200 Hektarer eller samme Størrelse som Odense Fabrikens.

Hvad den nye Nakskov Fabrik angik, besluttede Selskabet under Hensyn til de Muligheder, der forelaa, at tage Sagen i sin Haand, men til Trods for at der allerede forelaa Kontrakter med Roedyrkere for et betydeligt Areal, skulde der ogsaa for dette Anlæg gøre sig adskillige Vanskeligheder gældende, inden Sagen havde fundet en tilfredsstillende Løsning. Denne Gang var det mindre Vanskeligheden ved at faa de fornødne Roearealer sikret, der gjorde sig gældende, hvorimod Beliggenhedsforholdene var saa uheldige, at de næsten gjorde det umuligt at knytte de interesserede Roearealer til den planlagte Fabrik. »De danske Sukkerfabrikker« maatte derfor stille den Betingelse for Fabrikens Anlæg, at Transportforholdene forinden var ordnede paa betryggende Maade. Man gik da i Lag med at finde en Løsning af Problemet, nemlig ved Projekt om et ret vidtstrakt Smaabaneanlæg, der skulde føre fra Arealerne ind til Fabriken. I Rigsdagen blev indbragt Forslag om Anlæg af et saadant Banesystem paa ialt 2½ Mils Længde omkring Nakskov, idet det navnlig gjaldt at faa Statens Støtte til de fornødne Ekspropriationer.

Men selv paa dette Punkt mødte Roesukkerindustrien kun liden Forstaaelse fra Lovgivningsmagtens Side. Man var alt andet end villig til at indrømme den nødvendige Ekspropriationsret til en saadan »Industribane«, som man udtrykte sig, og dermed var Sagen bragt til et yderst kritisk Punkt, idet det syntes umuligt at løse Transportproblemet paa en anden Maade.

Imidlertid gav man fra Sukkerfabrikernes Side heller ikke i dette Tilfælde op, og medens man skænkede Staten dens Ekspropriationsrettigheder og sparede sig selv Ulej-

NAKSKOV SUKKERFABRIK

ligheden med at rende d'Herrer Lovgivere og høje Embedsmænd paa Dørene, tog man fat paa Problemets Løsning ad en hel anden Vej.

Efter at G. A. HAGEMANN havde anlagt Odense Sukkerkogeri, som iøvrigt ligesom »Sukkerfabrikken Lolland« var bygget efter tysk Mønster, havde han i Mellemtiden ogsaa været Fabriksbygger i Dansk Vestindien, hvor han i 1878 ledede Opførelsen af Sct. Croix Fællessukkerkogeri, i hvilket Foretagende baade han og TIETGEN af nationale Grunde havde interesseret sig. Dette Fabriksanlæg havde han anlagt efter det saakaldte Saftstationsprincip, og med praktisk Udnyttelse af baade Erfaringer og givne Forhold overførte han nu dette System — som iøvrigt just paa det Tidspunkt ogsaa var kommet frem i Frankrig og Belgien — til Nakskov Fabriken. Den ledende Tanke ved dette System er at forkorte Transportvejen fra Roemarken til Fabrikationsstedet (og for Roeaffaldets

Vedkommende tilbage til Landbruget) ved spredt i det sukkerroedyrkende Opland at anlægge mindre Fabriker, Saftstationer, som modtager Roerne, udvinder Saften af disse og derefter gennem et Net af Rørledninger pumper Saften til en for samtlige det paagældende Distrikts Saftstationer fælles og centralt beliggende Sukkerfabrik, medens Affaldet spredes ud igen til det omliggende Landbrug. I Nakskov Egnen blev der efter dette System planlagt 4 Saftstationer, et Tal, som hurtigt forøgedes til 6, saaledes at det samlede Anlæg kom til at omfatte Hovedfabriken i Nakskov med den dertil umiddelbart knyttede »Nakskov Saftstation« og de 5 Landstationer i Græshave, Majbølle, Vesterborg, Horslunde og Stokkemarke.

Saftstationsprincipets Fordele maa bedømmes ud fra de daværende Forhold. Medens man nemlig senere atter er gaaet over til Roebanesystemet, er det indlysende, at dette forudsætter en Sammenhæng og Koncentration af Roearealerne, som i Roedyrkningens første Tider var ganske ukendt. Den Gang laa Roearealerne som spredte og isolerede Pletter midt i den paagældende Egns øvrige Landbrug, hvis Ejere ingenlunde stillede sig venligt overfor Anlæg af dem uvedkommende Transportbaner tvers over deres Jorder. Netop af denne Grund havde man i Anledning af Nakskov Fabrikens Start maattet søge Hjælp hos Staten til de fornødne Ekspropriationer — en Hjælp, man altsaa tilmed ikke fik! Efter den Udstrækning, Sukkerroedyrkningen i Mellemtiden har faaet, har Forholdene paa dette Omraade ændret sig stærkt. Efterhaanden er Roearealerne nemlig bleven baade større og mere sammenhængende, og først og fremmest er Forstaaelsen af Sukkerindustriens Betydning for den paagældende Egn vokset, saaledes at Anlæg selv af vidtforgrenede Banesystemer kun afføder betydningsløse Gnidninger mellem de forskellige Parter. En lang og møjsommelig Udvikling er imidlertid gaaet forud, og som Forholdene laa, da G. A. HAGEMANN gik i Gang med Løsningen af Transportproblemet til Nakskov Fabriken, stod Saftstationsprincipet baade reelt og økonomisk som en glimrende Løsning af en saare vanskelig Opgave.

Selve Nakskov Fabrikens Opførelse paabegyndtes i August 1881 under Opsyn af Ingeniør H. HAMMERICH, som i disse Aar var Selskabets Overingeniør, og allerede den 10. Oktober næste Aar lykkedes det at faa Fabriken i Gang tidsnok til at paabegynde Aarets Kampagne til normal Tid. Iøvrigt forsynedes den nye Fabrik i stor Udstrækning med Maskiner og Apparater fra BURMEISTER & WAIN, der overhovedet havde en ikke ringe Andel i Fabrikens tekniske Tilblivelse. I dette Forhold, der genfindes ved senere Fabriksanlæg o. l., illustreres paa bedste Maade det frugtbringende Samarbejde, TIETGEN forstod at skabe mellem de forskellige Foretagender, han var interesseret i.

Nakskov Fabriken blev anlagt under de gunstigste Auspicier for Roesukkerindustrien herhjemme, idet Sukkerpriserne endnu var lønnende, Toldforholdene forbedrede, medens man fra Landbrugets Side nu viste en stærk stigende Interesse for Roedyrkning. Ganske vist havde Selskabet selv, støttet af mange af Egnens kendte Mænd, gjort et energisk Arbejde for at tilvejebringe de fornødne Roearealer, men dette Spørgsmaal var dog som nævnt løst forholdsvis let, og man kunde straks fra Starten af regne med et Areal paa ca. 1000 Hektarer, d. v. s. lige saa meget som den 10 Aar gamle Odense Fabrik nu raadede over, og betydelig mere end »Højbygaard«s Roeareal. Under Hensyn til disse Forhold blev Nakskov Fabriken da ogsaa anlagt efter Dimensioner, som langt overgik de to andre Sukkerfabrikers, idet man for Nakskov Fabriken regnede med en Produktion af 6000 Centner i Døgnet og samtidig planlagde Fabriken saaledes, at den med me-

get ringe Bekostning kunde udvides til den dobbelte Produktion. Med den nye Nakskov Fabrik var man saaledes traadt ind i de store Forholds Ære, og det nye Anlæg stod da ogsaa ved sin Fuldendelse som en af Europas største Sukkerfabriker.

Den Missionsvirksomhed i Retning af at lede Sukkerroedyrkningen ind i et baade rationelt og solidt Spor, som »De danske Sukkerfabrikker« allerede havde taget op i Forbindelse med Odense Fabriken, førte man trods den rigelige Arealtilgang videre ogsaa i Tilknytning til Nakskov Fabriken. Paa dette Tidspunkt var det, at TIETGEN knyt-

HORSLUNDE SAFTSTATION

tede ERHARD FREDERIKSEN til Selskabets Virksomhed, og han blev nu foreløbig Konsulent for samtlige de Landmænd, som dyrkede Roer til Nakskov Fabriken. Ved Købet af »Svingelsgaarden« skabte man samtidig et Mønsterbrug for Roedyrkning, som man alt havde det for »Højbygaard«s Vedkommende. Med denne Basis lykkedes det da ogsaa at udføre et stort baade vejledende og organisatorisk Arbejde, der har haft den største Betydning for den samlede lollandske Sukkerroedyrkning.

Landbrugets vaagnende Interesse for Sukkersagen gav sig Udslag snart i den ene, snart i den anden Plan om at skabe nye Sukkerfabriker rundt om i Landet. Bevægelsen koncentrerede sig i Særdeleshed om tre Byer, nemlig Stege, Assens og Slagelse. I Slagelse var Godsejer CASTENSCHIOLD paa »Borreby« Formand for et Udvalg, der arbejdede med Sagen, og Bevægelsen omfattede her navnlig de store Jordbrugere. I Assens derimod var det særlig det mellemstore Landbrug, som ønskede Sagen gennemført. I Juni 1882 holdtes der et afgørende Møde i Assens, hvor det vedtoges at tegne det nødvendige

Areal til Start af en Sukkerfabrik. For Steges Vedkommende endelig udførte FREDE BOJSEN en meget stor Del af det forberedende Arbejde, idet han baade i Skrift og Tale agiterede for Fremskaffelsen af det nødvendige Roeareal, ligesom han konfererede angaaende Sagens Realisering med TIETGEN og HAGEMANN. De to sidste Bevægelser førte da ogsaa ret hurtigt til positive Resultater, idet Selskabet i 1884 gik i Lag med Fabriksanlæg baade i Stege og Assens, begge baseret paa Saftstationsprincipet. Stege Fabriken aabnede sin første Kampagne i Oktober 1884 med 4 Saftstationer i Stege, Pollerup, Dams-

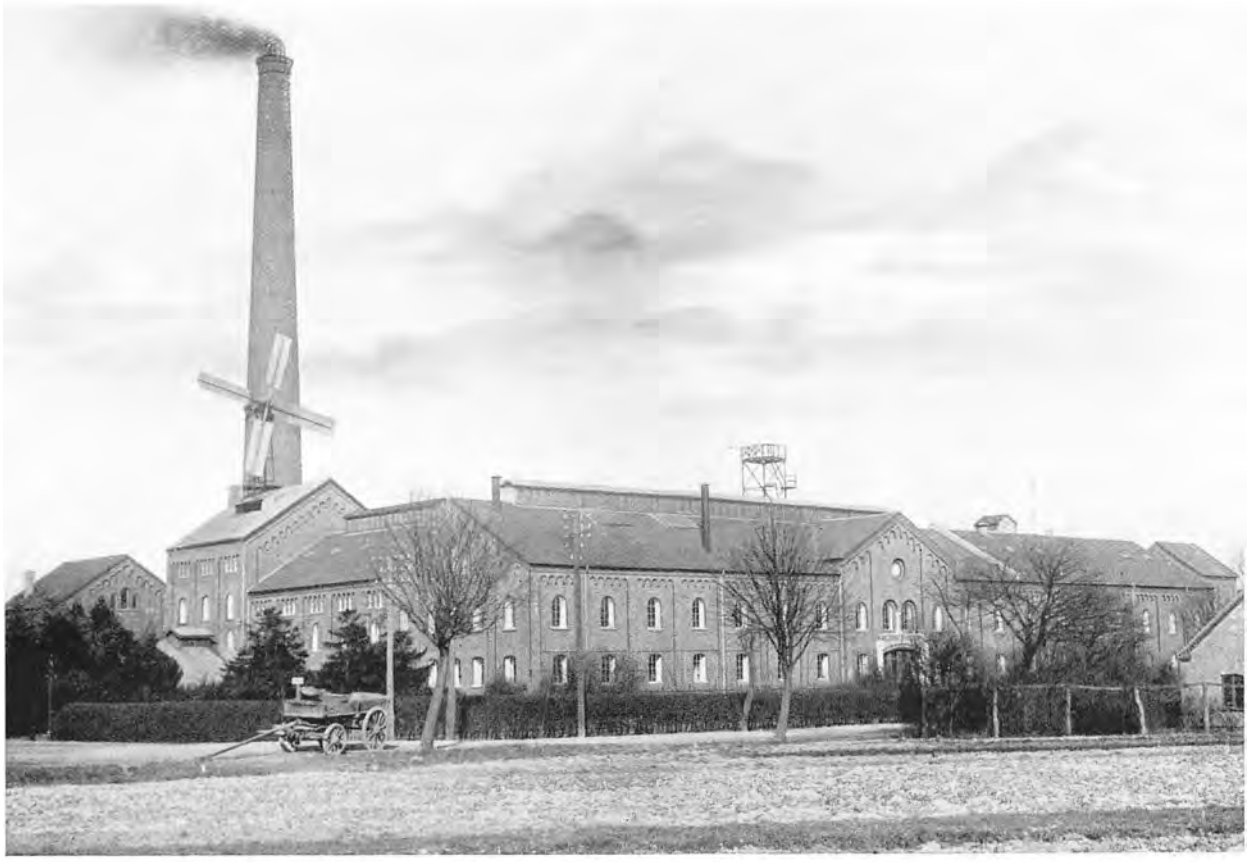

STEGE SUKKERFABRIK

holte og Dame, medens Assens Fabriken aabnede samme Aar med Saftstationer i Assens, Haarby, Salbrovad og Uglebjerg.

For Slagelseprojektets Vedkommende viste det sig derimod ved nærmere Undersøgelse, at Forholdene, navnlig hvad Vandforsyningen angik, lod adskilligt tilbage at ønske, samtidig med at man baade paa Lolland og Falster kunde finde betydelig gunstigere Anlægsbetingelser. Man besluttede fra Selskabets Side derfor at opgive Fabriksanlæget i Slagelse. De Planer, man i Stedet tog op om Fabriksanlæg andet Steds, nemlig i Nykøbing F., skulde imidlertid, efter at de allerede var ret vidt fremskredne, blive standset af Forhold, vi senere skal komme tilbage til.

OPTRÆKKENDE SKYER — UDVIDELSER OG RUSTNINGER

Selskabets Raffinaderivirksomhed, der foregik paa de to Fabriker i Kjøbenhavn, skete der det første Tiaar saa godt som ingen Forandringer, hverken i Drift eller Ledelse. Raffinaderierne blev stadig drevet hver for sig, omend WILLIAM TUTEIN, som i Forening med PUGGAARD tidligere havde ejet Raffinaderierne, beholdt den tekniske Ledelse af begge.

Raffinaderiernes Raamateriale var oprindelig Kolonial- altsaa Rørsukker, som det havde været i snart lange Tider, medens senere Roesukker navnlig fra Tyskland ogsaa kom til Anvendelse. I Overensstemmelse med den oprindelige Plan for Selskabets tekniske Organisation var det Meningen, at det indenlandske Raasukker, som Kogerierne rundt om leverede, skulde blive Raavaren for Raffinaderierne, indtil disse til sidst helt kunde undvære Tilførslerne udefra.

Hvad Besiddelsen af denne Raffinaderivirksomhed betød for Selskabet i dets første Periode, har vi tilstrækkelig belyst; men Skæbnen er en lunefuld Gudinde, og efter de første 10 Aars Forløb skifter Billedet Udseende; thi i 1880'ernes Begyndelse skulde det blive Roesukkerfabrikationen, der foreløbig er fuld af Livskraft og i stærk Udvikling, medens Raffinaderiindustrien gaar ind i en Periode af saare kritisk Karakter foraarsaget af de indtrædende ekstraordinære Konkurrenceforhold udefra.

Paa dette Tidspunkt var nemlig den mægtige Udvikling af Fastlandets Roesukkerindustri naaet til det Stadium, hvor de forskellige Produktionslandes Interesser nødvendigt maatte krydses i et voldsomt Opgør. Hvorledes dette førte til en af moderne økonomisk Histories største handelspolitiske Konflikter, og hvorledes den industrielle Udvikling, der stod bag, forceredes frem baade af direkte og indirekte Beskyttelse og af en kraftig national Politik, skal vi senere komme tilbage til. Resultatet blev for vort Vedkommende meget snart en stærk stigende Konkurrence, navnlig fra Tyskland, overfor hvilken den moderate Beskyttelse, som den danske Raffinaderiindustri nød, kun i kort Tid kunde afgive Værn, og som neutraliseredes i samme Grad, som de tyske Eksportpræmier voksede, hvorved dansk Raffinaderivirksomhed, som Stormløbet i første Række gik ud over, blev stadig mindre lønnende.

Til Trods for de truende Udsigter, hvis Rækkevidde man endnu daarligt kunde overse, gav man dog ingenlunde op fra »De danske Sukkerfabrikker«s Side, men gik energisk i Lag med at reformere Raffinaderiernes Drift. Dels stræbte man efter at fremstille saadanne nye Produkter, specielt Fariner, som kunde tage Konkurrencen op med det udenlandske Sukker paa vort hjemlige Marked, dels søgte man ved en hensigtsmæssig Ar-

Carl Sammelloft

bejdsdeling mellem Raffinaderierne at gøre Driften mere økonomisk. TUTEIN foretager Studierejser til Tyskland og England for at studere nye Fremstillingsmetoder, medens HAGEMANN resolut foreslaar en Fordobling af Produktionen i Raffinaderierne for herigennem at bringe Produktionsomkostningerne ned. Man forstaar, at skal der handles, skal det ske hurtigt, og allerede i Slutningen af 1880 vedtager man et af PUGGAARD, TUTEIN og HAGEMANN i Forening udarbejdet Forslag, hvorefter Helsingørsgades Raffinaderi skal oparbejde mindst 15 Millioner Pund gode Sukkere om Aaret, medens »Phø-

ASSENS SUKKERFABRIK

nix« skal fremstille 2 Millioner Pund Kandis og iøvrigt oparbejde Raasukkeret fra Fabrikerne tillige med indført tysk Raasukker til Melis bestemt for Eksport. Realiseringen af disse Planer medfører snart en anselig Udvidelse af Helsingørsgades Raffinaderi.

Medens man saaledes ruster sig, saa godt man kan, til at møde Uvejret, der stedse tættere trækker sammen paa den sydlige Himmel, kan man samtidig med Stolthed se ud over Selskabets øjeblikkelige Stilling, idet man trods al Modgang omkring Midten af 1880'erne foruden over Raffinaderierne raader over 5 Sukkerfabriker med dertil hørende Saftstationer. Alene i Aarene fra 1880—85 vokser Roearealet fra 1000 til 7000 Hektarer, medens Fabrikernes Forarbejdning af Roer stiger fra 200 000 Dobbeltcentner til 1,7 Millioner. Takket være denne Udvikling var »De danske Sukkerfabrikker« naaet frem til at producere 23 Millioner Pund aarlig, hvilket svarede omtrent til Trediedelen af Landets

daværende Forbrug. Ikke desmindre var Overskudsindførslen af Sukker siden Selskabets Stiftelse endnu ikke formindsket nævneværdigt, idet Sukkerforbruget herhjemme var vokset meget betydeligt, saa stærkt at den hjemlige Sukkerproduktion kun med Nød og næppe kunde holde Trit med Forøgelsen.

Selvfølgelig maatte det vise sig nødvendigt at foretage Forandringer i Selskabets Organisation og navnlig indenfor dets finansielle Rammer for at magte denne Udvikling. Efter de gentagne Udvidelser af Odense og »Højbygaard« Fabrikerne og efter Anlægget af den store Nakskov Fabrik begynder Selskabets Kapital at blive for lille. Allerede i 1882 optager man et 5 Procents Obligationslaan, og i 1883 ser man sig nødsaget til at forelægge en ekstraordinær Generalforsamling Forslag om Udvidelse af Aktiekapitalen med 6 Mill. Kr., saaledes at man altsaa nu bringer Aktiekapitalen op paa det Beløb, man ved Selskabets Start havde anset for passende.

Ved Udstedelsen af de nye Aktier fik de Roedyrkere, som forpligtede sig til at levere Roer til Fabrikerne paa 10-aarige Kontrakter, Halvdelen af Aktierne til Pari, medens den anden Halvdel tilbødes de gamle Aktionærer til en Kurs af 110, saaledes at der for hver fire ældre Aktier kunde tegnes tre nye. For begge Aktionærgrupper, men særlig for Roedyrkernes Vedkommende, var dette en meget fordelagtig Ordning, idet Selskabets Aktier paa dette Tidspunkt noteredes omkring 120—140. Overfor Roedyrkerne fortsatte man saaledes den Politik, som lige fra Selskabets Start havde været den principielle: i videste Udstrækning at søge Roedyrkernes Interesser knyttet til Selskabets.

Den foreslaaede Udvidelse af Aktiekapitalen vedtoges i Marts 1883, paa hvilket Tidspunkt de ældre Aktionærer allerede i stort Omfang havde benyttet deres Tegningsret. De resterende Aktier i denne Gruppe afsattes til en Kurs af 110 à 115. Hvad Roeaktierne angik, led man imidlertid atter denne Gang Skuffelse, idet Roedyrkerne kun i ringe Grad syntes interesseret i at blive Medejere af Selskabet. Nu som før var Utilbøjeligheden fra den Side til at tage sin Del af Risikoen et fremtrædende Træk. Det Misforhold, som herved opstod, skulde desværre snart vise sig at blive særdeles føleligt for Selskabets finansielle Stilling.

DEN STORE SUKKERKRIG INDLEDES

DEN europæiske Roesukkerproduktion var et Barn af Krigen, og inden det lykkedes at indpasse den i den fredelige Vareomsætnings Rammer, at »pacificere« den handelspolitisk set, skulde den sin Oprindelse tro afstedkomme de voldsomste økonomiske Kampe med tilhørende Erobringer, Ødelæggelser, Sammenbrud — og Fredsslutninger.

I Løbet af 1870'erne overskrider den tyske Produktion Sukkerhistoriens Rubicon, distancerer det indenlandske Forbrug og strømmer efter en voldsom Opmarch ud over Rigets Grænser. I Begyndelsen af 1870'erne er Tysklands aarlige Sukkerproduktion $^1/_4$ Million Tons, omkring 1880 er den ca. $^1/_2$ Million Tons, og i Midten af 1880'erne er den atter fordoblet og overstiger 1 Million Tons. Samtidig har ogsaa de andre store Sukkerlandes Ekspansion naaet det kritiske Punkt og Sukkerkrigen begynder, baade mellem de europæiske Roesukkerlande indbyrdes og — i fælles Front — mod Rørsukkeret, baade hjemme og ude.

For at forstaa denne Periode i Sukkerets Historie er det nødvendigt kort at belyse den Beskatningsmaade, som i de forskellige Lande kom til Anvendelse, og som de fleste Steder blev den direkte og kraftige Spore til Teknikens Udvikling og Produktionens Forøgelse. I Tyskland beskattede man helt op til 1891 den indenlandske Sukkerproduktion ved en Afgift paa den bearbejdede Roemængde (Materialskat). Følgen heraf maatte nødvendigvis blive et Kapløb mellem Forædlingsbestræbelserne og Fabrikationstekniken paa den ene Side og Sukkerskatten paa den anden Side, et Kapløb, i hvilket de førstnævnte Faktorer stadig laa forrest, idet end ikke nok saa hyppige Ændringer i Afgiftssatserne formaaede at bringe disse paa Siden af de faktiske Forhold.

Roeskatten gaar nemlig ud fra et vist Forhold mellem Roemængde og Sukkermængde, forudsætter f. Eks. at der af 10 Centner Roer kan fremstilles 1 Centner Sukker og lægger da Skatten paa de 10 Centner Roer. Men selvfølgelig indser Producenten snart, at hvis han kan bringe sin Teknik frem til af 10 Centner Roer at fremstille mere end det af Loven forudsatte ene Centner Sukker, vil han spare en tilsvarende Del af Afgiftens Beløb. Selve Skattetekniken satte saaledes en kraftig Præmie paa at udvinde den størst mulige Sukkermængde af et bestemt Roekvantum, og Resultatet heraf blev da ogsaa meget snart, at det faktiske Sukkerudbytte bestandig laa et godt Stykke over det legale. Dette betød ikke alene, at den Afgift, Sukkeret i Tyskland kom til at bære, blev mindre end forudsat fra Lovgivningens Side, og at Produktionen blev stærkt forceret frem, men medførte tillige en meget stærk og stadig stigende Eksportpræmie. Naar Afgiften paa det

fremstillede Sukker skulde godtgøres Producenten ved Udførsel af Riget, beregnede man nemlig denne Godtgørelse efter det i Loven forudsatte Forhold mellem Roekvantum og Sukkerudbytte. Det blev følgelig en særdeles rentabel Forretning for den tyske Sukkerindustri under disse Forhold at bringe sin Teknik og Ydeevne op til det mest mulige.

Da Tysklands Hjemmemarked omsider er »sukkermættet«, og Eksporten i stor Stil tager Fart, maa denne Eksportpræmie følgelig blive en mægtig Hjælper i Konkurrencen med Udlandet og i Bestræbelserne for at slaa de fremmede Sukkerproduktioner til Jorden. Fra omkring 1880 er det, at ogsaa vi som nævnt faar dette at føle paa stadig mere haardhændet Maade.

Medens Frankrig stadig holder sin Sukkerproduktion paa nogenlunde samme Niveau i 1870'erne og 80'erne, d. v. s. mellem $^1/_4$ og $^1/_2$ Million Tons Sukker aarlig, er Udviklingen særdeles stærk ogsaa i Østrig-Ungarn og Rusland. I Østrig-Ungarn, hvor man tidligere har haft den tyske Skatteform, gaar man fra 1865 over til en Karrums-Beskatning, som ogsaa praktiseres i Rusland. Frankrig har derimod Skat paa Sukkersaften indtil 1884, da man ogsaa her gaar over til Skat paa Roemængden. Om Karrums-Beskatningen er der at sige, at den fører til tekniske Absurditeter, og om Saftskatten gælder det, at den er kostbar, men begge har de ligesom Materialskatten den Virkning, at den tekniske Udvikling og Produktionen forceres frem for at neutralisere Skatteafgiften. Da den indenlandske Afgift som nævnt stadig forhøjes for dog nogenlunde at følge med den faktiske Udvikling, holdes herved Sukkerpriserne oppe paa et saadant Niveau, at dette sætter en vis Begrænsning for det indenlandske Forbrugs Udvidelse. Følgelig gælder det at øge Eksporten det mest mulige, og med de indirekte Præmier, som navnlig Tyskland forud for de øvrige Hovedlande ydede Eksportørerne, blev dette en saare tiltrækkende og lukrativ Udvej. At man samtidig kommer ud i Forhold, der før eller senere *maa* føre til Sammenbrud, fordi Produktionen kunstigt forceres langt forud for Forbruget, er en Omstændighed, der ikke virker afskrækkende hverken paa den enkelte Producent, den enkelte Sammenslutning eller det enkelte Land. Nu gælder det blot at komme fremad og forud for de andre!

Snart er da de store europæiske Sukkerlande i den voldsomste indbyrdes Kamp; enhver forsøger at oversvømme de andres Markeder, medens man samtidig garderer sig selv ved en stadig stigende Beskyttelse. Da den ene Part imidlertid ikke lader den anden noget efter, følger hurtigt nye direkte og indirekte Eksportpræmier for at sætte den nationale Produktion i Stand til at overvinde Beskyttelsesforanstaltningerne udenlands. Statsmagten bliver snart Parthaver i Spillet baade som Skatteopkræver og indirekte ogsaa af Hensyn til de store Værdier, der staar paa Spil, og Interessemodsætningerne skærpes herved yderligere, medens internationalt Konfliktstof hobes sammen. Men er man optaget af at bekæmpe hinanden, sætter man dog endnu flere Kræfter ind paa at erobre de Markeder, der frembyder sig i de øvrige europæiske Lande, fortrinsvis selvfølgelig saadanne, som *ikke* har truffet specielle Foranstaltninger mod Importen udefra, enten fordi de — som f. Eks. England — ikke har nogen hjemlig Industri paa dette Omraade at værne, eller fordi de — som f. Eks. Danmark — ikke i tilstrækkelig Grad har Øje for Sukkerproduktionens Betydning.

Under disse Forholds stadig voksende Tryk begynder Sukkerpriserne fra 1881 saa smaat at give efter. Snart bliver Faldet konstant, og med 1884 antager det Karakteren af et Sammenbrud, som i Løbet af faa Maaneder halverer Priserne.

Netop paa det Tidspunkt, da den danske Sukkerindustri efter at have overstaaet sin første alvorlige Krise er kommet i fuldt Sving, som nu rigtig skulde udnyttes, rammes den da af et Uvejr, mod hvilket de tidligere Vanskeligheder, affødte af indre Modstand og Modgang, var som uskyldig Foraarsblæst. Udefra væltede nu Fastlandets store Produktionslande deres Sukkermasser ind over vort Land, rivende det spinkle Værn, Staten havde bevilget vor hjemlige Sukkerproduktion, overende i sin sydende Malstrøm, og slaaende enhver rentabel Pris sønder og sammen.

»DE DANSKE SUKKERFABRIKKER« UNDER SUKKERKRISEN

SUKKERPRISERNE havde siden »De danske Sukkerfabrikker«s Start svinget omkring 22—24 sh. pr. cwt. Endnu i Midten af 1881 laa Prisen oppe over 24 sh., og et Aar efter var den ca. 23 sh., men fra da af begynder Prisfaldet først langsomt i et Tempo, som ikke afviger særlig fra tidligere kendte Svingninger, men snart med en Fart, der ikke er til at misforstaa. I Januar 1884 er man naaet ned til 18 sh., og derefter øges Tempoet i uhyggelig Grad, saaledes at man i Maj s. A. er nede paa godt 14 sh. og i Oktober under 10 sh. Efter dette Sammenbrud, der skabte Panik overalt i Verden, hvor Sukker dyrkedes, produceredes og solgtes, rettede Priserne sig ganske vist noget i Begyndelsen af 1885 og syntes samtidig at love en vis Stabilitet, men Niveauet var rigtignok et ganske andet, end man tidligere havde kendt, idet Priserne nu bevægede sig omkring 12 sh.

Disse Forhold maatte naturligvis tilføje »De danske Sukkerfabrikker« alvorlig Skade. De 30 Millioner Pund Sukker, hvortil Selskabets Produktion efterhaanden var naaet op, repræsenterede før Sammenbrudet en Værdi af ca. 6 Mill. Kr., men kun et Aars Tid efter næppe 3 Mill. Kr. Det Tab, som maatte afskrives paa Selskabets Sukkerbeholdninger, maatte da nødvendigt blive meget betydeligt. Situationen blev imidlertid yderligere alvorlig, fordi Sukkerkrisen havde ramt Selskabet paa et særlig uheldigt Tidspunkt, idet man for det første ikke havde faaet tilendebragt de tidligere omtalte betydelige Fabriksudvidelser og for det andet heller ikke havde faaet afsat samtlige de nye Aktier, der skulde bringe Selskabet den haardt tiltrængte Kapitalforøgelse.

Havde man lidt Skuffelser paa Aktieomraadet med Hensyn til Roedyrkerne, blev man netop i sit Forhold til disse stillet særlig uheldigt, idet man umiddelbart inden Krisens Udbrud i ret stor Udstrækning havde afsluttet 10-aarige Kontrakter med Roedyrkerne paa Grundlag af de før Krisen gældende Priser, som man havde regnet for nogenlunde varige. Vi har set, hvorledes man fra Selskabets Side i alle Henseender lagde Vægt paa at bygge Samarbejdet med Landboerne op paa længere Sigt og dermed skabe baade den intimere Forbindelse mellem Landbruget og Fabrikerne og stabilere Arbejdsforhold for disse sidste. Under Paavirkning af de gunstige Forhold for Roedyrkning var det da ogsaa lykkedes at faa Landbrugerne til i stor Udstrækning at afslutte disse 10-aarige Kontrakter.

Paa denne Maade sad man nu for to Femtedele af Roearealets Vedkommende med Forpligtelse til at betale Raamaterialet til Sukkerproduktionen med Priser, som laa ca.

50 pCt. over det Niveau, der i Øjeblikket var det naturlige! Under saadanne Omstændigheder og uden at kunne paaregne nogen Støtte af Betydning fra Statens Side var det, at »De danske Sukkerfabrikker« gik ind i en Konkurrencekamp paa Liv og Død med de europæiske Storproducenter af Sukker, som ikke alene havde mange Aartiers tekniske og økonomiske Udvikling forud for dansk Industri, men som arbejdede sig frem med mægtige handelspolitiske Systemer i Ryggen og ansporet og begunstiget af baade skjulte og aabenlyse Produktions- og Eksportpræmier.

Selskabets Driftsaar 1882—83 er da det sidste, for hvilket man kan deklarere det sædvanlige 10 Procents Udbytte, som Sukkerfabrikerne med Undtagelse af Kriseaarene 1875 og 1876 havde givet lige fra Starten. Det paafølgende Regnskabsaar viser ganske vist endnu et betydeligt Overskud, men Sukkerkrisen er paa det Tidspunkt, da Udbyttet skal fastsættes, allerede i fuld Udvikling, og Overskudet henlægges for at imødegaa det forudselige Tab paa Sukkerbeholdningen. Dette viste sig i høj Grad paakrævet, eftersom Selskabet i Aaret 1884—85 alene paa Sukkerbeholdningerne led et Tab paa over 1 Million Kroner. Skønt man fra det foregaaende Aar havde overført ca. $^1/_3$ Mill. Kr., blev Underskudet paa Regnskabet 1884—85 dog 672 000 Kr.

I det følgende Aar var Forholdene forsaavidt bedre, som det væsentligste af Prisfaldet var foregaaet i Løbet af 1884, hvorefter Priserne som nævnt endog havde rettet sig lidt. »De danske Sukkerfabrikker« stod imidlertid vedblivende overfor det Problem at bringe Balance i Driftsregnskabet paa Grundlag af en Pris paa Industriens Færdigvarer, som laa 50 pCt. under de tidligere Aars Priser. Driftsunderskudet vedvarer da ogsaa i de følgende Aar, og om Udbytte til Aktionærerne kunde der i de fire Aar 1883—86 ikke blive Tale.

Paa Grund af de omtalte finansielle Forhold blev Ledelsen tvunget til at foretage en Række ekstraordinære Dispositioner med det Formaal at skaffe den Kapital, der var nødvendig for at holde Driften gaaende. Saaledes saa man sig nødsaget til at optage Forskud hos to Banker til et Beløb af 4 Mill. Kr. — en anselig Sum i hine Tider og ikke mindst i Forhold til Selskabets Kapital — for hvilket Beløb senere udstedtes Skadesløshedsbrev med Pant i Selskabets faste Ejendomme. Endvidere maatte man give Generaldirektoratet for Skattevæsenet Skadesløshedsbrev paa et Par Ejendomme for Selskabets Kreditoplagsret. Selvfølgelig havde man straks fra Begyndelsen af benyttet sig af Kreditoplagsinstitutionen med alle dens Fordele, men vel at mærke ved at benytte Forretningsføreren, HANS PUGGAARDS, Kreditoplag. Da han senere fratraadte, fik Selskabet sit eget Kreditoplag, men da det drejede sig om et upersonligt Selskab, ønskede Skattedirektoratet dels personlig Garanti for Afgiften af Bestyrelsens enkelte Medlemmer og dels Sikkerhed i nogle af Selskabets Ejendomme, hvorved det nævnte Forhold opstod.

Man tør da vistnok betegne denne Periode som den mest kritiske i hele Selskabets Tilværelse. Tilliden var sandt at sige ikke stor nogetsteds og selv TIETGEN fik det at føle. I de heroiske Bestræbelser for trods alt at bringe Foretagendet frelst gennem de finansielle Skær blev den ikke 30 Aar gamle Direktør GAMMELTOFT en trofast og fremragende Støtte for Selskabets Formand.

Under de ugunstige Forhold, man saaledes til alle Sider har at kæmpe mod, begynder Kursen paa Sukkerfabrikernes Aktier at give efter. Sukkeraktierne gaar ind i Aaret 1884 med en Kurs af 120, men inden Aarets Udgang er denne dalet til 85 à 90. I det paafølgende Aar ligger Gennemsnittet omkring 75, og i 1886 indtræder endelig et voldsomt

Fald, der næsten har Karakteren af et Sammenbrud, og som i September slaar Aktiekursen helt ned i 33 — en bedrøvelig Notering for et Selskab med »De danske Sukkerfabrikker«s Aspirationer. Dermed er Bunden imidlertid ogsaa naaet, og det gaar atter opad, omend langsomt. Gennem Aaret 1887 svinger Kursen omkring 50, midt i 1888 er er man naaet op omkring 80, men først et godt Stykke ind i 1890'erne har Sukkeraktierne genvundet deres paalydende Værdi.

Al denne ydre Modgang afspejler sig selvfølgelig i Selskabets indre Liv og foraarsager stærke Brydninger og bitter Kritik, der navnlig koncentrerer sig om de aarlige Generalforsamlinger, specielt i Aarene 1885 og 1886, men forøvrigt indskrænker Kritiken og Oppositionen sig i disse Aar ingenlunde til Aktionærernes Kreds. Baade i Pressen og paa Møder Landet over kommer nu al den Bagklogskab, der synes at trives saa frodigt i enhver Kriseperiodes uheldsvangre Atmosfære, til Orde, og Bebrejdelser og Beskyldninger regner ned over Selskabets Ledelse. Saa længe Medgangen er inde, og Sukces'en vinker, er der Begejstring, Vovemod og Tilsagn om Medvirken til Gud ved hvad; naar saa Modgangen melder sig, er alt dette glemt og borte — Medansvar og Sammenhold ukendte Begreber, medens Skadefryd og Kritik triumferer.

En af Oppositionens ledende Mænd var WILLIAM TUTEIN, som i Mellemtiden var traadt ud af Selskabet, og som nu Gang paa Gang retter de heftigste Angreb paa Direktion og Bestyrelse. Formandspladsen i Selskabet indtoges stadig af C. F. TIETGEN, og i Bestyrelsen sad i disse svære Kriseaar endvidere Professor FALBE-HANSEN, Etatsraad I. P. HOLMBLAD, Grosserer GOTFRED HALKIER, Etatsraad WILHELM PETERSEN, Lensbaron REEDTZ-THOTT og Baron WEDELL-WEDELLSBORG, medens Direktionen uforandret bestod af G. A. HAGEMANN og CARL GAMMELTOFT med den senere Direktør V. LOSE som Fuldmægtig. Det er navnlig TIETGEN og HAGEMANN, der udadtil kommer til at tage Kampen op og træde i Brechen for Selskabets Dispositioner og hele Stilling.

Kritiken koncentrerer sig i Særdeleshed om to Ting. For det første bebrejder man Ledelsen, at den i altfor høj Grad har ladet sig rive med af Stemningen i de gode Aar omkring 1880 og derfor paa et altfor løst Grundlag har foretaget unødvendig store Udvidelser og er skredet til uforsvarlige Nyanlæg, medens samtidig Aktiekapitalen er blevet udvidet udover den Grænse, en forsigtig og klog Ledelse af Selskabet burde have holdt sig indenfor. For det andet retter man Kritiken mod selve Anlægssystemet for de nye Fabriker, idet Saftstationsprincipet efter Oppositionens Mening er for kostbart, saaledes at der herved er blevet bundet store Værdier, der aldrig vil kunne forrente sig.

TUTEIN udsender et Par Pjecer med Titlerne: »Er Faldet i Sukkeractiernes Priis begrundet udelukkende i Sukkerkrisen i Udlandet?« og »De danske Sukkerfabrikker, Bestyrelsen og Driftsregnskaberne, Stemninger i Udlandet«, hvori han med Voldsomhed angriber Selskabets Ledelse for den Maade, hvorpaa den har varetaget eller rettere ikke varetaget Aktionærernes Interesser, og kræver udførlige Driftsregnskaber fremlagt. HAGEMANN bliver imidlertid som Faderen til Saftstationsprincipet ikke Svar skyldig og i en Pjece: »Saftstationer eller ikke Saftstationer« analyserer han dette teknisk-økonomiske Problem og beviser dets uomtvistelige Fordele under de daværende Forhold, medens han i en anden Pjece: »Om Sukkerroedyrkning og Sukkertilvirkning« gennemgaar Sukkerindustriens Betydning og Fremtidsmuligheder og samtidig med skarpt og klart at belyse det uberettigede i den rejste Kritik forsøger at berolige Stemningen og skabe den fornødne Tillid til den hele Sag.

Det er dog TIETGEN, som paa Møder og Generalforsamlinger Gang paa Gang maa føre Hovedforsvaret for Selskabets hele Politik. I denne Modgangens kritiske Stund naar han maaske Højdepunktet af sin Storhed, ialtfald i Sukkerfabrikernes Historie. Mod en ophidset Opinion staar han værdigt og overlegent, urørlig som Klippen i Brændingen. Han vender Vaabnene mod Angriberne og viser, hvordan Ledelsen i Modstrid med, hvad man bebrejder den, netop har holdt igen overfor de mange Krav, der i Medgangens Aar blev stillet fra Landbrugets Side om Anlæg af nye Fabriker rundt om i Landet. Saa tilbageholdende havde Ledelsen endda været, at den i den Anledning i hine Aar havde været udsat for skarpe Angreb fra de paagældende Kredse med tilhørende Bebrejdelser om at svigte sine nationale Opgaver. Med Tal og nøgterne Kendsgerninger trevler han baade Bebrejdelser og Beskyldninger op og maner til ikke at bedømme Selskabets Stilling ud fra de øjeblikkelige Forhold, men ud fra Sukkerindustriens naturlige Udviklingsmuligheder som Led i hele Landets Økonomi. Ud fra dette Synspunkt havde man efter TIETGENS Mening endda Lov til at se optimistisk paa Fremtiden. Den danske Sukkerindustris tekniske Udvikling og økonomiske Forhold gjorde den under normale Forhold fuldt ud konkurrencedygtig selv overfor Udlandets bedste Anlæg, og med det særlige Kendskab til det danske Marked, man sad inde med, vilde man ubetinget have et naturligt Forspring.

Et Forhold, som paa een Gang indvirkede ulykkeligt paa Selskabets finansielle Situation og leverede Oppositionen taknemligt Angrebsmateriale, var imidlertid Vanskelighederne ved at faa anbragt en Del af de Aktier, hvormed man i 1883 havde begyndt at forøge Aktiekapitalen. Roedyrkerne havde som nævnt ogsaa skuffet denne Gang, og de dem tiltænkte Aktier blev saa godt som ikke efterspurgt. En Del maatte Selskabet selv købe tilbage, hvorefter Beløbet blev overtaget af et Konsortium, bestaaende af Bankfolk og Vekselerere. Da Krisen indtraadte, og Aktiekursen faldt, maatte Selskabet imidlertid løse en Del af Konsortiets Medlemmer fra deres Forpligtelser for indtil videre selv at overtage Aktierne. Dette gav Anledning til stærke Angreb paa vedkommende Konsortium og den hele Transaktion, samtidig med at det paa mere haandgribelig Maade berørte Selskabet ved at berøve det ca. $^1/_2$ Mill. Kr., som man selvfølgelig havde særlig vanskeligt ved at undvære i disse Aar.

Men skønt Uvejret udefra saaledes forenede sig med indre Storme, som Ledelsen maatte ofre blot altfor megen Tid og Kraft paa at besværge, mistede Selskabet dog ikke sin Kurs, idet man samtidig satte sine Hovedkræfter ind paa at nedbringe Produktionsomkostningerne til det mindst mulige baade i Fabrikerne og i Raffinaderierne og for overhovedet at fuldkommengøre Selskabets Teknik.

Det maatte samtidig med den egentlige industrielle Modernisering blive et Hovedmaal at afbøde Manglen paa et effektivt Toldværn mod den udenlandske Sukkeroversvømmelse og skabe nyt Terræn for den danske Sukkerproduktion. Bestræbelserne koncentrerede sig hurtig om at fuldkommengøre Fremstillingen af Raasukker, der kunde gaa direkte ud i Forbruget uden Raffinering og saaledes baade optage Kampen mod det importerede Sukker og samtidig drage Fordel af Raasukkerets toldmæssig set relativt begunstigede Stilling.

En meget væsentlig Del af det danske Sukkerforbrug tilfredsstilledes endnu i Midten af 1880'erne af skotske Fariner, populært kaldet »Puddersukker«, hvoraf der aarlig indførtes ca. 20 Millioner Pund. Som omtalt havde man allerede tidligere forsøgt at udnytte

dette Omraade, som nu var dobbelt attraaværdigt, fordi det væsentlig blev forsynet fra et Land, der ikke betalte Eksportpræmie, og hvor Konkurrenceforholdene saaledes var mere jevnbyrdige, og fordi samtidig toldmæssige Fordele vinkede. Farin- eller Puddersukkerfabrikationen paa selve Raffinaderierne var imidlertid stærkt handicappet derved, at de udenlandske Fariner kunde indføres til en Told af $4^1/_2$ Sk., d. v. s. samme Beløb som Raffinaderierne maatte betale af deres Raasukker. Kun hvis det kunde lykkes at fremstille Puddersukkeret direkte af Roerne, vilde man kunne klare sig i Konkurrencen, idet man da kunde opnaa at nyde godt af den Beskyttelse paa 8 pCt., som Loven havde fastsat som Forskellen mellem Afgiften for det indenlandske og udenlandske Raasukker; yderligere kunde man udnytte den Fordel, der laa i, at Toldloven tillod at gaa en Nuance højere i Lyshed med indenlandsk Sukker end med udenlandsk.

Støttet af sin Meddirektør, CARL GAMMELTOFT, som fra første Færd havde et aabent Øje for Problemets afgørende Betydning for Selskabets fortsatte Udvikling, satte HAGEMANN sig da det Maal at fremstille en Konsumvare paa Roesukkerfabrikerne uden Raffinaderierne som Mellemled. Hans utrættelige Arbejde tildels ad ubetraadte Veje kronedes efter mange fejlslagne Forsøg med afgjort Held, og i 1884 lykkedes det — forud for noget andet Land — omtrent samtidig paa de tre Fabriker, Assens, Stege og Nakskov, at fremstille en lys, finkornet Vare, *Dansk Puddersukker*, som baade i Smag og Udseende stod fuldt paa Højde med de skotske Fariner og i Løbet af faa Aar fuldstændig fortrængte disse og de egentlige Kolonialsukkere fra det hjemlige Marked.

Det blev da denne Produktion, som i disse kritiske Aar gjorde det muligt for Selskabet at bjerge Livet og tillige at skærme selve Roedyrkningen mod Uvejrets Rasen. Puddersukkerproduktionen, Resultatet af Sukkerfabrikernes eget Initiativ, af dets tekniske Vaagenhed og Dygtighed, blev paa denne Maade, som TIETGEN siger det i sine Erindringer, »en mægtig Løftestang til Sukkerproduktionens Forøgelse« og var, naar alt kommer til alt, maaske den vigtigste Aarsag til, at »De danske Sukkerfabrikker« stod sin anden store Krise igennem.

FORHOLDET TIL ROEDYRKERNE OG DEN FØRSTE »ANDELSFABRIK«

EN af de vigtigste Opgaver, der som Følge af Sukkerkrisen meldte sig for »De danske Sukkerfabrikker«, var selvfølgelig Nyordningen af Forholdet til Roedyrkerne. Vi har set, hvorledes Selskabet gik ind i Kriseperioden med en væsentlig Del af Roearealet kontraheret for et Tidsrum af 10 Aar og baseret paa et bestemt Prisniveau, som Krisen havde reduceret til ca. det halve. Det gjaldt følgelig om at finde et andet Grundlag for Aftalerne med Roedyrkerne, og fra 1886 gaar man da principielt over til et helt nyt og mere rationelt Afregningssystem, som med de fornødne Modifikationer stod ved Magt lige til Verdenskrigen. I Stedet for at binde sig til nye langvarige Kontrakter med fastlagte Roepriser, beregnedes nu disse sidste hvert Aar i Forhold til Sukkernoteringen i London for tysk Raasukker, foreløbig med en Mindstepris paa 62 Øre. Hertil kom yderligere en vis Tantième eller Bonus af Selskabets Overskud. Da Roepriserne tidligere havde været ansat til 75 à 80 Øre pr. Centner, reduceredes Betalingen for Roerne saaledes med ca. 20 pCt., hvilket i og for sig var en ret moderat Reduktion, idet Prisfaldet paa Raasukker jo var betydelig større. Alligevel skabtes herved megen Utilfredshed og Bitterhed blandt Roedyrkerne og affødtes stærke Brydninger mellem disse og Selskabet.

Det samlede Roeareal, som efter Anlægget af Fabrikerne i Nakskov, Assens og Stege var steget fra ca. 1500 Hektarer omkring 1880 til ca. 6700 Hektarer i 1884, dalede iøvrigt i 1885 til ca. 5900 Hektarer, for derefter atter at stige til det foreløbige Rekordtal 6800 Hektarer i 1886, hvorefter der fulgte en væsentlig Reduktion af Roearealet, saaledes at dette først omkring Midten af 1890'erne atter naaede op over det nævnte Rekordtal for derefter at stige betydeligt.

Villigheden til at tage deres Part af den Modgang, Sukkerkrisen havde bragt den danske Sukkerindustri, var saaledes ikke særlig fremtrædende hos Roedyrkerne, og til at øge det vanskelige Forhold mellem disse og »De danske Sukkerfabrikker« bidrog yderligere den Bevægelse, som under Etatsraad TESDORPFS Ledelse havde samlet Roedyrkerne paa Falster om Oprettelsen af en Andelssukkerfabrik i Nykøbing F.

TESDORPF, i hvis Tjeneste ERHARD FREDERIKSEN just havde faaet sine afgørende Impulser til at grundlægge en Roesukkerindustri, havde oprindelig stillet sig overordentlig skeptisk netop overfor Spørgsmaalet om Sukkerroedyrkningens Fremtidsmuligheder, dels ud fra sit særlige Syn paa selve Retningslinierne for vort Landbrugs Udvikling og dels vel nok ogsaa ud fra de samme Motiver, som oprindelig gjorde TIETGEN saa til-

bageholdende overfor denne Sag, nemlig Landbrugets manglende Forstaaelse og Myndighedernes doktrinære Holdning. Det fortælles saaledes*), at TESDORPF allerede i 1856 havde henvendt sig til den daværende Indenrigsminister SPONNECK med Forespørgsel om, hvorledes Staten vilde stille sig overfor en eventuel Optagelse af Roesukkerproduktion paa dansk Grund, hvortil SPONNECK havde svaret, at han agtede at knuse ethvert Forsøg i den Retning med alle Midler, der stod til hans Raadighed — hvilket jo unægtelig var rene Ord for Pengene!

Givet er det i hvert Fald, at TESDORPF agiterede kraftigt mod Sukkerroedyrkningen, idet han hævdede, at denne aldrig vilde kunne betale sig, med mindre Roedyrkerne fik et langt større Beløb pr. Centner Roer, end »De danske Sukkerfabrikker« kunde yde. Han blev iøvrigt kraftigt støttet i sin Agitation af Landbrugskonsulent LA COUR paa »Næsgaard«. Allerede inden Sukkerkrisen havde gjort sig definitivt følbar, havde denne Anti-Sukkerkampagne affødt adskillige Møder med tilhørende hidsige Debatter i Fagskrifter og Dagblade.

Saaledes afholdt Maribo Amts økonomiske Selskab i Februar 1882 et Møde om Sukkersagen, hvor LA COUR holdt Foredrag om Sukkerroekulturen, og TESDORPF i kraftige Udtryk navnlig angreb Ingeniør HAMMERICH, der som omtalt var medvirkende ved Anlægget af Nakskov Sukkerfabrik og ogsaa havde deltaget i Forarbejderne for den af »De danske Sukkerfabrikker« planlagte Sukkerfabrik i Nykøbing F. Debatten for og imod Roesukkerspørgsmaalet, som selvfølgelig blev det brændende Stridsspørgsmaal i alle interesserede Kredse, kulminerede paa Det kgl. Landhusholdningsselskabs Møde i Kjøbenhavn i April 1883. Her var selve TIETGEN i Forening med Lensbaron REEDTZ-THOTT og Indenrigsminister INGERSLEV mødt op for at tale Sukkerroedyrkningens og »De danske Sukkerfabrikker«s Sag, og det kom under Mødet til skarpe Sammenstød mellem TIETGEN og TESDORPF. Man tør sikkert gaa ud fra, at denne Begivenhed blev ikke uvæsentlig medvirkende til, at TESDORPF, som imidlertid havde ændret sit Syn paa Sukkerroedyrkningens Rentabilitet, kort efter indledede en kraftig Agitation for Anlæg af en *Andelssukkerfabrik* i Nykøbing F.

TESDORPFS Agitation havde saa meget lettere ved at slaa an blandt Landbrugerne, som den arbejdede ud fra det Synspunkt, at Roedyrkerne selv burde eje deres Fabrik, for at det fulde Udbytte af Industri og Dyrkning kunde tilfalde dem — altsaa en lignende Tankegang som Brødrene FREDERIKSEN i sin Tid havde kæmpet for, og som de havde lidt Skibbrud ved. Men selvfølgelig havde Forholdene ændret sig siden da, og endnu var Vilkaarene jo stadig gunstige for Dyrkningen, medens selve den industrielle Side af Sagen nu syntes at være en særdeles let Sag, der saa at sige »ordnede sig af sig selv«, og med den Position, TESDORPF havde blandt Falsters Landmænd, og med de Arealer, han selv raadede over, blev det derfor ikke vanskeligt for ham at skabe det fornødne Grundlag eller maaske rettere Stemning for Oprettelsen af den planlagte Fabrik.

»De danske Sukkerfabrikker« havde som tidligere nævnt netop paa dette Tidspunkt forberedt Anlægget af en Sukkerfabrik paa Falster og vel at mærke ogsaa i Nykøbing, og Modstanderne, der just ikke tog det saa nøje med deres Angrebs Karakter, beskyldte nu aabenlyst TIETGEN for at have planlagt hele dette Anlæg ud fra et personligt Fjendskab mod TESDORPF. TIETGEN havde dog ogsaa i dette Tilfælde sine Modargumenter i Orden og kunde paavise, at »De danske Sukkerfabrikker« havde planlagt deres An-

*) C. PEDERSEN: Sukkerfabrikken »Nykobing«, Maribo Amts økonomiske Selskabs Aarbog 1915.

læg i Nykøbing F. allerede adskillige Aar, før TESDORPFS Plan overhovedet kom frem. TIETGEN havde saaledes reddet baade sin og Selskabets Ære, men alligevel lykkedes det dog TESDORPF i første Omgang at vinde saa stor Tilslutning til sit Projekt, at »De danske Sukkerfabrikker« besluttede sig til at indstille Arbejdet paa deres Fabriksanlæg i Nykøbing F. — ganske vist ogsaa ud fra andre Motiver, nemlig Hensynet til den truende Sukkerkrise — medens »Andelssukkerfabrikken Nykøbing« traadte ud i Livet.

Forholdenes Udvikling skulde dog meget snart skaffe TIETGEN Oprejsning og TESDORPF Skuffelser, idet det nemlig absolut ikke lykkedes denne sidste at rejse den nødvendige Kapital paa Basis af Andelsprincipet. Ligesom først Brødrene FREDERIKSEN og siden »De danske Sukkerfabrikker« maatte nu ogsaa han høste den bitre Erfaring, at det trods al Agitationsstemning, Tilslutning og Begejstring ikke var muligt at interessere Landbruget i en saadan Grad for Sukkerindustrien, at man vilde stille Penge i tilstrækkeligt Omfang til Disposition. Ved Skæbnens Ironi blev da Anlægget af Andelsfabriken »Nykøbing« overhovedet kun muliggjort ved, at TESDORPF personlig maatte indskyde Hovedparten af Kapitalen.

Med det Ideal, som TESDORPF saaledes havde kæmpet for, var det da foreløbig ikke meget bevendt, og da snart den abnorme Konkurrence udefra og hele Krisen paa Sukkermarkedet gjorde sig gældende med en Styrke, der tog lige lidt Hensyn til Andele og Aktier, vandt Tanken om et Samarbejde mellem den nye Fabrik og »De danske Sukkerfabrikker« frem. Forhandlinger blev indledet mellem de to Parter, der nylig havde staaet saa skarpt overfor hinanden, og endte med, at Nykøbing Fabriken overtog »De danske Sukkerfabrikker«s tilbageværende Roedyrkere paa Falster, medens samtidig Nykøbing Fabrikens Produktion solgtes til »De danske Sukkerfabrikker«, som videre-bearbejdede den paa sine Raffinaderier, idet Nykøbing Fabriken til Gengæld fik en vis Andel i disses Fortjeneste. Dette Forhold blev siden stadig fornyet, og først i de sidste Aar er det blevet noget indskrænket ved, at Nykøbing Fabriken har interesseret sig for det nyanlagte »Kjøbenhavns Sukkerraffinaderi« ved Overtagelse af en større Del af dette Selskabs Aktier.

I REKONVALESCENSENS TEGN

VED egen Hjælp havde »De danske Sukkerfabrikker« klaret sig gennem Krisens skæbnesvangre Aar. Da vor nationale Sukkerindustri blev grundlagt, havde Statsmagten ikke været sen til at akceptere den — som Skatteobjekt. I de Aar, da det gjaldt den nye Erhvervsgrens Væren eller Ikke-Væren, da uoverskuelige Værdier, omfattende baade Landbrug og Industri, stod paa Spil, truet og undermineret af Udlandets mægtige Dumping-Konkurrence, holdt Statsmagten sig fornem tilbage. Den bevilgede ganske vist i 1887 en Eksportpræmie paa $^{3}/_{4}$ Øre pr. Pund Sukker, som dog maatte blive mindre værdifuld, al den Stund vi overhovedet ingen Sukkereksport havde, og som derfor med Rette er blevet betegnet som udelukkende værende en Kuriositet i vor nyere Toldlovgivning. Iøvrigt var Løsenet det heller ikke i vore Dage ukendte: der maatte ikke gribes ind i »de frie Kræfter«s Spil!

Det blev saaledes TIETGEN, HAGEMANN og GAMMELTOFT, som Danmark alene har at takke for, at den Sukkerproduktion, hvis nationaløkonomiske og sociale Betydning for Landet vi vel nu alle erkender, blev bevaret.

Mægtige Tab, Aar efter Aar uden Udbytte til Aktionærer, Uro og Opgør indadtil og udadtil, Optagelse af Laan, som stadig maatte forøges — indtil 2 Millioner udover det Beløb, vi alt tidligere har omtalt — beklagelige og dybtgaaende Uoverensstemmelser mellem Fabrikerne og Roedyrkerne, utrætteligt Arbejde i alle Retninger betegnede Selskabets Vej gennem Mørket — og dog holdtes den støtte Kurs uanfægtet af alt.

Efterhaanden som Puddersukkeret vinder stadig større Udbredelse, efterhaanden som det lykkes at afløse de uheldige Roekontrakter med nye og billigere, og efterhaanden som man gennem tekniske Forbedringer formaar at drive Fabrikernes og Raffinaderiernes Produktionsomkostninger ned, fører denne Kurs da omsider Selskabet ind i smult Vande, indtil Krisen fra omkring 1887 kan siges at være endelig overvundet.

I dette Aar fuldendes den tidligere paabegyndte Koncentration af Raffinaderivirksomheden, idet Udvidelsen af Helsingørsgades Raffinaderi tilendebringes, medens »Phønix« nedlægges fra 1. Januar 1888. En stor Del af Æren for denne betydningsfulde Koncentration tilkom Ingeniør WILLIAM MILLINGE, der efter i en Aarrække at have været knyttet til Sct. Croix Fællessukkerkogeri, i 1885 var traadt i »De danske Sukkerfabrikker«s Tjeneste som Bestyrer af Raffinaderiet i Helsingørsgade. Den tekniske Dygtighed, som MILLINGE baade i Vestindien og gennem sit senere Arbejde havde lagt for Dagen, skulde iøvrigt siden føre ham frem til store og betydningsfulde Opgaver indenfor Suk-

kerfabrikerne. Omtrent samtidig udvides Fabrikerne i Nakskov og Assens, medens Roearealet, som i 1887—88 var blevet betydelig indskrænket, atter viser en anselig Tilvækst. Nye og blidere Vinde stryger saaledes ind over det danske Sukkerland, medens Uvejret letter over de store Fastlandsstater. Det internationale Sukkermarked er ved at rette sig, ganske vist ingenlunde i Kraft af en udpræget Prisstigning, men simpelthen fordi der dog er naaet en vis Stadighed i Priserne, samtidig med at man begynder at drøfte Foranstaltninger for at afløse de voldsomme og for alle Parter tabbringende Konkurrencekampe med fastere og mere regulerede Forhold.

HELSINGØRSGADES RAFFINADERI

Allerede i Slutningen af 1887 indbyder England til en international Konference om Sukkereksportpræmierne, og efter en Række indledende Forhandlinger mellem den daværende engelske Understatssekretær for Kolonierne, Baron WORMS, og de interesserede Regeringer i Frankrig, Belgien, Tyskland, Østrig og Rusland, træder en Sukkerkonference sammen i London i April 1888. Konferencen fulgtes med største Interesse i alle sukkerproducerende Lande og ikke mindst i Danmark; thi skulde det virkelig lykkes at faa en Overenskomst i Stand om Opgivelse af Eksportpræmierne, var den danske Sukkerindustri sikker i sin Sag, idet den nu var naaet op til under normale Forhold fuldt ud at kunne konkurrere med Udlandets Industrier. London Konferencen syntes ogsaa at have gode Udsigter for at lykkes, idet Tyskland ingenlunde var uvillig til at opgive det System af Udførselsgodtgørelser, der efterhaanden truede med at opsluge Sukkerbeskatningens Beløb, medens den engelske Regering under Presset af sine Sukkerkolonier og sine Raffinaderier syntes ikke mindre interesseret i en Ordning. Konferencen enedes da ogsaa om en Konvention, som forbød indirekte Eksportpræmier. De doktrinære engelske Frihandelsmænd var imidlertid saa stærke, at de i Parlamentet standsede det Lovforslag, hvorved England skulde ratificere Konventionen. Dermed faldt Forudsætningen for den hele Ordning bort, og Konferencen endte forsaavidt med et negativt Resultat. Til Trods herfor var der dog her betraadt en Vej, som

senere skulde føre til de mest betydningsfulde Resultater for den internationale Sukkerhandel.

Medens selve Konferenceaaret, 1888, havde fremvist en udpræget Mathed paa Sukkermarkedet, frembød det næste Aar en lige saa uventet som betydelig Prisstigning, fordi Rørsukkerhøsten var slaaet fejl. Londoner Noteringerne stiger fra 14 sh. i Januar til 28 sh. i Juni. Da den disponible Mængde af indenlandske Roer herhjemme som Følge af en daarlig Høst samtidig er stærkt begrænset, køber »De danske Sukkerfabrikker« foruden hele Nykøbing Fabrikens Produktion resolut baade udenlandsk Roesukker og Kolonialsukker og faar afhændet disse betydelige Sukkerindkøb, før Prisen atter synker ned til sit tidligere Gennemsnitsniveau lige saa brat, som Stigningen var kommet.

Det var ikke mindst disse heldige og købmandsmæssigt set fremragende Dispositioner, der satte Selskabet i Stand til at konsolidere sin Virksomhed, idet baade den gamle Gæld bringes ud af Verden samtidig med, at Raffinaderiet »Phønix« og det paabegyndte Fabriksanlæg ved Nykøbing F. kan afskrives. Samtidig er man imidlertid blevet klog af Skade, og i Overensstemmelse med Selskabets hele forsigtige Finanspolitik benytter man nu Lejligheden til at skabe sig et »Prisdifferencefond«, der skal tjene til at værne Selskabet mod nye og uvelkomne Overraskelser ved Prissvingninger. Hvor forudseende man end er, kan man nemlig aldrig undgaa et betydeligt Risikomoment, idet man simpelthen i Kraft af de særlige Forhold i Sukkerindustrien ved Forretningsaarets Afslutning i April altid vil ligge med ca. en Trediedel af Aarets Sukkerhøst, hvorved en fejl Bedømmelse af Markedet i de paafølgende Maaneder kan faa en overordentlig Indflydelse paa næste Aars Resultat. Fondet danner da Assurancen overfor eventuelle Fejlvurderinger.

Snart bragtes dette Fond op paa en saadan Størrelse, at man sattes i Stand til at optage Sukkerbeholdningerne til en Pris af 10 sh., hvad der i hin Periode maatte siges at være en særdeles lav Prisansættelse.

Med Forretningsaaret 1886—87 begynder Selskabet atter at give Udbytte, ganske vist kun 4 pCt., men Aaret efter dog 5 pCt. og derefter for 1888—89 6 pCt., som derefter bliver Selskabets Udbytte i de følgende 6 Aar. Maaske kunde Fortjenesten i disse Aar nok have gjort noget større Dividender berettiget, men selv nu er man tilbageholdende og omsorgsfuld for yderligere at konsolidere Selskabet.

Denne Finanspolitik, som maaske knap fulgtes med ubetinget Begejstring af samtlige Sukkeraktionærer eller Roedyrkere, skulde snart vise sig at være særdeles velbetænkt eftersom der i de nærmeste Aar atter melder sig en Række nye Vanskeligheder for Selskabet dels som Følge af Bestemmelserne i den nye Sukkerlov af 1891 og dels som Følge af Udviklingen paa Verdensmarkedet, der snart sætter ind med nye Prisfald, som ganske vist paa ingen Maade kan sammenlignes med 80'ernes panikagtige Sammenbrud, men som til Gengæld er af en langvarig og snigende Karakter.

SUKKERLOVEN AF 1891 — NYE PRISFALD OG NYE ROEKONTRAKTER

1891 ændredes atter de told- og skattemæssige Forhold, hvorunder vor Sukkerindustri arbejdede, idet den saakaldte Bojsen'ske Lov nedsatte Tolden paa Kandis, Melis og andre lyse Sukkere betydeligt, nemlig fra 13,5 til 6 Øre pr. Pund, for de mørkere Sukkere fra 9,4 til 3 Øre, for de meget mørke fra 8,5 til 2 Øre og for Sirup og Melasse fra 4,8 til 1 Øre. Tolden reduceredes med andre Ord til mellem Halvdelen og Fjerdelen af, hvad den havde været siden 1864. Beskyttelsesmæssigt betød dette, at den egentlige Raffinaderibeskyttelse nedsattes med ca. $^1/_2$ Øre pr. Pund, Beskyttelsen for Puddersukker med ca. 1 Øre, medens Raasukkerbeskyttelsen vedblev at være ca. $^3/_4$ Øre pr. Pund. For de meget mørke Sukkere blev Beskyttelsen negativ og for Sirup og Melasse gik den ned fra 4,8 til 1 Øre.

De Betragtninger, der fra Lovgivningsmagtens Side laa til Grund for Lovens Gennemførelse, gik ud paa, at den betydelige Nedsættelse af Tolden og Afgiften og deraf følgende Prisfald vilde fremkalde et stærkt forøget Forbrug, som for Fabrikerne vilde være af saa stor Betydning, at den vilde kunne kompensere den Beskyttelse, Loven berøvede dem. Delvis var dette vel rigtigt, men man oversaa imidlertid, at Udlandets Sukkerpolitik stadig var af en saadan Art, at den paaførte vor hjemlige Sukkerindustri en ganske abnorm Konkurrence takket være det stadig florerende Eksportpræmiesystem. Den Prisnedsættelse, som Sukkerloven medførte, vilde da ganske vist fremkalde en væsentlig Udvidelse af Sukkerforbruget, men dette vilde rigtignok kun delvis komme Raffinaderiprodukterne til gode. De Begunstigelser, Loven saaledes skulde indeholde for den hjemlige Sukkerproduktion, var da saa som saa, naar man tog Hensyn til de ydre Forhold, man havde at regne med.

Omtrent samtidig ramtes Sukkerfabrikerne af en ny Vanskelighed, idet Roearealerne i Begyndelsen af 1890'erne atter gik tilbage som Følge af de lave Priser.

Det tidligere omtalte Afregningssystem med Hensyn til Roeleverancerne var i 1886 blevet modificeret derhen, at Fabrikerne betalte Roedyrkerne 80 Øre pr. Centner Roer, men kun saa længe Gennemsnitsprisen efter Londoner Noteringen udgjorde 15 sh. eller derover. Faldt Prisen herunder, skulde der fradrages 1 Øre pr. Centner Roer for hver fulde 2 pence, Prisen laa under 15 sh. Dog var der som nævnt fastsat en Minimumspris af 62 Øre, under hvilken Roeprisen ifølge Kontrakterne ikke maatte falde. Hver Uge skulde en edsvoren Mægler i London til Kontrol afsende et Telegram om Sukkerprisen til Offentliggørelse i Bladet »Sukkerroedyrkeren«.

Nu var imidlertid Priserne i disse Aar gennemgaaende ret lave, og under disse Forhold indskrænkedes Roearealet, og da man ikke turde regne med en Bedring af Sukkerpriserne, maatte man fra Selskabets Side skride til Foranstaltninger, der kunde genoplive Interessen for Roedyrkningen blandt Landmændene. For at naa dette Maal valgte man forskellige Veje, bl. a. forhøjede man Roeprisen med 5 Øre pr. Centner for de Roedyrkeres Vedkommende, der udvidede deres Areal med mindst en Trediedel. I 1893 indførtes nye Kontrakter med gunstigere Betalingsvilkaar og Maksimalpris af 75 Øre. Man gav end-

ROETOG

videre betydelige Tilskud til Anlæg af Roebaner — hvilket Transportsystem man nu var ved at udvikle — medens man andre Steder ydede en Transportgodtgørelse til de Roedyrkere, der havde over $^1/_2$ Mil at køre, for saaledes at bidrage til Roedyrkningens Økonomi. Endelig gav man sig med stor Energi i Lag med Løsningen af det stadig aktuelle Problem om den fornødne Arbejdskraft til Roepasningen. Paa dette Omraade havde Roedyrkerne stadig store Vanskeligheder at kæmpe med, idet den hjemlige Arbejdskraft viste sig utilstrækkelig. Selskabet hjalp derfor — med de svenske Myndigheders Billigelse — med til at hverve et betydeligt Antal svenske Piger til de danske Roemarker, og da Tilgangen af denne Arbejdskraft senere svigtede som Følge af Roedyrkningens Fremgang i Skaane, organiserede man Hidskaffelsen af Arbejdskraft fra Galizien, hvis Befolkning fra gammel Tid var vant til at gaa paa Sæsonarbejde til fremmede Lande — Forhold vi

iøvrigt i senere Afsnit skal komme tilbage til. — Ved disse Foranstaltninger lykkedes det efterhaanden atter at bringe Roearealet op, saaledes at det midt i 1890'erne omfattede ca. 10000 Hektarer foruden de godt 1500 Hektarer, som dyrkedes til Nykøbing Fabriken.

Overvindelsen af de nævnte Vanskeligheder for Roedyrkningen bevirkede imidlertid ikke blot Fremgang hos de tidligere Producenter, men fremkaldte ogsaa en Række Henvendelser til »De danske Sukkerfabrikker« om Anlæg af nye Sukkerfabriker. Selskabet satte imidlertid som Betingelse for at stille den fornødne Kapital til Raadighed og overtage Driftsledelsen af slige nye Anlæg, at det fornødne Roeareal blev sikret for 10 Aar, og at Roepriserne helt og holdent kom til at afhænge af Sukkerpriserne. Disse Betingelser var Landmændene imidlertid lidet tilbøjelige til at gaa ind paa, idet man nu som før ikke ønskede at løbe nogen Risiko, men krævede en Minimumsbetaling, saaledes at det i Virkeligheden vilde blive Selskabet, der kom til at bære det eventuelle Tab som Følge af daarlige Konjunkturer. Kun en Række Landmænd i Omegnen af Køge dannede en Undtagelse, idet de akcepterede Selskabets Tilbud; men her blev Sagen til Gengæld standset af det nye Konjunkturomslag.

Atter skulde det nemlig vise sig, at Selskabet havde handlet rigtigt ved sin Tilbageholdenhed overfor Anmodninger om Anlæg af nye Fabriker og navnlig ved at nægte at være ene om Risikoen for disse. I 1894 viser Sukkermarkedet paany sin overordentlige Lunefuldhed gennem et nyt voldsomt Fald i Sukkerprisen. Aaret forud havde Prisen ligget ret højt, var naaet helt op over 18 sh., for i Slutningen af Aaret at falde til ca. 12 sh., hvorefter Faldet fortsattes uafbrudt i 1894, indtil Prisen i Januar 1895 laa helt nede i 8/6. Aarsagen til dette voldsomme Prisfald var den sædvanlige Overproduktion i de store Fastlandsstater, som paa en kritisk Maade faldt sammen med en usædvanlig rig Roehøst hele Europa over, en Høst, man aldrig havde kendt Mage til. Virkningerne for »De danske Sukkerfabrikker« blev atter et Aar med stort Underskud, ca. 600000 Kr., og selvfølgelig intet Udbytte. Samtidig vurderede Børsen Krisens Konsekvenser gennem en Notering af Sukkeraktierne til 60. Da samtidig ogsaa den hjemlige Roehøst var meget betydelig, blev det nødvendigt at søge en større Mængde Sukker afsat i Udlandet, hvad der under de herskende Konjunkturer selvfølgelig maatte paaføre Selskabet meget betydelige Tab.

De Roekontrakter, Selskabet paa dette Tidspunkt laa inde med, var sluttet to Aar tidligere til en Minimalpris af 75 Øre, dog med Ret for Selskabet til at opsige Kontrakterne, dersom Gennemsnitsnoteringerne for Sukker gik under 11 sh. Denne Opsigelsesret blev man nu tvunget til at benytte, men det lykkedes dog efter langvarige Forhandlinger at faa tegnet et omtrent lige saa stort Areal paa lignende Betingelser som de tidligere Kontrakters, altsaa med Roeprisen varierende efter Sukkerprisen, men vel at mærke uden Minimalgrænse. Begge Parter kunde opsige Kontrakterne; Roedyrkerne, dersom Betalingen gik under 65 Øre pr. Centner, Fabrikerne, dersom Noteringen gik under 10 sh. i Gennemsnit.

Den stadig større Elasticitet, det saaledes var lykkedes at give Forholdet mellem Roedyrkningen og Roeforarbejdningen, viste sig at være overordentlig heldig, thi de følgende Aar var præget af ustandselige Prissvingninger, samtidig med at Gennemsnitsniveauet viste en stadig faldende Tendens. Der er iøvrigt ingen Tvivl om, at dette Prisfald vilde være blevet endnu langt voldsommere, hvis ikke Oprøret paa Kuba, der netop nu var i fuldt Udbrud, havde øvet sin Indvirkning paa denne Øs normalt meget betydelige Produktion af Rørsukker. Oprørsaarenes Ødelæggelser gik baade ud over Varelagrene

og Plantagerne og medførte en Tilbagegang i Rørsukkerproduktionen, der gik op i Hundrede Tusinder af Tons. Saaledes blev da den enes Død den andens Brød — den vældige Rørsukkermængde, som i disse Aar forsvandt fra Markedet, bidrog til for Europas Vedkommende i nogen Grad at afsvække Misforholdet mellem Produktion og Forbrug. De europæiske Storproducenter greb iøvrigt under Krisen til det gamle Middel, nemlig Forøgelse af Sukkerindustriens Beskyttelse og Fremme af Eksporten som Værn for den nationale Sukkerproduktion. Tyskland forhøjede saaledes i 1895 sin Eksportpræmie til det dobbelte, hvilket straks fremkaldte Modforholdsregler fra Frankrig og Østrig. For Danmarks Vedkommende lykkedes det dog, Prisfald og Konkurrence til Trods, at sikre en vis Ro og Tryghed indenfor Sukkerproduktionen — takket være den Økonomiens og Konsolideringens Politik, som »De danske Sukkerfabrikker« havde ført.

INDENLANDSKE KONKURRENCEFORETAGENDER UDVIDELSER — TIETGENS FRATRÆDEN

SAA snart Forholdene for Sukkerproduktionen syntes noget lysere, meldte ogsaa det næste Konkurrenceforetagende sig overfor »De danske Sukkerfabrikker« og atter i Form af en Andelsfabrik — ialtfald som Projektet først traadte frem. Bevægelsen kom denne Gang fra en Række Landmænd i Omegnen af Maribo, hvor der stadig havde været en vaagen Interesse for Sukkersagen, og hvor netop de Mænd, der nu traadte frem, havde været med til at dyrke Roer for »Sukkerfabrikken Lolland«, og som iøvrigt ogsaa havde været med i det Konsortium, der købte denne Fabrik, da den gik fallit. Med Tilskyndelse fra disse Kredse arbejdede en Række Mænd fra Maribo By og Omegn i 1894 paa at oprette en Sukkerfabrik efter Andelsprincipet. Hovedmanden i dette Arbejde var Bankdirektør KIÆR, der selv var Roedyrker. Der blev tegnet ca. 1500 Hektarer Roeland til Fabriken, men Anlægget strandede i første Omgang, fordi det viste sig umuligt at skaffe den fornødne Kapital paa den tænkte Basis.

I 1896 dukkede Planen imidlertid atter op, denne Gang med det store Købmandshus C. A. QVADE i Maribo som ledende Kraft. Dette Firma havde et nøje Kendskab til de forskellige Landmænd og derigennem et klart Blik for det Forspring, som Roedyrkningen gav den enkelte Landbruger — samtidig med at man tilfulde forstod, hvad Anlægget af en Sukkerfabrik i Maribo vilde betyde for Byen. Gennem det Forarbejde, der var gjort ved det forrige Projekt, kom man let i Forbindelse med det fornødne Antal Landmænd, saaledes at det nødvendige Areal hurtigt kunde sikres. Imidlertid var ogsaa nu Fremskaffelsen af Kapital det vanskeligste ved Sagen, men da Bevægelsen fik Støtte af to store kjøbenhavnske Firmaer, nemlig MOSES & SØN G. MELCHIOR og STHYR & KIÆR, kunde man allerede i Maj 1896 stifte »A/S Maribo Sukkerfabrik«. Samme Aar begyndte man paa Bygningen af den nye Fabrik, og allerede i September 1897 kunde den første Kampagne aabnes. Det blev imidlertid baade den første og den sidste Kampagne i Fabrikens Liv som selvstændig Virksomhed, idet Ledelsen og navnlig MOSES MELCHIOR hurtig blev betænkelig ved de Vanskeligheder, som ogsaa ved denne nye Virksomhed meldte sig. Der blev indledet Forhandling med »De danske Sukkerfabrikker«, som tilbød at overtage samtlige Aktier i Maribo Fabriken til Pari og betale dem med Aktier i sit eget Selskab, hvilket Tilbud blev modtaget, saaledes at »De danske Sukkerfabrikker« allerede fra 1. April 1898 overtog Fabriken og den samlede Virksomhed.

Da Overtagelsen først var sket, viste det sig hurtigt, at MOSES MELCHIORS Bekym-

ringer havde været særdeles velbegrundede, idet der var meget at bringe i Orden baade med Hensyn til selve Fabriken og dennes Forbindelse med Roedyrkerne for at faa det hele i den Form, »De danske Sukkerfabrikker« ønskede det. Blandt andet var selve Fabriken bygget efter det prisværdige, men ikke altid lige økonomiske Princip: saa billigt som muligt, og der maatte allerede i den første Kampagne under Sukkerfabrikernes Ledelse foretages ret store Forandringer til det bedre. Som Bestyrer ansattes J. VOLTELEN, som hidtil havde været knyttet til Stege Fabriken. Under hans Ledelse foretoges

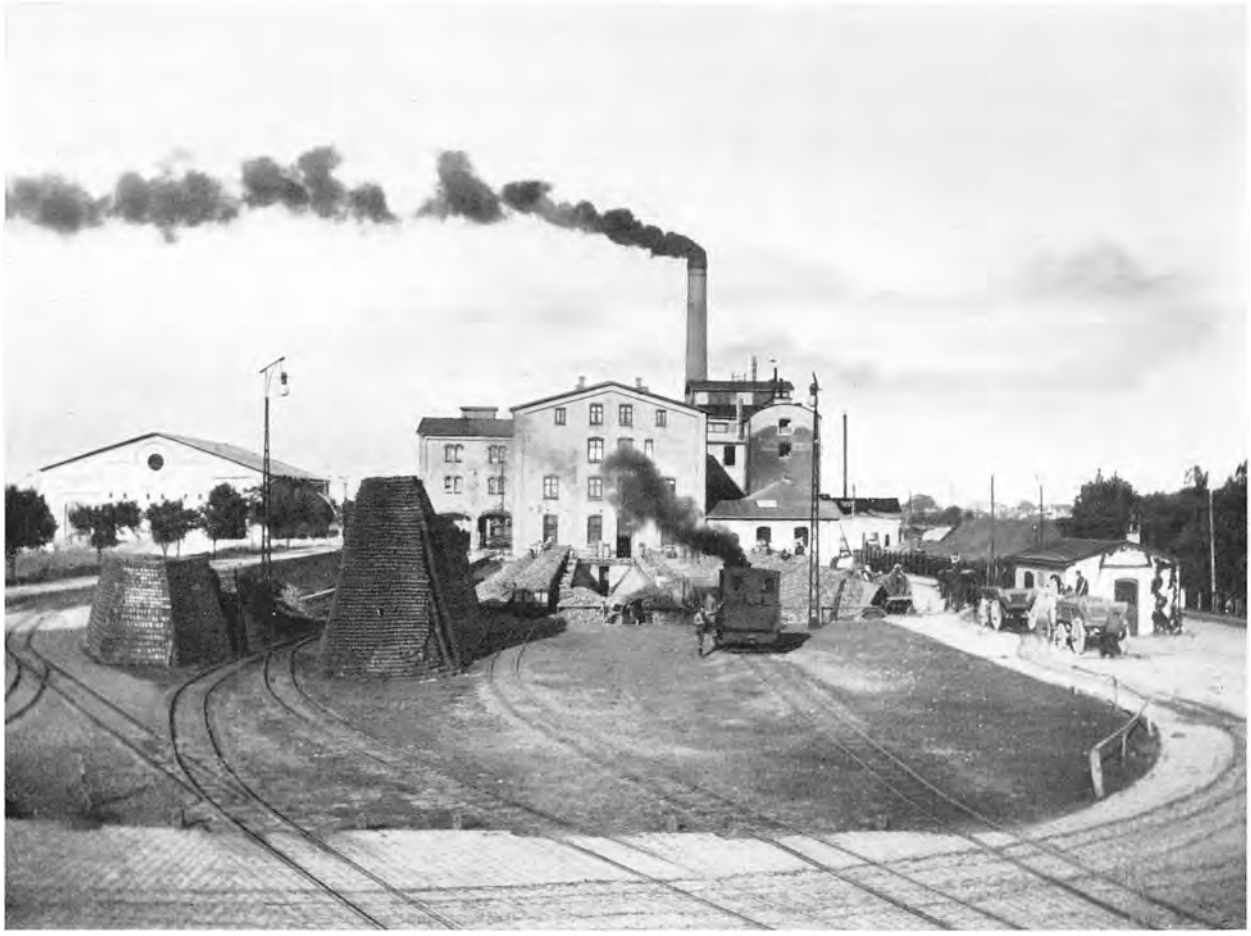

MARIBO SUKKERFABRIK

gentagne Udvidelser, hvorved Fabrikens Kapacitet efterhaanden bragtes stærkt i Vejret. Til Gengæld kneb det nu med at skaffe en tilsvarende Vækst i Roearealet. Dels var der i disse Aar ingen større Iver fra Roedyrkernes Side for at udvide Arealerne, og dels laa Fabriken daarligt i Forhold til sit Opland. For at bøde paa dette sidste forlængede man i 1900 Fabrikens Roebaner, saa at de kom i Forbindelse med Nakskov Fabrikens Banenet, indenfor hvis Rayon man havde Roer i Overflod.

Samtidig med Anlæget af Maribo Fabriken startedes to andre Foretagender indenfor dansk Sukkerindustri, nemlig »Den jyske Sukkerfabrik« i Randers og »Lyngby Sukkerraffinaderi«. Begge disse Fabriker var dog alene indstillet paa Raffinering af Raasukker importeret fra Tyskland. Den jyske Fabrik startedes af de tre Brødre JUSTESEN, som alle drev Kolonialforretning en gros, særlig med Sukker, henholdsvis i Randers, Aalborg og

Aarhus. Efterhaanden som den danske Roesukkerproduktion voksede op til at dække Størstedelen af vort hjemlige Sukkerforbrug, frygtede Brødrene JUSTESEN, at det paa Grund af Toldforholdene kunde blive vanskeligt vedblivende at indføre raffineret Sukker fra Tyskland. De planlagde derfor en Overgang til Import af tysk Raasukker, medens de selv vilde besørge Raffineringen. Det nødvendige Raffinaderi anlagdes da ogsaa, iøvrigt kun beregnet paa at raffinere et lignende Kvantum Sukker som det, Firmaerne tidligere havde indført af Raffinadesukker, saaledes at dette Foretagende forsaavidt ikke

LYNGBY SUKKERRAFFINADERI

repræsenterede nogen direkte Konkurrence til »De danske Sukkerfabrikker«. Virksomheden viste sig dog i Længden ikke økonomisk, og efter at have været i Drift fra 1896 til 1900 blev den efter Overenskomst overtaget af »De danske Sukkerfabrikker« og derefter nedlagt.

»Lyngby Sukkerraffinaderi« var af en væsentlig anden Karakter. Det startedes af Firmaet F. MEYERS SOHN i Tangermünde som decideret Konkurrenceforetagende til »De danske Sukkerfabrikker«, idet nævnte Firma tidligere havde importeret raffineret Sukker hertil fra sine Anlæg i Tangermünde. Her som for Randers Fabrikens Vedkommende vilde man søge at drage Fordel af den danske Toldbeskyttelse for raffineret Sukker. Raffinaderiet opførtes i 1895, men allerede i Slutningen af det paafølgende Aar indtraadte der Vanskeligheder for Virksomheden, som atter medførte, at der indledes Forhand-

linger med »De danske Sukkerfabrikker«, der endte med, at Raffinaderiets Ledelse og Salg overtoges af Selskabet. Samtidig fik dette Agenturet for F. MEYERS SOHN i Tangermünde og for Danzig Sukkerraffinaderi, hvorved man haabede at blive i Stand til at optage en Eksporthandel, som Toldforholdene hidtil ikke havde tilladt »De danske Sukkerfabrikker« at drage Fordel af. Fra Aar 1903 overtoges endelig Lyngby Raffinaderi helt af Sukkerfabrikerne.

Foruden Erhvervelsen af denne Række Nyanlæg, man mere eller mindre frivilligt var kommet til, anlagde »De danske Sukkerfabrikker« i disse Aar en Saftstation ved Kolding af en speciel Karakter. Forud var gaaet en livlig Agitation fra Kolding By og Opland, og der var tegnet Roearealer som Basis for en Sukkerfabrik. Planerne blev dog foreløbig modificeret til Anlæget af en Saftstation. Da der ingen Sukkerfabrik forefandtes i Jylland, bestemte man sig til at oparbejde Saften fra Kolding paa Assens Sukkerfabrik, hvis Kapacitet langtfra var fuldt udnyttet. Herved gennemførte man da for første Gang en søværts Transport af Sukkersaften, idet den fra Kolding Saftstation pumpedes ud i Tankskibe, som derefter sejlede Saften til Assens. Senere genoptoges iøvrigt Systemet ved Anlæget af Saftstationen »Mern« i Sydsjælland, hvorfra Saften transporteres pr. Skib fra Kallehave til Stege Sukkerfabrik.

Ogsaa for Selskabets bestaaende Anlæg bragte disse Aar, ikke mindst for Raffinaderivirksomheden, store Udvidelser og navnlig Moderniseringer.

Som tidligere nævnt havde man koncentreret Selskabets kjøbenhavnske Raffinaderivirksomhed paa Helsingørsgades Sukkerraffinaderi, og i 1896 udvidedes dette Anlæg yderligere med en Afdeling til Fremstilling efter moderne Principer af Melissorter til Afløsning af det tidligere af Topsukker fremstillede »huggede« Sukker. Omtrent samtidig tog man for Alvor fat paa Planerne om en fuldkommen Nyordning af Raffinaderiproduktionen, idet Helsingørsgade Anlæget allerede begyndte at virke forældet, medens Produktionen var i hastig Vækst. Man forudsaa da, at man før eller senere maatte gaa til Opførelsen af et helt nyt Raffinaderi, og indkøbte i dette Øjemed et 7 Tdr. Land stort Areal, den saakaldte Appelbys Plads, ved Langebro. Dette Køb i Forbindelse med Overtagelse af Maribo Fabriken krævede saa betydelige Summer, at man maatte optage et $4^1/_2$ Procents Obligationslaan paa 4 Mill. Kr. Iøvrigt anvendte man de gode Fortjenester i disse Aar til betydelige Afskrivninger og Henlæggelser i Overensstemmelse med Selskabets traditionelle Finanspolitik.

Paa en Tid, da »De danske Sukkerfabrikker« saaledes stod baade industrielt og finansielt vel rustet og konsolideret, og hvor selve Forholdene syntes at begunstige den uundgaaelige Afløsning i Selskabets øverste Ledelse, trak Gehejmekonferensraad C. F. TIETGEN, hvis Helbred i flere Aar havde været vaklende, sig i 1898 tilbage fra den Post, han i 26 Aar havde beklædt som Formand for Bestyrelsen i »De danske Sukkerfabrikker«. Mænd af hans Type bliver der sjelden beskaaret et længere Otium. TIETGEN havde ialtfald ikke søgt det, og der skulde da ogsaa kun blive ham faa Aar endnu forundt at leve i, idet han som bekendt døde i 1901. I en Stund, hvor han da vidste, at det gik mod den sidste og afgørende Regnskabsaflæggelse, kunde han med fuld Overbevisning om at have gjort sit yderste til Fremme af en Sag, der maaske er blevet en af vor Tids største nationaløkonomiske Ydelser i vort Fædrelands Udvikling, tage Afsked med »De danske Sukkerfabrikker«. Faa af de mange Foretagender, TIETGEN har været Sjælen og Drivkraften i, har staaet hans Hjerte saa nær, faa af dem har han tro mod sine Idealer og sin usvi-

gelige Pligtfølelse ofret saa mange af sine Kræfter og maaske i intet andet i den Grad som i vor Sukkerindustri sat sig selv et Monument, der bunder dybt i Danmarks Jord, og som forhaabentlig fyldt af hans Aand vil vedblive at vokse og styrkes gennem Samarbejde mellem By og Land, gennem maalbevidst Kombination af vore naturlige Betingelser og vor industrielle Foretagsomhed, gennem aldrig svigtende Udholdenhed i Arbejdet for vort Lands Fremgang.

TIETGENS Efterfølger som Formand i »De danske Sukkerfabrikker«s Bestyrelse blev G. A. HAGEMANN, der kort Tid forud var traadt tilbage som teknisk Direktør for samtlige Selskabets Virksomheder. Denne Post overtoges nu af WILLIAM MILLINGE, der, som tidligere omtalt, i en længere Aarrække havde ledet Selskabets Raffinaderivirksomhed, og som i 1894 var blevet udnævnt til Underdirektør, samtidig med den tidligere Fuldmægtig V. LOSE. Det blev saaledes MILLINGE, der for den tekniske Side af Sagen skulde føre Selskabets Traditioner videre — selvfølgelig i stadig Forstaaelse med HAGEMANN — medens den tilsvarende Opgave for den samlede kommercielle Ledelses Vedkommende tilfaldt Direktør CARL GAMMELTOFT, der alt under TIETGENS Sygdom havde faaet betydelig forøgede Opgaver lagt paa sine Skuldre, og for hvem V. LOSE, der nu ogsaa udnævntes til Direktør, men dog væsentlig med Selskabets indre Anliggender som sit Ressort, blev en værdifuld Hjælp.

Et sjeldent harmonisk Samarbejde mellem disse Mænd sikrede Fortsættelsen af den engang lagte Kurs — og dermed af selve den Aand, hvori TIETGEN havde skabt og udviklet det hele Foretagende. Fortid og Fremtid knyttedes saaledes paa lykkelig Maade til hinanden, som det kun er beskaaret den Virksomhed, der er grundlagt paa lang Sigt efter Linier, der rækker udover den enkeltes Liv og fører hans Indsats videre.

BRÜSSELER KONVENTIONEN

MEDENS den danske Sukkerindustri i Tiden omkring Aarhundredskiftet fortsatte sin rolige Udvikling, var store Begivenheder under Opsejling paa det internationale Sukkermarked.

Efter Londoner Konventionens Stranding fortsattes Kampen mellem de store sukkerproducerende Lande med stedse stigende Heftighed og under enormt voksende Produktions- og Eksportcifre. Allerede i 1880'erne var Rørsukkeret blevet fortrængt fra det europæiske Fastland, og Roesukkeret vender sig da som allerede nævnt i stigende Grad mod de faa frie Markeder, særlig England, hvis Forbrug selvfølgelig lukrerer af den indbyrdes Konkurrence mellem Roesukkerproducenterne, og som iøvrigt just paa denne Basis oparbejder betydelige Industrier, for hvilke Sukkeret er et vigtigt Raastof. Ogsaa her slaas Rørsukkeret ud, og medens den præmierede Roesukkerimport dominerer Situationen, maa Rørsukkeret nøjes med Asien og Amerika som sine Hovedmarkeder. Roesukkerets Sejrsgang kendetegnes ved følgende Tal: 1840 udgjorde Roesukkeret ca. 5 pCt. af Verdens Sukkerhøst, i 1870 allerede ca. 33 pCt., i Begyndelsen af 1880'erne ca. Halvdelen og er derefter i stadig Vækst.

Samtidig har dog Materialskattens Konsekvenser efterhaanden gjort sig saa eftertrykkelig gældende for de respektive Producentlandes Statskasser, at man overalt forlader denne Beskatningsform. I Tyskland reduceredes saaledes i Slutningen af 1880'erne Rigets Indtægter ved Sukkerskatten til 14 Millioner Mark aarlig mod det tidligere normale Beløb paa ca. 120 Millioner!

Men medens man altsaa opgiver denne selvmorderiske Beskatningsform og gaar over til mere rationelle Afgiftssystemer som Udbytteafgifter og lignende, bibeholder man dog i udstrakt Grad Beskyttelsen, idet denne nu ydes som direkte og aabenlyse Produktions- og Eksportpræmier. Kontinentlandenes Sukkerpolitik har saaledes nok skiftet Form — men ingenlunde Indhold! For dog at undgaa de værste Vildskud med deraf følgende fiskale Skuffelser af en saadan fortsat »aktivistisk« Politik indfører man baade i Rusland og Tyskland fra Statens Side den saakaldte »Kontingentering«, der bestaar i, at Staten fastsætter den indenlandske Produktion til en vis Størrelse udover det anslaaede Forbrug. Man søger herved at begrænse Eksporten og dermed Udgifterne til denne. Hvad der maatte blive eksporteret udover den fastsatte Mængde, paalægger man en Afgift lig med Eksportgodtgørelsen. Den fastsatte Produktion fordeles paa de bestaaende Fabriker i Forhold til hver enkelts Kapacitet, og ogsaa her bliver eventuelle Overskridelser ramt af en ekstra Afgift til Statskassen, ligesom Staten søger at hindre nye Fabrikers Opstaaen

ved at nægte dem Kontingent og saaledes Andel i Eksportgodtgørelsen. Dette System, som altsaa repræsenterer en Slags statslig Tvangs-Kartelering, indføres først af den russiske Finansminister WITTE og breder sig snart til de øvrige Hovedlande paa Sukkerproduktionens Omraade.

Allerede forud er der i selve Sukkerindustrien foregaaet en omfattende Karteldannelse med det Formaal at regulere Forholdene ved egne Kræfter. Kartellerne, der omfatter baade Fabriker og Raffinaderier, holder efter bedste Evne den indenlandske Pris oppe og lader de herved indvundne Fordele bl. a. gaa til Eksportpræmier, som ydes den overskydende Del af Produktionen, der tvinges til at søge Afsætning til Tabspriser i Udlandet. Ogsaa her kontingenteres selvfølgelig Produktionsmængden paa Kartellernes enkelte Medlemmer. Ved denne Politik muliggøres altsaa selv en tabbringende Eksport — Dumping — af stedse større Omfang, medens dog samtidig ogsaa det indenlandske Forbrug i det lange Løb nyder godt af de lavere Generalomkostninger, denne kæmpemæssige Storproduktion medfører. Men til Afslappelse i den internationale Konkurrence skal disse Forhold jo selvfølgelig ikke føre, og Forholdene bliver derfor mere og mere uholdbare. I Slutningen af 1890'erne skaber ganske vist Urolighederne paa Kuba og Philippinerne som nævnt et Pusterum for Europas indbyrdes Sukkerkampe, men til Gengæld gør Rusland sig just i disse Aar stedse stærkere gældende som Konkurrent af mægtig Styrke, og da Kubasukkeret i 1901 atter viser sig paa Verdensmarkedet, indtræder der et saa voldsomt Prisfald, at noget tilsvarende aldrig har været set, selv ikke i Sukkernoteringernes omtumlede Tilværelse. I London falder Prisen paa Raasukker fob. Hamborg til lidt under 6 sh.!

Men dermed er ogsaa Bunden naaet. Udmattet synker den europæiske Sukkerproduktion sammen efter Aartiers forbitrede og opslidende indre Kampe, som har bragt Rigdom og Ruin i Flæng til højre og venstre, har skabt mægtige Kapitaler og ødelagt uhyre Værdier, har udbyttet Forbrugerne det ene Sted og saa at sige overmættet dem næsten gratis andre Steder, for at ende i det tilsyneladende Kaos, som den marxistiske Socialdemokrat og den nationaløkonomiske Professor hoverende drager frem som Eksempel paa Kapitalismens og Industrialismens Meningsløshed — og som dog har ført med sig, at Roesukkeret definitivt har hævdet sin Førsteplads i Europa og frigjort dette for enorme Tributer til Tropelandene, at Sukkerforbruget har faaet en Udstrækning som aldrig før, idet Sukkeret er bleven et Hovednæringsmiddel selv for de fattigste Befolkningslag — alt takket være den Omstændighed, at Teknik og Produktion i dette vanvittige Crescendo har løbet om Kap med deres egen Skygge til Fordel for en Nedbringelse af Roesukkerets Fremstillingsomkostninger, som maaske hverken det dobbelte eller det tidobbelte Aaremaal ellers kunde have opvist.

Nu er Missionen fuldført — Saneringens og Konsolideringens Tid er inde.

Tanken om en international Konference melder sig da atter — ikke mindst fordi England samtidig truer med Repressalier overfor den præmierede Sukkerimport, hvis Velsignelser efterhaanden er bleven dette Land og navnlig dets rørsukkerproducerende Kolonier noget problematiske — og i Februar 1902 lykkes det i Brüssel at faa tilvejebragt en Overenskomst, der tiltrædes af Frankrig, Tyskland, Østrig-Ungarn, Holland, Belgien, Japan og England. Spanien, Italien og Sverige tiltræder derimod kun med det Forbehold, at de uanset Konventionens Bestemmelser beholder deres Beskyttelse, saa længe de ikke selv eksporterer Sukker. Rusland, Danmark og Sydamerika holder sig

helt udenfor, og flere engelske Kolonier, f. Eks. Canada og Indien, vægrer sig ved at tiltræde Konventionen.

Brüsseler Konventionens vigtigste Bestemmelser er følgende: De kontraherende Lande forpligter sig til at opgive alle direkte eller indirekte Præmier paa Sukkerdyrkning eller Sukkerudførsel; endvidere forpligter de sig til at begrænse Beskyttelsen, d. v. s. Forskellen mellem Tolden og den indenlandske Afgift til en maksimal Sats af 6 Frcs. pr. 100 kg for raffineret Sukker og 5,50 Frcs. pr. 100 kg for Raasukker o. l.

Foruden at paatage sig disse Forpligtelser i egen og alles Interesse indførte dette Sukkerets Folkeforbund imidlertid ogsaa Midler til at tvinge genstridige, idet de kontraherende Lande forpligtede sig til at paalægge Straffetold paa Sukkerimporten fra saadanne Lande, som stadig anvendte Eksportpræmier, hvilken Straffetold ikke maatte være mindre end det Beløb, som Produktionslandet ydede i direkte eller indirekte Præmie.

Denne sidste Bestemmelse havde selvfølgelig særlig Adresse til England, der af Kolonihensyn havde været virksom for Konventionen, men som tillige, som paapeget, havde draget uomtvistelige Fordele for Hjemmemarkedets Vedkommende af de europæiske Eksportpræmier m. m. Da den konservative (imperialistiske) Regering, som havde ført den engelske Aktion i 1902, senere maatte vige for en liberal Regering, fik England da ogsaa gennemført, at den nævnte Bestemmelse udgik ved Konventionens Fornyelse i 1908.

Endelig vedtoges det, at Rørsukker og Roesukker ikke maatte belægges med forskellig Told, ligesom en Række detaillerede Bestemmelser indførte de fornødne Sikkerheds- og Kontrolbestemmelser, der skulde give hele Konventionen Effektivitet. For at overvaage Konventionens Udførelse oprettedes en permanent international Kommission, sammensat af Repræsentanter for Konventionslandene og med fast Bureau i Brüssel.

Dels direkte, dels indirekte — ved at skabe et højere Prisniveau — blev Konventionen til Fordel for Rørsukkeret, som nu fik en ny Chance, efter at Roesukkeret omkring Aarhundredskiftet havde naaet sit Højdepunkt, udgørende næsten to Trediedele af den samlede Verdens-Sukkerhøst. I Tiaaret 1902—1912 indtraadte da et mere rimeligt Forhold, saaledes, at Roesukkeret udgjorde ca. 58 pCt. af den samlede Verdenshøst. Betegnede dette end saaledes en Tilbagegang, en naturlig Afslappelse efter den kunstigt forcerede Vækst, kunde dog den europæiske Sukkerproduktion med Stolthed vedkende sig dette Resultat af den aarhundredlange Kamp mellem Rør- og Roesukkeret.

Konventionen traadte i Kraft den 1. September 1903 og skulde foreløbig gælde for 5 Aar. Efter den Tid blev den da ogsaa fornyet — i 1908 — men rigtignok kun efter meget store Vanskeligheder, der navnlig skrev sig fra den forandrede Stilling, England nu indtog overfor Straffetoldbestemmelserne, idet England nu atter ønskede Sukker »til enhver Pris«. Til Gengæld lykkedes det denne Gang at faa Rusland med i Konventionen, dog kun med meget stærke Forbehold, som stadig sikrede Rusland et udpræget Beskyttelsessystem og saa at sige gav det fuld Eksportfrihed mod Syd og Øst.

Den saaledes stærkt modificerede Konvention skulde løbe til 1912, idet man forudsatte en ny Overenskomsttermin fra 1913—1918. Fornyelsen skete dog kun med yderligere Modifikationer, som gav den hele Ordning et stærkt Præg af Opløsning. England og Italien skilte sig ud, og Rusland forbeholdt sig sine Forrettigheder. Iøvrigt stod den nye Konvention kun et godt Aars Tid ved Magt, idet Verdenskrigens Udbrud selvfølgelig

gjorde reelt om ikke formelt Ende paa Sagen. Efter Krigens Afslutning løstes endelig de sidste Baand, idet Frankrig opsagde sin Deltagelse i 1918, Belgien, Holland og Schweiz i 1920, medens England, der altsaa ikke længere var Medlem, men som dog havde paataget sig visse Forpligtelser med Hensyn til sin Sukkerpolitik, løste sig fra disse i 1919.

Den belgiske Regering henstillede herefter, at samtlige Overenskomster ophørte at gælde fra 1. September 1920, hvortil den tyske, svenske og østrigske Regering sluttede sig, saaledes at Konventionen betragtes som definitivt ophørt fra 1. September 1920.

MOD ROLIGERE TIDER

UANSET Brüsseler Konventionens senere Skæbne stod den Ordning, der i 1902 kom i Stand, som et Storværk i moderne international Handelspolitik. Naar denne Konventions Historie en Gang skal gøres op i sin fulde Udstrækning, vil det da sikkert vise sig, at den i det store hele løste den Hovedopgave, den fra først af tog Sigte paa, nemlig at bringe den samlede internationale Sukkerhandel ind under nogenlunde stabile Forhold. Paa den anden Side kunde det ikke ventes, at Konventionen straks skulde afføde en øjeblikkelig Bedring paa Sukkermarkedet, navnlig da den kom i Stand midt i en frygtelig Krise, men alene Visheden om, at man nu var traadt ind i en Periode, hvor ordnede Forhold kunde ventes, kom snart til at udøve sin heldige Virkning.

Danmark havde som nævnt holdt sig udenfor Konventionen, idet vore daværende Forhold ikke havde gjort os interesserede i at søge aktiv Deltagelse i denne. Selvfølgelig nød vi dog alligevel til en vis Grad godt af den hele Ordning, der var truffet, men foreløbig var rigtignok vor Sukkerindustri optaget af at klare det vanskelige Kriseaar 1901—02.

Atter denne Gang var det det danske Puddersukker, som takket være den faste Position, det nu havde skabt sig i Forbruget, i første Række hjalp med til, at den danske Sukkerindustri kunde ride Stormen af. Det blev endda muligt for »De danske Sukkerfabrikker« i 1903 at aflægge et tilfredsstillende Regnskab, til Trods for at Aaret, hvad Roehøsten angik, havde været det sletteste, man kunde erindre, og Kampagnen som Følge deraf havde været baade kort og dyr. Iøvrigt holdt Priserne sig ogsaa i 1903 ret lave til Trods for Ophævelsen af Eksportpræmierne m. m. Til denne Usikkerhed paa Markedet bidrog iøvrigt i særlig Grad en storstilet amerikansk Børsmanøvre, efterfulgt af tilsvarende europæiske Spekulationer. Efter den spansk-amerikanske Krigs Afslutning havde U. S. A. efter langvarige og saare komplicerede Forhandlinger afsluttet en Gensidighedstraktat med Kuba, som gav dette Land 20 pCt. Toldnedsættelse for Sukker. Den amerikanske Sukkertrust benyttede imidlertid denne Toldlettelse i direkte Modstrid med dens Hensigt til at slaa Prisen paa Kubasukker saa langt ned, at enhver Fordel for de kubanske Sukkereksportører fuldstændig gik tabt, saaledes at det paa et vist Tidspunkt var fordelagtigere for Kuba at sende sit Sukker til Europa fremfor til »Befrieren« U. S. A. Den nævnte Børsmanøvre kunde dog kun opretholdes i en kortere Tid, og efterhaanden som de store Toldnedsættelser i de sukkerproducerende Lande bevirkede en Forøgelse af Forbruget, og de lavere Priser lagde en Dæmper paa Roedyrkningen, udviklede Forholdene sig rundt om faktisk i Overensstemmelse med Brüsseler Konventionens Formaal,

nemlig til en taalelig Balance mellem Produktion og Forbrug. Netop gennem den stærke Forøgelse af Forbruget, som de faldende Priser havde medført, skabtes rundt om i Europa et Tilløb til en ny Højkonjunktur, altsaa til Fordel for Produktionen. — Denne Bevægelse blev imidlertid gennem Spekulationer og lignende pisket frem ganske uden Hensyn til Forholdenes Stabilitet og bar derfor i sig selv Spiren til en ny Krise. Fra Maj 1904 til Januar 1905 springer Sukkerpriserne fra 8 sh. 10 d til 16 sh. 3 d. Dette Fremstød maatte selvsagt give Alverdens Sukkerindustri et gyldenrandet Aar. Ogsaa herhjemme satte Aaret Rekord for »De danske Sukkerfabrikker« som en uventet Opmuntring for de lange og trange Tider, man havde arbejdet sig igennem. Dividenden blev 18 pCt., et anseligt Tal i hin Periode, men ogsaa en Belønning til den store Kreds af Aktionærer, som trofast havde holdt ud i Modgangens og Usikkerhedens Tid. Thi vel havde Selskabets Finanspolitik bidraget til at give Sukkeraktierne et vist solidt Præg, men derfor var Kendsgerningen alligevel den, at i de 20 Aar, der var forløbet siden den første Sukkerkrise, havde Selskabet i 15 Aar kun givet 6 pCt. og derunder, kun i 1 Aar 8 pCt., medens man i 4 Aar slet ikke havde givet Udbytte.

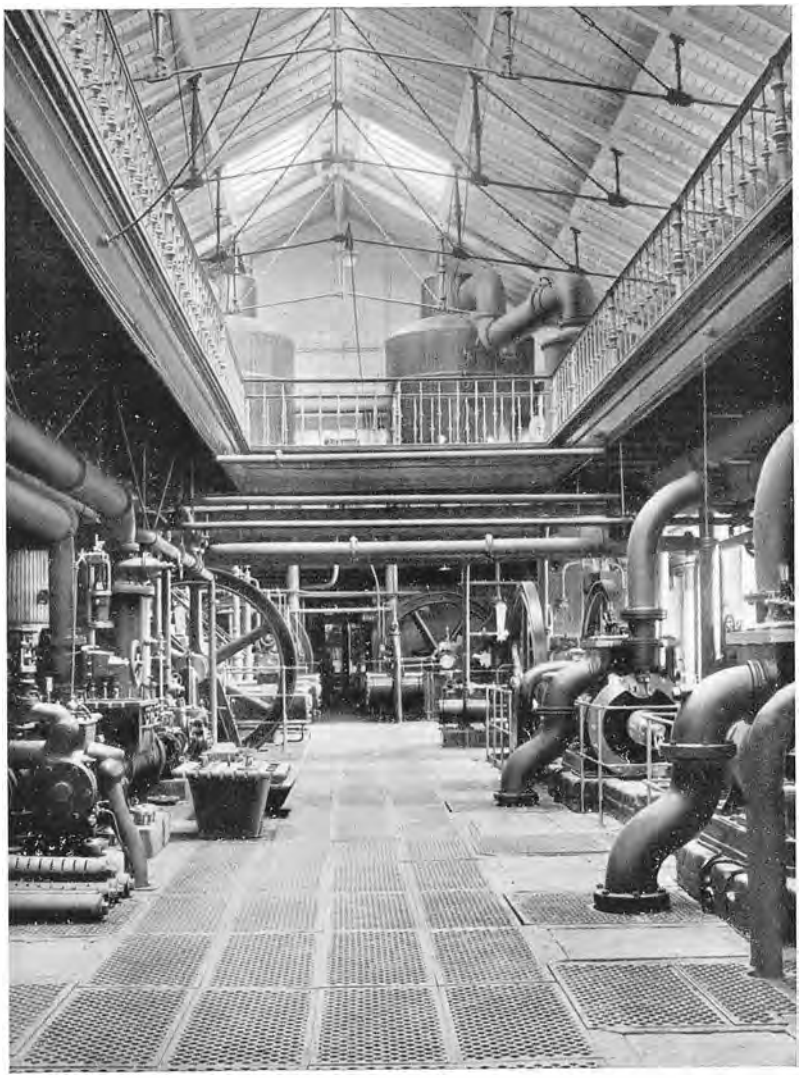

FABRIKSINTERIØR FRA STEGE (i Baggrunden Vacuumapparater)

Der var imidlertid intet effektivt Grundlag for den nye Konjunktur og endnu hurtigere end Sukkerprisen var steget, styrtede den sammen, saaledes at den allerede i Oktober 1905 atter laa omkring 8 sh., medens vældige Børs- og Industrikriser, navnlig i Frankrig, markerede Sammenbrudet. »De danske Sukkerfabrikker« havde derimod ogsaa denne Gang Heldet — eller Dygtigheden — med sig, idet det lykkedes at realisere Selskabets Beholdning i Tide, medens man samtidig kunde sætte sine Produktionsomkostninger betydeligt ned som Følge af en meget stor Roehøst. Medens 1905-Krisen derfor rundt om i Europa bragte store Tab for Produktionen, kunde den danske Sukkerindustri med Stolthed konstatere, at den takket være sit høje tekniske Stade selv under disse Forhold kunde fortsætte sin Produktion med Held. Fra og med 1905 kom iøvrigt Sukker-

priserne ind i et mere stabilt Niveau, som med Undtagelse af et enkelt Aar fortsattes indtil Verdenskrigens Udbrud, og for vor hjemlige Sukkerindustris Vedkommende var man samtidig kommet ind i en Blomstringsperiode, hvor solid, jevn Fremgang og lukrativ Forretning Aar efter Aar afgav Vidnesbyrd om det sunde Fundament, »De danske Sukkerfabrikker« var opbygget paa.

William Williams

DE DANSKE SUKKERFABRIKKER OVERTAGER LEDELSEN AF SCT. CROIX SUKKERFABRIK

DET var Rørsukkeret eller ialtfald Rørsukkerraffineringen, som havde hjulpet den danske Roesukkerindustri til Verden, og kun 30 Aar efter skulde det falde i »De danske Sukkerfabrikker«s Lod at yde sit for at afbetale Gælden ved at række en hjælpende Haand til den danske koloniale Rørsukkerindustri, idet Selskabet i 1903 overtog Ledelsen af »A/S Sct. Croix Sukkerfabrik«.

Ganske vist var der allerede tidligere netop fra de samme Mænd, som ledede »De danske Sukkerfabrikker«, gjort et stort personligt Arbejde og bragt store Ofre for at ophjælpe vor vestindiske Sukkerproduktion og dermed selve Øerne, hvis Fremtid syntes saa truet. Vi har set, hvorledes baade TIETGEN og G. A. HAGEMANN havde kastet sig ud i dette Arbejde, som navnlig blev en Hjertesag for denne sidste. Det var i Sandhed en lige saa vanskelig som afgørende Opgave at give sig i Lag med. Sukkerproduktionen paa Sct. Croix, den, som i sin Tid havde spillet en saa stor Rolle i det danske Monarkis stolteste Handelsperiode, havde fra Midten af det 19. Aarhundrede udviklet sig højst uheldigt. Slaveriets Ophør havde medført højere Dyrkningsomkostninger og Sløseri i Arbejdet. Sukkerpriserne var dalende, og dette i Forbindelse med flere Aars ugunstige Høstforhold havde efterhaanden ødelagt Plantageejernes Kredit og forringet deres Ejendomme betydeligt. Da Forholdene truede med at udarte til fuldkommen Ruin for Øerne, blev der af Regeringen nedsat en Kommission til Overvejelse af, hvorledes Sukkerdyrkningen atter kunde bringes i Sving. Betænkningen gik ud paa at centralisere Sukkerproduktionen ved Anlæget af et fælles Sukkerkogeri, og ved Lov af 25. Februar 1876 førtes

SUKKERRØR, SCT. CROIX

denne Plan ud i Livet. Et Laan paa indtil 2 Mill. Kr. stilledes til Disposition for Sagens Fremme, men det viste sig snart, at Regeringen ikke var i Stand til at gennemføre Foretagendet paa egen Haand, og den besluttede sig derfor til at søge Hjælp hos forskellige nationalt sindede Mænd, blandt andre TIETGEN og G. A. HAGEMANN. Navnlig ved disses Initiativ lykkedes det at faa oprettet det foreslaaede Fælleskogeri, og i September 1878 kunde Driften tage sin Begyndelse. G. A. HAGEMANN ledede personligt Anlægget, som iøvrigt havde et Utal af tekniske og økonomiske Vanskeligheder at overvinde. Straks

SCT. CROIX. EN GAMMELDAGS SUKKERFABRIK

fra Begyndelsen af var den unge cand. polyt. WILLIAM MILLINGE blevet ansat som Kemiker ved Fælleskogeriet, og efter HAGEMANNS Hjemrejse var det MILLINGES Dygtighed og Arbejdskraft, hele Sagen beroede paa.

Havde Forholdene ved Sukkerfabriken i Odense, som var HAGEMANNS første Storanlæg, været vanskelige, syntes de for Fabriken paa Sct. Croix næsten uovervindelige. Det var kun ved at gaa over til det System med Saftstationer og Rørledninger, som HAGEMANN ved Nakskov Fabrikens Anlæg i 1882 overførte til Moderlandets Forhold, at det overhovedet lykkedes at skabe det fornødne Grundlag for Fælleskogeriets Virksomhed.

En ublid Skæbne vedblev dog at følge den vestindiske Sukkerindustri, og som Følge af Rigsdagens valne Holdning i den følgende Tid blev det ugørligt at skaffe de fornødne Midler til Driften, hvorefter den danske Stat, der ejede Halvdelen af Aktiekapitalen, i

1887 overtog Fabriken for at drive den videre for egen Regning. Forinden havde man forgæves søgt at faa Rigsdagen til at vedtage en Lov om Udløsning af de øvrige Aktionærer.

HAGEMANNS Interesse for den vestindiske Sag var dog usvækket. Han havde selv købt en Række Plantager paa Sct. Croix og reformeret disses Sukkerproduktion og hele Drift. Det var da ogsaa paa hans Opfordring, at »De danske Sukkerfabrikker« i 1903 overtog Ledelsen af Fællessukkerkogeriet, efter at dettes Forhold til Staten i Forvejen var ordnet ved en Overenskomst. Sukkerfabrikerne skulde de første 2—3 Aar udføre

SCT. CROIX. RØRTRANSPORT MED STUDE OG MULER

deres Arbejde uden Vederlag, men mod Sikkerhed for Driftskapitalen i Fabriken og dens Beholdninger. Samtidig forpligtede Sukkerfabrikerne sig til at foretage en nærmere Undersøgelse af Forholdene paa Sct. Croix og forelægge Forslag til Kogeriets Omdannelse og Modernisering, men stillede til Gengæld den Betingelse, at den til Rekonstruktionen nødvendige Kapital tilvejebragtes fra anden Side. Det gamle Selskab opløstes derefter, og et nyt dannedes, samtidig med at Aktiekapitalen blev nedskrevet betydeligt, og Præference-Aktier udstedtes.

»De danske Sukkerfabrikker« udsendte foruden en teknisk og en merkantil Bestyrelse tillige den daværende Leder af Maribo Sukkerfabrik, J. VOLTELEN, hvis Opgave det særlig skulde være at anstille de omtalte Undersøgelser og fremkomme med Forslag til tekniske Forbedringer, der ogsaa blev gennemført.

Aarene indtil 1911 forløb nogenlunde roligt for det nye »A/S Sct. Croix Sukkerfabrik«, og trods lave Sukkerpriser og flere Aars Misvækst kunde Selskabet gennem en Aarrække betale Udbytte, nemlig i 3 Aar 6 pCt. og i 1 Aar 9 pCt., samtidig med at man kunde udløse den i Anledning af Rekonstruktionen udstedte Præference-Aktiekapital paa 750 000 Kr. samt desuden i nogle Aar give Planterne en Bonus som Tillæg til Betalingen for Sukkerrørene. Men derefter svigtede Heldet atter, og der fulgte en Række ulykkelige Aar med Tørke, elendig Høst og store Tab. I 1919 bedredes Forholdene dog atter, og paa

SCT. CROIX. RØRLAND GAAET UD AF KULTUR, I BAGGRUNDEN EN NEDLAGT RØRMØLLE

Grund af en særlig Konjunkturavance bragte 1920 en Dividende af 30 pCt. Men Forholdenes Upaalidelighed skulde hurtigt vise sig, idet 1921 bragte et stort Tab, medens 1922 paa Grund af vedvarende Tørke tegner til at blive endnu værre. Det kan ikke skjules, at alle Anstrengelser, Opofrelser og Forbedringer til Trods var og er Sukkerdyrkningen paa Sct. Croix en yderst vanskelig Sag. Misvækst, enten Tørke eller Overflod af Fugtighed, er blevet suppleret med Orkaner, Arbejdsuroligheder og Dyrtid og har sat sit uundgaaelige Præg paa Virksomheden derude.

Efter Øernes Overdragelse til De Forenede Stater har der i de senere Aar iøvrigt flere Gange været ført Forhandlinger om Salg af Fabriken og Plantagerne, men uden Resultat, og »De danske Sukkerfabrikker« har saaledes stadig Ledelsen af »Sct. Croix Sukkerfabrik«, hvorfra Minder om en stor og berømmelig Fortid kalder paa os under et Flag, der ikke mere er vort.

TOLDLOVEN AF 1908 OG AARENE FØR VERDENSKRIGEN

Modsætning til næsten hele den øvrige danske Industri havde Sukkerindustrien, som vi har set det, oplevet adskillige Told- og Afgiftsrevisioner for sit Vedkommende i det Tidsrum, hvori den havde eksisteret. Nu nærmede den almindelige Toldrevision sig imidlertid, og efter næsten et halvt Aarhundredes fornem Uberørthed passerede hele vort Toldsystem i 1908 den moderne Tids og navnlig de herskende liberale Toldidéers Støbeske. Toldloven af 5. Maj 1908 bringer da atter Forandring i Sukkerindustriens beskyttelsesmæssige og fiskale Forhold. I sin oprindelige Skikkelse indeholdt det nye Toldlovforslag en direkte Præmie paa Indførsel af fremmed Sukker, hvilket dog fremkaldte en udførlig skriftlig Indstilling fra Sukkerindustriens Side, som atter medførte, at Regeringen selv fremkom med et Ændringsforslag, som raadede Bod paa dette Forhold. Alligevel kom Toldloven paa andre Punkter til at indeholde Bestemmelser, som ubetinget stillede Danmark ugunstigt i Forhold til de store sukkerproducerende Lande, men iøvrigt skal det erkendes, at der ved denne saavel som ved den forrige Told- og Afgiftsreform gjorde sig en voksende Forstaaelse gældende hos Regering og Lovgivningsmagt overfor vor Sukkerproduktion — selv om dens Resultater ingenlunde svarede til Industriens Ønsker.

Toldlovens Hovedbestemmelser var en Nedsættelse af Tolden paa Melis med 2 Øre pr. kg, paa lyst Konsumsukker (uraffineret) med 5½ Øre pr. kg med tilhørende Nedsættelse af Beskyttelsen over hele Linien for dansk raffineret Sukker og direkte fremstillet Konsumsukker. En Sammenligning med Loven af 1891 viste, at Beskyttelsen for Raffinade gik ned fra 6,8 Øre pr. kg til 4,3 Øre pr. kg, medens Forskellen paa Told og Afgift paa Raasukker androg knap 1 Øre pr. kg. Endelig indførte man et fuldstændig nyt Princip for Beregning af Sukkerbeskatningen, idet man fra Bedømmelsen af Farveskalaen (Amsterdamer Skalaen, hvis lave Numre er mørkebrunt og hvis Nr. 22 er helt hvidt) gik over til en mere rationel Metode (Polarisation, hvorved man i et særligt Apparat ved Hjælp af polariseret Lys er i Stand til at maale Sukkerindholdet i en Sukkeropløsning). Herved sattes man i Stand til bedre at bedømme de forskellige Varers Sukkerværdi og beskatte herefter.

Det vil altid være vanskeligt at bedømme Virkningen af en industriel Toldnedsættelse, idet mangfoldige andre Momenter, baade Konjunkturer og først og fremmest den paagældende Industris Indsats for at afbøde Forholdene ved egne Kræfter, Produktionsomlægning og -udvidelse, Økonomisering m. m., vil spille med ind. Den reelle Følge af

Toldloven var imidlertid en Nedsættelse af Raffinaderivirksomhedens Beskyttelse med 1 Øre pr. Pund, hvilken Nedsættelse hurtig fandt sit Udtryk i Sukkerfabrikernes Sukkerpriser. Skønt der denne Gang ikke var Tale om en tilsvarende Nedsættelse i Afgiftssatserne, var Motivet fra Lovgivningsmagten dog ogsaa nu, at Told- og Prisnedsættelsen vilde give et større Forbrug, hvilket ogsaa viste sig at være rigtigt, hvorimod det lige saa sikkert kun skyldes den danske Sukkerindustris egen Dygtighed i Forbindelse med nogenlunde »gode Tider«, at det saaledes forøgede Forbrug ikke væsentlig blev dækket fra Udlandet.

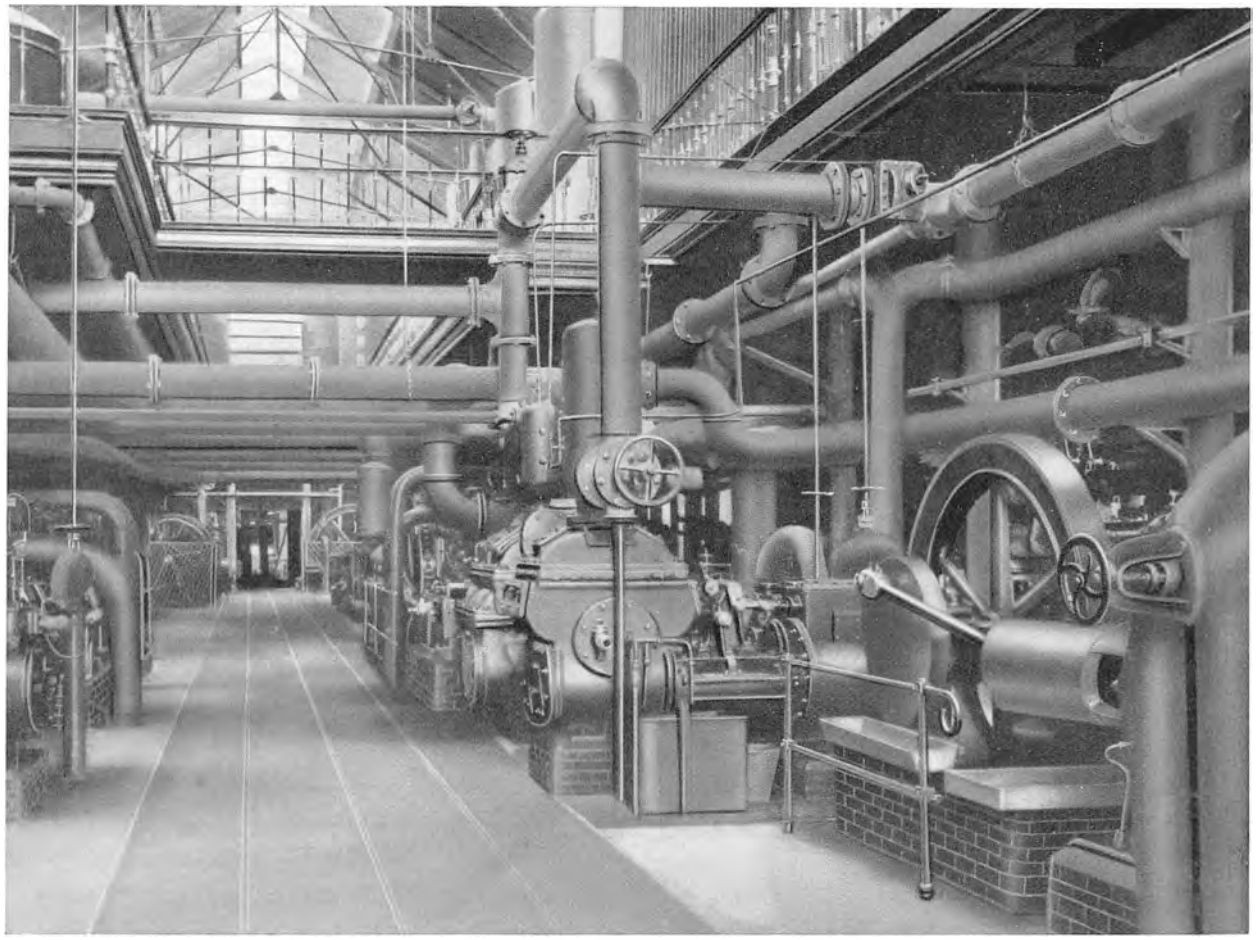

FRA EN SUKKERFABRIK: KOGERIHAL MED SAFTPUMPER

Det danske Sukkerforbrug har altid været relativt højt, hvilket almindeligvis tages som et Udtryk for Landets Velstand, men maaske nok saa rigtigt kan siges at vidne om, at det er vor hele Levefod, der er særlig høj. Allerede i 1840 indtog vi en Særstilling med et Sukkerforbrug af ca. 4 kg pr. Individ, et Forbrug, som man f. Eks. i Norge først naaede omkring 1880. I Aarene inden Verdenskrigen stod vi med et Gennemsnitsforbrug af ca. 35 kg kun tilbage for England i Europa (med ca. 44 kg) og for U. S. A. og Australien blandt de øvrige Verdenskonsumenter — og her maa endda de store sukkerforbrugende Industrier andetsteds tages med i Betragtning, saaledes at vi sikkert som Befolkning staar som den mest sukkerspisende. Vi har tidligere gjort Rede for det samlede Forbrugs Stigning i de første Tiaar af »De danske Sukkerfabrikker«s Tilværelse. I 1884 var Sukkerforbruget saaledes ca. 33 Mill. kg, i 1891 ca. 42 Mill. kg, omkring 1900 ca. 60 Mill. kg, og om-

kring 1908 ca. 90 Mill. kg. Af dette Forbrug dækkede den indenlandske Sukkerindustri en stadig voksende Andel. Fra Begyndelsen af en saare ringe Procent, men allerede midt i 1880'erne ca. en Trediedel, indtil man gennem en jevn Vækst i det nye Aarhundredes første Tiaar som en Slags Standard dækkede ca. to Trediedele af Forbruget. Fra 1910 steg imidlertid den indenlandske Produktion saa stærkt, at man fra nu af saa at sige fuldt ud dækkede det indenlandske Forbrug og endda kunde begynde at oparbejde en Eksport. Sukkerproduktionen i 1910—11 udgjorde ca. 109 Mill. kg og var i det sidste Fredsaar, 1913—14, vokset til 143 Mill. kg, hvoraf den nytilkomne Sukkerfabrik, »Vestsjælland«, leverede ca. 13 Mill. kg. Betydningen af denne stærke Vækst skulde fuldt ud vise sig under Krigsaarenes Vilkaar, som vi senere skal belyse.

Samtidig med Sukkerforbrugets almindelige Stigning er der at konstatere en Vending i Forbruget til stadig lysere Sukkere, d. v. s. fra de billigere, mindre forædlede Sukkere til de finere Raffinaderiprodukter. Af det samlede danske Sukkerforbrug faldt som tidligere omtalt endnu i 1880'erne den ganske overvejende Del paa ikke-hvidt Sukker — jfr. Puddersukkerets Mission og Sukces — medens det mørkere Sukker i Slutningen af 1890'erne kun udgjorde ca. to Trediedele og omkring 1905 knap Halvdelen af den samlede aarlige Produktion. Siden er denne Udvikling fortsat, ikke mindst efter 1908, saaledes at det er den hvide Melis, der nu dominerer Forbruget.

Ved Toldloven af 1908 var iøvrigt Forholdet mellem Told og Afgift paa dansk Sukker bragt i Overensstemmelse med Brüsseler Konventionens Forudsætninger, og i Oktober 1911 vedtog den permanente Sukkerkommission ved et Møde i Brüssel, »at der ikke længere var Grund til at opretholde den tidligere vedtagne Tillægstold for dansk Sukker i de til Konventionen hørende Lande«. Hermed var Vejen aaben for en dansk Sukkereksport i større Stil, idet »De danske Sukkerfabrikker« dog allerede forinden havde haft en vis Eksport til England.

Hvad Selskabets indre Virksomhed i Tiaaret inden Krigen angaar, var der en stadig større Udvikling i Produktionen med tilhørende stadige Fabriksudvidelser. I 1905 havde Selskabet som Følge af de forbedrede Konjunkturer forhøjet Tantièmen til Roedyrkerne til Halvdelen af Selskabets Overskud i Modsætning til de 25 pCt., der hidtil havde været fastsat til dette Øjemed. Roedyrkningen tiltog da ogsaa i overordentlig Grad paa Lolland og Møen, medens man paa Fyn, hvor man ikke var tilfreds med de nye Kontrakter, kunde notere en følelig Afgang i Arealet. Foruden nævnte Misfornøjelse skyldtes dette Forhold dog maaske ogsaa klimatiske Forhold, ligesom Roedyrkningen paa Lolland var indgaaet som et fastere Led i Landbrugets Produktion end paa Fyn. Paa Lolland træffer man ofte store Gaarde med op til en Fjerdedel af deres Agerjord dyrket med Sukkerroer, medens man paa Fyn nærmest har medtaget Sukkerroerne som en Art »Bibeskæftigelse« med forholdsvis lille Areal. Denne Udvikling truede atter med at føre til en hel eller delvis Standsning af Fabriksvirksomheden paa Fyn, idet Odense Fabriken i Aarene 1900—1909 viste Stagnation og Assens en stærk faldende Produktion. I det sidstnævnte Aar havde Assens kun halvt saa stort et Roeareal til Disposition som i 1899 — eller svarende til kun en Trediedel af Fabrikens Kapacitet. Trods den omtalte Supplering fra Saftstationen i Kolding var Assens Fabrikens Stilling derfor i Længden uholdbar, og Tanken om dens Nedlæggelse kom frem for Alvor.

Just paa dette kritiske Tidspunkt satte imidlertid nogle energiske Mænd paa Egnen sig i Spidsen for et Arbejde til Fabrikens Bevarelse og indledede Forhandlinger med Sukkerfabrikerne om Anlæg af Smalspor-Baner for derigennem at udvide Fabrikens Opland. Selskabet stillede sig forstaaende overfor dette Initiativ og indgik paa at anlægge 6 Mil Baner, nemlig 2 Mil til hver af Saftstationerne Assens, Haarby og Salbrovad, paa Betingelse af at der for hver Fjerdingvej Bane skaffedes 120 Tdr. Land nyt Roeareal paa 10-aarig Kontrakt, et Krav, der dog senere modificeredes noget.

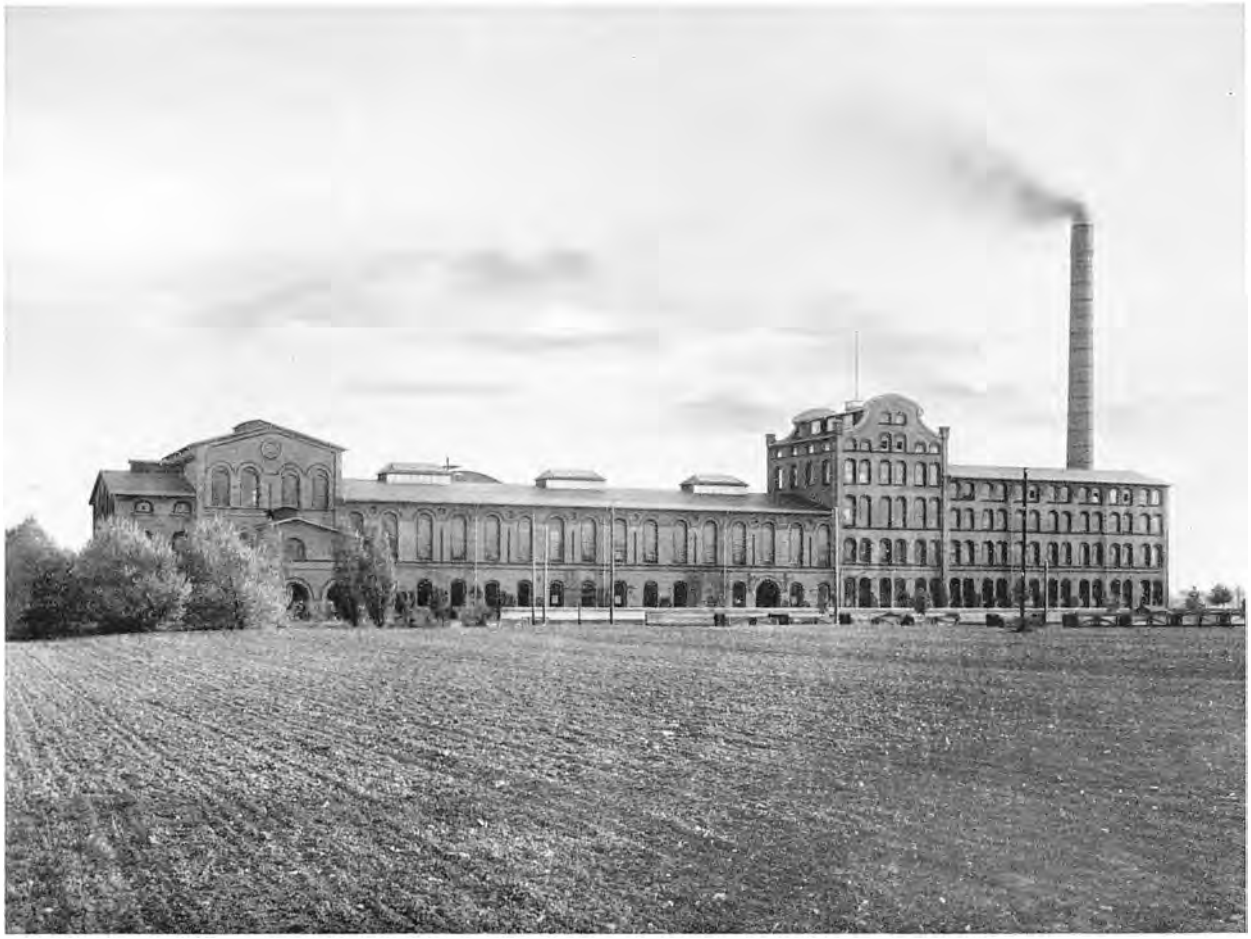

SAXKØBING SUKKERFABRIK

De lokale Anstrengelser skulde vise sig at bære Frugt, og allerede det første Aar efter Baneanlægene, 1910, gik Arealet op til det dobbelte og voksede yderligere i de nærmeste Aar. Samtidig var det, som om denne nyvaagnende Interesse for Sukkerroedyrkningen fra Assens Egnen smittede over til Odense Oplandet, hvor Roearealet ogsaa viste pludselig Vækst. Bevægelsen begunstigedes ved, at Priserne samtidig steg, og saaledes gik det til, at Roearealet paa Fyn i 1910 laa ikke mindre end 35 pCt. over Arealet Aaret forud.

Sukkerfabrikernes samlede Roeareal var paa dette Tidspunkt ca. 19000 Hektarer, hvori indbefattet de nye Arealer, der skrev sig fra Anlæget af Selskabets nyeste Fabrik ved Saxkøbing.

Ogsaa dette Fabriksanlæg var affødt ved direkte Henvendelser til Selskabet udefra, idet en Række Landmænd og Bybeboere i og omkring Saxkøbing i Begyndelsen af 1909

rettede Forespørgsel til Maribo Sukkerfabrik om de Betingelser, under hvilke »De danske Sukkerfabrikker« vilde anlægge en Saftstation ved Saxkøbing. Roedyrkningen der paa Egnen var ingenlunde ny, idet man til Trods for de vanskelige Transportforhold havde leveret Roer til Maribo Fabriken. Hovedmanden for den nye Bevægelse var Købmand FRITZ RASMUSSEN, Saxkøbing, der nedlagde et meget stort Arbejde for at føre Sagen til Resultat paa Trods af alle de Vanskeligheder, der ogsaa skulde melde sig i dette Tilfælde. Ligeledes var Godsinspektør OLSEN, der repræsenterede de store Gaarde under Grevskabet Hardenberg, virksom for at skaffe de nødvendige Forudsætninger for Fabrikens Anlæg tilveje, idet Grevskabet Hardenberg nødvendigvis kom til at spille en betydelig Rolle i Sagen, dels fordi alle Roebanerne skulde føres over de Hardenberg'ske Jorder, dels fordi man fra de store Forpagtergaarde nødvendigvis maatte have en Garanti for uafbrudt Roedyrkning for et længere Tidsrum fremefter.

Selskabet stillede sig imødekommende overfor Henvendelsen, men betingede sig en Forpligtelse til 15-aarig uafbrudt Roedyrkning. Under FRITZ RASMUSSENS Ledelse gik man nu i Gang med at tegne de fornødne Arealer, og det lykkedes i Løbet af faa Maaneder at sikre saa betydelige Arealer, at »De danske Sukkerfabrikker« allerede i April begyndte at overveje Spørgsmaalet om at anlægge en Fabrik i Stedet for en Saftstation. De Garantier, der maatte kræves, foraarsagede imidlertid nye og store Vanskeligheder, og først i sidste Øjeblik lykkedes det at skaffe det fornødne Grundlag, saaledes at Fabriken kunde paabegyndes for at staa færdig til det næste Aars Kampagne. I det smukke og moderne Fabriksanlæg, som med tilhørende Roebanesystem m. m. skabtes i Løbet af et Aars Tid, satte Direktør MILLINGE sig et sidste Mindesmærke indenfor Selskabets Anlæg af Sukkerfabriker, idet han ganske vist senere skulde komme til at medvirke ogsaa ved Anlægget af det nye Raffinaderi i Kjøbenhavn, men da ikke længere som Selskabets tekniske Direktør, hvilken Post han fratraadte i 1912 som Følge af fremadskridende Sygdom.

Nogle Aar før Anlægget af Saxkøbing Fabriken havde iøvrigt »De danske Sukkerfabrikker« selv udarbejdet Planer for Anlæg af en Fabrik i Vestsjælland. Allerede paa et betydelig tidligere Stadium havde man, som det vil erindres, arbejdet med et Fabriksprojekt paa denne Egn — dengang dog nærmere Slagelse — som imidlertid blev opgivet paa Grund af forskellige Forhold. Heller ikke denne Gang skulde man naa videre end til detaillerede Planer for Fabriken m. m., idet det ikke lykkedes at skaffe den nødvendige Tilslutning fra Landboernes Side. Selskabets Projekt blev iøvrigt en Aarrække senere taget op fra anden Side, idet Godsejer CARL LAWAETZ i 1912 fik stiftet »A/S Sukkerfabrikken Vestsjælland« med Eksport for Øje.

Endelig udvidede »De danske Sukkerfabrikker« i 1909 deres Raffinaderivirksomhed ved Købet af Sukkerraffinaderiet i Larsbjørnstræde, med hvilken Virksomhed Selskabet som tidligere nævnt allerede i adskillige Aar havde haft en Overenskomst. Ved Forhandlinger om denne Overenskomsts Fornyelse var det, at man sluttelig enedes om, at Selskabet overtog Raffinaderiet, som foreløbig blev drevet videre som selvstændig Virksomhed uden synderlige Forandringer, idet det dog selvfølgelig forretningsmæssigt blev lagt fuldstændig ind under Selskabets Hovedkontor.

Iøvrigt skulde kun faa Aar efter det gamle og dog stadig aktuelle Problem om en Modernisering og Koncentration af Raffinaderivirksomheden i Kjøbenhavn forceres frem til en Løsning gennem en voldsom Ildsvaade, som i Februar 1912 ødelagde Størstedelen

af »Helsingørsgades Raffinaderi«. Denne Brand, som iøvrigt har været den eneste større Brandulykke i Selskabets 50-aarige Historie, medførte saa store Ødelæggelser af det samlede Kompleks, at Raffinaderivirksomheden næsten fuldstændig maatte indstilles, medens det dog ved provisoriske Foranstaltninger lykkedes at holde Forarbejdningen af enkelte Sukkerarter i Gang, idet man hentede det fornødne Sukker fra Saxkøbing Fabriken, som midlertidig maatte oparbejde sit Raasukker med denne interimistiske Drift for Øje. Endvidere hjalp man sig ved Indkøb fra Udlandet af Topsukker og ved at forcere Produk-

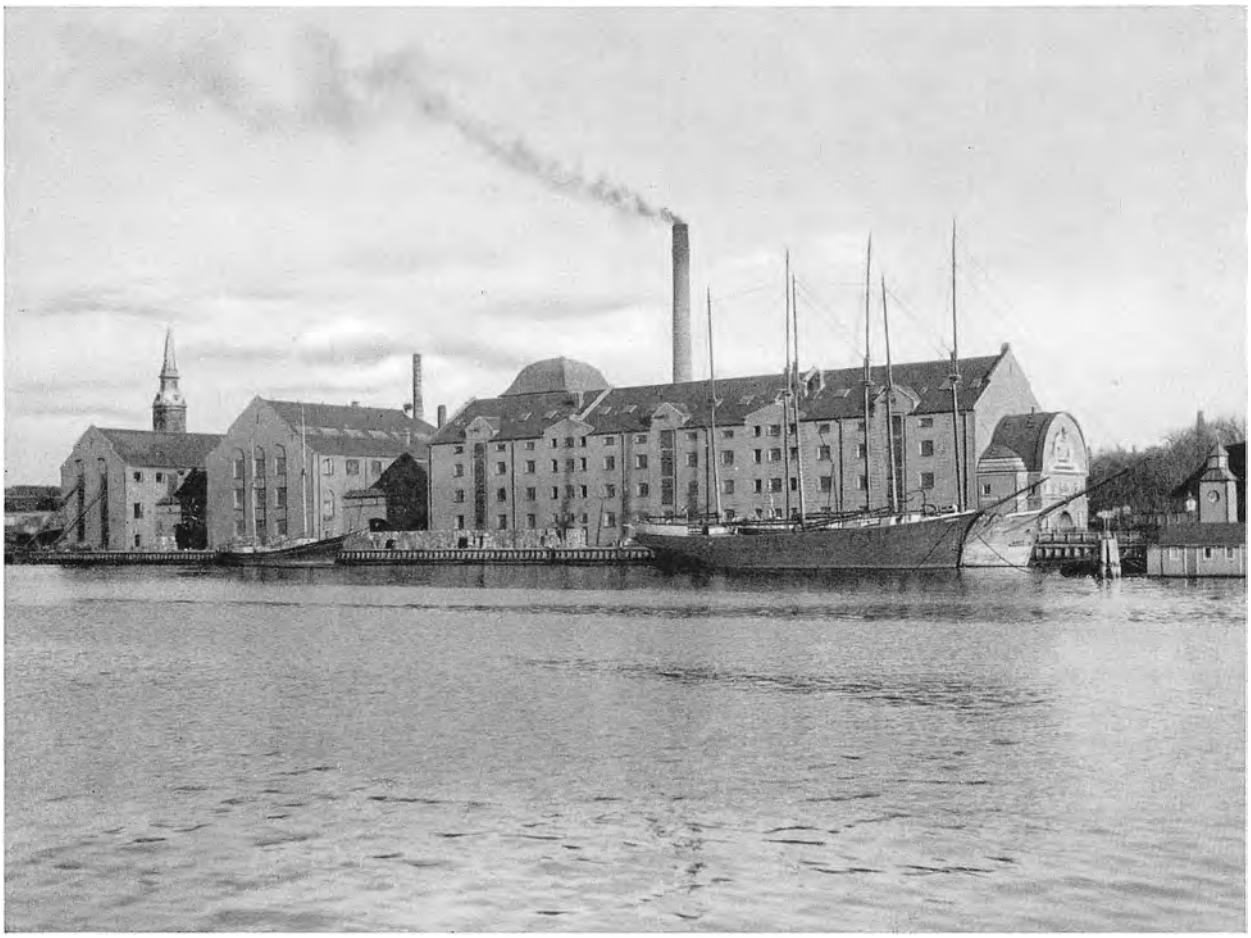

RAFFINADERIET »PHØNIX« SET FRA HAVNEN

tionen i Larsbjørnstrædes og Lyngby Raffinaderi. Det lykkedes ved disse Foranstaltninger at afbøde Ulykkens øjeblikkelige Virkninger, saaledes at Selskabet stadig var i Stand til at tilfredsstille Efterspørgslen.

Om at genopføre »Helsingørsgades Raffinaderi« kunde der imidlertid ikke blive Tale, og den allerede tidligere indkøbte Appelbys Plads ved Langebro blev nu snart Stedet for det mægtige Byggearbejde, der resulterede i et storslaaet og fuldt moderne Fabrikskompleks, som stod færdigt Sommeren 1913, og som døbtes Raffinaderiet »Phønix«, ligesom det ældre Raffinaderi, der var nedlagt i 1888, og som havde veget Pladsen for et stadig udvidet Pakhusanlæg. Efter at det nye »Phønix« var kommet i Gang, blev den resterende Del af Driften i Helsingørsgade saavel som Raffinaderiet i Larsbjørnstræde nedlagt. Den længe eftertragtede Koncentration var endelig opnaaet, og ligesom ved det gamle

Raffinaderi »Phønix« havde man nu faaet et Anlæg direkte ved Havnen og saaledes nydende alle Fordelene ved den søværts Tilførsel af Raasukker m. m. Men medens det i gamle Dage havde været stolte Sejlere, som over de store Have havde hjembragt Raavaren fra Rørsukkerets fjerne Egne, var det nu Selskabets egne Transportdampere, bygget specielt for denne Fart, som fra Sukkerfabrikernes Udskibningsanlæg rundt om i Landet bragte den danske Roesukkerdyrknings Produkter til den afsluttende Forædlingsproces i det nye Raffinaderis mægtige Fabriksanlæg.

Ved Opførelsen af Raffinaderiet »Phønix« havde WILLIAM MILLINGE, som allerede nævnt, ydet Ledelsen en værdifuld Bistand med Raad og Daad, efter at han Aaret forud havde trukket sig tilbage fra Direktørstillingen. Det store, fortjenstfulde Arbejde, han havde udført i Sukkerfabrikernes Tjeneste, havde i det lange Løb været for meget selv for MILLINGES store Arbejdskraft, og en Hjertesvækkelse, som stammede fra et heftigt Tyfusangreb under hans Ophold i Vestindien, meldte sig efterhaanden med forøget Styrke, bl. a. medførende en fremadskridende Synssvækkelse. Stadig fyldt af Interesse for Selskabets Udvikling og navnlig da dets tekniske Anliggender var det kun med den største Sorg, at han maatte give Afkald paa sit aktive Medarbejde. Han vedblev dog stadig at være knyttet til selve Selskabet, idet han fra 1916 var Medlem af Bestyrelsen, ligesom han stadig var Medlem af Bestyrelsen for Sct. Croix Sukkerfabrik. Lige til sin Død i December 1921 ydede han efter bedste Evne sin ofte vægtige Indsats i Selskabets Ledelse, skønt hans Sygdom bl. a. havde medført fuldstændig Blindhed. Lige som han bar denne triste Skæbne med sand Heroisme, lige saa helstøbt og ejendommelig var hans Personlighed overhovedet, og hans Arbejde for den danske Sukkerindustri vil sent blive glemt.—

Foruden den fuldbyrdede Modernisering af Raffinaderivirksomheden var tilsvarende Udvidelser og Forandringer ogsaa udført rundt om paa Fabrikerne med samt tilhørende Transportsystemer o. s. v. Det var da baade en omfangsrig, højt udviklet og vel konsolideret Virksomhed, »De danske Sukkerfabrikker« kunde fremvise, før Verdenskrigen og dens Følger skulde stille sine store Krav til vor nationale Sukkerproduktion.

Resultatet var imidlertid kun naaet ved den forsigtige og solide Politik baade i industriel og finansiel Henseende, som stadig havde været Selskabets Ledestjerne, en Politik, som ingenlunde var gennemført uden Modstand eller uden Brydninger. En bestemt Episode i Selskabets Historie vil belyse dette tilstrækkeligt.

Allerede kort efter Sukkerfabrikernes første store Konjunkturaar, 1904—05, havde Børsen i Sukkeraktierne opdaget et Papir, som med det gunstige Regnskabsresultat for dette Aar og med hele den ved Brüsseler Konventionen skabte nye Situation som Baggrund egnede sig glimrende som Genstand for energiske Hausse-Manøvrer. Usikkerhed med Hensyn til, hvad den kommende Toldlov vilde bringe, holdt ganske vist i nogen Grad denne Bevægelse i Tømme, og den økonomiske Krise i 1908 bragte ligeledes et Fald, omend kun et ringe, i de nu saa stærkt eftertragtede Sukkeraktiers Kurs. Men snart fortsatte Opgangen paany paa Trods af den midlertidige Depression, der fulgte i Bank- og Byggekrisens Spor. I Sommeren 1908 fandt Spekulationen endelig Situationen moden til at gaa aktivt til Værks og stillede nu Krav til Selskabets Ledelse om forskellige Lovændringer, der skulde muliggøre, at der udbetaltes Aktionærerne større Udbytte. Sukkerfabrikernes Bestyrelse satte sig imidlertid imod disse Krav, og efter forskellige Forhandlinger bilagdes Sagen foreløbig ved et Kompromis, men allerede Aaret efter fortsattes Aktionen, denne Gang med det Formaal at tvinge en Fri-Aktieudstedelse igennem.

Selskabets Bestyrelse stillede sig med HAGEMANN i Spidsen principielt afvisende overfor en saadan Plan, og det tegnede til en alvorlig Styrkeprøve. Imidlertid havde de nysnævnte Nyanlæg, Udvidelser o. s. v. gjort en Udvidelse af Selskabets Aktiekapital, der havde været uforandret siden Aktieudvidelsen i 1880'erne, nødvendig, og det lykkedes paa denne Basis at finde en Udvej, som baade Ledelsen og Oppositionen kunde akceptere. I Efteraaret 1909 udvidede man da Aktiekapitalen med 5 Mill. Kr. Aktier, som forlods tilbødes de gamle Aktionærer til Pari efter Forholdet en ny Aktie for hver to, Aktionærerne i Forvejen besad. Da Sukkeraktierne paa dette Tidspunkt noteredes i 287, opnaaede Oppositionen saaledes den ønskede Gevinst, medens Ledelsen paa sin Side opnaaede at faa en tiltrængt Kapitaludvidelse, hvorefter den samlede Aktiekapital androg 15 Mill. Kr. I 1913 nødvendiggjorde den stedse stigende Omsætning og overhovedet de forøgede Krav, der stilledes til Selskabet, en ny Aktieudvidelse paa 7,5 Mill. Kr., denne Gang dog til Kurs 150 med samme forholdsvise Tegningsret for de gamle Aktionærer. Herved var Kapitalen altsaa bragt op paa 22,5 Mill. Kr. — den Sum den udgør den Dag i Dag til Trods for, at Krigsaarene skulde bringe en Gentagelse i skærpet Skikkelse af den første Aktionær-Aktion.

FORHOLDET TIL LANDBRUGET

ROEKONTRAKTERNE — ROEDYRKERFORENINGEN OG FABRIKERNE

I har set, hvorledes »De danske Sukkerfabrikker« i naturlig Overensstemmelse med hele Sukkerindustriens Væsen lige fra Starten lagde deres Politik an paa at forene Landbrugets og Industriens Interesser uden dog at svække den Selvstændighed, som for begge Parter maatte være en første Forudsætning for den bedst mulige Udvikling, som atter betingede det lykkelige fælles Resultat. Vi har imidlertid ogsaa set, at denne Politik ikke kunde gennemføres uden visse Modifikationer, der ikke mindst var en Følge af, at Landbruget ingenlunde stillede sig særlig forstaaende eller imødekommende overfor den nye Erhvervsgrens særlige Vilkaar. Det var saaledes den reserverede Holdning just fra Landbrugets Side, der bevirkede, at Selskabets Emissioner af særlige Roedyrkeraktier mislykkedes baade i 1872 og 1883, ligesom det var den samme lidet forstaaende Holdning, der tvang »De danske Sukkerfabrikker«, som den tvang »Sukkerfabrikken Lolland«, til selv at drive Landbrugsvirksomhed med det Formaal gennem Mønsterbrug at vise Roedyrkningens Tilrettelæggelse, Rentabilitet og Fordele for hele Jordkulturen. Vi har skildret dette brydsomme Pionerarbejde særlig udførligt i Tilslutning til Selskabets første Fabriksanlæg, nemlig Odense Fabriken, og vi har set, hvorledes de samme Forhold gjorde sig gældende ogsaa senere, saa at Starten af hver ny Sukkerfabrik syntes næsten uadskilleligt forbundet med det samme opslidende Arbejde i Retning af at vejlede og anspore. Siden, da man fra Landbrugsside endelig fik Øjnene op for Roedyrkningens Fordele og selv gik over til at tage Initiativet, omend ofte spredt og usikkert, fortsatte »De danske Sukkerfabrikker« ikke desmindre i betydelig Udstrækning deres Landbrugsvirksomhed for stadig at bevare den direkte Forbindelse med Landbruget, hvorved man ogsaa sattes i Stand til at danne sig et selvstændigt Skøn over Roedyrkningens Rentabilitet, foruden fortsat at yde sin Indsats i Arbejdet for Dyrkningens Fremme.

De nævnte Omstændigheder havde tilskyndet »De danske Sukkerfabrikker« til — foruden Virksomheden ved Odense — ved Overtagelsen af Højbygaard Fabriken, at beholde dennes to Forpagtninger, »Nøbbøllegaard«, der købtes i 1892, og »Højbygaard«, der senere udvidedes med »Sophiehøj« og »Lungholm«, ligesom tilsvarende Køb som omtalt fandt Sted i Tilknytning til Nakskov Fabriken, hvor ERHARD FREDERIKSEN virkede som Foregangsmand i Roedyrkningssagen. Ogsaa ved Maribo Fabriken erhvervede man Landejendomme, og netop her har man i de allersidste Aar yderligere udvidet Land-

brugsvirksomheden meget stærkt ved Forpagtning af »Ulriksdal«, bl. a. af Hensyn til de Frøavlsforsøg man i 1918 paa Opfordring af Roedyrkerforeningen har optaget. Allerede i Begyndelsen af 1890'erne havde man ogsaa købt ret omfattende Landbrug paa Møen, ligesom man ved Anlæget af Saftstationen i Mern ogsaa købte Jordarealer der. I 1906 udvidede Selskabet sin Landbrugsbesiddelse ved Nakskov og iøvrigt rundt om ved forskellige Saftstationer baade paa Lolland og Fyn.

Hele det Areal, som »De danske Sukkerfabrikker« saaledes rundt om i Landets

ARBEJDERBOLIGER VED HØJBYGAARD SUKKERFABRIK

Sukkeregne har under sin Drift, udgør 2200 Hektarer, hvoraf Selskabet ejer de 1100 Hektarer, medens Resten er forpagtet. Det samlede Sukkerroeareal paa disse Landbrug udgør atter for Tiden ca. 500 Hektarer. Det er saaledes ingenlunde i ringe Omfang, »De danske Sukkerfabrikker« selv er Roedyrker og derved i Stand til paa første Haand at bedømme denne Driftsforms Vilkaar.

I selve Forbindelsen mellem Industri og Landbrug maa dog det rent kontraktmæssige Forhold til de selvstændige Roedyrkere selvsagt blive det afgørende. Samtidig med, at »De danske Sukkerfabrikker« selv blev Roedyrker, fortsatte Selskabet stadig med sine Bestræbelser for gennem Kontrakterne med de private Roedyrkere at knytte Landbrug og Industri saa nær til hinanden som muligt. Omtrent samtidig med, at den anden Emission af Roedyrkeraktier mislykkedes i 1883, gik man over til Tantièmesystemet, idet man

gav den Del af Roedyrkerne, der forpligtede sig til at slutte 10-aarige Kontrakter med Selskabet, en Tantième af 10 pCt. af Selskabets Overskud, efter at Aktionærerne forlods havde faaet 5 pCt. af deres Kapital. Tantièmen udregnedes iøvrigt saaledes, at de 10 pCt. blev divideret med Vægtmængden af samtlige leverede Roer, og man fik saaledes en Pris pr. Centner Roer, som udbetaltes til de tantièmeberettigede, af den Roemængde, de havde leveret. Vi har set, hvorledes Gennemførelsen af dette System var en bydende Nødvendighed for Fabrikerne efter Krisen i 1880'erne, der slog Grunden bort under den tidligere faststipulerede Roepris. I 1897 forhøjedes Roetantièmen til 25 pCt. og i 1904 yderligere til 50 pCt., medens Betingelsen fra Selskabets Side nu var 15-aarige Kontrakter.

Da man efter Verdenskrigens ekstraordinære Forhold, hvis Vilkaar for den samlede danske Sukkerindustri vi i det efterfølgende skal redegøre for, atter paa normal Maade enedes om nye Kontrakter, forhøjedes Tantièmen til Roedyrkerne yderligere, og Forholdet er nu ordnet saaledes, at Aktionærerne som hidtil faar 5 pCt. Dividende forud af Overskudet og Roedyrkerne 50 pCt. af Resten, medens Tantièmen og statutmæssige Henlæggelser afholdes af de øvrige 50 pCt., hvorefter der atter udbetales yderligere 8 pCt. Dividende til Aktionærerne, dog højst 2,7 Mill. Kr., medens sluttelig det resterende Overskud deles ligeligt med Halvdelen til Roedyrkerne og Halvdelen til Aktiekapitalen.

Det følger alene af denne Ordning, at det ikke just er korrekt, naar Offentligheden ved Forhandlingerne om nye Roekontrakter ofte faar Indtrykket af, at her staar to modsatte og hinanden fremmede Interesser overfor hinanden. I disse Forhold er det saa langt fra et: enten — eller, det gælder, men tværtimod et: baade — og!

Med Hensyn til selve Kontrakternes Varighed genfinder man i Selskabets Politik stadig den samme Linie, som man fra først af har fulgt, for at faa Roedyrkningen fremmet. Paa den ene Side kan nemlig Landbruget kun faa det fulde Udbytte af Roedyrkningen ved at fastholde den i en længere Aarrække og herved opnaa baade den rationelle Avl og forøgede Jordkultur, og paa den anden Side kræver Hensynet til Fabrikerne, at de er sikret deres Roeareal paa længere Sigt baade for industrielt og teknisk at kunne disponere med fornøden Sikkerhed.

Begge Parters Interesser løber forsaavidt parallelt, burde ialtfald gøre det, og i Overensstemmelse hermed er det da, at »De danske Sukkerfabrikker« stadig har arbejdet hen til at tilvejebringe en længere Kontraktperiode for Roeleverancerne. De ekstraordinære Krigsforhold slog imidlertid denne Udvikling i Stykker. I selve Krigsperioden hjalp man sig med 1-aarige Kontrakter, og da Forhandlingerne genoptoges paa normal Basis i 1921 mellem Fabriker og Roedyrkere, naaede man foreløbig ikke længere end til en Kontraktperiode paa 3 Aar.

Med Hensyn til selve Roeprisernes Fastsættelse har vi alt fulgt Udviklingen fra den oprindelige Afregning efter en fast Grundpris pr. Centner Roer — senere suppleret for Lollands Vedkommende med en ekstra Præmie paa Roernes Sukkerholdighed — indtil Fastsættelsen efter Sukkerprisen (London Noteringen). Efter dette System med tilhørende Modifikationer bevaredes Kontrakterne væsentlig uforandrede indtil Krigsaarene. Da man efter disses ekstraordinære Forhold atter vender tilbage til det direkte Kontraktforhold, gør man i 1921 Prisen afhængig af Fabrikernes Melisnotering, saaledes at begge Parter kunde opsige Kontrakterne, naar Noteringen gik under 75 Øre. Dette skete allerede i Løbet af 1921, og som Følge heraf blev alle Kontrakter opsagt, saaledes at Sel-

skabet ved Udgangen af sit 50. Eksistensaar, da disse Linier skrives, staar uden Kontrakter og midt i vanskelige Forhandlinger om Tilvejebringelse af nye.

Foruden disse Hovedbestemmelser angaaende Roearealer og Roepriser indeholdt Roekontrakterne indtil Begyndelsen af 1890'erne en Række mindre væsentlige, bl. a. vedrørende Transportgodtgørelse, der iøvrigt faldt bort ved Anlæget af Roebaner.

Roedyrkerne har desuden altid faaet Godtgørelse for Roernes Opbevaring i Slutningen af Kampagnen og — med Undtagelse af nogle af Selskabets første Aar — alt Affald vederlagsfrit tilbage. I enkelte Aar har de desuden gratis faaet udleveret Roefrø, foruden at Dyrkningsredskaber har været stillet til deres Raadighed ligeledes uden Vederlag. En væsentlig Hjælp for Roedyrkerne har dog maaske særlig de Forskud paa senere Roeleverancer været, som Roedyrkerne allerede om Sommeren kan hæve (100 Kr. pr. Td. Land), og hvoraf der ikke betales Rente. Ved alle disse Foranstaltninger er Dyrkerne selvsagt blevet sparet for betydelige Driftsudgifter.

Medens Roekontrakterne i Sukkerroedyrkningens første Aar havde et ret uensartet Præg, svarende til de individuelle Forhold hvorunder de var afsluttet, saaledes at de enkelte Fabriker havde særlige Betingelser afpasset efter deres specielle Forhold, er Udviklingen gaaet i Retning af stadig større Ensartethed, hvilket alene har været en Nødvendighed som Følge af det mægtigt stigende Roeareal.

Det er forstaaeligt, at Begrebet Organisation hurtigt meldte sig paa disse betydningsfulde Omraader, og allerede i 1883 oprettedes den første Sukkerroedyrkerforening, idet en Del Landmænd paa Nakskov Egnen efter Tilskyndelse fra ERHARD FREDERIKSEN sluttede sig sammen. Foreningen udgav i Tidsrummet 1884—92 Ugeskriftet »Sukkerroedyrkeren«, og dens Formaal i det hele var Samvirken mellem Sukkerroedyrkere paa Vestlolland til fælles bedste, hvilket i de første Aar fandt sit Udtryk i Oplysningsarbejdet overfor Roedyrkerne. Efterhaanden som baade Roedyrkningen i Særdeleshed og Tiden i Almindelighed skred frem, skiftede Foreningen imidlertid Karakter og fik til Hovedopgave at ordne og varetage Roedyrkernes Interesser overfor Fabrikerne. Et Formandsskifte, hvorved ERHARD FREDERIKSEN traadte tilbage, markerede denne Kursændring. Med hver nyanlagt Sukkerfabrik fulgte snart en ny Roedyrkerforening, indtil samtlige disse i 1902 sluttede sig sammen i en samvirkende Roedyrkerforening. Sammenslutningen er iøvrigt organiseret saaledes, at der til hver Fabrik svarer en Forening, medens hver af disse Foreninger vælger to Repræsentanter (med de nuværende 7 Sukkerfabriker altsaa 14), som danner Overbestyrelsen, der er Roedyrkernes specielle Talerør og bl. a. fører alle Forhandlinger med Sukkerfabrikerne. Den første Formand for Roedyrkerforeningens Organisation var nu afdøde Hofjægermester H. E. VON BECK til »Stensø« ved Nakskov. Siden har Godsejer M. W. FRIDERICHSEN, »Kjærstrup«, Forpagter CHR. SONNE, dengang »Rosenlund«, og Forpagter V. INGEMANN, »Markersdal«, været Formænd. For Tiden beklædes denne Post af Folketingsmand, Gaardejer F. W. LARSEN-BADSE.

Det er adskillige Gange fremhævet i dette Skrift, og det fremgaar med al fornøden Tydelighed af samtlige Data i vor Roesukkerindustris Historie, at Forholdet mellem Landbrug og Industri, mellem Roedyrkerne og Sukkerfabrikerne er af afgørende Betydning for den samlede danske Sukkerproduktions Trivsel. Følger man dette Forholds Udvikling frem gennem Aarene, vil man da ogsaa se, hvorledes det paa forskellig Maade er lykkedes, alle Hindringer og øjeblikkelige Interessemodsætninger til Trods, ad Frivillighedens og Forhandlingens Vej at skabe et stedse intimere Samarbejde mellem de

to Faktorer og at give Grundlaget herfor den fornødne Elasticitet, saaledes at det kan bøje og rette sig efter Forholdenes Krav og undgaa at stivne i et System, det være sig nu i den ene eller anden Retning, der ikke vilde kunne honorere den Mangfoldighed af Krav, der stilles til dette store økonomiske Forbund mellem Landbrug og Industri, og som derfor før eller senere vilde blive til Skade for begge Parter og deres samlede Sag. Ogsaa her har desværre Krigstidens ekstraordinære Forhold, baade indre og ydre, nødvendigvis maatte afføde alvorlige Vanskeligheder som i alle øvrige Spørgsmaal, hvor

Fra Nakskov Sukkerfabrik

Frivillighedens Arbejde pludselig afbrydes af Magtsprog udefra eller ministerielle Resolutioner og Bekendtgørelser m. v. indefra. De nærmere Vilkaar herfor skal vi i de følgende Kapitler komme tilbage til. Her skal blot fremhæves, hvorledes selve Efterkrigstiden, hvis bitre Alvor vi nu alle føler og forstaar, gennem sin alvorlige Udvikling af de ydre Faktorer, den danske Sukkerproduktion har at regne med, gør det dobbelt nødvendigt og ønskeligt, at det Samarbejde, denne Produktion er bygget op paa, ikke blot fortsættes, men yderligere vinder i Fasthed og Styrke, som atter kun kan naas ved gensidig Imødekommenhed og Respekt — og dertil ved den samlede Nations Forstaaelse af den Værdi, Opretholdelsen af vor Sukkerproduktion repræsenterer.

UNDER VERDENSKRIGEN

DE FØRSTE FRIVILLIGHEDENS AAR — HAGEMANNS DØD — DIREKTIONSSKIFTE

NØJAGTIG hundrede Aar efter det frygtelige nationale og økonomiske Sammenbrud, som brat havde afsluttet vor merkantilistiske Sukker-Æra og kun skaanet en ringe Rest af vor Rørsukker-Forædlingsvirksomhed, skulde det blive forbeholdt dennes Aflægger og Afløser, den danske Roesukkerindustri, at godtgøre sin uvurderlige nationale Betydning i Skæret af en flammende Verdensbrand, saa nøje beslægtet med de voldsomme Opgør paa Liv og Død om Overherredømmet i Europa, som i sin Tid havde givet selve Roesukkerproduktionen sin Livskraft.

I disse Aar, da vort Land — som næsten alle andre — pludselig saa sig stillet overfor det store Problem i videste Udstrækning at klare sig ved egen Kraft og egne Ressourcer, da det gennem Krigs- og Blokadepolitik stadig tættere Kvælertag om vor økonomiske Eksistens gjorde enhver Selvhjulpenhed uendelig værdifuld for Opretholdelsen af den Vareudveksling, som atter betingede vor politiske Neutralitet — i disse Aar skulde foruden vor egentlige Landbrugsproduktion en Række af Industrier dokumentere deres Betydning for vort Fædrelands Ve og Vel. For mange af disse Industrier gjaldt det iøvrigt, at de traadte frem modtaget med den Nyhedens Interesse, som en hidtil upaaagtet og upaaskønnet Tilværelse betingede. For mange andre — og blandt disse ikke de mindst væsentlige — skulde det omvendt gælde, at hvad der var skabt gennem Modstand og Møje, paa Trods af Offentlighedens Fordom og Myndighedernes Kulde, alene ført frem til endelig Sejr og Sukces i Kraft af enkelte Mænds utrættelige Energi, Storsyn og Skabertrang — hvad der kort sagt af den danske Nation som Faddergave havde faaet Stemplet »uværdigt til Understøttelse« og »unaturligt for vort Land«, det akcepteredes nu i Nødens Stund af baade Almenhed og Statsmagt som fuldkomne Selvfølgeligheder.

Og disse Selvfølgeligheder indregistreredes i det danske Samfunds store Krigshusholdning, blev Skakbrikker i det spændende Spil udadtil og Grundpiller for Samfundslivets Opretholdelse indadtil — lige uundværlige i begge Henseender.

Den materielle Gevinst, de fleste af disse Produktioner samtidig høstede i hint korte Spand af neutralitetsgyldne Aar, fordunklede imidlertid Betydningen af den nationaløkonomiske Mission, de udførte. Udbytter og Kurser, Transaktioner og Manipulationer blev det afgørende i den lidet reflekterende »Tidsaand«, der snart med Børsen som Centrum bredte sig i store Kredse af vort Folk. Herved svækkedes desværre Sansen for en

nøgtern Opgørelse af vore Erhvervs Betydning, som burde have afbødet den hidtil manglende Forstaaelse, burde være blevet os en enestaaende nationaløkonomisk Lære — saaledes som den en Gang vil blive gjort op i sin fulde Udstrækning, naar Afslappelsens, Depressionens og Smaalighedens Skygger atter er jaget paa Flugt og vort Folk genoptager sin March fremad mod økonomisk, social og national Højnelse.

I første Række mellem de Produktioner, der med Krigens Udbrud indrulleredes i vor økonomiske Neutralitetsvagts Tjeneste, var den danske Sukkerindustri. Akcepteredes ogsaa den baade af Statsmagt og offentlig Mening som en Selvfølgelighed, skulde de Vilkaar, den fik at arbejde under, saa sandelig ikke gøre dette mere berettiget end selve dens Udviklingshistorie. Utallige var de Vanskeligheder, der for den som for vort øvrige Erhvervsliv meldte sig ved Knaphed eller fuldkommen Mangel paa vigtige Raastoffer, Hjælpemidler, Redskaber o. s. v. Medens disse Vanskeligheder ganske vist som simpel Følge af »De danske Sukkerfabrikker«s omfangsrige Virksomhed gjorde sig særlig følbare for dette Selskab, afveg de dog ikke principielt fra de tilsvarende Vilkaar, som den øvrige Industri i disse Aar maatte arbejde under, og der skal derfor ikke paa dette Sted gøres nærmere Rede herfor. Til Gengæld skal det belyses, hvorledes det danske Sukker baade indadtil og udadtil opfyldte sin Mission i vort Samfunds Tjeneste. For Sukkerindustriens Vedkommende har nemlig særlige Forhold medført, at her kan det samlede Materiale fra Krigsaarene lægges paa Bordet allerede nu — og Resultatet gøres op. Intet kunde da danne et smukkere Afslutningskapitel i en jubilerende Industris Historie, intet paa tydeligere Maade midtpunktsamle og klarlægge Betydningen af TIETGENS og hans Medarbejderes Storværk end det Afsnit af vor Krigsøkonomi, der hedder: Det danske Sukker under Verdenskrigen.

Vi har set, hvorledes den danske Sukkerindustri ved Verdenskrigens Udbrud stod som en højt udviklet Industri, der, foruden at kunne forsyne vort Hjemmemarked, som er saa relativt stærkt sukkerforbrugende, i Aarene forud for 1914 havde været oppe paa Eksportmængder til Værdier af 8 à 9 Mill. Kr.

Vi har ogsaa gjort Rede for den storslaaede industrielle Udviklings- og Moderniseringsperiode, der dannede Forudsætningen for de saaledes opnaaede Resultater — en Periode, der for »De danske Sukkerfabrikker«s Vedkommende fortsattes ogsaa under selve Krigsaarene med Forbedringer og Udvidelser af bestaaende Anlæg.

Vi har endvidere belyst det Samarbejde mellem Landbrug og Industri, som den hele Produktion var baseret paa, og hvis Opretholdelse derfor maatte blive det centrale i Spørgsmaalet om vor Sukkerindustris Krigsvilkaar.

Her ramte Krigens Udbrud hurtigt og haardt, idet Londoner Noteringen bortfaldt allerede den 1. August 1914. Selskabet indledede derfor straks Forhandlinger med Sukkerroedyrkerforeningen for at finde et nyt Grundlag for Prisberegningen for Roerne — og dermed for det hele Samarbejde. Fra Selskabets Side havde man iøvrigt straks fra Krigens Udbrud dannet sig et klart Overblik over den danske Sukkerproduktions Betydning for Landet under de herskende Forhold og havde længe før, der endnu var tænkt paa Reguleringer, Rationeringer og lignende, været sig sit Ansvar overfor Hjemmemarkedet bevidst. Dette kom til Udtryk ved de nævnte Forhandlinger med Roedyrkerne som Retningslinie for den samlede Politik, der af Selskabets Direktion ønskedes fastlagt, og som mundede ud i, at man ikke skulde udnytte den indtraadte Situation til at berige

sig paa Befolkningens Bekostning, men holde en Sukkerpris her i Landet svarende til, hvad man kunde antage, at den vilde have været, dersom der havde været uhindrede Omsætningsforhold, og alene søge sin Konjunkturgevinst gennem de Eksportmuligheder, man snart saa vilde frembyde sig. Roedyrkernes Repræsentanter sluttede sig hertil, og med Hensyn til Betalingen for Sukkerroerne enedes man om at lade denne rette sig efter Selskabets indenlandske Notering, medens den Merindtægt, der maatte fremkomme ved Eksport til højere Priser, ikke skulde influere paa Roeprisen, men igennem den

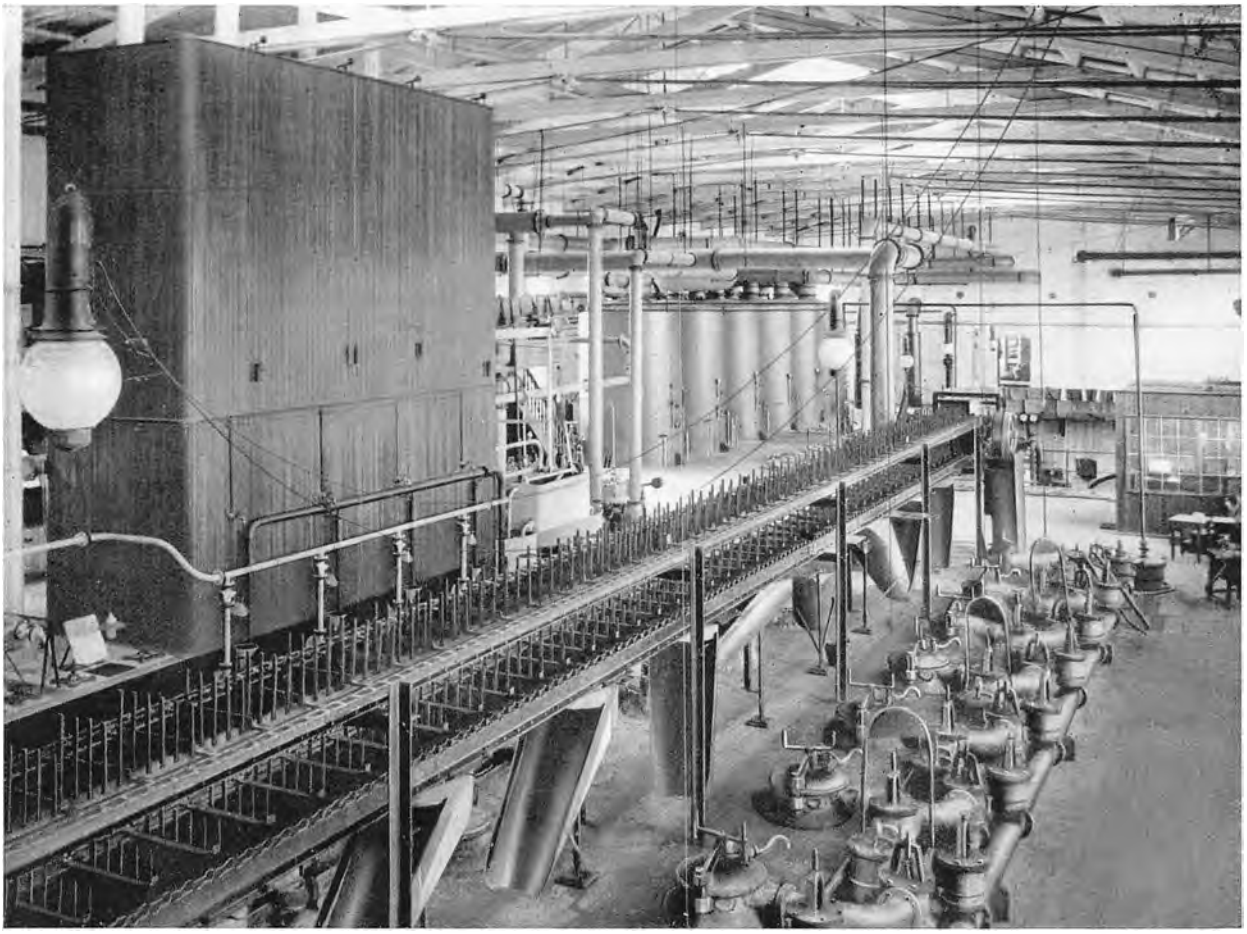

FABRIKSINTERIØR (SAXKØBING FABRIKEN)

kontraktmæssig fastsatte Tantièmefordeling deles mellem Selskabet og Roedyrkerne.

Men medens man saaledes forholdsvis let opnaaede Enighed i Princípet, skulde det dog blive en saare omstændelig Foranstaltning at faa gennemført, eftersom Selskabet havde Kontrakt med hver enkelt Roedyrker — foruden at mange af disse stod udenfor Roedyrkerforeningen — saaledes, at hver enkelt Roedyrker for sit Vedkommende maatte give sin Tilslutning til den trufne Ordning. Ved Cirkulære til samtlige Roedyrkere udsendtes da Meddelelse om den trufne Aftale samt Forespørgsel om, hvorvidt vedkommende kunde give den sin Tilslutning. Mange gjorde dette, men Repræsentanter for ca. 850 Roedyrkere paa Lolland og Fyn foranledigede i Henhold til Kontraktens Bestemmelser Spørgsmaalet om Roeprisen indanket for en Voldgiftsret. Dennes Kendelse gik ud paa, at Roeprisen burde sættes til 68 Øre pr. Centner Roer, idet man gik ud fra, at Sel-

skabets Priser for Sukker til Brug her i Landet ikke forandredes inden 31. December 1914. Dermed var der foreløbig skabt Ro om denne Side af Sagen. Forholdene for Sukkerindustrien udviklede sig iøvrigt hurtigt saaledes, at Selskabet i Vinteren 1914—15 kunde eksportere en betydelig Del Sukker til meget lønnende Priser. Forretningsaarets økonomiske Resultat blev da ogsaa en Rekordfortjeneste, der gav Aktionærerne 25 pCt. Udbytte og Roedyrkerne en Tantième svarende til ca. 43,6 Øre pr. Centner Roer foruden den ved Voldgiften fastsatte Grundpris af 68 Øre.

STEGE SUKKERFABRIK, SET FRA HAVNEN

Den moderne, »raske« Krigsafgørelse, man i Almindelighed havde regnet med — ogsaa andre Steder end herhjemme — skulde imidlertid svigte grundigt, og da der heller ikke i det følgende Aar fremkom nogen Londoner Notering for tysk Raasukker, foranledigede Roedyrkerforeningen i August 1915 et nyt Forhandlingsmøde om Roepriserne. Selskabet foreslog, at den forrige Aar trufne Ordning skulde gælde ogsaa for 1915, da Forholdene ikke var væsentlig forandrede. Roedyrkerne hævdede derimod, at deres Produktionsomkostninger var steget saa betydeligt, at de maatte kræve en moderat Forhøjelse af Sukkerprisen med dertil svarende Prisforhøjelse for Roerne. Med Erfaringen fra det foregaaende Aar in mente enedes man imidlertid denne Gang om at lade Sagen afgøre ved Voldgift. Voldgiftsrettens Kendelse lød paa, at Roerne skulde betales med 73 Øre pr. Centner Roer, idet man tog Hensyn til, at Roehøsten tegnede til at blive en Del

ringere end Aaret forud. Uagtet Selskabet trods stadig stigende Produktionsomkostninger holdt sin Sukkerpris uforandret lige til Marts 1916, kunde man dog ogsaa ved Regnskabsafslutningen den 30. April 1916 fremlægge et smukt Resultat, som dog ikke kom paa Højde med det foregaaende Aars, idet Aktionærerne fik 18 pCt. Udbytte og Roedyrkerne en Tantième af 30,5 Øre pr. Centner Roer.

Indtil dette Tidspunkt havde Regeringens Restriktioner kun i ringe Grad beskæftiget sig med Sukkerpriserne, og efter det principielle Standpunkt, Industriens Ledelse havde indtaget, og som var blevet ført ud i Praksis, havde der heller ingen Anledning været dertil. Fabrikerne sørgede for, at Landet var forsynet med Sukker til relativt samme Pris som før Krigen, og søgte kun gennem Eksportfortjeneste Dækning for de allerede dengang stærkt forøgede Fabrikationsudgifter — altsaa den stik modsatte Politik af den, som de store Lande og Sukkerkarteller havde drevet i Eksportpræmiernes Tid.

Ad Frivillighedens Vej var man saaledes kommet Statsreguleringerne i Forkøbet eller rettere havde overflødiggjort dem, men desværre skulde det snart vise sig, at det var vanskeligt at følge en saadan Politiks rene Linier i de efterhaanden stærkt plumrede Vande, som Krigstidens Konjunkturer skabte i al Handel og Vandel. En hel Klasse af Elementer, om hvilke man knap nok vidste, hvorfra de kom, og endnu mindre hvorhen de gik, groede saa at sige op af Jorden i disse Aars frodige, feberfyldte Atmosfære, kom baade indefra og udefra, kastede sig som Græshoppesværme over enhver »Chance«, baade legitim og illegitim, medens en ny Aand voksede frem, en Aand, hvis Mangel paa Redelighed og Fællesfølelse stod i skærende Kontrast til de store Linier og Perspektiver, som det virkelige og honnette Erhvervsliv netop i disse Aar trak op herhjemme som Grundlaget for en ny og stor Gennembrudstid, til hvilken store Forventninger knyttede sig, og som kaldte baade paa store Tanker og paa meget og værdifuldt Arbejde.

Forudsætningen for, at Fabrikerne kunde fortsætte deres Politik, var den uhindrede Adgang til Eksport, efter at Hjemmemarkedet var dækket. Gevinsten lokkede imidlertid, og efterhaanden havde Selskabet den største Vanskelighed ved at forhindre, at samvittighedsløse Personer inkasserede den betydelige Fortjeneste, der kunde opnaas ved Salg af Sukker til Udlandet — paa den ene eller paa den anden Maade. Opkøbere rejste Landet rundt og købte Sukker baade sækkevis og pundevis, og skønt »De danske Sukkerfabrikker« ved Salg til Kunderne indskærpede, at Sukkeret ikke maatte eksporteres eller sælges til Eksport, og skønt Emballagen mærkedes »eksportforbudt«, for at man i paakommende Tilfælde kunde nedlægge Fogedforbud, florerede den ulovlige Eksport alligevel indtil 2. September 1915, da den danske Stat udstedte et Eksportforbud for Sukker og saaledes satte en Stopper for de værste og aabenlyse Udskejelser.

Atter gaar man ind i et nyt Krigsaar, og det gælder nu om at søge en Ordning for Høsten 1916 med Hensyn til Fastsættelsen af Prisen paa Sukkerroerne. Da imidlertid hverken Fabrikerne eller Roedyrkerne havde været helt tilfredse med den Afgørelse, som ved Voldgift var truffet de to foregaaende Aar, søgte man denne Gang at forhandle sig til Rette og enedes i Marts 1916 om en Roepris af 107 Øre pr. Centner samt en vis Tantième under den Forudsætning, at der dyrkedes mindst det samme Areal som Aaret forud. Selskabet indgik yderligere paa at modtage Arealer paa 1 Aars Kontrakt til samme Roepris, 107 Øre, men uden Andel i Tantièmen. En Forudsætning for den hele Overenskomst var en Prisforhøjelse for Sukker af 3 Øre pr. Pund, som Ministeriet havde lovet at sanktionere under Forudsætning af, at Roearealet opretholdtes. Meddelelse om den trufne

Overenskomst blev omgaaende afgivet til »Den overordentlige Kommission«*) i en Fællesskrivelse fra Selskabet og Roedyrkerforeningen, i hvilken man samtidig udtalte Haabet om, at den trufne Ordning vilde føre til, at Landets Sukkerforbrug kunde blive dækket, og at der endog kunde fremskaffes en Komplettering af Lagrene, der var stærkt reducerede som Følge af det foregaaende Aars daarlige Roehøst, ligesom det paa Grund af de lave Priser forøgede Forbrug havde nedbragt Lagrene stærkere end beregnet. Samtidig anmodede man om Fjernelsen af det Misforhold, der fremkom ved, at indenlandske

POLLERUP SAFTSTATION (MØEN)

Virksomheder, som havde Adgang til det danske Sukker til Fabrikation af kondenseret Mælk, Chokolade, Kunsthonning etc., frit kunde eksportere slige Varer og herved inkassere store Fortjenester takket være det billige Sukker, som Sukkerindustrien i Overensstemmelse med hele sin Politik leverede det danske Forbrug.

Endnu inden Myndighedernes Godkendelse af den trufne Aftale forelaa, rejste der sig fra Roedyrkernes Side en stærk Opposition mod den Bestemmelse, som gjorde Are-

*) »Den overordentlige Kommission« var nedsat under 8. August 1914 i Henhold til Lov af 7. August s. A., som bemyndigede Indenrigsministeren til at træffe Foranstaltninger til Regulering af Prisen paa Levnedsmidler og Varer samt eventuelt overtage saadanne mod fuld Erstatning. »Den overordentlige Kommission«, populært kaldet »Prisreguleringskommissionen«, fik til Opgave under de ved Krigen skabte overordentlige Forhold baade at træffe Foranstaltninger til Landets Forsyning med nødvendige Forbrugsartikler samt disses hensigtsmæssige Fordeling og endvidere til at indvirke regulerende paa Handelen med og Priserne paa Levnedsmidler og andre Varer. Efterhaanden som Krigen trak i Langdrag, og Tilførselsforholdene forværrede sig, udvidede Kommissionen, som det vil erindres, sin Magt og sit Myndighedsomraade i betydelig Grad.

alets Opretholdelse til en Betingelse for Roeprisen. Navnlig Arbejderspørgsmaalet var begyndt at blive meget vanskeligt som Følge af Manglen paa fremmed Arbejdskraft, og Roedyrkerne mente derfor ikke at kunne give Garanti for uformindsket Areal, medens de paa den anden Side ønskede at have Sikkerhed for den aftalte Roepris, naar de blot dyrkede saa meget, de kunde. Den herved skabte Uoverensstemmelse resulterede i, at Sukkerfabrikerne rettede en Forespørgsel til Indenrigsministeriet — under hvilket »Den overordentlige Kommission« som bekendt sorterede — om, hvorvidt Regeringen vilde frafalde Kravet om uforandret Roeareal, men dog sikre den aftalte Roepris og tillade den fornødne Prisforhøjelse for Sukkeret. Denne Side af Sagen afgjordes med, at Indenrigsministeriet godkendte den trufne Overenskomst med Frafaldelse af Kravet om Garanti for Arealets Opretholdelse, hvilket da heller ikke indebar nogen Risiko, idet det siden hen viste sig, at der i dette Aar dyrkedes ca. 23 000 Hektarer Land eller omtrent det samme som Aaret forud.

Samtidig var Spørgsmaalet om Fordeling af Eksporten blevet brændende, idet en enkelt Fabrik gjorde Krav paa Eksportsalget og mente, at Forsyningen af det indenlandske Marked paahvilede »De danske Sukkerfabrikker«. Fra disses Side benyttede man Lejligheden til at fremsætte Ønske om, at Eksporten, hvis Fortjeneste jo skulde muliggøre Selskabets Prispolitik, fordeltes mellem samtlige Landets Sukkerfabriker i Forhold til deres Produktion, altsaa forsaavidt blev »kontingenteret«. Om dette Spørgsmaal førtes der indgaaende Forhandlinger med Regeringen, der iøvrigt havde ladet forstaa, at en eventuel Merindtægt ved Eksportsalg fremtidig vilde blive forbeholdt Staten til Fordel for en Nedsættelse af Sukkerprisen i Indlandet. Foreløbig enedes man dog om, at Statens Andel i Eksportfortjenesten skulde holdes disponibel, indtil man i Løbet af Aaret 1917 kunde overse Situationen. Sukkerfabrikernes Aftale med Roedyrkerne var jo indgaaet paa Basis af en Forhøjelse af Sukkerprisen, der nu laa ca. 33 pCt. over Prisen ved Krigens Udbrud, og Fabrikerne bar Risikoen med Hensyn til, om denne Pris kunde holdes, lige til alt Sukkeret var solgt, d. v. s. til Efteraaret 1917. Dersom Prisen ikke kunde holdes, var det derfor kun rimeligt, at Statens Eksportfortjeneste anvendtes til at holde Fabrikerne skadesløse.

Paa dette Tidspunkt, da »De danske Sukkerfabrikker« under Krigens stedse øgede Tryk saaledes nærmede sig den uundgaaelige Overgang fra Frihed til Statsrestriktioner, da Prøvens første store Stund var saa glansfuldt bestaaet og Selskabets Virksomhed saa at sige havde naaet sit Højdepunkt, inden det i Samfundets Interesse midlertidig skulde stille sin Organisation og sine Ressourcer til Statsmagtens Disposition, paa dette Tidspunkt gaar den anden store Skaberskikkelse i vor Sukkerindustris Historie bort ved Gehejmekonferensraad G. A. HAGEMANNS Død den 26. April 1916.

Havde TIETGEN lagt Grundstenen og i Modgang og Medgang fastholdt de store Linier i vor nationale Sukkerindustris Opbygning, saa havde HAGEMANN gennem 44 Aars Arbejde i og for Sukkerindustrien, gennem Anlæget af saa at sige hver eneste Fabrik, føjet Sten paa Sten til hinanden i det storslaaede Bygværk. Skønt adskilligt yngre end TIETGEN havde HAGEMANN med sin tekniske Begavelse straks fra Begyndelsen af suppleret den øverste Chefs overlegne kommercielle Organisationstalent paa fortrinlig Maade, lige som disse to Mænd trods deres vidtforskellige Temperament havde samarbejdet paa fuldendt Vis, fordi begge i gensidig Respekt for hinandens naturlige Ressort

fandt den fælles Tilknytning i alt, hvad der betingede Selskabets Trivsel. Dette særprægede og dog harmoniske Samarbejde fandt efter TIETGENS Død sin Fortsættelse mellem G. A. HAGEMANN og CARL GAMMELTOFT, lige som vi allerede har fremhævet, hvorledes den sjeldne Kontakt, der overhovedet forenede den samlede Ledelse, var af uvurderlig Værdi for Selskabet.

G. A. HAGEMANNS Betydning for »De danske Sukkerfabrikker« kan i et Skrift af Karakter som nærværende daarligt gøres op i sine Enkeltheder. Dertil vilde kræves et

ODENSE SUKKERFABRIK

Utal af tekniske Data. Her skal blot fremhæves, at han baade i sine Konstruktioner og Metoder oftest gik sine egne Veje og med Held. Hvad et saadant Held betød for Selskabet, har vi f. Eks. set, da HAGEMANN i en kritisk Periode i Sukkerfabrikernes Tilværelse løste Problemet om Fremstilling af Konsumsukker direkte af Roen.

Da HAGEMANN skulde løfte den store Arv efter TIETGEN som dennes Efterfølger paa Formandspladsen, havde han foruden sin tekniske Begavelse Lejlighed til ogsaa i Sukkerfabrikernes Tjeneste at udfolde sine Evner som Organisator og Finansmand, aldrig raad- eller modløs overfor vanskelige Opgaver og altid holdende den rene Linie, der gaar gennem »De danske Sukkerfabrikker«s Historie som den røde Traad. Interesseret og virksom som altid havde han taget Del i de første Krigsaars vigtige Forhandlinger med Roedyrkerne, og først faa Maaneder inden hans Bortgang lagde tiltagende

Svaghed en Dæmper paa en Aktivitet, der har sat sig saa smukke Resultater i moderne dansk Industri og Teknik.

Til HAGEMANNS Efterfølger som Selskabets Formand valgtes nu Bestyrelsens Aldrespræsident, Lensbaron REEDTZ-THOTT, der med en kort Afbrydelse havde haft Sæde i Bestyrelsen lige fra Selskabets Stiftelse i 1872 — og som følgelig havde de bedste Betingelser for at føre Traditionerne videre.

Omtrent samtidig med HAGEMANNS Død traadte Direktør V. LOSE tilbage fra aktiv Deltagelse i Selskabets Ledelse. Lose var, som tidligere nævnt, som ganske ung traadt i »De danske Sukkerfabrikker«s Tjeneste efter forud at have arbejdet hos PUGGAARD & CO. Efter yderligere Uddannelse i Udlandet knyttede TIETGEN ham som Fuldmægtig til Sukkerfabrikerne, og han gled snart ind i den solide og fortrinlige Medarbejderstab, som TIETGEN saa mesterligt forstod at knytte til sig til Gavn for Sukkerfabrikernes Trivsel. LOSES Indsats faldt væsentlig paa den store Virksomheds indre Omraader og i Forholdet til Kunderne, hvor hans støtte og dygtige Arbejde kom til sin fulde Ret. Ved sin Udtræden af Direktionen traadte LOSE — samtidig med den tidligere fratraadte Direktør MILLINGE — ind i Bestyrelsen, hvor de som dennes Kommitterede skulde sikre den Sagkundskab, som Bestyrelsen ved G. A. HAGEMANNS Død var blevet berøvet. I denne Stilling udførte LOSE da indtil sin Død i 1920 et meget betydeligt Arbejde indenfor Selskabets Administration og var en højt skattet og trofast Støtte for Direktionen.

HAGEMANNS Død og LOSES Fratræden maatte nødvendigvis medføre en indgribende Omordning af Direktionsforholdene, der skete ved, at de 4 nuværende Direktører udnævntes til Underdirektører. Ogsaa denne Gang skulde det dog lykkes at sikre Kontinuiteten for Selskabets Ledelse, idet for det første Konferensraad CARL GAMMELTOFT stadig bestred sit ansvarsfulde Embede som administrerende Direktør, og for det andet de nye Mænd alle iforvejen var knyttet til Selskabet og i større eller mindre Grad uddannet i dets Tjeneste. De 4 Mænd var følgende: Direktør ADOLF HANSEN, som lige fra sin Elevtid i 1890 havde været knyttet til Selskabet, hvis Sekretær og Prokurist han havde været siden 1911, Direktør P. DORPH BROAGER, der siden 1898 som Ingeniør havde virket ved forskellige Fabriker og nye Anlæg i 1910 var blevet Bestyrer af »Højbygaard Fabriken« og Aaret efter Sekretær i Direktionen, Direktør C. MOURIER, der var traadt i Selskabets Tjeneste ved Anlægget af Saxkøbing Fabriken, og som siden havde ledet Anlægget af Sukkerraffinaderiet »Phønix«, hvis Underbestyrer han havde været fra 1913, og Direktør CARL GAMMELTOFT junr., som efter Studierejser i Udlandet og Uddannelse i en Række betydelige udenlandske Firmaer i 1916 var vendt tilbage til Selskabets merkantile Ledelse.

De følgende Aar skulde stille store Krav til de nye Underdirektørers Evner og Arbejdskraft. Allerede i 1919 rykker de op i første Plan, idet Selskabets Direktion da suppleres med disse 4 Mænd, som er Selskabets nuværende Direktører. Efter at Direktionsforholdene saaledes er ændret, og efter at Krigsaarenes Vanskeligheder og umaadelige Arbejde omsider er overstaaet og Sukkerfabrikerne atter ført ind under normale Forhold, glider endelig det tredie store Navn i »De danske Sukkerfabrikker«s Historie ud af disses Annaler ved Konferensraad CARL GAMMELTOFTS Fratræden som administrerende Direktør i 1920.

CARL GAMMELTOFT kunde paa dette Tidspunkt se tilbage paa en næsten 40-aarig Virksomhed indenfor Sukkerfabrikerne. Han var traadt i disses Tjeneste umiddelbart inden 1880'ernes kritiske Periode, der blev hans kommercielle Ildprøve — en Prøve, han

bestod med Glans. Hurtigt blev han administrerende Direktør for hele det store Foretagende og maatte endnu ganske ung gøre sin store Del af det mægtige Arbejde, der i disse Aar blev præsteret for at bringe Selskabet frelst gennem alle de Vanskeligheder, der paa snart sagt alle Omraader meldte sig. I intimt Samarbejde med TIETGEN og HAGEMANN blev han takket være sin store Arbejdskraft, sin klare Hjerne og ikke mindst sine sjeldne Forhandlingsevner baade for Selskabets kommercielle Ledelse og i det saa betydningsfulde Forhold til Roedyrkerne mere og mere den bærende Kraft. Hans Ro og

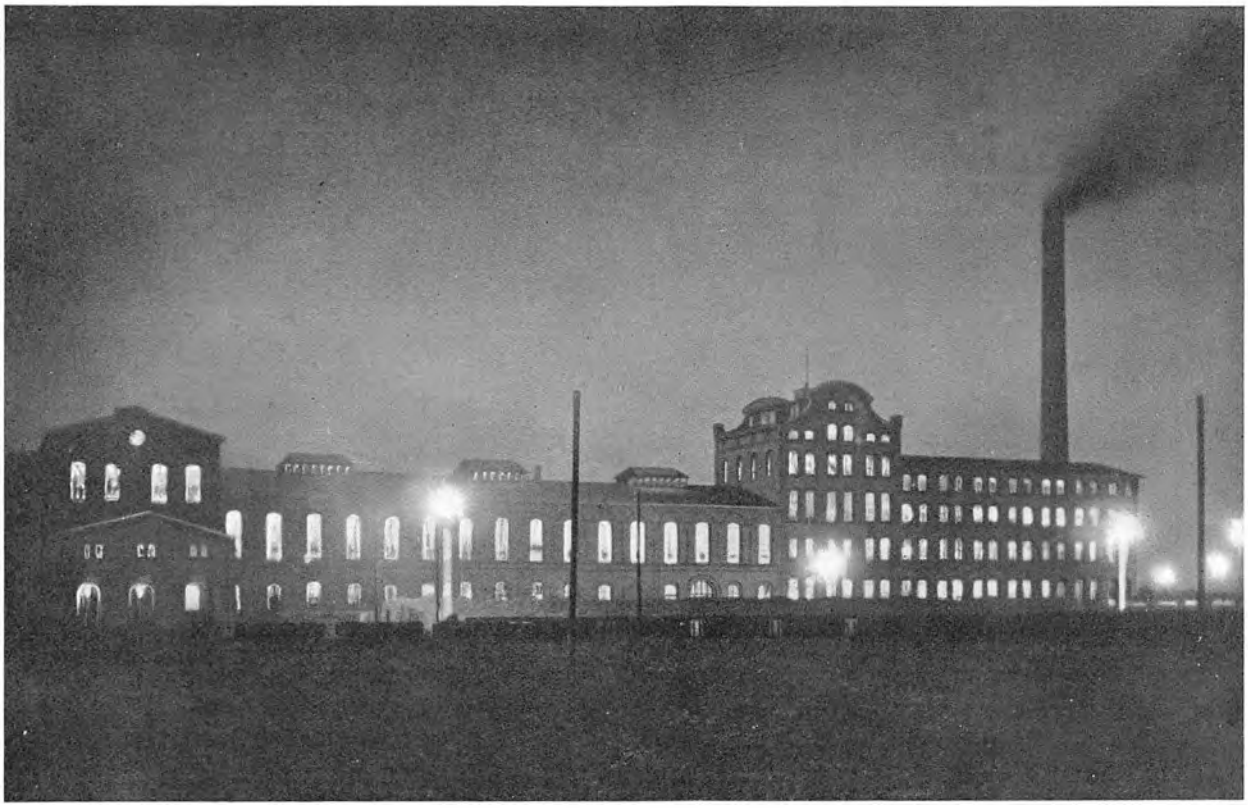

SAXKØBING SUKKERFABRIK VED NAT

klare Dømmekraft var i Slægt med TIETGENS, og efter dennes Død kunde han da ogsaa — i stadigt Samarbejde med HAGEMANN og sine senere Meddirektører — føre Selskabet videre efter den uforandrede Kurs og med de smukke Resultater, vi alt har belyst.

Efter denne lange Arbejdsdag, viet den danske Sukkerindustri, kunde Konferensraad GAMMELTOFT, hvis Helbred ikke længere var helt tilfredsstillende, da med god Samvittighed trække sig tilbage, efter at den sidste bevægede Periode var lykkeligt overstaaet, og overgive Ledelsen af det Selskab, til hvilket hans Navn stadig vil være knyttet lige saa uadskilleligt som selve TIETGENS og HAGEMANNS, til nye og yngre Kræfter.

SUKKERORDNINGEN

STATSFORMYNDERSKABET — INDRE FORHOLD

MED Aftalerne i Foraaret 1916 skulde det blive sidste Gang i Krigsaarene, at »De danske Sukkerfabrikker« forhandlede direkte med Roedyrkerne om Roeprisen. Krigens Fortsættelse og de stadig vanskeligere Forhold, man i alle Retninger fik at arbejde under, samt Statens stedse stærkere Indgriben paa alle Omraader satte her som paa saa mange andre Steder en Bom for Erhvervenes selvstændige Dispositioner. Alligevel har baade vor Sukkerindustri og vore Roedyrkere Ret til med Stolthed at pege paa den Kendsgerning, at de i saa lang Tid og under stedse stigende Vanskeligheder paa et saa vigtigt Omraade som Befolkningens Forsyning med Sukker ad Frivillighedens Vej havde løst deres betydningsfulde Opgave — og vel at mærke efter Retningslinier, som siden blev bestemmende for selve Statsmagtens Dispositioner paa dette Felt.

Det skulde da ogsaa karakteristisk nok blive *ydre* Forhold, der medvirkede til, at Systemskiftet fra Selvstændighed til Statsformynderskab snart skulde blive en Kendsgerning. Hen paa Efteraaret viste det sig nemlig, at Sukkerhøsten delvis vilde svigte, og Spørgsmaalet: Sukkermangel i de sidste Maaneder af Aaret meldte sig. »De danske Sukkerfabrikker« henstillede da til Regeringen, at man i Tide tog Spørgsmaalet om Import af Sukker op for at skabe de fornødne Suppleringer. Det blev ogsaa besluttet, at Fabrikerne for Statens Regning skulde importere 30 Mill. kg Sukker, som man beregnede vilde udkræves til dette Formaal. Samtidig fik man Kærligheden at føle med Hensyn til at skulle forsyne sig fra Udlandet, idet det fremmede Sukker, som overhovedet var til at faa, i Pris laa betydeligt over vor egen Sukkerpris, saaledes at en indenlandsk Prisforhøjelse uundgaaeligt vilde blive Følgen. *Dermed opstaar den første Tanke om Rationering og Kortsystem.*

Meningen var at spare paa det danske Sukker ved at indføre Rationeringskort for Husholdningsforbruget og sikre dette Sukkeret til den aftalte Pris, der var 40 Øre pr. kg, medens Merudgiften ved Import af fremmed Sukker skulde dækkes ved, at den sukkerforbrugende Industri betalte en Overpris, som beregnedes til 18 Øre pr. kg.

Fra den 27. December 1916 indførtes da Sukkerrationeringen. Prisen for »Industrisukker« sattes op til 58 Øre pr. kg, medens Husholdningssukkeret altsaa stadig leveredes til 40 Øre pr. kg. Ifølge Rationeringen tildeltes hver Person Sukkerkort, som gav Ret til Køb af 2 kg pr. Maaned til den billige Pris. Dette er vistnok det største Sukkerkvantum — og samtidig til den billigste Pris — der under Rationeringsform har eksisteret i samtlige de af Krigen eller Blokaden ramte Lande. Disse Rationer, som tilmed ikke var absolute

Minimumskvanta, var saaledes langt højere end, hvad vore neutrale Nabolande, Sverige og Norge, kunde byde paa — for slet ikke at tale om selve de krigsførende Lande. I Sverige kunde man saaledes i de sidste bitre Krigsaar, trods Landets store og veludviklede Sukkerindustri, kun byde minimale Kvanta, og i Norge, som selv ingen Sukkerindustri har, og som derfor udelukkende var henvist til Import, særlig fra U. S. A., maatte man betale denne med blodige Monopolpriser.

En af de Forudsætninger, man havde baseret vor første Sukkerrationering paa, var

HØJBYGAARD SUKKERFABRIK

altsaa den supplerende Import udefra, men denne Forudsætning svigtede hurtigt, idet Ententemagterne stillede sig mindre velvilligt overfor en saadan Import. Endnu medens der om denne Sag førtes Forhandlinger i London, lagde fra 1. Februar 1917 den uindskrænkede U-Baadskrig fra tysk Side nye Vanskeligheder i Vejen, og Importen kom aldrig istand. Denne Situation gjorde det da nødvendigt at indskrænke det private Sukkerforbrug, som man hidtil havde kunnet supplere saa meget, det skulde være, blot til den højere Pris, til nu effektivt at udgøre 2 kg pr. Maaned. Samtidig sattes ogsaa Industrien paa Ration ved Udstedelsen af de saakaldte Industrikort. Det Kvantum Sukker, der herved tildeltes hver Virksomhed, beregnedes i Forhold til dens Forbrug i 1916, som dog for Sukkervare- og Chokoladefabrikerne nedsattes med 10 pCt., senere 25 pCt., og for Bagere, Konditorier, Hoteller og lignende med 33 pCt.

Da Importen saaledes ikke kom istand, blev der heller ikke Brug for de ved den almindelige Prisforhøjelse indvundne Penge, som i Stedet opsparedes i Statskassen og senere anvendtes til Fordel for Husholdningssukkeret. Iøvrigt maatte den skærpede Blokadesituation, der skabte saa skæbnesvangre Vanskeligheder for vore Tilførsler saavel som for vor Eksport, og de samtidig enormt stigende Sukkerpriser paa den Del af Verdensmarkedet, som overhovedet endnu var tilbage, selvfølgelig gøre det dobbelt magtpaaliggende at sikre en rigelig indenlandsk Dyrkning af Sukkerroer. »Den overordentlige Kommission« havde allerede i Slutningen af Aaret 1916 optaget Forhandlinger med Roedyrkerne og Fabrikerne om baade Roepriser og Sukkerpriser for Kampagnen 1917, idet det gjaldt om snarest at skabe en Ordning af Hensyn til Saaningen af Roerne det følgende Foraar. Resultatet af disse Forhandlinger blev, at Roedyrkerne skulde have en fast Pris af 165 Øre pr. Centner, medens Prisen for Høsten 1916 incl. Tantièmen havde udgjort ca. 132 Øre. Til Dækning af denne Merbetaling skulde Sukkerprisen fra 1. Oktober 1917 forhøjes med 6 Øre pr. kg, saaledes at Husholdningsprisen altsaa blev 46 Øre. Industrisukkerprisen blev foreløbig uforandret.

Medens det altsaa takket være den danske Sukkerproduktions Eksistens og Omfang saaledes selv i et daarligt Høstaar og uden Import udefra skulde lykkes at forsyne vor Befolkning baade i rigelig Mængde og til en billig Pris med et saa vigtigt Næringsmiddel, som var dobbelt værdifuldt, fordi det kunde erstatte en Række andre, paa hvilke der nu var Knaphed, eller som kun kunde faas til meget høje Priser, gjorde de stigende Fabrikationspriser sig gældende i en saadan Grad, at Fabrikerne ikke længere alene kunde bære de forøgede Udgifter, hvorfor det ved en Aftale mellem Regeringen og Fabrikerne blev bestemt, at disse sidste skulde garanteres samme Fortjeneste som i 1915—16, ligesom det skulde godtgøres dem, hvis de fastsatte Sukkerpriser ikke gav Dækning for de forøgede Fabrikationsomkostninger*).

Ved disse Aftaler paatvang imidlertid Staten samtidig Fabrikerne en Forpligtelse, der paa alvorlig Maade paavirkede disses Forhold til Roedyrkerne. For Høsten 1916 var Sukkerfabrikerne som nævnt gaaet ind paa at tage 1-aarige Kontrakter, men dog til en reduceret Betaling (uden Tantième), men nu maatte Selskabet forpligte sig til at tage 1-aarige Kontrakter til samme Betaling som fastsat for de fleraarige Kontrakter, og Følgen var naturligvis, at Dyrkerne ikke mere vilde tegne disse sidste. Selskabet, der gennem en længere Aarrække kun havde tegnet 10-aarige Kontrakter, havde lagt sin Politik saaledes, at Kontrakternes Udløbstid var spredt, hvorved man kunde undgaa, at samtlige Kontrakter udløb til et bestemt Tidspunkt, hvilket selvfølgelig vilde have stillet Selskabet ret svagt i de nye Forhandlinger. For et enkelt Aar at afvige fra den almindelige Tidsfristregel kunde nu ganske vist ikke forrykke Forholdet meget, og da man ikke ventede, at Krigen skulde vare ved saa længe, havde man fra Selskabets Side ikke set nogen særlig Fare ved for 1916 at gøre Indrømmelse med Hensyn til de 1-aarige Kontrakter. Forholdet maatte imidlertid blive anderledes, da den ekstraordinære Tilstand fortsattes i adskillige Aar, for hvilke Staten hvert Aar tvang Fabrikerne til vedblivende at tegne 1-aarige Kon-

*) *Tabel til Belysning af Stigningen i Oparbejdningsomkostningerne pr. DC Roer.*

	1913/14	1914/15	1915/16	1916/17	1917/18	1918/19	1919/20	1920/21
Totale Omkostninger	100,00	94	133	172	281	323	390	577
Kul	100,00	91	174	250	595	635	595	829
Lønninger	100,00	94	104	146	129	165	336	419
Roepris: incl. Tantième	100,00	124	121	160	184	275	290	335
Høst (Millioner DC)	7,4	7,8	6,2	5,7	6,7	7,0	7,7	6,4

trakter; thi i Mellemtiden var saa mange af de fleraarige Kontrakter udløbne og erstattede med 1-aarige, at denne Kategori kom i absolut Overvægt. Men dermed var ogsaa Selskabets Politik paa dette Omraade fuldstændig kuldkastet, da man i 1921 atter skulde optage Forhandlingerne om nye Kontraktbetingelser paa normal Vis, saaledes at Selskabet befandt sig paa bar Bund, hvor man netop havde tilstræbt at skabe sig en solid Basis.

Ved de forskellige Aftaler med Regeringen var Fortjenesten ved Eksportsalget som nævnt blevet forbeholdt Staten, men det var dog lykkedes at sikre »De danske Sukkerfabrikker« en vis Andel deri, nemlig som Provision for at optræde som Sælger, der var fortrolig med Sukkerbranchen, idet Staten alene af Hensyn til de herskende udenrigspolitiske Forhold daarligt kunde optræde som direkte Eksportør.

Iøvrigt havde ikke mindst Kulprisernes voldsomme Stigning medført saa stærkt forøgede Fabrikationsomkostninger, at man regnede med, at der for det næste Aar maatte udkræves en Prisforhøjelse af 3 Øre pr. kg for hele Sukkerproduktionen for at skaffe Dækning, men da Regeringen ikke vilde forhøje Husholdningssukkeret, bestemtes det at lade Industrisukkeret alene bære Forhøjelsen ved et Pristillæg paa 10 Øre pr. kg fra 1. Oktober 1917. Det var altsaa ikke blot en Lykke, at man havde en indenlandsk Sukkerproduktion at ty til, men desforuden en Række Industrier, der anvendte Sukker i deres Fabrikation, og som nu kunde betale til Fordel for Hjemmenes Forbrug!

Det var ogsaa et Held, at baade disse og andre Industrier forstod at klare sig og holde Hjulene i Gang baade ved at erstatte de normale, men nu manglende Raastoffer og Hjælpemidler med alle mulige Surrogater og ved, at selve Industrien som Helhed tog Initiativet til og var Hovedkraften i det System af Handelsoverenskomster, der sikrede Danmarks Erhvervsliv saa relativt gunstige Vilkaar, og som for andre neutrale Stater i hine Aar stod som et glimrende Forbillede, der kastede Glans over Danmarks Navn. Disse Foreteelser skal her kun flygtigt berøres, deres Resultater vil være at gøre op andet Steds, men en Fastholden deraf er nødvendig for overhovedet at forstaa, hvorledes vort industrielle Liv, og altsaa ogsaa Sukkerindustrien, kunde arbejde saa tilfredsstillende i disse Aar. Kaster man blot et Blik paa de tilsvarende Forhold, f. Eks. i Sverige, har vi alt berørt, hvorledes man dèr til Trods for en betydelig indenlandsk Sukkerindustri, som Følge af dette Lands særlige Krigs-Handelspolitik, kom ud i en Sukker-Misère, der stærkt mindede om selve de blokerede Centralmagters.

Medens det da var vor samlede ydre Handelspolitik under Krigen, der dannede Grundlaget for vort intakte Produktionsliv, gjorde hver enkelt Industri desuden indadtil sin særlige Indsats. Det er som tidligere anført ikke Meningen her særskilt at fremhæve Sukkerindustriens Resultater paa disse Omraader. Fremdrages skal blot de særlige »Krigsofre«, som ogsaa »De danske Sukkerfabrikker« kunde notere. For at sikre sine Kultilførsler havde Selskabet allerede i Foraaret 1915 anskaffet sig to Kuldampere paa henholdsvis 2000 og 1600 Tons. Begge disse Skibe gik tabt under Krigen, det ene blev i Sommeren 1916 taget af Tyskerne i Kattegat under en saakaldt Pligtrejse til England med Træ fra Sverige og blev dømt som god Prise, medens det andet i Foraaret 1917 under den skærpede U-Baadskrig blev skudt i Sænk i Nordsøen. Besætningen kunde dog heldigvis redde sig i Skibets Baade og landede efter flere Døgns anstrengende Sejlads velbeholden paa den jyske Kyst. Menneskeliv gik saaledes lykkeligvis i intet Tilfælde tabt; men under de herskende Tonnageforhold var den bratte Afslutning paa denne Selskabets Krigs-Rederivirksomhed alligevel et tilstrækkelig alvorligt Tab.

I Vinteren 1917—18 begyndte Forhandlingerne angaaende Ordningen for Høsten 1918, men denne Gang fastsattes den ikke i Henhold til de administrative Forordninger, der hidtil havde afgjort disse Sager, men hele Sukkerordningen fastlagdes i Loven vedrørende Avlen af Høsten 1918 m. m., den saakaldte »Kornlov«, der vedtoges af Rigsdagen i Marts. I Loven bemyndigedes Indenrigsministeren til at træffe en Ordning med Sukkerfabrikerne, hvorefter disse skulde betale Roedyrkerne en Pris af 225 Øre pr. Centner Roer, medens Staten overtog alt det Sukker, som Fabrikerne kunde tilvirke udover det til Befolk-

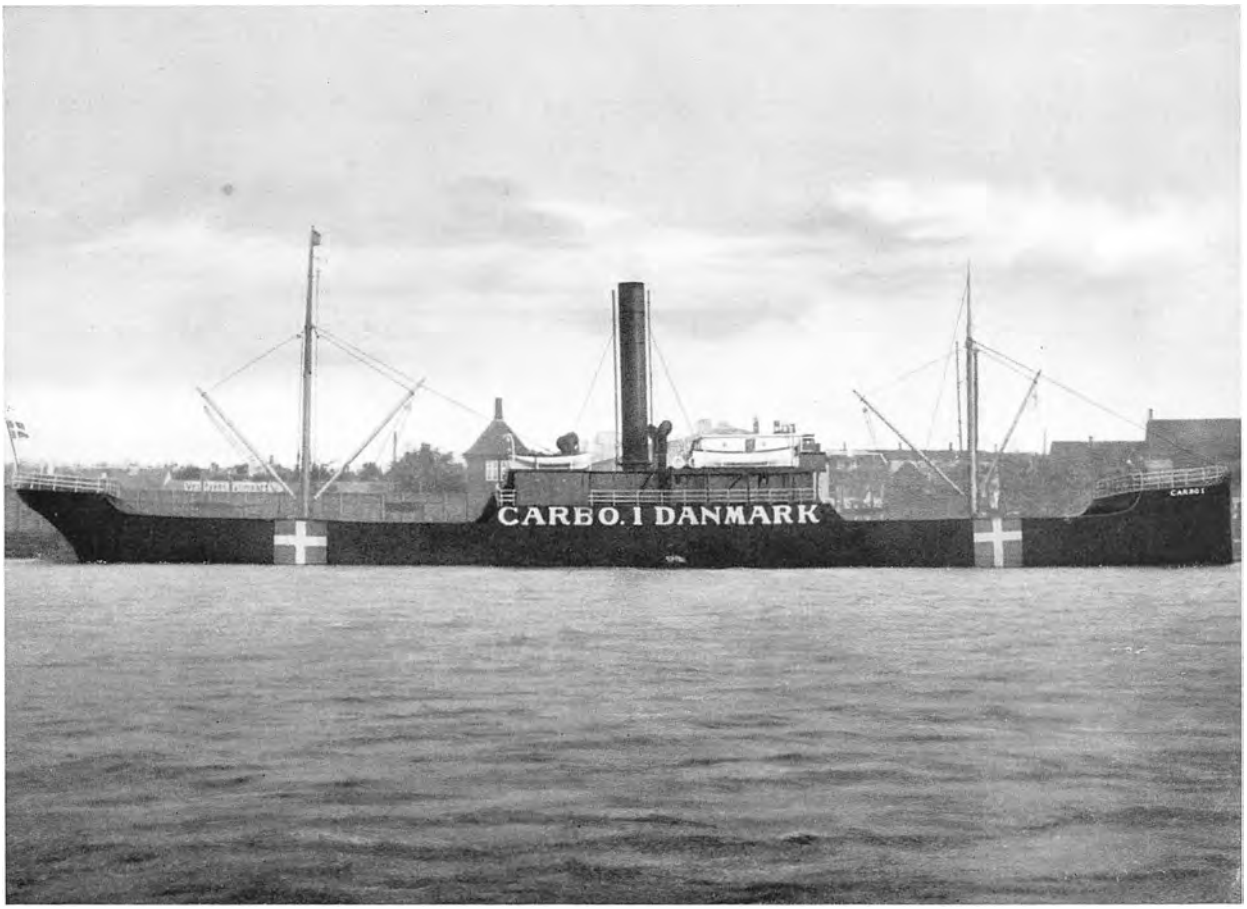

En af Selskabets Kuldampere
(skudt ned under Krigen)

ningens Forsyning nødvendige Kvantum. I Forhold til de overtagne Beholdningers Størrelse skulde der af Staten ydes en Godtgørelse til Dyrkerne svarende til 1 Øre pr. Centner Sukkerroer for hver 1 Million kg Sukker, som Sukkerfabrikerne producerede udover 110 Millioner kg. Godtgørelsen skulde dog mindst være 10 Øre og højst 35 Øre pr. Centner.

Denne Ordning var fremkommet efter mange og lange Forhandlinger mellem Roedyrkerne, »Den overordentlige Kommission« og Indenrigsministeren og tilsigtede at opmuntre til forøget Roedyrkning for at skabe en større Sukkerproduktion, der atter kunde betinge Eksport til høje Priser og derved skaffe Penge til at nedsætte de hjemlige Sukkerpriser med. Som vi har set, var disse iforvejen ingenlunde høje, for Husholdningssukkeret kun 10 Øre højere pr. kg end ved Krigens Udbrud, men til Trods for at Danmark stod for snart sagt alle Lande, krigsførende og neutrale, som et sandt Sukker-Paradis, havde den

danske Regeringspolitik nu en Gang sat sig som Maal at nedbringe Sukkerpriserne yderligere. I Loven fastsattes derfor ogsaa en Prisnedgang for Husholdningssukkeret med 8 Øre, altsaa omtrent til Prisen ved Krigens Udbrud!

Ved Kornloven paalagdes der Landbruget en Afleveringspligt af Korn efter Jordværdien, men da Landmændene ikke baade kunde tilfredsstille Statens Krav paa Korn og Sukker, gaves der Moderation i Kornleveringspligten, saaledes at der for hver 35 Centner Sukkerroer, der afleveredes til en Sukkerfabrik, fradroges 1 hkg Korn i Leveringspligten.

»De danske Sukkerfabrikker« paa deres Side opnaaede gennem Forhandlinger med »Den overordentlige Kommission« at faa tilsikret en rimelig Fortjeneste i Lighed med den tidligere Ordning. Da Roedyrkerne imidlertid af Indenrigsministeren havde faaet indrømmet en Andel i Statens Fortjeneste paa Sukkereksporten for at gøre Landbrugerne interesseret i at frembringe det størst mulige Kvantum Sukkerroer, lykkedes det efter indtrængende Henstillinger fra Selskabets Side ogsaa at faa et Tilsagn for dette om en tilsvarende Præmie.

Fra det nye Sukkeraars Begyndelse, d. v. s. 1. Oktober 1918, skulde da Husholdningsprisen være 38 Øre, medens Industrisukkerprisen vedblivende skulde være den samme, d. v. s. ca. det dobbelte af den normale Sukkerpris før Krigen. Disse Priser og først og fremmest den altsaa næsten uforandrede Husholdningspris maa ses paa Baggrund af, at Roeprisen for samme Tidsrum var steget fra 68 Øre til 225 Øre pr. Centner, og selve Fabrikationsomkostningerne var forøget med over 10 Mill. Kr.! Fra Statens Side var det Meningen, at Sukkerordningen finansielt skulde hvile i sig selv, idet Eksportfortjenesten skulde dække Differencerne. Risikoen ved den hele Ordning var samtidig flyttet fra Roedyrkerne og Industrien over paa Staten.

De smukke finansielle Resultater, som »De danske Sukkerfabrikker« kunde fremvise i disse Aar, skulde iøvrigt afføde en Gentagelse af Friaktie-Aktionen fra Aarene omkring 1908. Det vil endnu staa i frisk Minde, hvorledes der i Krigsaarene i Børskredse — som jo den Gang omfattede et særdeles stort Publikum — udviklede sig en specifik Art Nationaløkonomi, der var mindst lige saa amatørmæssig, som den var præget af Øjeblikkets »Aand«, hvoriblandt Tilbageholdenhed jo ikke var det mest fremherskende Karaktertræk. Denne nye Læres Hovedpunkt var en Paastand om, at Værdierne burde føres à jour, idet det med stor Kunstfærdighed fremstilledes som ligefrem Usundhed, at vore Erhvervsvirksomheder nøjedes med deres gamle Kapitaler eller blot med moderate Forhøjelser; blandt andet fremhævedes det som et afgørende Moment, at man ved ikke at foretage de fornødne Kapitaludvidelser paadrog Erhvervslivet en uforsvarlig Risiko, idet man øgede baade Statsmagtens og Skattemyndighedernes Appetit paa disse attraaværdige Objekter ved de store Dividender, som ellers vilde fremkomme!

Naar man paa nærværende Tidspunkt gør denne omsorgsfulde Lære op, maa man jo erkende, at den Fare, som den vilde skærme vore solide Virksomheder mod, med et mildt Udtryk har været noget overdreven. Ikke desmindre var disse Anskuelser den Gang en Kendsgerning, der repræsenterede særdeles handlekraftige Interesser, og som gled villigt i Menigmand.

Overfor »De danske Sukkerfabrikker« begyndte Aktionen først paa Aaret 1918, idet en Aktionærgruppe overfor Bestyrelsen stillede Forslag om Udstedelse af Friaktier. I Løbet af Foraaret og Sommeren havde Rygterne travlt. Børsen havde med Glæde ak-

cepteret den nye Religion, og man var ikke bange for at foruddiskontere Resultaterne. Paa den ordinære Generalforsamling i Juni fandt Bestyrelsen sig derfor foranlediget til at præcisere sit Standpunkt overfor det rejste Spørgsmaal. Den udtalte, at den vel »under visse Forhold« kunde anerkende Berettigelsen af at udstede Friaktier, men at Initiativet hertil rigtignok maatte tilkomme Bestyrelsen i Kraft af dens Kendskab til de mange Hensyn, der maatte tages i Betragtning, og da det indeværende Tidspunkt var saa uheldigt som vel muligt for en saadan Transaktion baade af Hensyn til Forholdet til Staten og Roedyrkerne og ikke mindst til Aktionærernes sande Interesser, maatte man tage Afstand fra den krævede Udstedelse af Friaktier. Bestyrelsens Formand, Lensbaron REEDTZ-THOTT, trak samtidig Retningslinien op for den finansielle og industrielle Politik, som Selskabet baade før og under Krigsaarene havde ført, og fremhævede de rent samfundsmæssige Grunde, som maatte tale for, at denne Linie fortsattes.

Da der kort efter ved Dødsfald blev en Plads ledig i Bestyrelsen, benyttedes Lejligheden til at supplere Bestyrelsen op til det fulde Antal af 8 Pladser — en havde hidtil været ubesat — ved Valg af 2 Repræsentanter for den paagældende Aktionærgruppe, uden at det dog derved lykkedes at bilægge Sagen. Fra Aktionærside forlangtes derefter i Februar 1919 indvarslet til en ekstraordinær Generalforsamling med det Formaal at faa nedsat et Aktionærudvalg til Undersøgelse af Selskabets økonomiske Stilling som Basis for Fremme af Friaktie-Kravet. Overfor denne Fordring erklærede Bestyrelsen, at den vilde betragte Valg af et saadant Udvalg som et Mistillidsvotum, og nu greb Bankerne ind og udsendte Meddelelse om at ville opsige Laan paa Aktier i »De danske Sukkerfabrikker«, med mindre Stemmeretten afgaves til Nationalbanken. Først efter at en Forhandling havde ført til Valg af 3 nye Medlemmer til Bestyrelsen (de tidligere valgte havde i Mellemtiden nedlagt deres Mandater), aflystes den ekstraordinære Generalforsamling, hvorefter der blev Ro om Sagen indtil den ordinære Generalforsamling i Juni, ved hvilken Oppositionen raadede over en lille Aktiemajoritet. Ved at forbinde Spørgsmaalet om Decharge for Regnskabet med Løfte om Fremsættelse af Forslag til Friaktier i Løbet af 3 Maaneder, hvilket Bestyrelsen ikke vilde forpligte sig til, blev Resultatet af Afstemningen, at Decharge nægtedes, og paa denne Maade fik Oppositionen en vis Indflydelse paa Spørgsmaalets Udvikling.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling kort efter udtalte Bestyrelsen, at den arbejdede paa Sagen og i Løbet af 6 Maaneder vilde fremkomme med et Forslag. I Mellemtiden blev Loven om Skat paa Friaktier vedtaget, og den foranledigede, at de, der hidtil havde arbejdet for Udstedelsen af Friaktier, nu ikke mere ønskede en saadan; og da Bestyrelsen i Henhold til sit Løfte fremsatte Forslag paa en ekstraordinær Generalforsamling i Februar 1920 om en halv Friaktie og en halv Aktie til Pari samt 15 pCt. Bonus, erklærede man fra Aktionærgruppens Side, at man nu ikke ønskede Friaktier udstedt. Bestyrelsen trak da sit Forslag tilbage, og ved en derefter foretagen Afstemning gav Generalforsamlingen Bestyrelsen et Tillidsvotum. Friaktie-Aktionen fik paa denne Maade sin Afslutning, og der var atter skabt rolige Forhold for Selskabet.

I denne Forbindelse bør det nævnes, at Selskabets Pensionsfond i Krigsaarene blev betænkt med rigelige Dotationer. Allerede i 1873 havde »De danske Sukkerfabrikker« oprettet et Pensionsfond under Navn af Tantième- og Hjælpefond, som til en Begyndelse kun raadede over den beskedne Sum af 3750 Rigsdaler. I Løbet af 1880'erne naaede den op til ca. 100 000 Kr. og voksede nu jevnt ved aarlige Henlæggelser, idet de Krav, der

stilledes til den, saa længe Selskabet var forholdsvis ungt, ikke var særlig store. I 1905 passerede den den halve Million, for allerede i 1908 at være oppe paa det smukke Beløb af ca. 934 000 Kr. Ved Ændringer i Selskabets Statuter i 1909, der strøg de Henlæggelser, som hidtil havde fundet Sted til Reservefonden, faldt ogsaa Henlæggelserne til Pensionsfonden bort, og Fondens ordinære Indtægter bestod herefter kun af en 5 pCt. Rentetilskrivning, som dog indtil 1917 var tilstrækkelig til de aarlige Understøttelser og Pensioner. Fra da af begyndte det at knibe med de stadig større Krav, der stilledes til

SELSKABETS PAKHUSE I KJØBENHAVN
(mellem Slotsholmsgade og Christiansgade

Fonden, og derfor kom de betydelige ekstra Henlæggelser til denne, som i 1919 androg $^1/_2$ Million Kr. og i 1920 1 Mill. Kr., særdeles vel tilpas. Fonden udgjorde derefter pr. 30. April 1921 ca. 2 469 000 Kr.

Af Fondens Midler betales Pensioner til Funktionærer, der i en vis Tid har været i Selskabets Tjeneste, saavel som til deres Enker, lige som ældre, veltjente Arbejdere og saadannes Enker modtager aarlige Understøttelser derfra. Fonden er altsaa tilvejebragt alene af Selskabet uden Bidrag fra Personalet. Nogle faste Regler, hvorefter der kan stilles retslig Krav paa Pension, findes ikke, men Selskabets Bestyrelse tildeler Pension efter særlig Beslutning i hvert enkelt Tilfælde. Alle Pensioner og Understøttelser er iøvrigt siden 1. September 1919 udbetalt med et Dyrtidstillæg af 75 pCt.

I Efteraaret 1918, da Krigen militært var afsluttet, og da Blokadebaandene begyndte at løsnes, mente Selskabet, at Tidspunktet maatte være kommet, da Roedyrkere og Fabriker kunde genoptage deres tidligere Samarbejde uden Statens Mellemkomst, ikke mindst da denne Indgriben ikke havde tilfredsstillet nogen af Parterne, især ikke Roedyrkerne, der stadig følte sig forurettet gennem den efter deres Mening alt for lave Roepris, Staten indrømmede dem. Man forudsatte, at Landmændene og Fabrikerne lige som før Krigen skulde dele Risikoen, hvortil krævedes, at Roedyrkerne lige som tidligere nøjedes med en forholdsvis lav Grundpris, medens Fortjenesten paa Fabrikationen skulde deles efter Tantièmesystemet. Selskabets Bestræbelser førte dog ikke til noget Resultat, idet det viste sig, at Roedyrkerne krævede en fast, høj Pris for Roerne, saaledes som de havde været vant til i de senere Aar, og da Fabrikerne selvsagt ikke turde løbe den mægtige Risiko, der vilde affødes heraf under de usikre Fremtidsvilkaar, blev Sagen straks stillet i Bero. Iøvrigt viste det sig, at Regeringen ingenlunde var til Sinds at give Sukkerhandelen fri, saa alene af den Grund havde en privat Ordning mellem Fabriker og Roedyrkere været udelukket.

Atter begyndte da — i Vinteren 1919 — Forhandlingerne i »Den overordentlige Kommission«, overfor hvilken Roedyrkerne krævede en fast Pris af 240 Øre pr. Centner foruden forskellige Tilsagn om Begrænsning af Jernbanefragter, Arbejdsløn og lignende. Alt ialt var Roedyrkernes Krav sikkert berettigede og blev da ogsaa af Kommissionen indstillet til Regeringens Godkendelse. Imidlertid krævede Roedyrkerne ogsaa Andel i Statens Fortjeneste ved Eksportsalget, og nye Forhandlinger maatte optages. Ogsaa her skete dog Indrømmelser fra Statens Side, idet den fornødne Lov blev vedtaget af Rigsdagen.

Med Sukkerfabrikerne sluttedes Overenskomst paa sædvanlig Maade, hvorefter disse skulde betale Roerne med den fastsatte Pris, altsaa 240 Øre, medens Staten samtidig garanterede, at alt det Sukker, der blev fremstillet, skulde sælges til en saadan Pris, at Fabrikerne fik en tilsvarende Fortjeneste som ved de foregaaende Aftaler. Staten overtog altsaa i Virkeligheden hele Sukkerhøsten til en vis Pris samtidig med hele Eksportsalget, der dog stadig skulde formidles af Fabrikerne mod behørig Provision.

Som Følge af den højere Roepris og de højere Fabrikationsomkostninger overhovedet fastsattes fra 1. November 1919 Husholdningssukkeret til 48 Øre pr. kg, Industrisukkeret m. m. til 140 Øre. Regeringens Politik gik saaledes stadig ud paa at udnytte den ved Eksportsalget og ved Industrisukkeret opnaaede Overpris til at holde Husholdningssukkeret nede paa et relativt Minimum, og takket være den snart indtrædende vældige Prisstigning for Sukker (Prisen for Kuba Sukker, fortoldet i New York, var nu ca. 6 Gange Prisen før Krigen) lykkedes det Staten at opnaa et meget stort Overskud.

Den gode Roepris, som Dyrkerne endelig havde opnaaet, bevirkede, at Landmændene kastede sig over Sukkerroedyrkning med forøget Interesse, og Selskabets disponible Roeareal naaede fra 26000 Hektarer i 1918—19 til ca. 30000 Hektarer i 1919—20, hvilket er Rekord for det hidtil med Sukkerroer til Selskabets Fabriker dyrkede Areal. Samtidig udgjorde Roedyrkernes Andel i Statens Fortjeneste ca. 10 Øre pr. Centner og Selskabets Provision af Eksportsalget over 1 Mill. Kr. Kun en intensiv Udnyttelse af Roedyrkning og Fabrikation havde med fuld Opretholdelse af det relativt store Hjemmeforbrug muliggjort den store og lønnende Eksport, der gav sig Udslag i disse Tal, og som havde givet en tilsvarende Indtægt for Statskassen.

Den næste og sidste Prisforhøjelse skete den 1. April 1920, da Husholdningssukkeret

sattes til 58 Øre pr. kg og Industrisukkeret til 160, hvilket repræsenterede de højeste Sukkerpriser, hvortil vi her i Landet naaede under Krigsperioden.

Da det nu imidlertid var aabenlyst, at baade Priser og unormale Handelsforhold havde kulmineret, mente Selskabet Tiden inde til for Alvor at søge det gamle Forhold til Roedyrkerne genoprettet, og Forhandlinger indledes med Sukkerroedyrkerforeningen. Fra Fabrikernes Side havde man atter tænkt sig indtil videre at lade Selskabets Notering for stødt Melis afgive Grundlag for Betalingen for Roerne, idet man iøvrigt for-

RAFFINADERIET »PHØNIX«

ventede, at en frivillig Overenskomst nu vilde blive godkendt af Myndighederne. Imidlertid endte Forhandlingerne uden Resultat, og Roedyrkerne henvendte sig til Regeringen for at opnaa en Aftale om Roeprisen svarende til de tidligere Ordninger. Ved de Forhandlinger med »Den overordentlige Kommission«, der fulgte, forlangte Roedyrkerne 350 Øre pr. Centner Roer foruden en nærmere bestemt Andel i Statens Fortjeneste paa Sukkersalget. Desuden forlangte man Erstatning for Stigning i Arbejdsløn, Fragter og en Dyrkningspræmie samt endelig Tilladelse til Indforskrivning af udenlandske Roearbejdere for herved at hindre en stærk Tilbagegang i Roearealet. Dette sidste Punkt dannede iøvrigt et vigtigt Principspørgsmaal, som vi senere skal komme tilbage til under Omtalen af Roedyrkningens fremmede Arbejdskraft. Paa dette Omraade var nemlig Landarbejderforbundet ved at gribe ind med stedse stigende Styrke.

Roedyrkernes Forhandlinger med Regeringen førte imidlertid denne Gang ikke til noget, og man henvendte sig derefter til Sukkerfabrikerne for at faa disses Støtte. Forhandlingerne genoptoges da i Forening med Fabrikerne.

Forhandlingerne førtes direkte med Indenrigsministeriet, og skønt Ministerkrisen i Paasken 1920 og de dermed følgende bevægede politiske Tilstande vanskeliggjorde Forholdene, lykkedes det dog senere at komme til en Ordning, ifølge hvilken Roerne skulde betales med 300 Øre pr. Centner, medens Dyrkerne opnaaede de fleste af deres øvrige Krav. Endvidere tilsagde Regeringen sin Medvirkning til, at den ønskede udenlandske Arbejdskraft kunde indforskrives, dog med det Forbehold at dette skulde ske efter nærmere Forhandling med Landarbejderforbundet. Medens Landbruget hidtil principielt havde været frit stillet i Valget af sin Arbejdskraft, var der altsaa nu givet de danske Landarbejdere en Lejlighed til at øve Indflydelse paa, om og paa hvilke Betingelser der maatte skaffes dem Konkurrenter — en Indflydelse, som sikkert mangen dansk Fabrikant vilde sætte Pris paa at faa! Til Trods for denne Bestemmelse og Landarbejderforbundets Uvilje lykkedes det dog at faa ført igennem, at der kunde indforskrives 1200 polske Arbejdere.

Med Fabrikerne blev der afsluttet en tilsvarende Overenskomst som tidligere, der sikrede Selskabet en bestemt Fortjeneste samt Andel i en eventuel Eksportgevinst.

Saavel for Roedyrkerne som for Fabrikerne maatte den trufne Ordning anses for tilfredsstillende, saaledes som Forholdene tegnede i Foraaret 1920 med fortsat gode Eksportudsigter. Sukkerpriserne steg til hidtil ukendte Højder i Amerika, væsentlig foraarsaget ved uhyre Spekulationer, der atter baseredes paa det stærkt stigende Sukkerforbrug, man regnede med, efter at De Forenede Stater var blevet »tørlagt«. Spekulationen holdt imidlertid ikke Stik, og i det sidste halve Aar i 1920 blev man Vidne til et mægtigt Fald i Sukkerpriserne, som bl. a. gjorde den Del af vor Sukkerordning, som skulde give Roedyrkere og Fabriker Andel i Eksportfortjenesten, ganske betydningsløs. Allerede da Sukkerkampagnen i 1920 begyndte, var Priserne faldet saa meget, at Sukkerets Pris var under Fremstillingsprisen, og Faldet fortsattes yderligere i 1921.

Med hele den Ordning, vor Sukkerproduktion og Sukkerhandel var kommet ind i som Følge af Regeringens mere eller mindre direkte Baandlæggelse af disse Værdier, skulde man nu, da Nedgangsperioden meldte sig, faa en ingenlunde betydningsløs Godtgørelse for, hvad der hidtil var berøvet Sukkerindustrien i Retning af Konjunkturernes frie Udnyttelse. Saaledes som Sukkerindustriens Virksomhed falder med en kort Fabrikationsperiode i de 3 Efteraarsmaaneder, da alt det Sukker produceres, som skal sælges i Løbet af de næste 9 Maaneder, maa Industrien nødvendigvis ligge med store Varebeholdninger i den første Del af Aaret, og med den Prisbevægelse, der nu udviklede sig, havde store Tab været uundgaaelige for 1921. For disse blev Selskabet da forskaanet, idet Staten paa Forhaand saa at sige havde overtaget hele Sukkerproduktionen. Det skal dog samtidig fremhæves, at den private Industri heller ikke havde været i Stand til at værne sig med de Midler, som Staten meget snart greb til, da den Spekulation, som den havde anlagt, viste sig at slaa fejl. Da det jo var Industrisukkeret og Eksporten, der skulde bære Husholdningssukkeret, hvis Pris laa langt under Produktionsprisen, gjaldt det for Staten først og fremmest at sikre sig den sukkerforbrugende Industri som Aftager ved at forhindre, at denne dækkede sit Forbrug i det nu langt billigere udenlandske Sukker. Den 20. Januar 1920 var der paa Grund af Valutasituationen udstedt Forbud

mod Indførsel af Sukker og visse Varer fremstillet af eller med Tilsætning af Sukker, og ved at opretholde dette Indførselsforbud var det saaledes muligt stadig at afsætte Industrisukkeret til den høje Pris, men da dette Sukker kun repræsenterede en mindre Del i Forhold til Husholdningssukkeret, kunde den indvundne Overpris dog ikke dække Tabet paa Husholdningssukkeret, og ved Udgangen af Sukkeraaret 1920—21 havde Staten sat hele den store Fortjeneste fra de tidligere Aar til og havde yderligere maattet tilskyde adskillige Millioner Kroner.

Sic transit —.

Samtidig smuldrede efterhaanden Sukkerordningens Forudsætninger væk, og for tredie Gang forsøger »De danske Sukkerfabrikker« i December 1920 at genskabe det ved Krigen afbrudte Forhold mellem Fabriker og Roedyrkere. Forhandlingerne strakte sig lige til Marts 1921, da man endelig naaede til Enighed. Prisen paa Roerne skulde udregnes efter Selskabets Notering for stødt Melis efter nærmere bestemte Regler. Kontrakterne tegnedes for 3 Aar, dog med Ret til Opsigelse dersom Gennemsnitsnoteringen i Høstmaanederne maatte blive under 75. Løbende Kontrakter kunde ombyttes med nye. Foruden selve Roeprisen sikredes der Roedyrkerne Andel i Selskabets Overskud efter Regler, der svarede til de tidligere, blot yderligere modificeret i Dyrkernes Favør. Efter at Aktionærerne har faaet 5 pCt. af Aktiekapitalen, deles Restbeløbet af Overskudet i to lige store Dele, hvoraf den ene tilfalder Roedyrkerne og den anden Selskabet. Naar der af Selskabets Part er afholdt statutmæssige Tantièmer og Afskrivninger samt indtil 8 pCt. Udbytte af Aktiekapitalen i Dividende (dog ikke over 2,7 Mill. Kr.), deles Resten igen lige mellem Roedyrkerne og Selskabet.

Med disse nye Kontrakter, der var oprettet uden Statens Mellemkomst, var man forsaavidt vendt tilbage til normale Forhold, og samtidig begyndte Forholdene paa Sukkermarkedet ogsaa forbrugsmæssigt at glide tilbage i de gamle Baner. I nogen Tid havde det allerede været tilladt at købe Sukker udover Kortene mod Betaling af den høje Pris. Under Valutavanskelighederne i Begyndelsen af 1920 genindfører man ganske vist den strenge Rationering, som bevares til Februar 1921, men fra da af gaar det med stadig stærkere Fart tilbage mod normale Forhold, og fra 1. Oktober 1921 ophører Rationeringen helt. Samtidig hæves Udførselsforbudet og kort efter ogsaa Importforbudet for Sukker. Sukkerordningens Dage er definitivt forbi og dermed Krigstidens Statsindgreb i og Reguleringer af vor Sukkerproduktion og vort Sukkerforbrug.

At gøre denne Ordnings Resultater op i politisk og økonomisk Henseende skal her ikke forsøges. Det skal blot endnu en Gang fremhæves, at selve de principielle Linier, Staten ved sit Formynderskab paa Sukkerets Omraade fulgte, nemlig Opretholdelsen af et billigt Hjemmemarked, takket være Eksportfortjeneste m. m., allerede var fastlagt af Sukkerfabriker og Roedyrkere i Forening under Krigstidens første frie Aar. At Statsmagten udviklede Systemet anderledes, end man kunde have tænkt sig det fortsat af Industrien selv, er en Selvfølge, medens det samtidig maa erkendes, at Statens Indgriben i visse Henseender var uundværlig for at sikre den sunde Ordning, hvis Principer saaledes paa Forhaand var godkendt af de to Parter, der tilsammen repræsenterede Produktionen og dermed Grundlaget for samtlige Dispositioner.

Om der med noget mindre Hensyntagen til specifik politiske Momenter kunde være naaet et nationaløkonomisk heldigere Resultat, kunde være disponeret til mere blivende

Gavn for det danske Samfund i sin Helhed, faar staa hen. Hvad selve Sukkerindustrien angaar, har den, saaledes som Forholdene udviklede sig, næppe haft Grund til Klage over den samlede Ordning, ikke mindst paa Baggrund af den samfundsmæssige Forstaaelse, som havde præget Selskabets egne Dispositioner.

Tilbage bliver imidlertid som det afgørende for den hele Ordning, og dermed for Landets Sukkerforsyning, den enkle Omstændighed, *at den danske Sukkerindustri overhovedet var til Stede* og vel at mærke udviklet i det Omfang, Tilfældet var. I Tal kan det gøres op, at denne Tilstedeværelse af en indenlandsk Sukkerindustri i Krigens Aar i Henseende til Forbrug af Sukker har sparet den danske Befolkning for et Beløb af 3—400 Mill. Kr. Hvor stort dette Tal end er, giver det dog kun et ufuldstændigt Billede af de direkte og indirekte Fordele, baade økonomiske, sociale og ernæringsmæssige, som vor nationale Sukkerindustri sikrede det danske Samfund, og som tilsammen udgør den Saldo, der fra Verdenskrigens store Prøve vil være at overføre ved enhver Bedømmelse af vor Sukkerindustris hidtidige Udvikling og af dens Fremtidsvilkaar.

Tiden iler hurtigt nu om Stunder, og Erindringen naar til daglig kun saare kort tilbage. Krigsaarenes Vilkaar vil dog næppe gaa saa let af Minde. Kan de imidlertid gøres op med saa straalende Resultater som for vor Sukkerforsynings Vedkommende, bør det ikke glemmes, at de aldrig var vundet, at det »selvfølgelige« aldrig var bleven selvfølgeligt, det »naturlige« aldrig naturligt, hvis ikke de Kapitler var gaaet forud, som vi i dette Skrift har fulgt Side for Side lige fra den Stund, da en enkelt Mand skabte Begyndelsen til den danske Sukkerindustri for siden i Modgang og Uvished støttet af trofaste Medarbejdere at fastholde Udviklingen af sit Værk, hvis ikke et vidtskuende, slidsomt, aldrig svigtende Arbejde i Kontorer, Mødesale og Laboratorier, i Mark og Fabrik, Dag ud Dag ind i hvert af de 50 Aar, der er gaaet siden hin Dag, da C. F. TIETGEN gik ind i denne Opgave, havde føjet Sten til Sten i Opbygningen af det stolte Foretagende, der hedder »Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker«.

SUKKERPRODUKTIONENS TEKNIK

SUKKERROENS FORÆDLING

Roesukkerfabrikationen begynder paa Roemarken — saaledes formes allerede paa et tidligt Stadium i Roesukkerindustriens Historie den produktionstekniske Maksime! Jo længere man kommer frem i Roesukkerindustriens Udvikling, des mere rationelt lægger man følgelig det Arbejde an, der skal udføres, inden den egentlige industrielle Proces tager sin Begyndelse. Det er af afgørende Betydning for et gunstigt Resultat af Sukkerfremstillingen, at den Del af Arbejdet, som Landbruget maa yde, resulterer i et Produkt, som egner sig for industriel Bearbejdning. Det gælder da i første Række om at avle en Roe, der baade er saa sukkerrig som mulig — samtidig med at Udbyttet pr. Arealenhed selvfølgelig holdes saa højt som muligt — og af en Form, der gør den let at tage op og let at bearbejde. Roesukkerindustrien bliver derfor det lysende Eksempel paa Samarbejde mellem Landbrug og Industri — ikke blot i økonomisk og industripolitisk Henseende, saaledes som vi har fulgt det gennem den foregaaende Skildring — men ogsaa i egentlig produktionsteknisk Henseende.

Allerede Roesukkerfabrikationens Fader, ACHARD, var klar over Betydningen af at faa den mest sukkerholdige Roe frem og udførte ret omfattende Dyrkningsforsøg med 22 forskellige Sorter. Han fandt, at den hvide schlesiske Roe var den bedste, og fra denne nedstammer saa godt som alle Nutidens Roestammer. ACHARD søgte ogsaa at forædle Roen, idet han havde iagttaget, at sukkerrige Roer gav sukkerrigere Afkom end almindelige. Men efter hans Tid skete ingen Fremskridt før ca. 1840, da den berømte franske Planteforædler VILMORIN fik Interesse for Sukkerroen. VILMORIN gik fra det tidligere anvendte Raceudvalg over til Individundersøgelse. Hans Forudsætning var, at de forholdsvis tungeste Roer var de sukkerholdigste, og han sorterede dem efter samme Metode, som anvendtes af tyske Kartoffelavlere, nemlig ved at lægge dem i en Saltopløsning af bestemt Styrke og vælge dem, som sank til Bunds, til Videreavl. Senere gik han over til den langt nøjagtigere Fremgangsmaade at bestemme Vægtfylden af Saften i et lille Udsnit af Roen og var endelig den første, som bestemte Sukkerindholdet ved Polarisation, saaledes som det nu sker overalt den Dag i Dag. Ved ensidig at lægge Vægt paa Sukkerindholdet uden

Hensyn til andre Egenskaber ved Roen naaede VILMORIN ganske vist at fremstille en sukkerrig Roe, men rigtignok paa Bekostning af Roens Form, hvilket atter medførte for ringe Roeudbytte pr. Arealenhed.

Naar VILMORINS Roetype trods dens mindre heldige Sider dog bevarede en fremskudt Stilling i Aarrækker, i Frankrig lige indtil 1880'erne, skyldes det de tidligere omtalte Beskatningsforhold indenfor Sukkerindustrien, idet Afgiften til Staten betaltes efter Roernes Vægt, og man derfor var interesseret i at reducere Afgiften pr. Pund Sukker

ROEOPTAGNING

ved at benytte den sukkerrigeste Roe uden Hensyn til andre Egenskaber.

I Tyskland traadte man hurtigt i VILMORINS Fodspor, men lagde ved Siden af Sukkerindholdet omhyggelig Vægt paa Roens øvrige Egenskaber. Særlig RABBETHGE i Klein-Wanzleben, som begyndte sin Virksomhed i 1859, naaede med den hvide schlesiske Roe fremragende Resultater, baade hvad Sukkerindhold, god Form og konstant Type angik, samtidig med at der blev lagt stor Vægt paa Masseudbyttet. Klein-Wanzleben-Roen har, til Tider haardt trængt af Konkurrenterne, i Aarenes Løb hævdet sit Verdensry og danner Grundlaget for de allerfleste andre Frøavleres Arbejde. Den gennemførte *Individundersøgelse*, der maatte udføres helt fabriksmæssig med flere Tusinde Analyser om Dagen, dannede indtil ca. 1890 overalt Grundlaget for Forædlingen, men er nu hos alle Frøavlere af Betydning erstattet af den saakaldte *Familieavl* paa Grundlag af Afkoms-

bedømmelsen, ved hvilken man undersøger Roernes Afkom i flere Generationer for at være sikker paa, at de ønskede Egenskaber nedarves konstant, saaledes at man ikke risikerer de ved Individavlen saa hyppigt optrædende Tilbageslag. Arbejdet er meget større ved denne Fremgangsmaade, thi Individundersøgelsen maa for en stor Del bibeholdes og forøges med de mange Forsøgsparceller, som Afkomsbedømmelsen gennem flere Aar fordrer, men Resultaterne er ogsaa større. Der fordres en kyndig og videnskabelig uddannet Ledelse, men den nye Arvelighedsforskning aabner ogsaa Udsigt til nye Baner og nye Resultater.

I Tidsrummet 1800—1840 laa Roens Sukkerindhold gennemsnitlig antagelig mellem 8 og 10 pCt., ofte lavere, men da man savner paalidelige Oplysninger, maa man skønne om Sukkerindholdet paa Grundlag af Fabrikationens Sukkerudbytte, som laa omkring 6 pCt. Senere er Sukkerindholdet steget, først hurtigt, derefter langsommere, idet det synes, at man nærmer sig en Maksimumsgrænse. Her i Landet ligger det gennemsnitlige Sukkerindhold gerne omkring 16—17 pCt., ikke at forveksle med Sukkerudbyttet, som er langt lavere, da betydelige Mængder Sukker bliver tilbage i Melasse, Sukkerroeaffald m. m. Efter tørre Sommere kan der i Kampagnens Begyndelse forekomme Roer med betydelig højere Sukkerindhold, men dette svinder, saasnart det slaar ind med fugtigt Vejr, og gaar desuden, ligesom Sukkerindholdet for alle Roers Vedkommende, betydeligt tilbage under Roens Opbevaring mellem Optagning og Fabrikation.

Det Arbejde, som igennem Tiderne har været gjort med Hensyn til Forædling af Sukkerroen, har dog ikke ensidigt taget Sigte paa at øge Roens Sukkerindhold. Landmanden har en naturlig Interesse i, at den Roe, der dyrkes, giver et ogsaa kvantitativt betydeligt Udbytte, der giver større Indtægt og større Mængde af det Affald, han efter Fabrikationen faar tilbage. I Danmark har denne Interesse gjort sig saa meget stærkere gældende, som Roedyrkeren har faaet Betaling efter de leverede Roers Vægt, og fordi Sukkerindustrien ikke gennem Skattepræmier o. l. har faaet sin Interesse for Roens Sukkerindhold kunstig stimuleret. I sin Udvælgelse af Roearten lægger man derfor ved Siden af Sukkerindholdet Vægt paa Masseudbyttet pr. Hektar, og dette er da ogsaa i Tidens Løb vokset ret betydeligt, saaledes som det fremgaar af nedenstaaende Tabel:

Dobbeltcentner Sukkerroer pr. Hektar:

	Tyskland	Danmark
1871—80	262	259
1881—90	305	255
1891—1900	290	289
1901—10	298	288
1911—14	305	331
1915—20	233	258

Man ser, hvorledes vi allerede inden Krigsaarene gennem en solid og støt Udvikling overfløjer Tyskland, mens de lave Udbytter i 1915—20 ogsaa for vort Vedkommende skyldes dels den daarligere Markbehandling under Krigsaarene, dels og navnlig Gødningsmanglen.

Her i Landet har vi væsentlig været henvist til at bruge tyske Frø, men allerede midt i 1880'erne tog »De danske Sukkerfabrikker« Frøavlen op til Forsøg og Undersøgelse. Det var ERHARD FREDERIKSEN, der som Fabrikernes Landbrugskonsulent ledede denne Opgave. Han var dengang en af de faa, der gav sig af med Planteforædling, særlig af Kornsorterne, og han forstod tilfulde Akklimatisationens Betydning og havde fuld Tro til, at

det paa Basis af denne kunde lykkes at fremstille en Roe, der egnede sig bedre for vore Forhold end de tyske, saa udmærkede disse end maatte siges at være.

Han begyndte derfor i 1886 med Bistand af Nakskov Sukkerfabriks Laboratorium paa Tiltrækning af en særlig dansk Stamme. I Løbet af faa Aar lykkedes det blandt andet ganske at fjerne den da meget generende Stokløbning, og da Resultaterne ogsaa i andre Retninger tegnede tilfredsstillende, besluttede Sukkerfabrikerne i 1892 at udvide Forsøgene betydeligt med en rationel Frøavl for Øje. Gennem de følgende 8 Aar blev en

RADRENSNING

Stamfrøavl efter moderne Principer gennemført under Ledelse af ERHARD FREDERIKSEN og cand. polyt. V. KOLBYE. Man naaede ogsaa at avle ikke helt smaa Partier af Brugsfrø, men alligevel var Resultatet ikke fuldt tilfredsstillende. Navnlig Brugsfrøavlen i det store voldte en Del Vanskeligheder, der med de lave Priser paa Frøet gjorde den lidet rentabel, og de nye Stammer, der var tiltrukne, var paa den anden Side ikke endnu saa værdifulde, at de kunde opveje disse Mangler.

Dertil kom, at Roedyrkerne dengang saa med Mistænksomhed paa hele Frøavlen, som de, under det daværende Modsætningsforhold mellem dem og Fabrikerne, troede vilde blive ført i en ensidig Retning. Fabrikerne besluttede derfor at standse Frøavlen og blive ved det tyske Frø, som stadig i alt overvejende Grad var blevet anvendt.

Men ogsaa her skulde Verdenskrigen bringe sin store Lære om national Selvhjulpen-

hed og Uafhængighed, og hvad der i sin Tid var skrinlagt af Hensyn til Roedyrkerne, blev nu genoptaget just paa disses Initiativ, nemlig i 1916. Forstaaelsen af Hjemmeavlens Betydning for alle Kulturplanter var vokset i de mellemliggende Aar, og ogsaa for Sukkerroernes Vedkommende var der iøvrigt optaget Drøftelser i De samvirkende danske Landboforeningers Planteavlsudvalg. Nu meldte den haarde Nødvendighed sig som en mægtig Spore for denne Bevægelse. I Erkendelse af, at Sagen vanskelig kunde løses uden i Samarbejde med Sukkerfabrikerne, indledes der i 1918 Forhandling med disse, og Resultatet blev, at Roedyrkerforeningerne og Sukkerfabrikerne besluttede i Fællesskab at genoptage Forædlings Sagen.

Til at lede de fornødne Forsøg nedsattes et Udvalg bestaaende af en Repræsentant fra hver Side samt Forsøgsleder LINDHARD, Tystofte. Der blev af dette Udvalg straks taget fat. Som Forsøgsleder antoges Landbrugskandidat V. LUND, der paa den Tid opholdt sig i Amerika for at studere Avlsbiologi ved amerikanske Universiteter, og som efter sin Hjemkomst straks tog fat paa Udvælgelsen af Materiale. Da det efter to Aars Forløb viste sig ønskeligt at udvide Arbejdet og sætte flere Penge ind paa det, fandt begge Parter det mere tjenligt, at Fabrikerne alene overtog Ledelsen af Avlen, baade økonomisk og faglig. Det nedsatte Tremands-Udvalg vedblev dog at bestaa med fuld Adgang til at kontrolere hele Arbejdet, saaledes at Roedyrkerne derigennem er i fuld Kontakt med dette.

Det er selvfølgelig for tidligt at spaa om denne betydningsfulde Sags Udvikling, men alting tyder godt, og i hvert Fald har man nu for Brugsfrøavlen fundet Metoder, der gør den baade sikker og rentabel.

DET SUKKERROEDYRKENDE LANDBRUG

Løbet af det halvhundrede Aar, hvori Roesukkerindustrien har bestaaet i Danmark, er Landets Sukkerroeareal vokset til ca. 35 000 Hektarer, hvoraf de 21 000 Hektarer, eller ca. 60 pCt., findes paa Lolland-Falster. Paa disse Øer er $^1/_7$ af dyrket Areal besaaet med Sukkerroer, og af det samlede Korn- og Rodfrugtareal falder næsten $^1/_5$ paa Sukkerroerne. Paa Fyn udgør Roearealet 5000 Hektarer, hvoraf de $^5/_6$ i Odense Amt. Jylland har knap 800 Hektarer, næsten alle i Vejle Amt, og af de 8000 Hektarer paa Sjælland og Møen dyrkes Halvdelen i Præstø Amt, medens Holbæk og Sorø Amter leverer hver $^1/_4$ af Arealet.

Sukkerroedyrkningens Fordele er, som ofte paapeget, mange og store. Afgrøden giver for det første direkte et Udbytte, som maalt i Penge naar op mellem Hvede- og Byghøsten af samme Areal. Dertil kommer at Biprodukterne, Affaldet og Roetoppene, repræsenterer en Foderværdi lige saa stor som af et tilsvarende Græsareal, og endelig at Brakmarken overflødiggøres, naar Landmanden da passer sin Roemark, som den skal passes. Medens Brakmarken kun giver et Udbytte i Renholdelsen, giver Roemarken hele tre: Renholdelse som en Brakmark, Affald og Toppe af Værdi som Udbyttet af en Græsmark og endelig Sukkerroerne af Værdi som en Kornafgrøde. Dette er de direkte Virkninger af Roedyrkningen, men af ikke mindre Betydning er det, at Jordens Kultur og dermed dens samlede Udbytte øges betydeligt under Sukkerroedriften. Landbrugerne tvinges til en intensiv Behandling af Jorden og til større Anvendelse af Kunstgødning, hvilket ogsaa kommer de følgende Afgrøder til Nytte.

Nedenstaaende af Statistisk Departement udarbejdede Oversigt over Gennemsnitsudbytterne af Kornsorterne paa Øerne i Almindelighed og paa Lolland-Falster kaster et klart Lys over disse Forhold:

Gennemsnitsudbytter i Hektokilo pr. Hektar:

	Hvede	Byg	Havre
1875—91 Øerne	23,2	19,0	16,0
Deraf Lolland-Falster	23,6	17,8	16,5
1892—1909 Øerne	27,3	20,9	18,9
Deraf Lolland-Falster	26,9	20,4	20,2
1910—14 Øerne	31,1	24,2	21,7
Deraf Lolland-Falster	31,0	25,7	25,8
1915—20 Øerne	30,1	23,1	22,1
Deraf Lolland-Falster	30,8	25,0	27,0

Oversigten viser, at Hvedeudbyttet paa Lolland-Falster trods Afskaffelsen af Brakken staar lige saa højt nu som før i Forhold til Udbyttet paa Øerne som Helhed. Sammen-

ligner man de andre Kornsorter i de forskellige Perioder, finder man, at Udbytterne paa Lolland-Falster i de senere Aar er forholdsvis langt større, end tidligere var Tilfældet, et Bevis paa Sukkerroernes Eftervirkning og deres Overlegenhed overfor Foderroerne som Forfrugt.

Det mest karakteristiske ved Sukkerroedyrkningen er imidlertid, at Landbruget herigennem saa nøje knyttes til selve den Fabrikationsproces, hvori Sukkerroen er Raaproduktet, idet der mellem Landbrug og Industri etableres en Vekselvirkning, der ikke blot

ROEMARKEN UDTYNDES

er baseret paa Roekontrakter og Tantièmer, men som repræsenterer et Kredsløb, der organisk binder de to Faktorer sammen. Thi den Række Biprodukter, der fremkommer ved selve Sukkerfabrikationen, har den sjeldne Egenskab at være af største Værdi just for selve Raaproduktets Leverandør, nemlig Landbruget. Den hidtidige Fremstilling vil allerede skitsemæssigt have belyst dette Forhold, vist, hvorledes Roen vandrede fra Marken til Fabriken eller Saftstationen, og hvorledes Affald, Toppe og lignende vandrede tilbage igen, medens vi i et efterfølgende Afsnit om den egentlige Fabrikationsproces dog først fuldt ud vil lære at vurdere, *hvor* stor en Rolle dette for Roesukkerindustrien særegne og afgørende Vekselvirkningsforhold spiller.

Sukkerroen hører hjemme i det tempererede Klima, omend den har stor Tilpasningsevne, saaledes at den baade kan trives i Norditalien og Nordspanien og saa højt mod Nord som Finland. Danmark ligger paa den normale Nordgrænse for Sukkerroerne.

Sukkerroen maa have Sol, Varme og Fugtighed — det sidste dog med Maade. De Aar, vi har haft daarlige Udbytter af Sukkerroerne, f. Eks. 1888, 1902 og 1904, har da ogsaa været kolde, regnfulde Aar. Sukkerroefrøet fordrer, for at spire, en passende Temperatur, ca. 8°, og det kan derfor ikke nytte at saa det samtidig med Korn. Men det gælder for Roen som for andre Afgrøder at udnytte Foraarsfugtigheden og skaffe længst mulig Vækstperiode. En gammel Regel er, at Saaningen kan ske efter Midten af April, saasnart Jorden er bekvem. Den videre Behandling: Radrensning, Udtynding, Hakning skal stadig foregaa tidligst mulig for at give et godt Udbytte. For at Roen kan vokse godt, maa Jorden stadig holdes løs og skør og fri for Ukrudt, saa længe man paa nogen Maade kan færdes i Roemarken uden at skade Toppen for meget. Man kan i det hele ingensinde gøre for meget Arbejde i sin Roemark, og denne giver derfor Sysselsættelse for mange Hænder til Gavn for hele det roedyrkende Oplands Befolkning.

Den, som om Sommeren færdes paa Sjælland eller i Østjyllands frugtbare Egne, bevarer som Hovedindtryk af Landskabet de gyldne Kornmarker vekslende med Brakmarkernes brune og Kløvermarkernes grønne Felter, hist og her indvævet med Roemarkens dybere grønne. Men rejser man en Sommerdag sydpaa gennem Sjælland og navnlig gennem Falster og Lolland, skifter Indtrykket, og man er selv med det flygtige Indtryk fra Jernbanevognens Vindue paa det rene med, at her er man inde paa andre Driftsformer. Ved Siden af den bølgende gule Kornmark ser man overalt den dybtgrønne Roemark, af Brakmarker ses ingen. Mark efter Mark, næsten indtil trættende Gentagelse strækker Sukkerroearealerne sig. snart smaa, snart store, saa langt Øjet rækker, med deres krusede Blades grønne Frodighed. Vel mangler de Kornmarkernes bølgende Liv, men gør til Gengæld et Indtryk af solid, jordbunden Styrke, som forøges ved deres radsaaede Regelmæssighed.

Og Liv rører der sig ogsaa i Roemarkerne, særlig i Forsommeren. Radrensere kører mellem Rækkerne, og i spredt Fægtning over Marken færdes Arbejdere, travlt beskæftigede med Markens Rensning, hyppigt hele Familier, Mand, Kone og Børn. Dette Billede af arbejdende flittige Mennesker spredt over de store Arealer er karakteristisk for Roemarken fra det tidligste Foraar, naar Roerne begynder at »rade« og Udtyndingen tager fat, lige til Høstens Tid. Om Efteraaret, naar det sidste Tag skal tages, ofte i Regn og Slud, for at bjerge Roerne, kulminerer Travlheden. Roeløfterne bevæger sig langsomt over Marken, mens Roearbejderne ryster Roerne fri for Jord, afhugger Toppene og kaster Roerne i Bunker, der som smaa Pyramider dækkede af de afhuggede Blade ligger spredt over Marken. De Roer, som først senere skal bringes til Fabriken, samles i mægtige blad- og jorddækkede Kuler rundt omkring ved Vej eller Roespor. Paa Vejene drager Trespandene de svære Læs til Fabriken, og snart i Landevejenes Side, snart tvers over Markerne løber Roetogene med 20—30 tungtlæssede Vogne efter det travlt pustende Lokomotiv. Og kommer man ud til Kysten, ser man i Sunde og Belter Slæbedampere trække deres dybtlastede Pramme afsted. Tillands og tilvands — overalt er Roetrafiken i fuld Gang.

Og inde i Byerne dominerer de store Fabriksanlæg, hvis Skorstene er det flade Lands Kendemærker, og fra hvilke Maskinernes Larm Dag og Nat ruller ud over Egnen, naar Kampagnen staar paa. Overalt, hvor man færdes, mindes man om, at man er i en intensivt roedyrkende Landsdel. Maaske her er mindre »Idyl« end i Nordsjælland eller i det ofte besungne typisk danske Landskab overhovedet — hvor jo hverken rygende Skorstene eller raslende Transporttog indgaar som faste Led — men til Gengæld er her

et Præg af energifyldt Arbejde, af potenseret Kraft og store Linier, som har sin egen Skønhed og sin Værdi. Og denne Værdi er nedfældet i hele Befolkningens Levevilkaar, Interesser og Virken. Velholdte Bygninger, Haver og frodige Agre fortæller om solid Velstand og Fremskridt, og begge Dele er uadskilleligt forbundet med Sukkerroedyrkningen. Tal med lollandske Landmænd derom, maaske ikke just i de store Forsamlinger, naar Kontraktforholdene med Sukkerfabrikerne skal drøftes, men under dagligdags Forhold eller paa Tomandshaand, og man vil faa at vide, hvad Roedyrkningen har bragt

SUKKERDAMPERE I SAXKØBING HAVN

baade i direkte Indtægter og indirekte Fordele, hvad den har betydet for den enkelte og hele Landsdelen, og hvor uundværlig man anser den for at være — selv om Humøret kan synke i uheldige Høstaar.

Ofte er Danmarks Landbrug bleven karakteriseret som »industrialiseret« — i de Landsdele, hvor Sukkerroedyrkningen dominerer, gælder denne Betegnelse i dobbelt Betydning. Fra Fabrik og Mark toner Arbejdets og Samarbejdets Sang. I Teknikens og Naturens underfulde Sammenspil skabes den Rigdom, den Fremdriftens Aand, der særpræger det danske Sukkerland.

FREMMED ARBEJDSKRAFT

I har tidligere set, hvorledes Spørgsmaalet om Fremskaffelsen af den nødvendige Arbejdskraft meldte sig allerede i Roesukkerindustriens første Aar herhjemme. ERHARD FREDERIKSEN maatte baade i Roemarkerne og paa Fabrikerne klare sig, saa godt han kunde, med Læredrenge foruden med den lokale Arbejdskraft, og FENGER maatte i de samme Aar sende Odense Fabrikens Vogne til Torvet i Byen for at rekrutere sin Arbejdshær med Byens fattige Koner. Det var den Maade, hvorpaa man i Roedyrkningens og Sukkerfabrikationens første primitive Aar søgte at løse Problemet: Fremmed Arbejdskraft. Men Løsningen var naturligvis ganske irrationel, og paa Lolland søger man allerede fra 1874 udenfor Landets Grænser og antager svenske Piger til at udføre Arbejdet i Roemarkerne. I en lang Aarrække blev det derefter paa alle større Gaarde, og delvis ogsaa paa de mindre, svenske Piger, der passede Roerne. De fæstedes i Reglen fra Maj til November, fik fuld Kost og Logis og viste sig som en særdeles brugelig Arbejdskraft. Roeoptagningen var gerne Akkordarbejde, og hvor det drejede sig om større Hold, foregik Arbejdet under Tilsyn af en Roeforvalter, ofte en Husmand. »Højbygaard« havde ikke mindre end 70 svenske Piger, »Lungholm« og »Nøbbøllegaard« nogle og tyve, og da alle større Gaarde havde et lignende Antal, og ogsaa de mindre Gaarde benyttede denne Arbejdskraft, var der saaledes Tale om en betydelig svensk Indvandring, op imod 2000 Piger, af hvilke ikke faa giftede sig hernede og blev i Landet. I Begyndelsen fæstedes Pigerne ved Hjælp af en Fæstepige, der paatog sig at komme tilbage næste Aar med et vist Antal Arbejdersker og som fik et mindre Vederlag for hver Pige, hun skaffede. Senere blev det overdraget en særlig Agent i Sverige at forestaa Antagelsen af det fornødne Antal Piger. Han fik af de svenske Myndigheder Lov til at rejse rundt i Sverige og hverve, sørgede derefter for Pigernes Rejse til Danmark og deres Anbringelse paa de forskellige Gaarde, der simpelthen til Fabrikerne indsendte deres Bestilling paa saa og saa stort et Antal. Ogsaa en Del svenske Drenge hentedes til Danmark.

Efterhaanden blev det som omtalt imidlertid stadig vanskeligere at faa svenske Piger hertil. Sverige fik sine egne Roemarker at passe, og vi maatte derfor i stigende Omfang se os om efter Arbejdskraft andetsteds fra. Landbrugerne bevarede dog en Forkærlighed for den svenske Arbejdskraft, og længe efter at man var begyndt at hente Polakker herop, vedblev Indvandringen af de svenske Piger, hvis Arbejdskraft man satte særdeles højt.

I sin Søgen efter Arbejdskraft fra andre Lande end Sverige blev man hurtig op-

mærksom paa, at man først i Sachsen og senere i det øvrige Tyskland, hvor man ligeledes havde Vanskeligheder ved at skaffe den nødvendige Arbejdskraft til Roedyrkningen, hvervede Arbejdere dels i Galizien, dels i de vestlige Gouvernementer af det daværende russiske Polen. I det nordlige Tyskland benyttede man som Mellemmænd brandenburgske og mecklenburgske »Aufsehere«, der hver for sig skaffede et større Antal af disse Arbejdere, som de fordelte paa Gaardene. »Aufseheren« tog Ophold paa Gaarden som Opsynsmand for dens Sæsonarbejdere.

Losning af Sukkerroer fra Pram

Da »De danske Sukkerfabrikker« i 1893 tog Spørgsmaalet om Anlæg af Roebaner ved Nakskov op, gjaldt det om samtidig at skaffe Udveje for at faa passet det betydelig større Roeareal, der vilde fremkomme som Følge af Roebaneanlæget. Selskabet tilbød da Roedyrkerne at gøre Forsøg med Indførsel af polsk Arbejdskraft. Man enedes om, at Fabrikerne skulde skaffe Pigerne, sørge for Bolig til dem, og ved deres Hjælp passe Roerne for en fast Betaling pr. Td. Land. I den Tid, hvor der ikke var Roearbejde, navnlig om Høsten, skulde Landmændene beskæftige Pigerne. Beslutningen om dette toges i Begyndelsen af Foraaret 1893, og der var saaledes ingen Tid at give væk. I Løbet af 6 Uger blev de nødvendige Kaserner opført paa en Række forskellige Steder ved de lollandske Landbrug. Gennem Fæstekontorer antog man en Del »Aufsehere«, som derefter selv engagerede og hver mødte med et Hold paa indtil 50 polske Piger. De indlogeredes i Kaser-

nerne under »Aufseheren«s Opsyn og gik i Flok til deres Arbejde fra Gaard til Gaard under hans Kommando.

Hvor »Aufseheren« var tilstrækkelig dygtig, gik Arbejdet udmærket, men for Sukkerfabrikernes Vedkommende medførte denne Ordning et meget betydeligt Tab, rent bortset fra Udgifterne ved Kasernernes Bygning. Allerede næste Aar blev det derfor ordnet saaledes, at Roedyrkerne paatog sig Arrangementet og lejede Kasernerne for en billig Penge. Efterhaanden foretrak Landbrugerne at tage hver sit Hold af Piger, og tilsidst stod Kasernerne delvis tomme.

Medens de svenske Piger først kom, naar Udtyndingstiden for Roerne var inde, maatte man tage Polakkerne allerede først i April, hvor det var vanskeligt at finde Arbejde til dem. Det var ogsaa en Aarsag til, at man længst muligt holdt paa den svenske Arbejdskraft, men efterhaanden lærte man, at de polske Piger kunde sættes i Arbejde ogsaa med Rydning af Hegn, Grøftegravning, Skovplantning o. s. v.

Oprindelig havde man kun med »Aufseheren« at gøre. Han ledede Arbejdet, modtog Lønnen til Pigerne og holdt Justits paa Kasernerne. For Pigerne var Ordningen ikke god, de blev ofte groft behandlet og bedraget for deres Løn. De kunde ikke selv kontrolere Akkorderne, ja vidste ofte ikke engang, hvad de skulde have i Fortjeneste. »Aufseheren« skaffede sig desuden en god Biindtægt ved Levering af Brød og andre Naturalier, om hvilke han sluttede Akkord med Leverandørerne. Husbonden saa nok det gale i denne Ordning, men han var i Reglen afhængig af »Aufseheren« og turde ikke rigtig bryde hans Myndighed. Efterhaanden kom der dog en mere direkte Forbindelse mellem Pigerne og Husbonden, blandt andet derved at Lønnen udbetaltes direkte, og da ogsaa mindre Roedyrkere, der kun skulde bruge ganske faa Piger, anskaffede sig Polakker, blev »Aufseheren« lidt efter lidt overflødig eller afløstes af en dansk Arbejdsleder.

Efterhaanden, som Anvendelsen af polsk Arbejdskraft antog betydeligere Omfang, blev det nødvendigt at faa hele Forholdet ordnet paa en for alle Parter betryggende Maade baade af Hensyn til Arbejdere og Arbejdsgivere. Efter at Repræsentanter for Fabriker og Roedyrkere havde været i Galizien for at faa Klarhed over Spørgsmaalet om Fremskaffelse af polsk Arbejdskraft, og en Ordning med de galiziske Myndigheder var truffet, gennemførtes Loven af 21. August 1908, der senere fornyedes i væsentlig samme Skikkelse ved Lov af 1. April 1912. Loven fastslaar blandt andet Oprettelse af skriftlig Kontrakt mellem Arbejdere og Arbejdsgivere i en af Indenrigsministeriet autoriseret Form. Arbejderen skal yderligere have en autoriseret Afregningsbog, og baade den og Kontrakten skal være affattet saavel paa Dansk som paa Arbejderens Modersmaal. Loven oprettede en særlig Sygekasse for de udenlandske Arbejdere med Statstilskud og gav desuden forskellige Forskrifter om Boligernes Indretning, Anmeldelsespligt og Bilæggelse af Arbejdsstridigheder.

Samtidig med denne Udvikling herhjemme vaagnede i Østrig-Ungarn Interessen for Polakspørgsmaalet, og i de følgende Aar stillede man fra den østrig-ungarske Repræsentations Side her i Landet stadig stærkere Krav om, at det af Landbrugere dannede »Landsudvalg for Anvendelse af udenlandske Landarbejdere« skulde tage sig mere effektivt af hele Sagen bl. a. ved at oprette eget Kontor med den Opgave at ordne alt vedrørende de polske Arbejderes Hvervning og deres Til- og Hjemrejse. Dette Krav efterkom det nævnte Udvalg i 1915.

I 1907 var Antallet af Polakker steget til 6600 og i 1912 til ca. 12000. Krigsaarenes Forhold medførte imidlertid, at det ikke var muligt at dække Efterspørgslen efter Ar-

bejdere, hvortil kom, at de Arbejdere, der lod sig hverve, ikke altid var egnede til Roearbejdet i Marken. Der er dog i alle Krigsaarene med Undtagelse af et kommen fremmede Arbejdere hertil — ligesom der ogsaa hvert Aar om Efteraaret stadig er afrejst en Del. Siden 1914 er al Hvervning af Arbejdskraft foretaget af Landsudvalget og foregik i selve Krigsaarene i forskellige rundt om i det østrig-ungarske Monarki liggende Flygtningelejre, i hvilke dette Lands Regering havde samlet en Del af den galiziske Befolkning, der af Krigen var blevet fordrevet fra sit Hjemland.

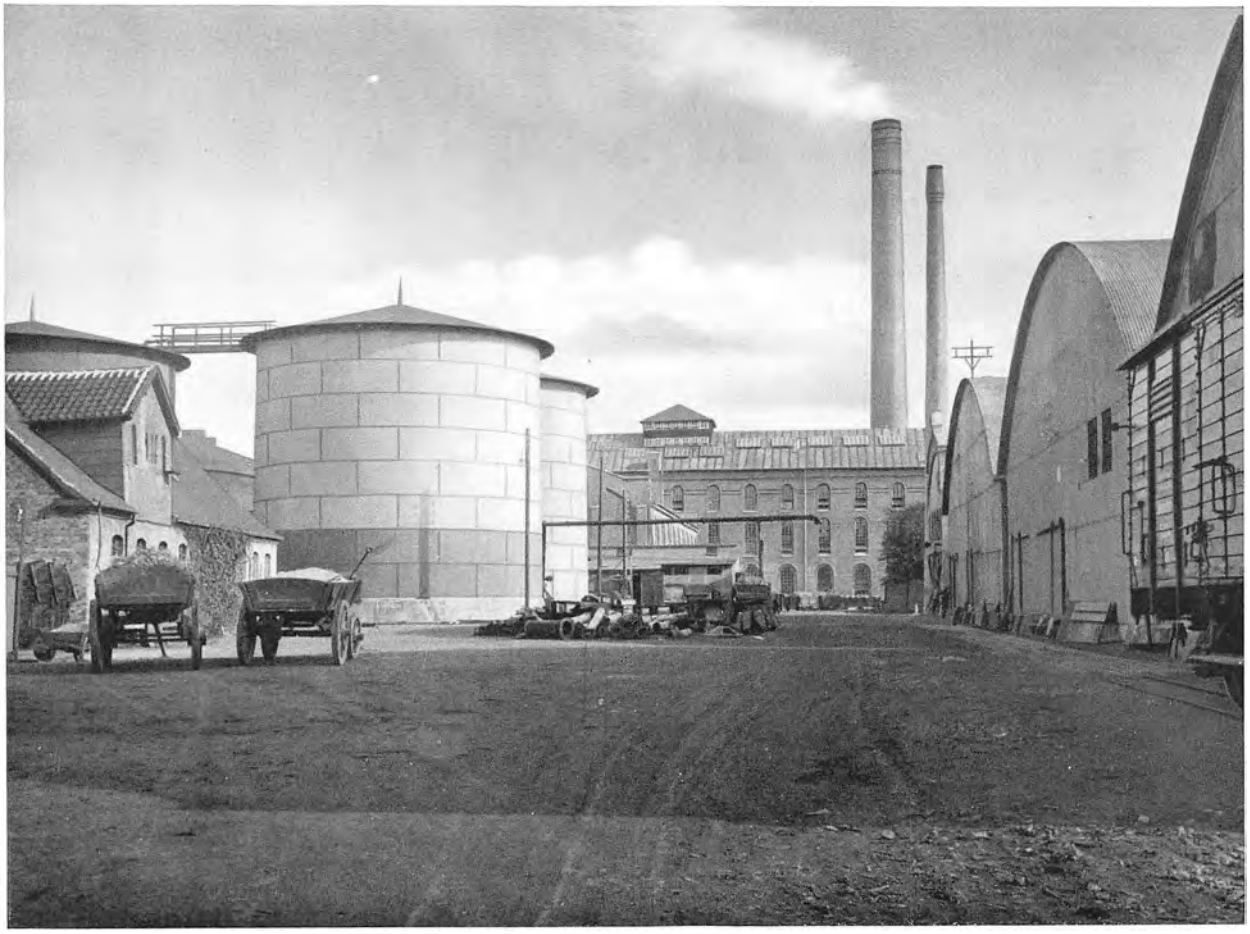

NAKSKOV SUKKERFABRIK
(Melassecisterner i Forgrunden).

Da Landsudvalget i 1920 under Ministeriet ZAHLE indgav Andragende om Tilladelse til at indføre et nærmere angivet Antal Roearbejdere, blev dette Andragende afslaaet. Men Roedyrkerforeningerne stillede ved Afslutningen af Overenskomsten om Sukkerroedyrkningen Krav om Tilladelse til Indførsel af det nødvendige Antal Roearbejdere, og der blev da sluttet en Overenskomst med Landarbejderforbundet, hvorved der paa nærmere angivne Betingelser blev givet den ønskede Tilladelse. Overenskomsten bestemte, at Spørgsmaalet om Import af polske Sæsonarbejdere til Sukkerroedyrkningen indtil Maj 1922 skulde afgøres i Forstaaelse med Landarbejderforbundet. I 1921 ankom nogle faa Hundrede polske Arbejdere til Landet, men afrejste ca. 2000. Tilbage var i Efteraaret 1921 vistnok mellem 4—5000.

Polakkernes Tilstedeværelse gav navnlig i de første Aar det landlige Liv i de stærkt

roedyrkende Egne paa Lolland en ejendommelig Kolorit. Til Hverdag kunde man se de polske Piger i lange Rækker arbejde i Roemarkerne. Baglæns foran Rækken gik »Aufseheren« og søgte med sine bestandige Tilraab, »Vorwärts, vorwärts«, at sætte Fart i Arbejdet. Om Søndagen saa man Pigerne i deres karakteristiske Nationaldragter drage til den nærmestliggende katolske Kirke. Saasnart der var kommet Polakker til Landet, havde Katolikkerne nemlig sørget for, at der kom en polsktalende Præst til Lolland. Han virkede om Sommeren blandt Polakkerne, om Vinteren paa Rejser i Polen, hvor der samledes Bidrag til Opførelsen af en katolsk Kirke, som byggedes 1897 i Maribo. Senere henvendte Selskabet sig til Ærkebiskoppen i Lemberg, der sendte tre Præster til Lolland.

Polakkerne tilhørte paa ingen Maade Hjemlandets Proletariat, men de levede overordentlig nøjsomt. Om Efteraaret kunde de som Regel vende hjem med betydelige Beløb, opsparede om Sommeren. De sendte ogsaa mange Penge hjem, og Postvæsenet i de lollandske Byer havde ofte en travl Søndag Formiddag.

Krigen hindrede mange i at vende hjem, og Overvintringen heroppe i Forbindelse med de Penge, der tjentes og ikke kunde sendes hjem, satte efterhaanden sit Spor. Nationaldragterne forsvandt mere og mere for nymodens Spadseredragter, mens de svære Støvler, der ovenikøbet gerne sparedes paa Landevejen, og først blev trukket paa, naar man naaede Bygrænsen, erstattedes med almindeligt Fodtøj, Cyklen blev ligesaa almindelig som blandt de danske Arbejdere, og man fik Smag for den danske Kost. Krigsaarene formindskede som nævnt mere og mere Polakkernes Antal, og det gik efterhaanden op for den almene Bevidsthed, at ogsaa danske Arbejdere, Mænd og Kvinder, kunde udføre Roearbejdet og tjene ordentligt ved det. Ogsaa paa dette Omraade staar man da i Øjeblikket i en Brydningsperiode, hvor den fremtidige Udvikling daarligt lader sig overse.

SUKKERPRODUKTIONENS TRANSPORTMIDLER

FOR faa Industrigrene spiller Transportforholdene en saa overordentlig Rolle som for Roesukkerindustrien. Her er ikke alene Tale om betydelige Tilførsler af Hjælpestoffer som Kul og Kalk, men fremfor alt om Transporten af selve Raamaterialet, Roerne.

Høsten fra det Roeareal, hvor der dyrkes Roer til »De danske Sukkerfabrikker«, udgør nu godt 7 Mill. Dobbeltcenter, eller omkring $^3/_4$ Mill. Tons Roer aarlig. Denne kolossale Roemængde skal transporteres til Fabrikerne eller Saftstationerne i Løbet af de tre Maaneder, hvori Sukkerkampagnen foregaar. Jorden, der følger med Roerne ind til Fabrikerne, maa regnes at forøge den transporterede Masse med 10—15 pCt., og endelig skal Roeaffaldet, der udgør ca. to Trediedele af den renvaskede Roes Vægt, transporteres tilbage til Producenterne eller ud til andre Aftagere.

I Roesukkerindustriens første Dage herhjemme foregik Transporten paa den Maade, at Roerne ligefrem læssedes paa Vogne, som trukket af Heste bragte Roerne til Forarbejdningsstedet eller nærmeste Jernbanestation. Det er en Selvfølge, at denne Transportmaade blev meget kostbar, navnlig hvor det drejede sig om betydelige Afstande, og efterhaanden som Roearealet voksede, steg Omkostningerne ved Roetransporten saa stærkt, at de adskillige Steder truede med at gøre Roedriften urentabel. »De danske Sukkerfabrikker« forsøgte allerede fra de første Aar at hjælpe Roedyrkerne ved enten helt at betale Transportudgifterne paa Jernbanen eller ved at give et vist Tilskud pr. Centner Roer, der bragtes til Fabriken, stigende med den Afstand, Dyrkeren havde til nærmeste Fabrik.

Allerede ved Anlæget af »Højbygaard« Fabrik havde man dog som en Følge af de daarligt udviklede Trafikforhold paa Lolland anlagt et 2 km langt Spor, hvorpaa Roerne i smaa Kassevogne, trukket af Heste, blev transporterede fra Avlsgaarden »Højbygaard« til Fabriken. Anlæget var imidlertid her noget for sig selv, idet Transporten iøvrigt foregik paa den sædvanlige Maade med Hest og Vogn. Sporanlæget udvidedes da heller ikke i den første Aarrække.

Da »De danske Sukkerfabrikker« i 1881 skred til Anlæg af Nakskov Fabriken, var man imidlertid klar over, at man i højere Grad end tidligere maatte bestræbe sig for at tilvejebringe en mere moderne Ordning af Transportforholdene. I den Anledning planlagde man det tidligere omtalte Roebanesystem, der skulde trafikeres med Lokomotiver. Regeringens Holdning heroverfor har vi alt belyst — ogsaa de Konsekvenser, den fik for Adopteringen af Saftstationsprincipet.

Den blidere Vind, der i det følgende Tiaar begunstigede hele Sukkerroedyrkningen, tog, som tidligere belyst, mere og mere Grunden bort under Saftstationsprincipet, og efterhaanden blev det muligt at gennemføre Roebaner ad Veje og over Marker uden Ekspropriationsret, idet kun Amtsraadenes Tilladelse udkrævedes ved Baneanlæg over og ved offentlige Veje m. m.

Ved Nakskov Fabriken — selve Saftstationsprincipets Moderanlæg her i Landet — havde man allerede i 1893 faaet anlagt et ca. 50 km langt Banenet af 700 mm Sporvidde

ROEAFLÆSNING FRA ROETOGENE TIL SVØMMERENDERNE, MARIBO.

beregnet paa Trafikering med Heste. Fragten var ca. 1 Kr. pr. Ton Roer, og Affaldet befordredes gratis tilbage. Med denne Fragt betalte Driften sig ikke, men Fabrikernes Bestræbelser for at fremme Roedyrkningen lykkedes og skabte gennem bedre Udnyttelse af Fabriksanlægene ved den større Roemængde Erstatning for selve Banens Underskud. Roearealet ved Nakskov steg da ogsaa i 1893 med over 1000 Hektarer eller med 70 pCt.

Da Landmændene saa, hvilken Lettelse i Transporten Banerne betød, fremkom Ønsker om nye Baner, men Selskabet, der havde vist Vejen, mente, at Roedyrkerne nu selv maatte tage Fortsættelsen i deres Haand, og ved Hjælp af Laan fra Selskabet opstod der da i de følgende 10—15 Aar mange private Baneanlæg i Tilslutning til de af Selskabet anlagte Baner, saaledes at de private Baners Længde naaede op til 160 km, hvoraf en stor Del blev drevet med Motor- eller Damplokomotiv.

Fabrikens Baner var alle oprindelig anlagte til Hestedrift, men da denne Driftsform i Længden blev for dyr, gik man i 1910—11, samtidig med Anlæget af Assens og Saxkøbing Banerne, helt over til Lokomotivdrift. Paa Grund af Banernes lettere Bygning maatte der dog ofres betydelige Beløb paa at forstærke og omlægge Sporene.

Allerede i 1894 udstrakte man Anlæget af Roebaner til »Højbygaard«. Her fik man Sogneraadene interesseret i Sagen, saaledes at disse tegnede Bidrag paa ti Aar med ialt 1200 Kr. aarlig. Efter at de ti Aar var løbet ud, og Banen imedens var blevet anlagt, ind-

SVØMMERENDE

drog Sogneraadene iøvrigt deres Tilskud. Ved »Højbygaard« lagdes Banerne overalt ind over Markerne. Anvendelsen af Lokomotivdrift lettedes ved, at der her ikke var nogen Vejtrafik at tage Hensyn til, og den gennemførtes straks det første Aar. Banen var 16 km lang.

Da Maribo Sukkerfabrik anlagdes i 1897, benyttede man de af »De danske Sukkerfabrikker« indvundne Erfaringer og projekterede derfor straks et betydeligt Banenet (32 km) ind over Markerne og beregnet paa Lokomotivdrift. Banerne førtes udelukkende i sydlig Retning, da Lollandsbanen i Forbindelse med Søen og Byen spærrede mod Nord. I 1900 byggede man en 2 km Forbindelsesbane mellem Maribo og Græshave Banerne (under Nakskov) og overførte som omtalt paa denne Maade en Del af Nakskov Roerne til Maribo. Denne Del af Banen maatte anlægges langs Hovedlandevejen Nakskov—Rødby,

men Amts-Vejvæsenet gav beredvilligt sin Tilladelse, og der har heller aldrig været Ulemper for de Vejfarende, idet der naturligvis køres med den fornødne Forsigtighed. Ligesom ved Nakskov byggedes der i Aarenes Løb baade ved »Højbygaard« og Maribo en Del private Roebaner i Tilslutning til Fabrikernes Banenet.

Da endelig Saxkøbing Fabriken i 1910 skulde anlægges, tog man paa Grundlag af de tidligere Aars Erfaringer fat paa at løse Banespørgsmaalet paa rationel Maade. Forholdet til Roedyrkerne ordnedes saaledes, at Fabrikerne paatog sig Transporten til en Pris af 80 Øre pr. Ton, uanset Vejlængden. Hele Anlæget foretoges af Fabriken, men Baneanlæget deltes saaledes, at den inderste Del blev Fabrikens, og den yderste Del ejedes af Roedyrkerne; det paa Roedyrkerne faldende Beløb af Anlægsomkostningerne laante Fabriken Roedyrkerne paa 15 Aar. Det nye i Transportforholdenes Ordning ved Saxkøbing ligger i, at alle Roedyrkere danner en Enhed i Modsætning til Forholdet ved de andre Fabriker, hvor Banerne enten ejes af Fabriken, som beregner en vis Fragt pr. Ton Roer, eller af Interessentskaber af Roedyrkere, som selv maa afholde alle Omkostninger ved Banen og dens Trafikering. Ved Saxkøbing maa endda de Roedyrkere, der leverer Roer pr. Hest og Vogn, betale til det private Banenets Vedligeholdelse ud fra den Betragtning, at uden Baneanlæget var Fabriken overhovedet ikke bleven til Virkelighed.

Saxkøbing Sukkerfabrik ligger overordentlig ideelt midt i sit Banenet, medens Maribo og »Højbygaard« ligger i Udkanten af deres, og Transporten bliver som Følge deraf for Saxkøbing betydelig kortere, og derfor billigere. Medens Maribo saaledes har en Middelvejlængde pr. Vogn frem og tilbage paa 25,5 km, er denne for Saxkøbing kun 16,5 km.

For Assens og Stege gjorde der sig særlige Forhold gældende. I Begyndelsen af 1890'erne havde man i en kort Periode søgt at ophjælpe Roedyrkningen hos de fjernere boende Dyrkere ved en Kørselsgodtgørelse, men var igen gaaet bort derfra. Paa Møen var Oplandet begrænset til Øens fire Kvadratmil, og det syntes umuligt at faa Landmændene her til at udvide Dyrkningen, og ved Assens var Forholdet noget lignende. Da Selskabets Tilbud om nye Kontrakter i 1905 ikke var blevet modtaget ved Assens, gik Dyrkningen her stærkt tilbage, og der skulde en særlig Foranstaltning til for at stimulere Interessen. Hjælpemidlet blev Roebanerne, som anlagdes af Selskabet i 1910. Man havde hidtil anset Vanskelighederne ved det stærkt bakkede Terræn for uovervindelige, men Opgaven løstes — ganske vist med betydelig større Omkostninger pr. km Bane end paa Lolland — og Fabrikens Areal fordobledes. Saavel Saxkøbing som Assens Baner byggedes straks til Lokomotivdrift, og ved Assens lagdes Banerne saaledes, at de to Saftstationer Uglebjerg og Haarby sattes i direkte Forbindelse med Hovedfabriken; dette gjorde det muligt allerede to Aar efter at nedlægge Uglebjerg Saftstation og transportere Roerne ind til Oparbejdning i Assens. Ogsaa Haarby Saftstation kunde i 1921, da visse Forhold gjorde det ønskeligt, nedlægges, og Roerne transporteredes direkte til Assens.

Den store Betydning, som Roebanerne har haft for Roedyrkningens Udvikling, fremgaar af Roearealets stærke Vækst overalt, hvor Roebanerne er anlagt. Efterhaanden som Roearealerne er vokset, trafikeres Banenettet stadig intensivere. I 1896 transporteredes der saaledes f. Eks. paa 50 km Bane ved Nakskov 24 000 Tons rene Roer, eller 24 pCt. af alle Fabrikens Roer. 20 Aar efter var Forholdet, at der paa en Banestrækning af 130 km transporteredes 92 000 Tons rene Roer, hvilket var ca. 60 pCt. af alle Fabri-

kens Roer. Hvor overordentlig et Omfang, Roebanerne efterhaanden har faaet, fremgaar af følgende Oversigt over Fabrikernes og Roedyrkernes Banenet og det dertil hørende rullende Materiel ved de forskellige Fabriker i 1921:

	km Hovedspor	Vogne	Lokomotiver
Nakskov	218,0	838	13
Maribo	85,2	409	7
Saxkøbing	75,2	500	8
Højbygaard	33,0	178	3
Assens	67,8	400	7
Stege	11,0	36	1
	490,2	2361	39

Det er altsaa nærved 500 km Roebaner, og den samlede Anlægssum kan anslaas til ca. 5½ Mill. Kr., hvoraf Materiellet andrager ca. 1,6 Mill. Men hertil kommer de utallige transportable Spor, som Roedyrkerne har anskaffet for at kunne føre Vognene helt ud paa Roemarkerne; enhver større Roedyrker har saadanne, og man regner næppe fejl ved at antage, at der er anvendt op mod ½ Mill. Kr. til disse.

I Forhold til det samlede Roekvantum, som de enkelte Fabriker har modtaget, er der med Roebanerne i Gennemsnit for de sidste 5 Aar indkørt til:

Nakskov	60,3 pCt.
Maribo	48,0 »
Saxkøbing	73,0 »
Højbygaard	65,0 »
Assens	51,0 »
Alle under et	59,0 pCt.

af Fabrikernes Roer, ialt ca. 300000 Tons pr. Aar.

Ved Siden heraf har Stats- og Privatbanerne de fleste Steder kun ringe Betydning for Tilførslen. Assens har 19 pCt., men de andre Fabriker har kun 3—8 pCt. af Tilførslerne paa Jernbane. Derimod faar en enkelt Saftstation, Mern, næsten Halvdelen af sine Roer pr. Jernbane og Resten med Hestevogn, og for Fabriken i Odense, med denne Bys store Jernbanenet, er Banetilførslen særlig stor, nemlig 85 pCt., medens Resten af denne Fabriks Tilførsler foregaar med Hestevogn.

Paa Møen har der kun været ringe Anledning til at anlægge Baner; Afstandene er ikke større, end at almindelig Vogntrafik kan besørge Transporten, og det bakkede Terræn lægger gennemgaaende for store Hindringer i Vejen. Kun ved Holme Saftstation paa Østmøen anlagdes i 1894 en lille Bane til Hestedrift; i 1911 lagdes endnu en og samtidig gik man over til Lokomotivdrift.

Derimod har Forholdene ved Stege medført en anden Transportmaade, der her spiller samme Rolle som Roebanerne ved de andre Fabriker, nemlig Pramtransporten. Da det viste sig umuligt at udvide Roedyrkningen paa Møen, laa det nær at søge over til Sjælland, og allerede i 1894 begyndte man i lille Maalestok paa Pramtransporten ved Anskaffelse af 9 Træpramme til 75 Tons Roer hver samt en lille Træslæbebaad, der snart afløstes af en større Staalbaad, »Mathilde«. Ogsaa her sattes Fragten meget lavt — den samme som paa Roebanerne — og Interessen for Sukkerroerne voksede hurtigt i disse nye Egne, saaledes at Materiellet stadig maatte udvides og nu, foruden af »Mathilde«, bestaar af en større, kraftig Baad, »Beta« og 17 Pramme à 75 Tons og 3 mindre. Der sejles Roer fra hele Kyststrækningen lige fra Masnedsund til Præstø, og medens Roemængden i det første Aar kun androg 1515 Tons, sejles der nu 10 Gange saa meget,

saaledes at Saftstationen ved Stege, hvor Roerne oparbejdes, faar over Halvdelen af sit Roekvantum paa denne Maade. Desuden sejles en Del Roer i almindelige Smaasejlere. Fra Havnen, hvor de med Pramme ankomne Roer losses med Elevator, føres de af en stærk Vandstrøm gennem en Trærende op til Fabriken, medens de i Skibsladninger ankomne Roer transporteres fra Havnen til Fabriken pr. Hestebane.

Ogsaa ved Saxkøbing Fabriken sker en betydelig Roetransport fra Øerne i Smaalandshavet med Fabrikens Prammateriel, der dog er af betydelig mindre Dimensioner

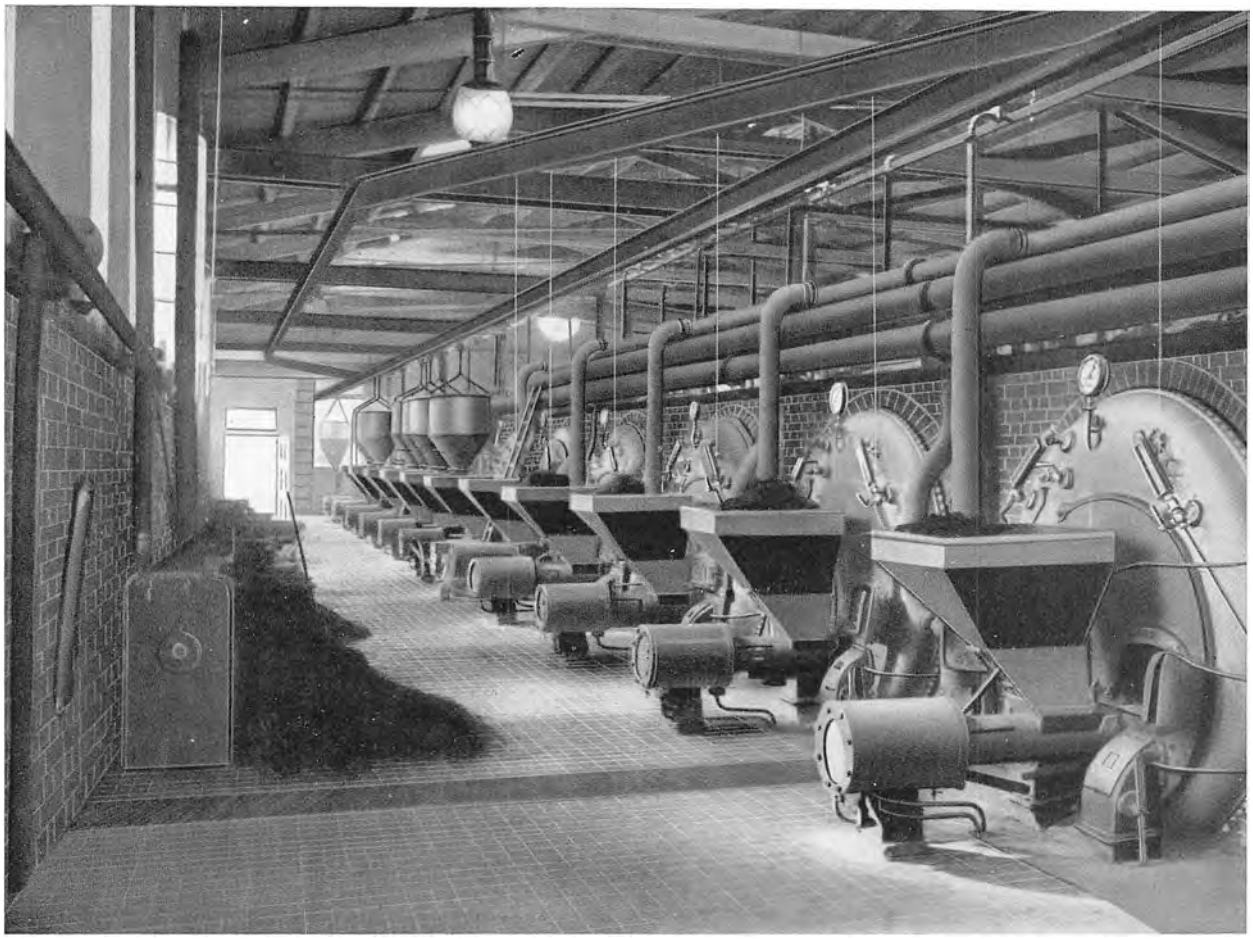

KEDELHUS PAA EN ROESUKKERFABRIK

end Steges: en Motorbaad, »Havkatten«, og 5 Pramme à 80 Tons og 2 mindre Pramme. Den herved tilførte Roemængde andrager ca. 9 pCt. af Fabrikens samlede Kvantum. Ogsaa Nykøbing Fabriken anvender Pramtransport.

Medens Steges og Saxkøbings Prammateriel udenfor Roekampagnen kun finder Anvendelse ved Lægtning af Kul fra Dampere, som paa Grund af ringe Vanddybde i disse to Havne ikke kan gaa helt op til Byen med fuld Last, har Roebanerne efterhaanden faaet en ikke helt ringe Betydning som almindeligt Transportmiddel i Roeegnene. Hvor det kan ske uden at kollidere med eksisterende, koncessionshavende Baner, har Selskabet Tilladelse til at transportere Sten og Grus for Vejvæsenet og Korn, Foderstoffer, Hø, Halm og lignende grove Varer til og fra Roedyrkere, ligesom Roebanerne selvfølgelig benyttes til Fabrikernes egne Transporter af Kunstgødning, Kalkslam, etc.

Foruden disse Transportmaader, der ikke er ukendte andre Steder — ialtfald for Banetransportens Vedkommende — bør nævnes de specielle og vistnok ingen andre Steder kendte Forhold ved Kolding og Mern Saftstationer, hvor som tidligere omtalt særlige Tankdampere transporterer Saften til de respektive Fabriker, Assens og Stege.

Udenfor Kampagnen anvendes disse Stationers Saftdampere, S/S »Gustav« og »Adolph«, i almindelig Fart sammen med Selskabets øvrige Skibe, S/S »Henriette«, 400 Tons, S/S »Toto«, 230 Tons, M/S »Erik«, 350 Tons, og Motorsejler »Hvalen«, 110 Tons, til Forsejling af Sukker fra og Kalksten (hidtil væsentligst fra Faxe og Limhamn) til Fabrikerne. Thi baade i den lokale Tilførselstrafik til Fabrikerne saavel som ved disses Forsendelser til Raffinaderier og Lagre drager vor Sukkerindustri Fordel af den store gratis Færdselsvej, Naturen har skænket vort Land i Havet, der omslutter vore Kyster. Til »Hvalen« knytter der sig iøvrigt en særlig Interesse, idet denne Baad fra sin Bygning i 1907 har tjent som Forsøgsskib for de af Ingeniør VOGT opfundne Pendulpropeller. Selskabet købte Skibet i 1915 for at give det nye Fremdrivningsmiddel en praktisk Prøve.

Saaledes foregaar da vor Sukkerindustris Transporter baade til Lands og til Vands med Omsætningstal, der vidner om det enorme Kvantum Raa- og Hjælpestoffer, der karakteriserer denne Produktionsgren, hvis endelige Færdigvarer kan købes hos hver Urtekræmmer »paa Hjørnet« i Pundevis eller mindre — enten det nu er i Form af den næsten sandkornsfine Melis eller »det huggede Sukker«s krystalskære Smaastykker.

DEN ARBEJDENDE SUKKERFABRIK

DE to første Sukkerfabriker i Danmark, »Sukkerfabrikken Lolland« og Sukkerkogeriet »Odense« blev i 1873 bygget hver til en Oparbejdning paa ca. 65 Tons Roer i Døgnet og oparbejdede i deres første Kampagne tilsammen ca. 9000 Tons Roer fra ialt ca. 375 Hektarer.

I 1921 oparbejdede Danmarks 9 Sukkerfabriker ialt 911 000 Tons Roer fra 34 524 Hektarer med en samlet Oparbejdning af 12 600 Tons Roer i Døgnet. Væksten i Aarenes Løb belyses af følgende Sammenstilling:

		Første Kampagne		1921	
		Planlagt Oparbejdning	Areal	Gennemsnitlig daglig Oparbejdning	Areal
A/S De danske Sukkerfabrikker:					
Højbygaard Sukkerfabrik («Sukkerfabrikken Lolland«)	1874	65 Tons	180 ha.	568 Tons	1647 ha.
Sukkerkogeriet »Odense«	1874	65 »	195 »	1023 »	3013 »
Nakskov Sukkerfabrik	1882	400 »	993 »	2200 »	6500 »
Assens »	1884	500 »	1267 »	1165 »	2700 »
Stege »	1884	500 »	680 »	1686 »	3355 »
Maribo »	1897	600 »	1590 »	1187 »	3935 »
Saxkøbing »	1910	1000 »	2201 »	1333 »	3378 »
Andre Fabriker:					
Andelssukkerfabriken Nykøbing	1885	300 »	830 »	1800 »	4916 »
A/S »Sukkerfabrikken Vestsjælland«	1912	1200 »	3400 »	1550 »	4811 »

Den gennemsnitlige Kapacitet for Sukkerfabriker i Danmark er saaledes i Øjeblikket ca. 1400 Tons Roer i Døgnet. I Tyskland derimod, hvor Industrien er langt ældre og Produktionen i Forhold til Befolkningens Størrelse før Verdenskrigen var langt større, var Kapaciteten i 1914—15 kun 750 Tons, en Følge af de forskellige Retningslinier, hvorefter Industrien har udviklet sig i de to Lande. I Tyskland arbejder i Almindelighed de enkelte Fabriker hver for sig og ejes af lokale Aktieselskaber eller Landmandssammenslutninger, saaledes som det herhjemme var Brødrene FREDERIKSENS Tanke. Om Sammenslutning med Raffinaderier har der kun sjelden været Tale. Men Følgen er bleven en saa skarp indbyrdes Konkurrence baade om Roeareal og Sukkersalg, at de mange Smaafabriker staar økonomisk svagt og er afskaarne fra den Dispositionsfrihed, som har tilladt »De danske Sukkerfabrikker« at samle Roetilførslerne til forholdsvis faa store og derfor økonomiske Anlæg. I Øjeblikket er der iøvrigt i Tyskland store Sammenslutningsplaner fremme i Sukkerindustrien.

En Sukkerfabrik med sine Udenværker udgør en lille Verden for sig. Dominerende i Landskabet og markeret af den høje Skorsten ligger det store Bygningskompleks, som udgør den egentlige Fabrik, i nogen Afstand flankeret af Administrationsbygning og Funktionærboliger med deres Haver. Omkring Fabriken grupperer sig paa det vidtstrakte Areal Pakhuse, Melassecisterner, de vældige Beholdninger af Kul og Kalksten, som skal bruges i Kampagnen, og Afsætningsbassinerne for Jord og Kalkslam. Det samlede Anlæg danner trods lokale Forskelligheder en saa typisk Helhed, at den, som blot en Gang har

DIFFUSIONSBATTERI I EN ROESUKKERFABRIK

været indenfor en Sukkerfabriks Mure, intet Øjeblik er i Tvivl om dets Bestemmelse, selv om Kampagnens Tid ikke er inde, og man savner Roetrafiken og Roebjergene paa Pladsen til Vejledning.

De Mængder af Raastoffer, Affaldsstoffer og færdige Varer, som Sukkerindustrien maa regne med, er overvældende store, hvorfor Hensynet til bekvem og billig Transport er af afgørende Betydning for Fabrikens Placering og Arbejde.

Fabrikens Trafik falder naturligt i to Hovedgrupper; den ene omfattende Transporterne mellem Fabrik og Roedyrkerne, som væsentlig foregaar i Kampagnen; den anden omfattende Fabrikens Trafik udadtil, som med en enkelt Undtagelse er fordelt over det øvrige Aar. Omstaaende Oversigt, som med stærkt afrundede Tal er beregnet for en Fabrik af Middelstørrelse med en aarlig Oparbejdning paa ca. 100 000 Tons Roer, giver

et Billede af Transporterne til og fra Fabriken og dermed ogsaa af dens Forbrug af Raastoffer og dens Produktion.

Trafik mellem Fabrik og Roedyrkere.

I Kampagnen		Udenfor Kampagnen	
Roer	100 000 Tons	Kalkslam	8 000 Tons
Jord leveret med Roerne	20 000 »	Kunstgødning	1 000 »
Tilbageleveret Roeaffald	60 000 »		
	180 000 Tons		9 000 Tons
		189 000 Tons	

Fabrikens Trafik udadtil.

I Kampagnen		Udenfor Kampagnen	
Raasukker	5 000 Tons		10 000 Tons
Melasse			2 500 »
Kul og Cinders			8 000 »
Kalksten			3 500 »
Kunstgødning			1 000 »
	5 000 Tons		25 000 Tons
		30 000 Tons	

Det Tal, man her særlig fæster sin Opmærksomhed ved, er Tilførslen i Kampagnen: 120 000 Tons Roer og Jord, ca. 1700 Tons daglig i Kampagnens 70 Dage, og Fabrikens Transporter udadtil i Løbet af Aaret: 30 000 Tons. Vel er den sidste Transportmængde stor og nødvendiggør Fabrikens direkte Tilknytning til Jernbanespor eller Havn, helst begge Dele; men selv om man tænker sig hele denne Trafik foregaaende pr. Jernbane, er Kampagnetrafiken selv med en passende Reduktion af, hvad der kan leveres pr. Hestevogn, dog saa mange Gange større end den, hvorpaa Oplandets Jernbaner normalt er indstillet, at de særlige Transportmidler, vi i det foregaaende har omtalt, alene af denne Grund er udkrævede. Men ikke mindre afgørende er det, at man kun ved Anvendelse af et særligt Transportnet kan placere Fabriken saaledes, at Tilslutningsmulighederne for Roedyrkningen bliver de gunstigste og Transportlængden og dermed Fragterne de mindst mulige under de givne Forhold. Betydningen heraf har vi kunnet følge i de historiske Afsnit, ja, vi har set, hvorledes den rette Løsning af dette Problem var afgørende for det enkelte Fabriksanlægs Skæbne og dermed for den samlede Industris Eksistensvilkaar.

Naar Roerne ad den ene eller den anden Vej er kommet til Fabriken, er det første der sker med dem det, at de indvejes, og at der under Aflæsningen derpaa tages Prøver af dem til Bestemmelse af »Jordprocenten« eller rigtigere til Bestemmelse af Mængden af »rene kontraktmæssige Roer«, da der foruden for den medfølgende Jord gøres Fradrag for uafskaarne Bladskiver og Roetop. Kun for Roer, der leveres pr. Pram eller i ganske enkelte Tilfælde paa en særlig Modtagelsesstation, foregaar dette Arbejde paa henholdsvis Udskibningsstedet eller Modtagelsesstationen.

Indvejningen og Prøvetagningen med den paafølgende »Prøvevaskning« og Afpudsning af Toppen giver Grundlaget for Betalingen af Roerne og kan, som naturligt er, lejlighedsvis give Anledning til nogen Meningsforskel mellem de kontraherende Parter, Roe-

dyrkere og Fabrik; men da Arbejdet foregaar for alles Øjne, og enhver Roedyrker er berettiget til at kontrolere det for sine Roers Vedkommende, og Roedyrkerforeningerne desuden i mange Tilfælde ansætter Kontrolører til at overvaage, at alt gaar rigtigt til, — en Foranstaltning som Fabrikerne sætter megen Pris paa — gennemføres dette vigtige Arbejde til fælles Tilfredshed uden nævneværdig Friktion.

Jordprocenten kan variere stærkt med Vejrlig og Jordbundsforhold. I tørre Efteraar ligger den gerne mellem 3 og 12 pCt.; i fugtige Aar mellem 20 og 35 pCt., men ofte fore-

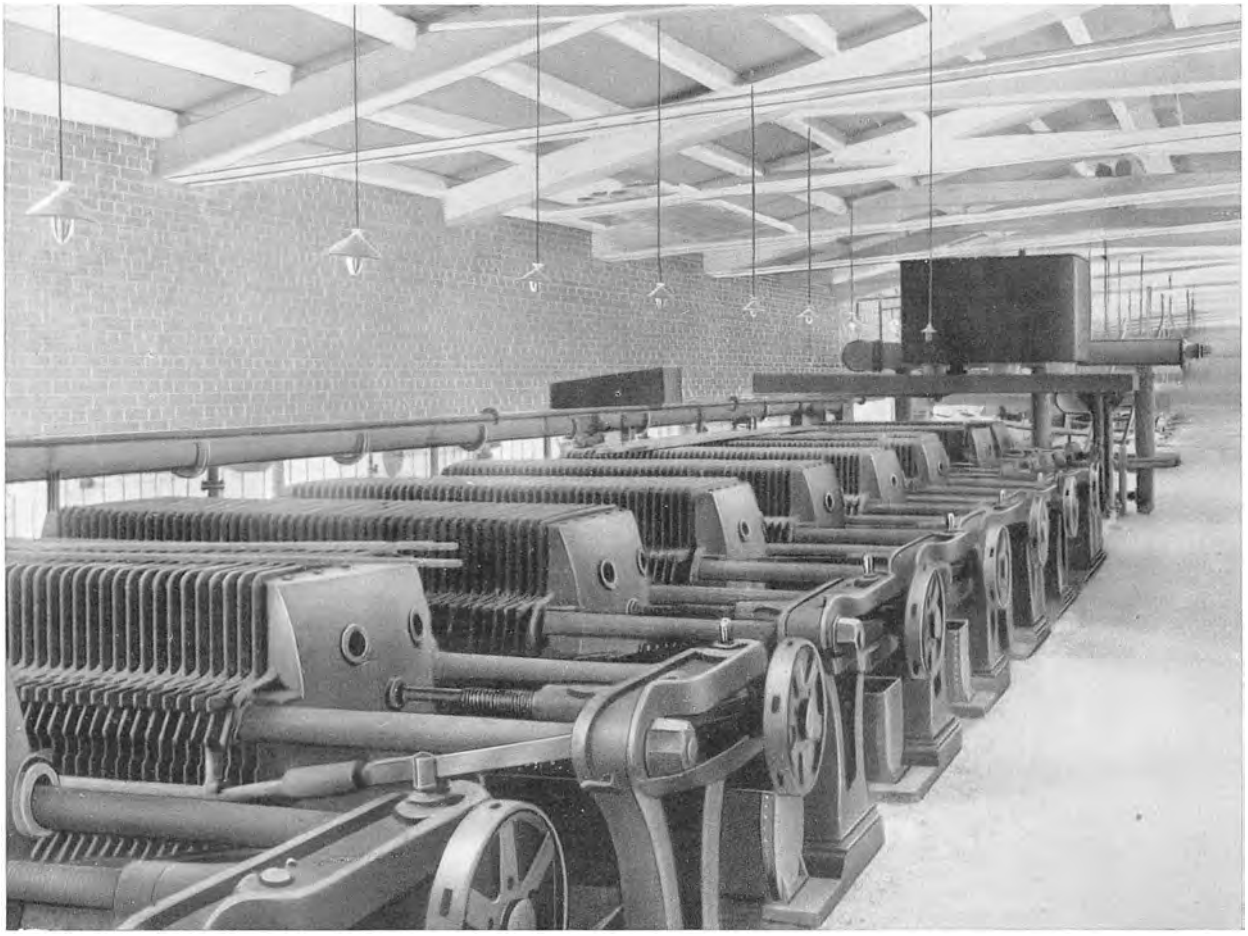

FILTERPRESSER

kommer langt højere Jordprocenter, særlig fra tunge lerede Jorder. En Ton Roer fylder omtrent lige meget, hvad enten Roerne er rene eller urene, da Jorden væsentlig kun fylder Mellemrummene mellem Roerne; i fugtige Aar er der derfor ofte Overvægt paa Vognladningerne, medens det i tørre Aar kan knibe at faa dem læsset til Belastningsgrænsen; men selv om Jorden ikke syner paa Læssets Størrelse, skal det nok mærkes paa Hestene og Fragten, om Fjerdedelen, Halvdelen eller maaske langt mere af Bruttovægten er Jord. Det er Tusinder og atter Tusinder af Kroner, der aarlig spildes i Fragtudgifter ved mindre omhyggelig Afbankning af Jorden før Læsningen.

For at sikre Fabriken jevn Gang lægges før Kampagnens Begyndelse en omhyggelig og detailleret Plan for Roeleveringen, udarbejdes Togplan for Roebanerne, Fartplan for Pramtrafiken og træffes saavidt muligt Aftaler med Jernbanerne om Vognfordelingen.

Hver Roedyrker faar Meddelelse om, hvor mange Læs eller Vognladninger han skal levere pr. Uge og paa hvilke Ugedage og — hvad vigtigere er — Planen følges, naturligvis med saadanne mindre Variationer, som Forholdene kan give Anledning til. I Løbet af Ugens 6 Dage stiger Beholdningerne og »Roeladerne« fyldes til Top, saa de ser ud som Bjerglandskaber en miniature, inden de sidste Roer er indgaaet Lørdag Aften eller Nat, for atter at tømmes i Løbet af Søndagsdøgnet, saa at der gerne er omtrent rent Bord Mandag Formiddag, naar Roerne begynder at strømme ind igen.

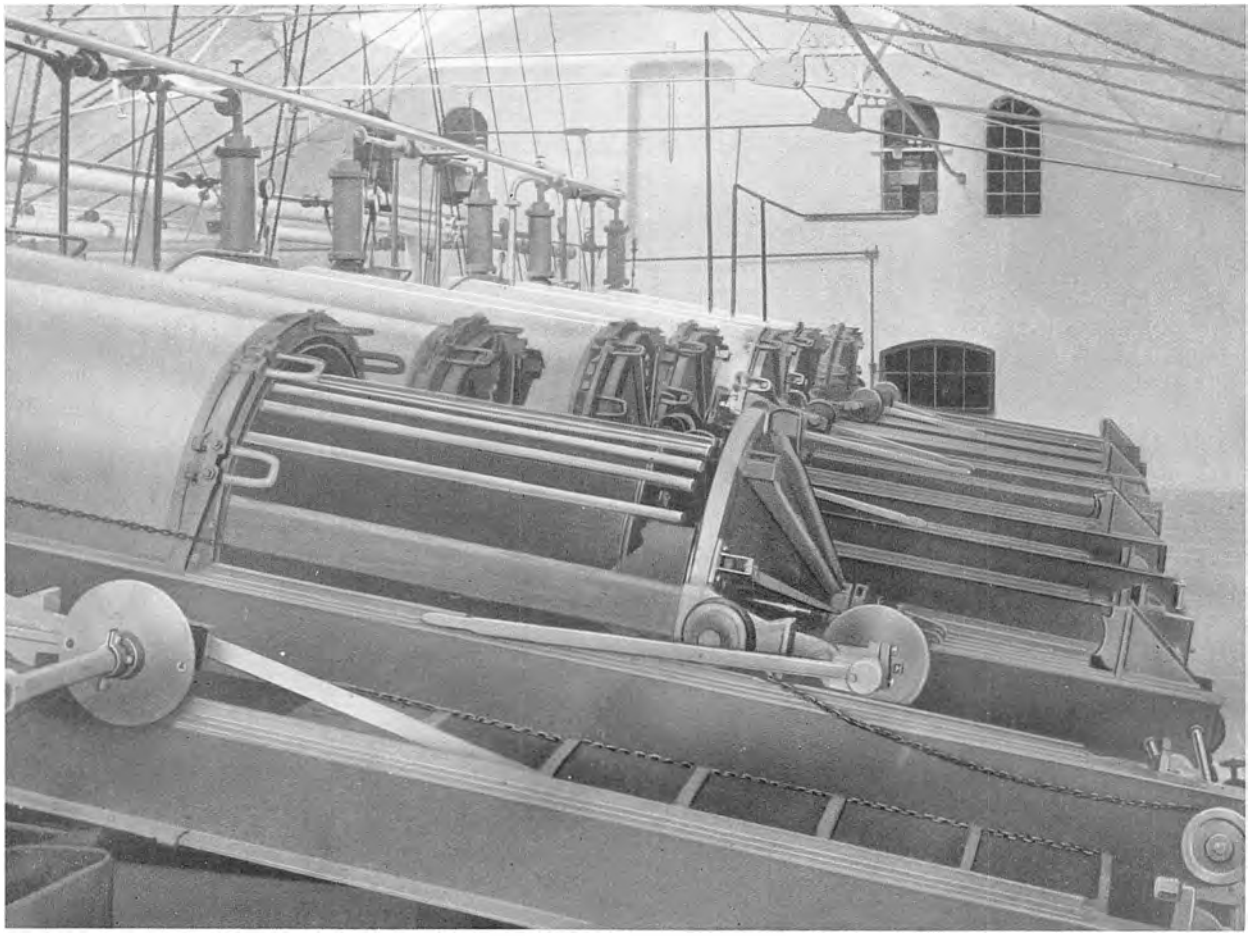

FILTERPRESSER, SYSTEM KELLY

Fra Roeladerne, som nu altid anlægges forsænkede i Jorden, føres Roerne til Fabriken gennem »Svømmerenderne«, de hydrauliske Transportører, som de oprindelig benævnedes. Disse er betonstøbte, med Jern- eller Trædæksler overdækkede Render, som med passende Fald løber paa langs i Roeladens Bund. En kraftig Vandstrøm strømmer igennem dem og fører Roerne med sig, efterhaanden som Dækslerne fjernes, og Roerne skrider ned. Svømmerenderne kom frem først i 1880'erne, og deres Indførelse har fremfor noget andet mekanisk Arrangement sikret Sukkerindustrien den Udvikling til Stordrift, som er foregaaet i Løbet af de sidste 40 Aar. I et moderne Anlæg med dybe Roelader med stærkt skraanende Sider ned mod Renden er 1 til 2 Mand i Vagten nok til en Transport af hele Fabrikens Roeforsyning. Man forestille sig det Antal Mand, der skulde bruges, hvis dette Arbejde, som i gamle Dage, skulde udføres med Bør og Skovl!

Allerede i Svømmerenden løsnes den meste Jord fra Roerne, Resten fjernes i »Roevasken«, hvis roterende Arme vælter Roerne mellem hinanden, saa at de renses ved den indbyrdes Friktion, stadig overskyllede af en kraftig Vandstrøm, der fører dem gennem den indtil 10 Meter lange Vasks forskellige Afdelinger til Roeelevatoren.

De Jordmasser, som med Roerne leveres til Fabrik eller Saftstation, pumpes sammen med Svømme- og Vaskevandet til Jordbassinerne, hvor Jorden afsætter sig, medens Vandet efter endt Afklaring atter benyttes under stadig Cirkulation. Som tidligere nævnt er

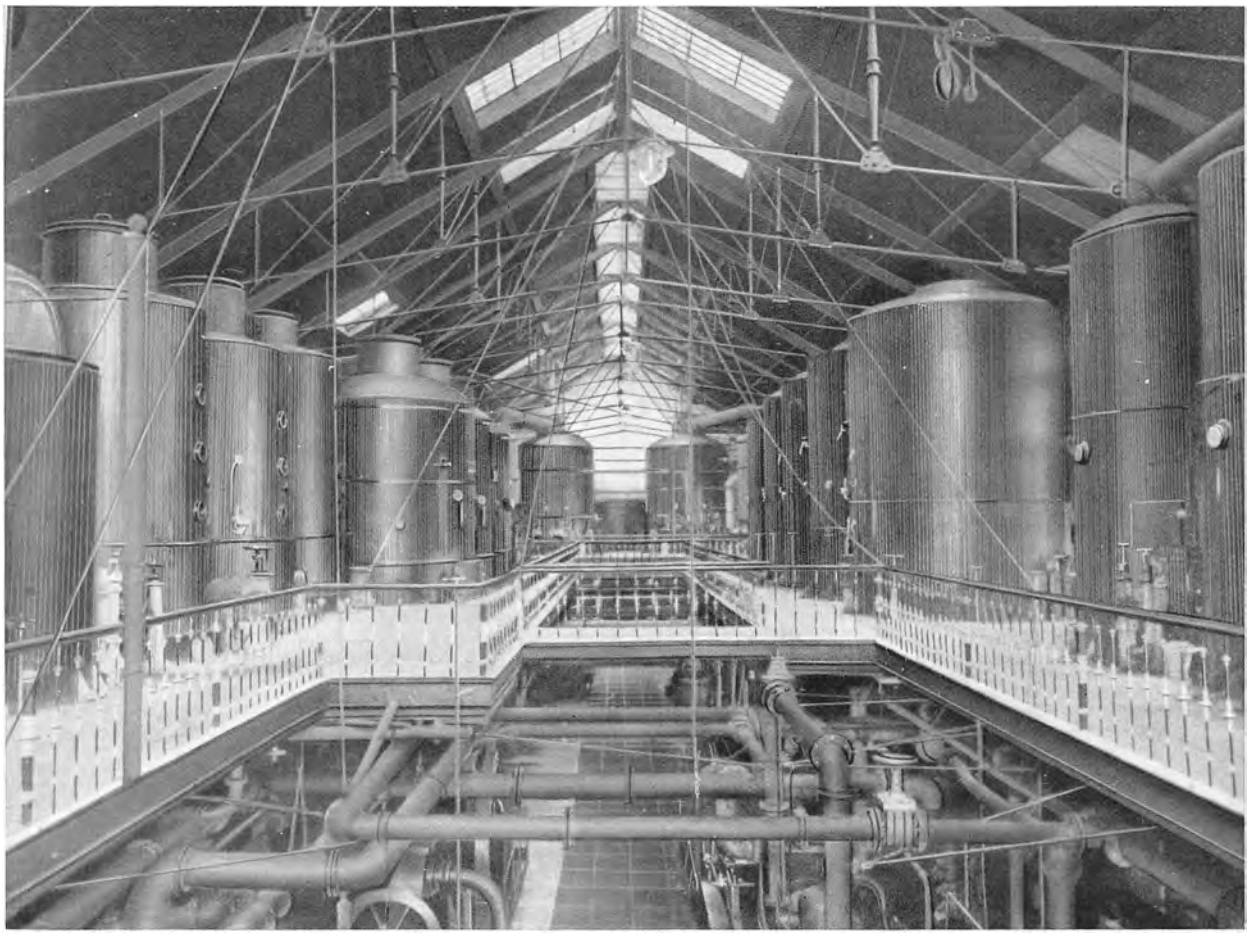

FORDAMPAPPARATER (NAKSKOV SUKKERFABRIK)

det ikke Ubetydeligheder, det drejer sig om, ca. 20 000 Tons Jord aarlig ved en middelstor Fabrik, og fra 2000 til 10 000 Tons ved en Saftstation. Er man saa heldig i Nærheden at have en Mose eller større lavtliggende Arealer, lader man Jorden afsætte sig her gennem Aarrækker; hvor Forholdene ikke tillader dette, indrettes et Bassin paa 1—2 Tdr. Land omgivet af høje Jordvolde helst med Bunden i Niveau med det omgivende Terræn, saa at »Roejorden«, der er særdeles frugtbar, om Sommeren kan bortkøres pr. Smalsporbane til Fabrikens eller andre nærliggende Landbrug. Skønt Gaardene herved i Aarenes Løb bringes i fortrinlig Gødningskraft, dækker Indtægterne ved Jordsalget dog langt fra de samlede Omkostninger ved Udbringelsen, men da Fabriken, som *skal* af med Jorden, som rimeligt er, bærer sin rundelige Part af Omkostningerne, er det uden Undtagelse en god Forretning at modtage »Bassinjord«.

Naar de saaledes rensede Roer forlader Vasken, er Forberedelserne til Fabrikationen afsluttede, og de gribes nu af en lodret Bægerelevator, som højt oppe under Fabrikens Tag styrter dem ned i den automatiske Vægt. Denne afleverer dem med et Drøn, hver Gang Vægten kipper, til Skæremaskinerne, der i rasende Fart snitter dem istykker, og som de forlader som et ustandseligt Væld af hvide Spaaner. Roen har ophørt at eksistere som saadan, den egentlige Fabrikation er begyndt — Landbruget har ydet sit, Industrien tager fat.

Som vi har fulgt Roens Vækst og Udviklingshistorie, vil vi da i korte Træk følge selve den Fabrikationsproces, der forvandler Roen til Sukker, og hvis Udvikling og Teknik danner Basis for hele Roesukkerproduktionens Sejrsgang, lige fra ACHARDS første Pionergerning, gennem det kontinentale Europas Industri og afspejlende sig i vor egen nationale Sukkerindustris Fremvækst.

Denne Fabrikationsproces er i Korthed følgende:

Roens Sønderdeling,

Saftens Udvinding af Roespaanerne, dens Rensning og Koncentrering,

Sukkerets Udkrystallisering og Adskillelse fra Sirup og Melasse.

Saftudvindingen foregik tidligere ved, at man i Rivemaskiner sønderdelte Roerne til en fin Mos, af hvilken Saften møjsommeligt og bekosteligt blev udpresset, for det meste i hydrauliske Presser. Skønt man ved Vandbehandling af Pressekagerne og gentagen Udpresning søgte at vinde saa meget af Sukkeret som muligt, forblev dog store Mængder af dette i den udpressede Masse, Roeaffaldet, som ganske vist derved — men til liden Glæde for Sukkerindustrien — blev værdifuldere som Foderstof, men som paa den anden Side paa Grund af det høje Sukkerindhold vanskeligt lod sig opbevare og let gik i Forraadnelse.

Først henimod Midten af 1860'erne opfandt Fabrikant ROBERT i Seelowitz den nu overalt anvendte Diffusionsmetode. Denne Metode bygger paa, at Sukkeret, som er opløst i Roens Cellesaft, med Lethed kan vindes ved systematisk Udludning med Vand, naar Roens Celler først er dræbt ved Opvarmning, idet Sukkeret da vandrer — diffunderer — gennem Cellevæggene fra Celle til Celle og ud i et omgivende Opløsningsmiddel, Vand eller fortyndet Roesaft, og den byder de store Fordele, at man i Stedet for som tidligere at rive Roen saa fint som overhovedet muligt nu kan nøjes med at skære den til smalle Spaaner og af disse kan vinde Sukkeret omtrent til sidste Rest. Arbejdet foregaar i de saakaldte »Diffusionsbatterier«, Systemer af lodret staaende cylindriske Beholdere, Diffusørerne, opstillede i to Rækker, saaledes at de bekvemt kan fyldes fra en noget højere liggende Transportør, som modtager Spaanerne fra Skæremaskinerne.

Den nye Metode satte hurtig alle ældre i Skygge. I 1873—74 var allerede 80 af Tysklands 337 Fabriker indrettede til Diffusionsarbejdet, og de nye danske Fabriker, »Sukkerfabrikken Lolland« og Sukkerkogeriet »Odense«, som blev anlagte i disse Aar, blev da ogsaa — fuldt moderne, som de var efter Datidens Forhold — byggede til Diffusion.

De Muligheder for økonomisk Stordrift, som Metoden indebar, er i Aarenes Løb i rigeste Grad bleven udviklede. Medens saaledes de to Moderfabriker og de mange smaa Saftstationer, som blev byggede til Fabrikerne i Nakskov, Assens og Stege, med Møje og Besvær til en Begyndelse med 4 Mands Betjening pr. Batteri oparbejdede 75—100 Tons pr. Døgn, oparbejder nu f. Eks. Saxkøbing Fabriken pr. Døgn indtil 1500 Tons Roer i to

Batterier med ialt 5 Mands Betjening, og en middelstor Saftstation 400—500 Tons pr. Døgn i et Batteri. Vandforbruget til Udludningen er i Aarenes Løb blevet reduceret saa stærkt, at man, skønt Roens Sukkerindhold er steget med 50 pCt., nu med et Saftudbytte paa 105—110 pCt. af Roevægten opnaar en bedre Udludning ɔ: mindre Sukker i Affaldet, end tidligere med 150 pCt. Saftudbytte, et Forhold, der er af største Betydning for Fabrikens Brændselsøkonomi.

Roeaffaldet blev oprindelig møjsommeligt raget ud paa et Transportbaand gennem

CENTRIFUGER

et Svingdæksel i Diffusørens Side. Nu kan selve Bunden i en moderne Diffusør aabnes, hvilket ofte sker ved et hydraulisk Arrangement, saa at Batteriføreren kun behøver at bevæge et Par Haandgreb, for at det svære Bunddæksel skal aabne sig og Diffusørens Indhold paa indtil 8 Tons Vand og Affald styrte ud og som en Lavine fylde den store Affaldsrende under Diffusørerne.

Sukkerroeaffaldet — for Fabrikationen et Biprodukt, for Landbruget et Foderstof af største Betydning — indeholder ca. 5—6 pCt. Tørstof og 0,2 — 0,3 pCt. Sukker, men bliver ved Presning i roterende Affaldspresser af forskellige Konstruktioner befriet for Hovedmængden af Vandet, saaledes at det pressede Affald sluttelig indeholder ca. 9—10 pCt. Tørstof. Her i Landet leveres det uden videre Behandling tilbage til Roeleverandøren som en væsentlig Del af Betalingen for Sukkerroerne og som et af Kreaturerne

meget yndet Foder. I Udlandet derimod, hvor andre Driftsformer med ringe Kvægbrug vanskeliggør Opfodringen paa Stedet, er Affaldet ofte blevet en Handelsvare, der skal bære længere Transport, hvorfor man i stort Omfang er kommet ind paa at tørre det paa forskellig Vis i store til Fabrikerne knyttede Anlæg.

Affaldet afleveres regelmæssig til Roedyrkerne, efterhaanden som Roeleverancen skrider frem; Banevognene, som bringer Roerne, modtager Affaldet direkte fra Presserne eller Fabrikens Affaldsloft; Hestevognsleverandører afhenter det selv fra de store Affaldsbunker ved Saftstationens eller Fabrikens Affaldsgavl. Samme Dag, som Kampagnen slutter, eller højst et Par Dage efter er følgelig alle Affaldspladserne som blæst rene, og hver Roedyrker har saavidt gørligt faaet sit forholdsvise Kvantum udleveret.

Det pressede Affald udgør 60—70 pCt. af Roens Vægt, varierende noget efter Presningens Styrke. Særlig Indflydelse paa Mængden har det dog, om Sommeren har været tør

SAA STORE KVANTA KUL, KALKSTEN OG SUKKERROER MEDGAAR DER TIL AT PRODUCERE DET KVANTUM RAASUKKER, DER INDEHOLDES I BUNKEN TIL HØJRE

eller fugtig; tørre Aar giver meget Affald, undtagelsesvis op til 75 pCt. af Roerne, medens samme Fabrik efter en fugtig Sommer maaske kun naar 65 pCt. af samme Kvalitet.

Affaldet kan langtfra fodres op i den korte Kampagne, men kan, nedkulet og dækket, holde sig hele næste Sommer, ja aarevis, modsat Foderroerne, der hen paa Foraaret taber saa stærkt i Værdi. Opfodringen er dog gerne tilendebragt i Løbet af Forsommeren.

Frisk Affald indeholder som nævnt 9—10 pCt. Tørstof, hvoraf de 0,2—0,3 pCt. Sukker, ca. 0,9 pCt. kvælstofholdige Stoffer, 0,1 pCt. Raafedt, 2,4 pCt. Cellevæv og 6,0 pCt. kvælstoffrie Ekstraktstoffer. Sammensætningen er omtrent den samme som Foderroens. Under Opbevaringen svinder Vandindholdet, saa at Tørstofindholdet stiger til ca. 11 pCt.

Ifølge omfattende sammenlignende Fodringsforsøg med Sukkerroeaffald og Foderroer, foretagne af Den kgl. Landbohøjskoles Forsøgslaboratorium, har Tørstoffet i Affald mindst samme Foderværdi som Tørstoffet i Foderroer og Tørstoffet i disse atter mindst samme Foderværdi som Byg.

Regner man med et Middeludbytte af 290 Dobbeltcentner Sukkerroer pr. Hektar (160 Dobbeltcentner pr. Td. Land), 60 pCt. Affald med 10 pCt. Tørstof og et gennemsnitligt Svind i Kulerne paa 20 pCt., faar man et Tørstofudbytte af ca. 1400 kg pr. Hektar (= ca. 770 kg pr. Td. Land), svarende til ligesaa mange kg Byg. Naturligvis afhænger dog det

Udbytte, som den enkelte Landbruger faar af Affaldet, for en stor Del af Kvægbesætningens Evne til overhovedet at udnytte de Foderstoffer, man giver den.

I 1921 produceredes her i Landet ca. 600 000 Tons Sukkerroeaffald. Sammen med Affaldet nedkules i de sidste Aar i stigende Grad *Roetoppen* med den vedhængende øverste Skive af Roen, som afhugges i Marken. Topmængden er stærkt varierende, ca. 60—80 pCt. af Rodvægten, og har et gennemsnitlig Tørstofindhold af 16 pCt., med andre Ord, Toppen er langt værdifuldere end Affaldet. Det er dog kun en Del, der kan gøres anvendelig; særlig i fugtige Efteraar, naar Bladene bliver stærkt jordblandede, er det kun en forholdsvis ringe Del, som kan benyttes, men Værdien er der og bør udnyttes saa meget som muligt. Den Del af Bladene, som ikke straks kan opfodres, bør i størst mulig Omfang nedkules med Affaldet.

Medens Roeaffaldet gaar tilbage til Landbruget, fortsætter det andet Produkt af Diffusionsarbejdet, *Raasaften*, sin Vej gennem Fabriken. Er Saften udvundet paa en Saftstation pumpes den, tilsat med Kalk for at konservere den under den lange Rejse, gennem de ofte milelange Rørledninger til Fabrikens Saftcisterner. Hvis Diffusionsarbejdet foregaar paa selve Fabriken, springes for det meste dette Mellemled over, men ofte anvender dog ogsaa saadanne Fabriker Cisterner som en vigtig Regulator af Fabrikens jevne Gang.

Raasaften er en smudsig blaa, svagt syrlig Vædske, som foruden Roens Sukker indeholder en Mængde fine Roepartikler og opløste Stoffer, som saavidt muligt maa fjernes, før Sukkerets Udkrystallisering kan finde Sted.

Saften maa altsaa undergaa en Rensningsproces. Gangen i denne er, at der sættes Kalk til den opvarmede Saft; en Del af Kalken gaar i Forbindelse med de Stoffer, som skal fjernes, og udskiller Hovedmassen af dem, medens Resten af Kalken opløses i Saften og atter udskilles af den som kulsur Kalk ved, at der pumpes en brusende Strøm af Kulsyre igennem den. Den kulsure Kalk omgiver og indkapsler de øvrige klæge og slimede Urenheder og bevirker, at det hele let lader sig frafiltrere. Processen kaldes »Saturation« og foregaar ved 85°—90° i Saturationskedler, der er paa 10—12 Meters Højde for at forhindre Overskumning.

Efter Saturationen filtreres Saften gennem svært Bomulds- eller Jutestof i Filtrerapparater, de saakaldte Filterpresser, men indeholder endnu noget opløst Kalk, som fjernes ved »2.« og »3. Saturation« med efterfølgende Filtreringer. Den rensede Saft, Tyndsaften, er nu saa ren, som den kan blive, en krystalklar svagt gullig Vædske, som indeholder ca. 14—15 pCt. Sukker og 1,2—1,3 pCt. opløste »Ikke-Sukkerstoffer«.

Saturationsmetoden er over 50 Aar gammel og blev indført her i Landet samtidig med, at de første Fabriker byggedes, men arbejdede dengang ikke med samme fortrinlige Effekt som nu, dels som Følge af teknisk Ufuldkommenhed, men væsentligst paa Grund af Roens tarvelige Kvalitet. Man ansaa det derfor dengang for nødvendigt at underkaste Saften en Efterbehandling ved Filtration over Benkul, en Behandling, som nu kun foregaar i de egentlige Sukkerraffinaderier. Benkulfiltreringen gav Anledning til store Sukkertab og et uhyre Arbejde ved Rensning og Glødning af de store Mængder brugte Kul. Nakskov Sukkerfabrik blev bygget med en Række Benkulfiltre paa 7 Meters Højde og 1½ Meter i Diameter; da et af disse eksploderede i den første Kampagne, og man derfor var nødt til at sætte hele Benkulstationen ud af Drift, blev man klar over, at den hele Behandling kunde undværes.

Kalken til Saftrensningen brændes paa Sukkerfabriken i taarnlignende, kontinuerligt arbejdende Ovne, som meget minder om Jernfabrikationens Højovne. Kalkstenene styrtes sammen med Cinders ind foroven, brændes under Passagen ned gennem Ovnen, og den brændte Kalk trækkes med 1—2 Timers Mellemrum ud ved Ovnens Fod. Kalkstensforbruget er 3—3,5 pCt. af de oparbejdede Roers Vægt, den resulterende Filterslam 7—8 pCt. af Roevægten, for en Fabrik af Middelstørrelse altsaa det anselige Kvantum af 7—8000 Tons aarlig.

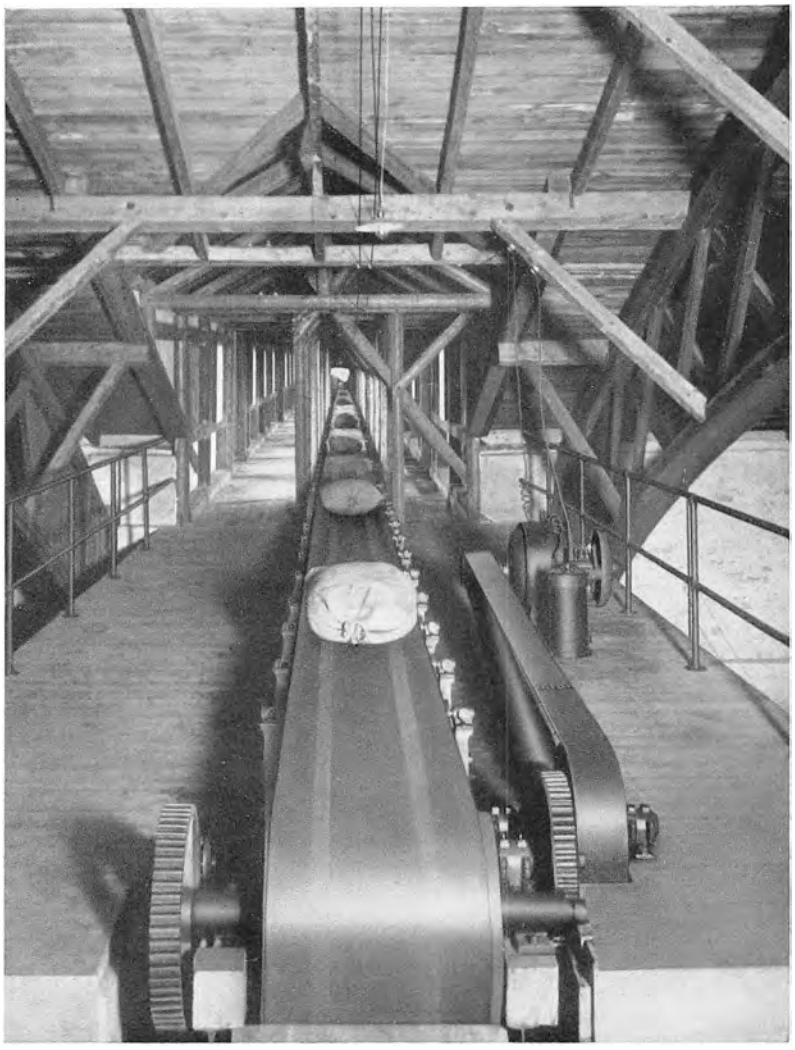

Transport af Sukker i Sække (Transportbaand)

Endnu henimod Slutningen af Halvfemserne var *Kalkslammet* Fabrikernes største Plage. Det blev paa høje Træbroer kørt ud til store Bunker, hvor det snart kom i Gæring, halvvejs flød ud og udbredte en ulidelig Stank, indtil det i Løbet af de første Foraarsmaaneder blev fjernet paa en eller anden Maade.

Den stærke Gæring skyldes et betydeligt Sukkerindhold, som man nu har lært at udvinde ved Udsødning af Slammet, før det forlader Filterpresserne. Men samtidig er der med Hensyn til Slammets Anvendelse sket en fuldkommen Forandring, idet dette Affaldsprodukt, der før var til lige stor Gêne for Fabrikerne, som det var foragtet af Landmændene, nu er akcepteret som et tilmed særdeles værdifuldt Gødningsstof. Allerede i dette Aarhundredes Begyndelse var man opmærksom paa, at Slammet havde Værdi i saa Henseende, men det er dog navnlig Gødningsmanglen under Verdenskrigen samt de sidste Aars Undersøgelser over Jordens Kalktrang, som har bragt det fuld Anerkendelse. Der er nu en saadan Rift om Slammet, at Fabrikernes gamle Beholdninger, ofte hele geologiske Formationer, for længst er udtømte, medens Aarets Produktion maa fordeles til de mange Efterspørgere i Forhold til Roearealet; ja, i et Par Tilfælde har det endog været af afgørende Betydning for Baneforbindelsernes Beliggenhed, at de gav bekvem Adgang til Slamtransport. Iøvrigt blander man nu Slammet op med Vand og pumper det saaledes til Sættebassiner, hvorfra det siden udleveres, eller direkte til Landbruget i Fabrikens Nærhed, hvor det gennem Rørledninger og Render fordeles over Markerne.

I Aaret 1921 produceredes her i Landet henved 70 000 Tons Kalkslam med et Indhold af ca. 43 pCt. kulsur Kalk, 0,2 pCt. Kvælstof, 0,7 pCt. Fosforsyre, 0,1 pCt. Kali, Resten Vand. Værdien som Gødningsstof beror ikke blot paa Procentindholdet af de forskellige Plantenæringsstoffer, men ogsaa i væsentlig Grad paa, at den kulsure Kalk i Kalkslammet er fordelt langt finere end i almindelig Gødningskalk. Regner man kun med Kalkindholdets Værdi og sætter denne til samme Pris som Gødningskalk fra Værk ca. 1 Kr. pr. 100 kg, bliver Værdien af Danmarks Aarsproduktion af Kalkslam i 1921 ca. 300 000 Kr.

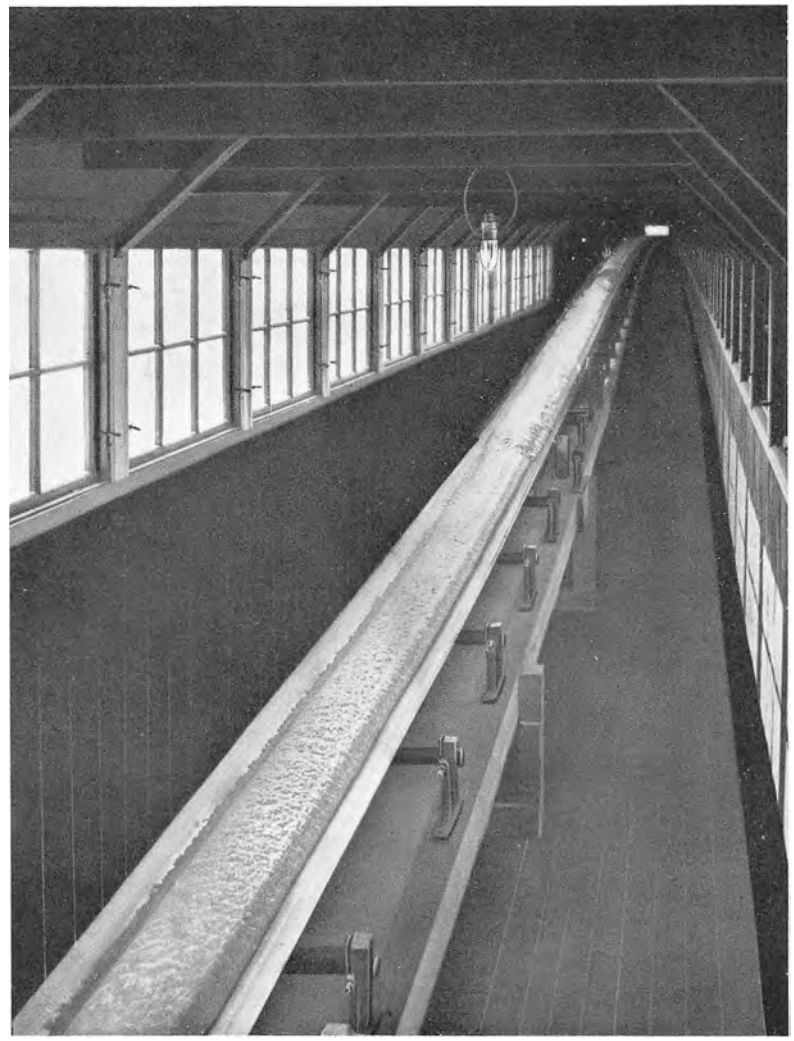

TRANSPORT AF LØST SUKKER

Koncentreringen af den rensede Saft foregaar af praktiske Hensyn i to Trin, i Fordampningen, hvor Tyndsaften inddampes til en Sirup, »Tyksaften«, med ca. 60 pCt. Tørstofindhold, og Kogningen, hvor Resten af det overflødige Vand bortkoges samtidig med, at Sukkeret udkrystalliserer. Det er store Vandmængder, der skal fjernes, ca. 1 Ton Vand pr. Ton Roer. Paa Fabrikerne her i Landet fra 600 til 2500 Tons pr. Døgn.

At udføre denne Kolossalinddampning paa mest økonomiske Maade i Forbindelse med Løsningen af de mange varmetekniske Spørgsmaal, som er knyttet til Fabrikationen, har altid været en af Sukkerteknikernes vigtigste Opgaver. I hvilket Maal denne Opgave hidtil er løst, fremgaar f. Eks. af, at Kulforbruget paa Sukkerfabrikerne »Højbygaard« og »Odense« i de første Kampagner var 40—50 pCt. af de oparbejdede Roers Vægt, medens det nu paa Selskabets Fabriker varierer mellem 6 og 8 pCt. af Roevægten!

Koncentrering af Sukkeropløsninger frembyder den Vanskelighed, at disse er meget ømtaalelige overfor høje Temperaturer. Ved stærk Opvarmning omdannes det opløste Sukker først til det saakaldte Invertsukker, som skader Udkrystallisationen og forringer den færdige Vares Værdi, og derefter til andre Forbindelser af sur Karakter, som virker ødelæggende paa det resterende Sukker. Samtidig risikerer man, at Saften »brænder paa« og brunfarves, en Fare som er større, jo mere koncentreret og tykflydende Saften er.

Lige siden den europæiske Sukkerfabrikations Begyndelse i Middelalderen havde

man indkogt Safterne i aabne Kedler over et Fyrsted og havde taget de store Ulemper og Tab, som dette medførte, som noget selvfølgeligt, indtil man i Begyndelsen af forrige Aarhundrede begyndte at anvende Indkogning med Damp i Kedler med Dobbeltbund eller mere komplicerede Apparater. Dette var allerede et stort Fremskridt, men den egentlige Revolution i Indkogningen, som betegner Overgangen til moderne Drift, indførtes først, da Englænderen HOWARD 1816 indførte Dampkogning ved lavt Tryk og Temperatur i det af ham konstruerede Vacuumapparat, som i Principet overalt anvendes den Dag i Dag.

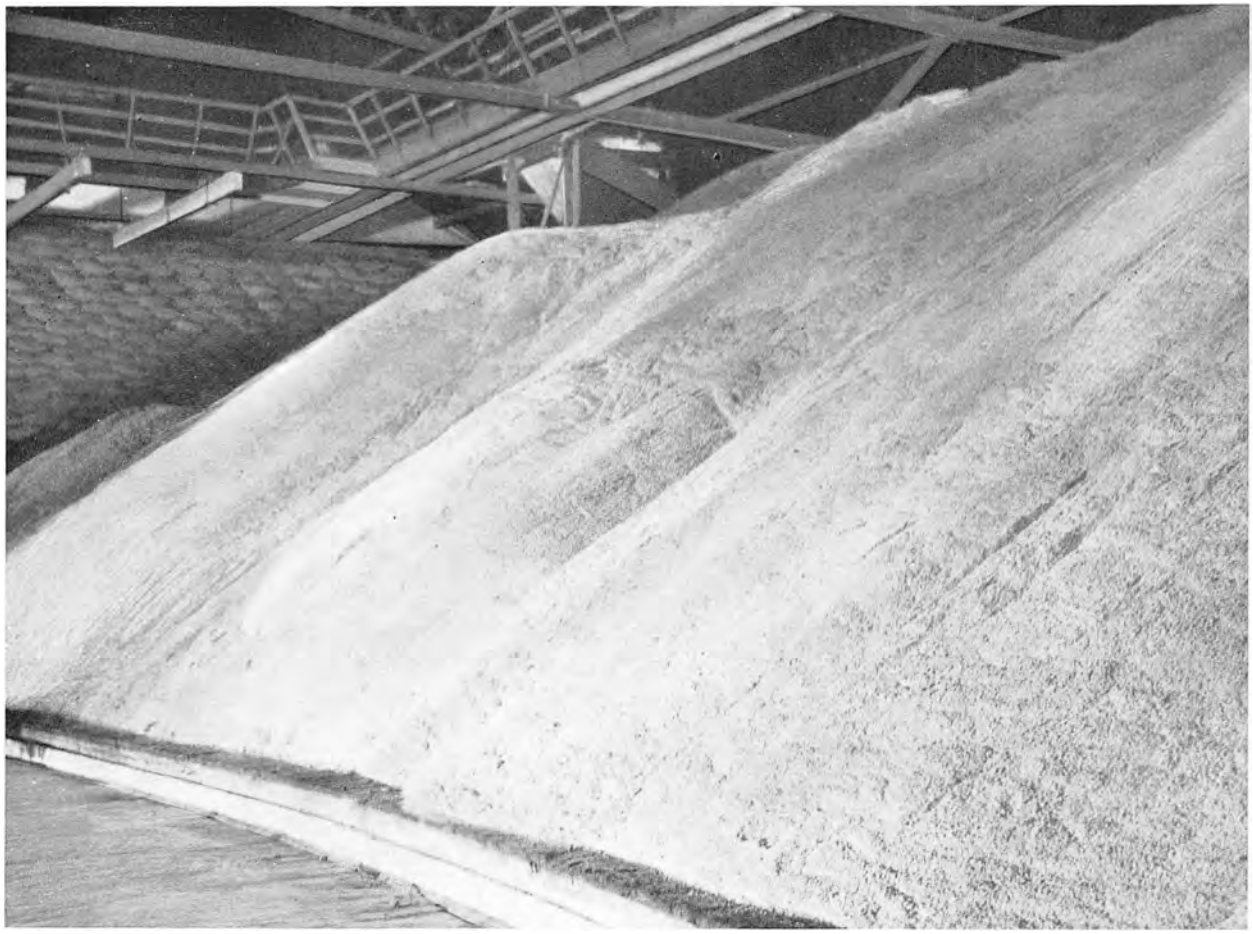

RAASUKKERLAGER

Et Vacuumapparat er et lukket Kogeapparat i Forbindelse med en Kondensator, i hvilken det bortkogte Vand fortættes, og hvor Fortætningen i Forbindelse med Virkningen af en kraftig Luftpumpe frembringer »Vacuum«, ned til en ringe Brøkdel af en Atmosfære, ved hvilket Tryk Sukkeropløsningen koger ved tilsvarende lav Temperatur, efter Omstændighederne fra nogle og halvtreds til nogle og firsindstyve Grader, medens Sukkeropløsninger i aabne Kedler under Atmosfærens Tryk først koger ved 100°—130°. Opvarmningen sker ved Damp i indbyggede Dampslanger eller Rørsystemer.

Indførelsen af Vacuumkogningen fjernede de hidtil største Kilder til Tab i Sukkerindustrien og slog forholdsvis hurtig igennem i Raffinaderierne. Den blev bl. a. den Redningsplanke, der som omtalt førte de teknisk mest fremskredne Raffinaderier i Kjøbenhavn frelst gennem Forfaldsperioden, medens de øvrige danske Anlæg maatte indstille

Virksomheden. I Raasukkerfabrikationen foregik Overgangen langsommere, dog var i 1850 alle Tysklands og Frankrigs Sukkerfabriker forsynede med Vacuumapparater, men endnu for en Snes Aar siden kunde man i Troperne træffe smaa Rørsukkerfabriker, som inddampede Rørsaften i store Grubekedler.

Som før nævnt foregaar Inddampningen i to Trin: Fordampningen til Tyksaft og Indkogningen til Krystallisationen. Under Trykket af det store Brændselsforbrug dukkede imidlertid hurtig den Tanke op at dele det Apparat, hvori Fordampningen fore-

RAASUKKER MODTAGES I PAKHUS

gaar, Fordampapparatet, i to eller flere Apparater, hvor Dampen fra Saften i det første benyttes som Kogedamp i det næste o. s. v., saa at man kan nøjes med at bruge Damp fra Fabrikens Dampkedler til det første Apparat i Rækken og derved halvere eller yderligere formindske Brændselsforbruget. De første brugbare Apparater af denne Slags blev konstruerede i 1844 i Amerika og vandt efter megen Kamp og mislykkede Forsøg efterhaanden Indpas i den europæiske Industri.

Vejen til Brændselsbesparelse og dermed til økonomisk Drift i moderne Dampteknik har i Almindelighed været at reducere Maskinernes Dampforbrug saa stærkt som muligt, da de store Varmemængder, som Dampen indeholder, naar den har udført sit Arbejde og forlader Maskinerne, i Reglen ikke kan udnyttes, men gaar til Spilde. I Sukkerindustrien, hvor Hovedvægten ligger paa at fordampe store Vandmængder, er man

derimod saa heldigt stillet, at Dampen, som til Arbejdet i Maskinerne kun har at afgive faa Procent af sin Varme, derefter kan anvendes til Fordampning. Dette betyder, at man har Maskinkraften om ikke just gratis saa dog for en Brøkdel af, hvad den f. Eks. koster et højmoderne Elektricitetsværk.

Da Odense og Højbygaard Sukkerfabriker blev anlagt, var det todelte Fordampapparat den almindelige Type. Dampen fra Maskinerne, Returdampen, blev med et Tilskud af Kedeldamp anvendt i Fordampapparatets første Afdeling, »1. Legeme«; Saftdampen fra dette blev anvendt som Varmedamp i »2. Legeme«, og Saftdampen fra dette gik til Kondensatoren. Selve Sukkerkogningen og al Opvarmning af Diffusionsbatteri, Raasaft og Saturationssaft foregik med Kedeldamp.

LOSNING AF RAASUKKER TIL RAFFINADERIET »PHØNIX«

Da Nakskov Sukkerfabrik blev anlagt i 1882, blev den udstyret med 3-delt Fordampapparat, ligesom senere Assens og Stege Sukkerfabriker, men Dampfordelingen var den samme som i de første Fabriker.

Først i 1892—94 blev det næste Skridt taget, da HAGEMANN tildels efter udenlandsk Mønster, men mere konsekvent i Tankegangen og dristigere i Udførelsen, ombyggede alle 5 Fabrikers Fordampapparater til 5-dobbelt Fordampning. Forandringen syntes meget vovelig, da Safttemperaturen i de to første Afdelinger herved kunde stige til henholdsvis 120° og 110°, men HAGEMANN havde ved foreløbige Forsøg overbevist sig om, at en *kortvarig* Opvarmning af *tynd* Saft ikke vilde volde nogen Skade.

Fordelene ved Anvendelse af Saftdamp i Stedet for Kedeldamp ligger lige for. Vandet i Saften skal under alle Omstændigheder afdampes. Skal man nu samtidig bruge et vist Kvantum Damp til Opvarmning andetsteds i Fabriken, er det selvfølgelig billigere først at bruge Kedeldampen til Produktion af Saftdamp og dernæst bruge denne til Opvarmningen end at bruge Kedeldamp baade til Fordampning og Opvarmning.

Maalet: overalt saavidt muligt at erstatte Kedeldampen med Saftdamp, er nu naaet,

saaledes at kun Fordampapparatets »1. Legeme« modtager Damp fra Kedlerne, medens Fordampapparatets øvrige Afdelinger gennem et Net af Rørledninger leverer Damp og Varme først og fremmest til Sukkerkogningen og dernæst til de Systemer af Varmeapparater, »Forvarmere«, som Saften passerer paa sin Vej til Opvarmning eller Opkogning paa alle Fabrikationens Trin: i Diffusionsbatteriet, til Raasaft og Saturationssafter, til Tyndsaft og Tyksaft m. v. — Fordampapparatets Hovedfunktion er da efterhaanden blevet at være den store Varmefordeler, som man med Rette har betegnet som Fabrikens Hjerte, medens dets egentlige Opgave at koncentrere Saften, som det stadig udfører til Fuldkommenhed, er nærved at træde i Skyggen.

De store Vandmængder, som kondenseres i Fordampapparatets 1. og 2. Legeme, anvendes systematisk og ved den høje Temperatur, som det har ved Kondenseringen, 120°–130°, til Fødning af Dampkedlerne; det øvrige Kondensvand fra de sidste Legemer, Vacuumapparater og Forvarmere, anvendes til Udsødning af Filterslam, Tilskud til Diffusionsvandet, kort sagt overalt i Fabriken, hvor der er Brug for varmt Vand, saa at næsten intet gaar til Spilde. I mægtige Rørledningssystemer skyller saaledes Strømme af Damp og Vand gennem den moderne Sukkerfabrik i ustandseligt Kredsløb, medens selve Produktet, Sukkersaften, skrider frem mod stadig højere Produktionstrin.

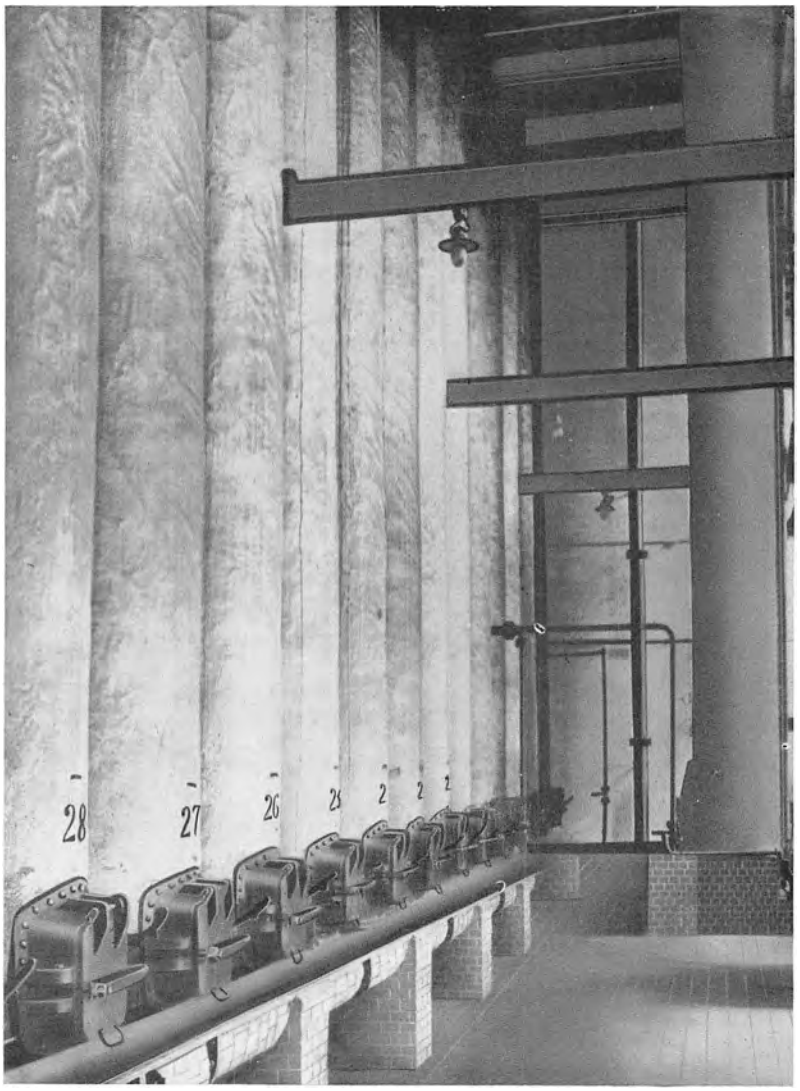

BATTERI AF BENKULFILTRER PAA »PHØNIX«

Udviklingen af Sukkerfabrikationens Dampteknik har her kun kunnet skildres i grove Træk, men antagelig dog tilstrækkelig tydeligt til at give et Indtryk af den komplicerede tekniske Bygning, som de stigende Fordringer til Driftens Økonomi har rejst over den tilsyneladende simple Opgave: at fordampe en Ton Vand pr. Ton Roer.

Under Inddampningen udskiller Saften en Del opløste Stoffer, væsentlig Kalkforbindelser, som gør Saften uklar og tildels afsætter sig paa Fordampapparatets Varmerør og nedsætter dets Effekt, saaledes at man en eller to Gange i Løbet af Kampagnen er

nødt til at standse Fabriken for Rensning. Resten af de udskilte Stoffer frafiltreres omhyggeligt, saaledes at den brungule Tyksaft før den egentlige Indkogning er lige saa klar, som Tyndsaften var.

Indkogningen foregaar i de før beskrevne Vacuumapparater; men medens Saften passerer Fordampapparatet i en uafbrudt Strøm, foregaar den egentlige Sukkerkogning med Afbrydelser, Kog efter Kog.

I ældre Tider blev Saften hurtigst muligt indkogt i en tyk Sirup, som blev tømt ud i aabne Beholdere, hvor Sukkerets Udkrystallisering derefter foregik. Nu sker Krystalliseringen altid i Vacuumapparater. Krystallerne dannes som smaa næppe synlige Krystalkorn paa et tidligt Stadium af Kogningen og vokser sig efterhaanden store, medens Apparatet under fortsat Kogning lidt efter lidt fyldes. Denne Metode »Kogning paa Korn« begyndte at vinde Indpas i Begyndelsen af 1870'erne, men var dengang paa Grund af Roernes og Saftens daarlige Kvalitet meget vanskelig at gennemføre og stillede store Krav til Sukkerkogerens Dygtighed og Erfaring. Sukkerkogningen var en Kunst, omgiven af en mystisk Nimbus, med mange faglige Hemmeligheder og Kneb, som Kogeren skinsygt vaagede over; den var lagt i Hænderne paa en af Fabrikens mest betroede Embedsmænd, Sukkermesteren, som havde det fulde Ansvar baade for Kogningen og hele det efterfølgende Sukkerhusarbejde. Forholdene har senere forandret sig. Her som overalt i Fabrikationen har Roernes forbedrede Kvalitet gjort sig gældende ved Siden af den stedse fuldkomnere Teknik. Safterne er renere og lettere at forarbejde; Kogningens Hemmeligheder er gennem videnskabelige Undersøgelser lagt klart for Dagen. Det Arbejde, som før var en Kunst, kan nu trygt lægges i en paapasselig Arbejders Haand og giver kun sjeldent Anledning til Vanskeligheder.

Naar Koget er færdigt, er Tyksaften omdannet til en tyk Grød af Krystaller og Sirup, *Fyldmassen,* som nu forlader den første Afdeling af Fabriken, under eet kaldet »Kogeriet«, og gaar over til den anden Afdeling, »Sukkerhuset«, hvor den endelige Behandling foregaar.

Arbejdsgangen i et moderne Sukkerhus er følgende: Det færdige Kog, »første Produkt«, tømmes gennem Vacuumapparatets Bundventil ud til en Række Beholdere med Røreværk, »1. Produkts« Maischer, alle store nok til at rumme et helt Kog. Fra disse fordeles Fyldmassen efter passende Tids Afsvaling og Omrøring til Centrifugerne, hvor Sukkeret skilles fra Sirupen. Det centrifugerede Sukker, »1. Produkt Sukker«, er færdigt Raasukker. Sirupen indkoges atter til »2. Produkt Fyldmasse«, som i flere Døgn efterkrystalliserer i Røremaischer og derefter centrifugeres. Sukkeret, »2. Produkt Sukker«, der er mere finkornet og mørkere end »1. Produkt«, opløses for det meste igen i Tyndsaft og koges sammen med Tyksaften til »1. Produkt Sukker«. Af Sirupen fra »2. Produkt Fyldmassen«, Melassen, kan ikke vindes mere Sukker ved fortsat Indkogning. Den er ved Siden af »1. Produkt Sukkeret« Fabrikationens Slutprodukt.

Sukkerhusarbejdets vigtigste mekaniske Hjælpemiddel, *Sukkercentrifugen,* blev opfundet midt i forrige Aarhundrede. Den bestaar i Hovedsagen af en cylindrisk Beholder med gennemhullede Vægge, hvorigennem den fracentrifugerede Sirup kan slippe bort; den kan rotere hurtigt om en lodret Aksel og er indvendig udforet med et eller to Metaltraadsnet, hvorover er lagt et fint gennemhullet Kobberblik, som tilbageholder Sukkeret. Den afsvingede Sirup opfanges i den omgivende Centrifugekappe af svært Jernblik, som tillige tjener til Beskyttelse for Omgivelserne. I Modsætning til Mælkecentrifugerne arbejder Sukkercentrifugerne ikke kontinuerligt, men standser efter hver Centrifugering,

medens Sukkeret udtages. Utallige Forsøg har været gjort paa at konstruere en kontinuerlig Centrifuge, men hidtil alle uden tilfredsstillende Resultat.

Den nu overalt brugte Centrifugetype, den hængende Weston-Centrifuge, blev fra England indført i dansk Sukkerindustri af HAGEMANN ved Anlæget af Nakskov Fabriken, ca. 20 Aar før den begyndte at blive almindelig anvendt i Tyskland og Frankrig.

Før Centrifugens Tid var Sukkerets Rensning for Sirupen et langsommeligt Arbejde, som varede flere Dage. Fyldmassen blev fyldt i Beholdere af Form og Størrelse som en

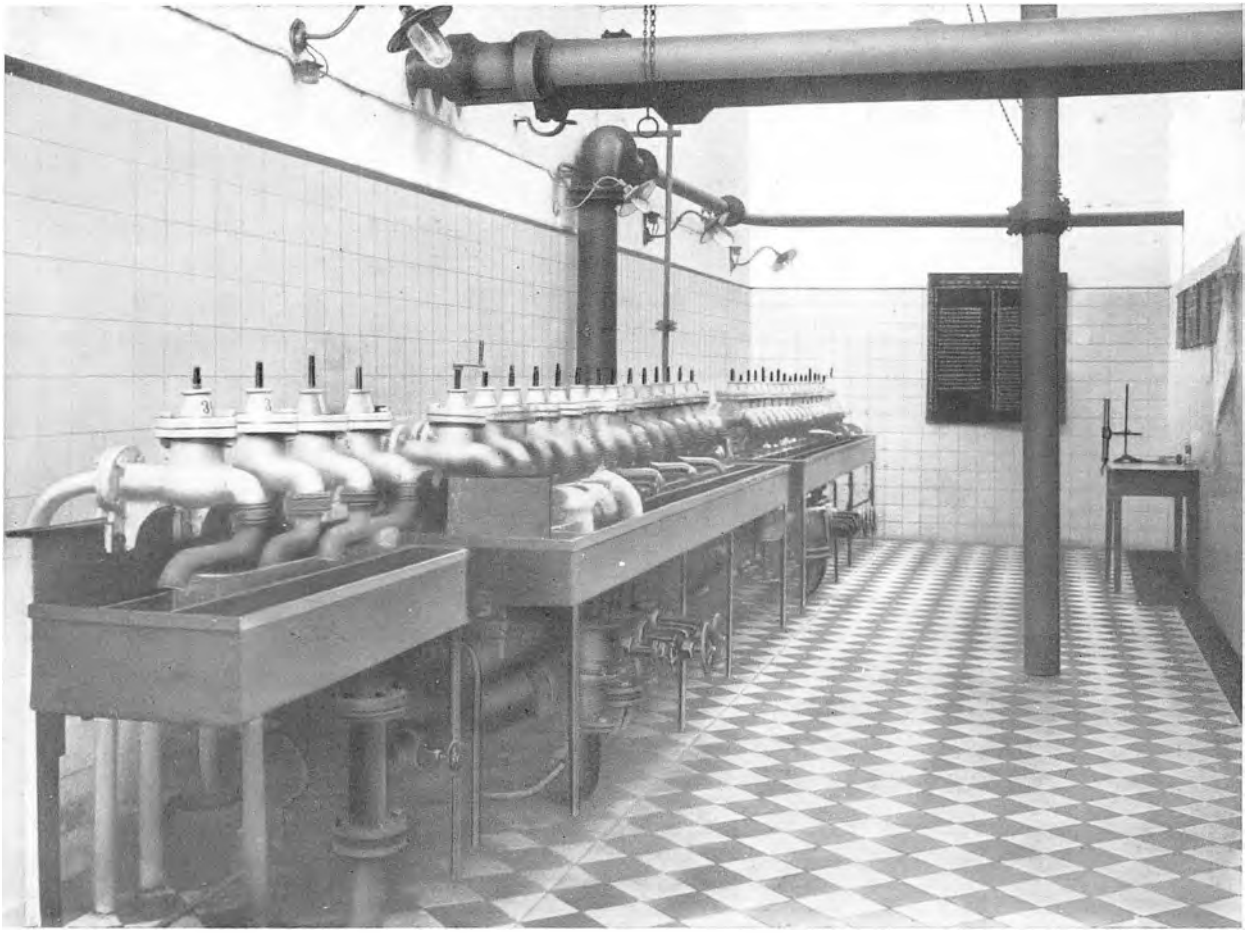

»KONTROLSTATIONEN« I ET RAFFINADERI

stor Sukkertop med Spidsen nedad, eller i smaa Jernblikbeholdere, »Schützenback-Kasser«, og Sirupen løb efterhaanden fra gennem et Hul i Topformens Spids eller ved Kassens Bund, hvorefter det tørre Sukker blev heldt ud og blandet.

Efter Centrifugens Opfindelse forsvandt Toparbejdet hurtigt fra Raasukkerfabrikerne, men holdt sig endnu længe i Raffinaderierne. Naar der endnu, men rigtignok efter mere moderne Metoder, fremstilles Topsukker i Raffinaderierne, er det kun som en Indrømmelse til Publikums gamle Vaner. Arbejdet med Schützenback-Kasser holdt sig derimod længe, her i Landet til Begyndelsen af 1890'erne, men med den Forskel, at man ikke lod Sirupen drive af, men fracentrifugerede den, naar Fyldmassen var afsvalet. Halvnøgne Arbejdere satte i ulidelig Hede de fyldte Kasser op i høje Stabler og baksede dem senere til Centrifugerne, medens Sukkerhusets Gulv flød i en Vælling af Sukker og Sirup.

Arbejdet med »2. Produkt Fyldmasse« var tilsvarende besværligt. Fyldmassen henstod fra en til tre Uger i store firkantede Jernbassiner og maatte før Centrifugeringen udgraves med Skovl og Spade. Den resulterende Sirup indeholdt endnu betydelige Mængder opløst Sukker, som kunde udvindes, og blev derfor indkogt endnu en Gang til »3. Produkt Fyldmasse«, som samledes i store murede eller betonstøbte Kældere under Sukkerhusets Gulv, eller i særlige Cisterner, som kunde rumme hele Kampagnens Produktion. Her »modnedes« Fyldmassen i Sommerens Løb og blev efter ca. et halvt Aars Henstand udgravet og oparbejdet til Sukker og Melasse i den saakaldte Efterkampagne eller Melassekampagne.

Fælles for de her beskrevne nu forældede Behandlingsmaader var, at Fyldmassen efter Kogningen stod rolig hen, indtil Krystallisationen var tilendebragt, og derefter krævede Anvendelse af betydelig Arbejdskraft til den videre Behandling. Kun 1. Produkt blev kogt »paa Korn«, 2. og 3. Produkt blev kogt »blankt« ɔ: uden Korndannelse i Vacuumapparatet. Nu koges ogsaa 2. Produkt paa Korn, og Efterkrystalliseringen foregaar baade for 1. og 2. Produkts Vedkommende som »Krystallisation i Bevægelse« i Maischer med Røreværk, hvorfra Fyldmassen løber eller pumpes til Centrifugerne. Samtidig er Haandarbejdet indskrænket i Centrifugebetjeningen. Medens der tidligere hengik ca. 3 Fjerdingaar mellem Kampagnens Begyndelse og Efterkampagnens Slutning, forløber der nu kun 8 Dage fra det Øjeblik, da Roen passerer Skæremaskinen, til det sidste Sukker og Melassen er udvundne.

I 1892—94 samtidig med Fordampapparaternes Ombygning til 5-dobbelt Fordampning forlod man paa alle Selskabets 5 Fabriker Arbejdet med Schützenback-Kasser og gik over til Krystallisation i Bevægelse af 1. Produkt Fyldmassen. Tekniken for Efterprodukternes Behandling var imidlertid endnu langtfra tilstrækkelig fremskreden til, at man kunde tænke paa en fuldstændig Modernisering af dette Arbejde. I 1894—97 blev ganske vist Beholderne til 2. Produkt i Assens ombyggede til Røremaischer, men 3. Produkt Arbejdet blev bibeholdt, og først i 1907 blev Kornkogningen af 2. Produkt og Arbejdet med kun to Produkter gennemført i Nakskov. De øvrige Fabriker fulgte efter med faa Aars Mellemrum.

Melassen. Som tidligere omtalt fjernes ved Saftrensningen kun en Del af de Stoffer, som sammen med Sukkeret udvindes af Roen, Resten følger med gennem Fabrikationen, koncentreres i Sirupen, efterhaanden som Sukkeret udkrystalliserer, og havner til sidst i Melassen sammen med den Rest af Sukkeret, som Urenhederne forhindrer i at udkrystallisere. Melassen er en mørkebrun sejg Sirup, som indeholder ca. 48 pCt. Sukker, 21 pCt. andre organiske Stoffer med 1,5 pCt. Kvælstof, 11 pCt. Salte, hvoraf Halvdelen Kali, og 20 pCt. Vand. I Hvidtsukkerfabriker er Melasseudbyttet ca. $3^1/_2$ pCt. af Roens Vægt, i Raasukkerfabriker derimod kun ca. 2 pCt., da en stor Del af Melassebestanddelene gaar videre til Raffinaderierne i den Siruphinde, som omgiver Raasukkerkrystallerne.

I Fabrikationens første Aar her i Landet, før man var kommet ind paa at opfodre Melassen, voldte Afsætningen betydelige Vanskeligheder, men efterhaanden blev der oparbejdet en stor Eksport til Frankrig, hvor Melassen anvendtes til Spiritusfabrikation og vel tildels fandt Vej tilbage hertil i Form af Cognac o. l.! Der blev imidlertid særlig af ERHARD FREDERIKSEN gjort ihærdige Forsøg med at anvende Melasse som Kreaturfoder, og dens store Foderværdi blev hurtigt slaaet fast, men den praktiske Anvendelse som Foderstof slog først rigtig igennem, da det ved Opblanding med Hvedeklid lykkedes

at bringe Melassen i en let haandterlig Form, det nu saa almindelig anvendte Melassefoder, som trods sit høje Melasseindhold, henved 60 pCt., er tørt og renligt at behandle. I Løbet af faa Aar steg Forbruget af Melassefoder saa stærkt, at hele Landets Melasseproduktion med Undtagelse af en forholdsvis ringe Del, som blev benyttet til indenlandsk Spiritusfabrikation eller direkte opfodret, kunde benyttes hertil. I Krigsaarene, da det omtrent var umuligt at skaffe Klid, erstattedes Klidene med Hakkelse, særlig af Byg- og Havrehalm. Denne Blanding, som havde samme Foderværdi som Havre, fandt rivende

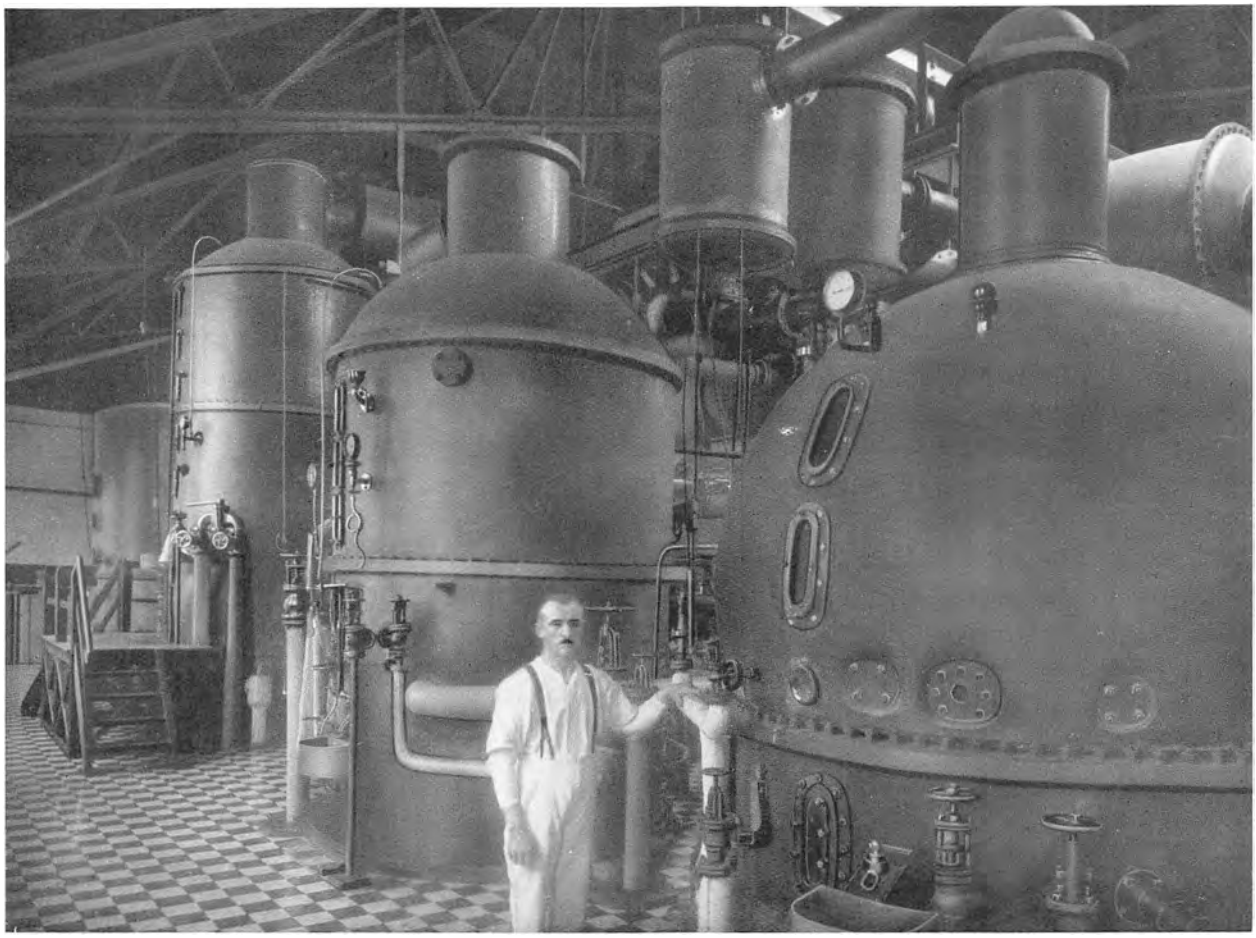

FRA KOGERIHALLEN PAA »PHØNIX«

Afsætning, men var temmelig voluminøs, og er nu atter afløst af den gammelkendte Foderblanding. I Tyskland har man i lange Tider fremstillet Melassefoder af finmalet Tørvemasse eller andre Opsugningsmidler uden Næringsværdi, men disse Foderstoffer, som belaster Fordøjelsen med Masser af unødvendige Fyldstoffer og tit er skadelige, har aldrig kunnet vinde fast Fod paa det danske Marked.

De sidste Aars store Foderstofafgrøder har bevirket, at Landbruget ikke har kunnet aftage den samtidig usædvanlig store Melasseproduktion, og store Mængder Melasse er derfor blevet eksporteret til Spiritusfabrikation lige som for 30 Aar siden, men Bladet er atter ved at vende sig, saaledes at Melassen, som naturligt er, nu ligesom Sukkerfabrikationens andre Biprodukter, Roejorden, Affaldet og Kalkslammet, igen kommer Landbruget til gode, direkte som Foderstof, indirekte ved sit store Indhold af Plantenæringsstoffer.

Det er imidlertid ikke alle Vegne, man har kunnet gennemføre en saa rationel og naturlig Anvendelse for Melassen som her i Landet. I Troperne har man saaledes ofte været nødt til at brænde Rørsukkermelassen sammen med de udpressede Rør; andet Steds, særlig paa Hawaji, har man blandet den med Overrislingsvand for dog at redde Gødningsværdien, men altfor ofte har man været nødsaget til simpelt hen at lade den løbe i Stranden. — Det har naturligvis ikke skortet paa Forsøg paa at udvinde Sukkeret af Melassen, og mange Metoder har været anvendt med vekslende Held, særlig i Tyskland, hvor store Melasse-Afsukringsfabriker samler Melassen fra Oplandets Fabriker til Behandling, og i De Forenede Stater, hvor flere af de største Sukkerfabriker arbejder med Melasse-Afsukring; men da Driften af saadanne Anlæg er dyr og kun betaler sig, naar Sukkerprisen er høj og Melasseprisen samtidig lav, har denne Fabrikation aldrig kunnet vinde nogen Stabilitet.

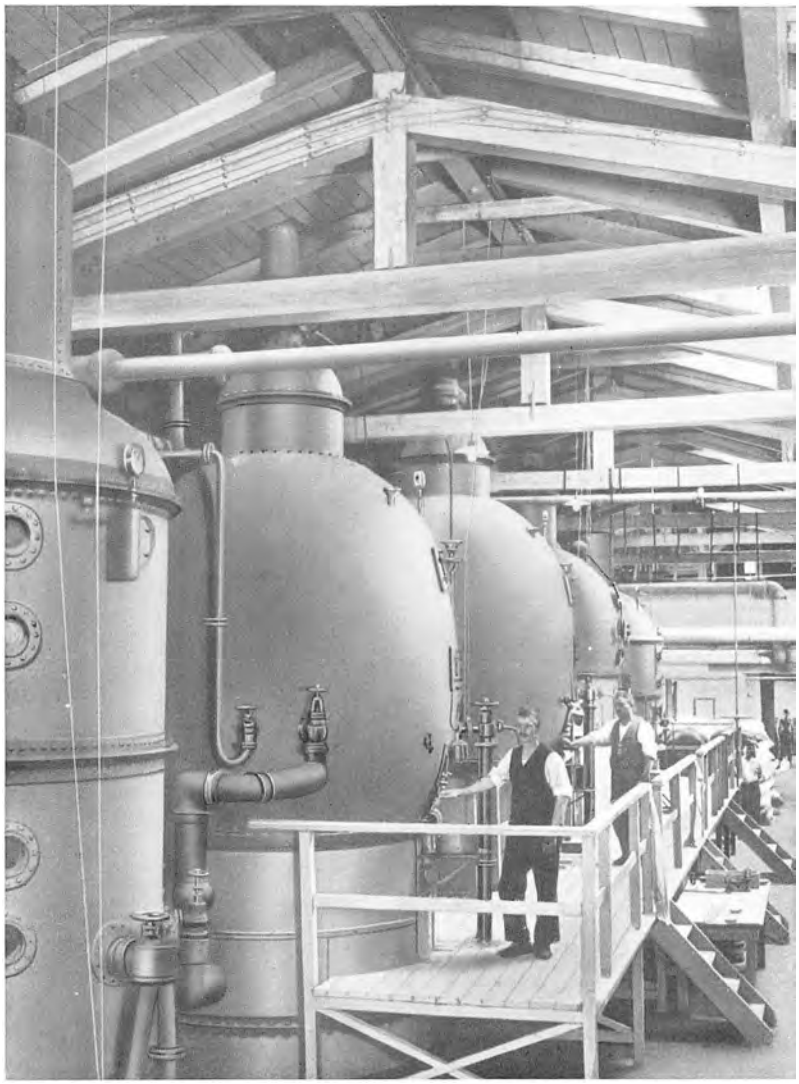

KOGEAPPARATER PAA LYNGBY RAFFINADERIET

Naar Sukkeret har forladt Centrifugerne, fremtræder det — hvor Talen er om Raasukker — som en brunlig, grovkornet Vare, der endnu holder en ret høj Temperatur, ca. 50 Grader, hvorfor det først gennem en Bægerelevator maa bringes op til et Køletaarn for efter den deri foretagne Afkøling at være færdig til Afsendelse — enten direkte eller via Lageret — for at gennemgaa den afsluttende Fabrikationsproces.

Sukkerfabrikens færdige Produkt, Raasukkeret, er nemlig ingen Færdigvare i sig selv, idet det stadig indeholder en vis Mængde Sirup, som gør det uanvendeligt til direkte Forbrug. Raasukkeret maa derfor videre til en afsluttende Rensning i Raffinaderierne, for hvilke det altsaa er Raavaren, og hvor paa en Maade den just nu afsluttede Produktionsproces gentages — blot i et industrielt højere Niveau. Foruden Raasukker fremstiller Selskabets Sukkerfabriker dog baade Puddersukker — som ganske vist nu spiller en forholdsvis mindre Rolle i Forbruget end tidligere — og hvidt Sukker, som betinger særlige Fremgangsmaader baade ved Saftbehandling og ved Centrifugering.

Det færdige Raasukker gaar da enten til Lageret, hvor det undertiden henlægges løst i Pakhusene i hele Sukkerbjerge, eller bliver straks nedsækket. Selve Forsendelsen sker altid i Sække og foregaar iøvrigt for Raasukkerets Vedkommende saa vidt muligt ad Søvejen, ogsaa fra de Fabriker der ikke har direkte Adgang til Søen, nemlig Maribo og »Højbygaard«, for hvilke Bandholm tjener som Udskibningshavn. Omtrent Halvdelen af Fabrikernes Produktion forsendes allerede i Kampagnen til Raffinaderiernes Lagre, som skal være fyldte inden Frostperiodens Begyndelse. Resten oplægges i Fabrikernes Pakhuse, vældige Haller uden Etagedeling, som rummer indtil 135000 Sække, og som ved Kampagnens Slutning er fyldt fra Gulv til Tagspær, for siden i nogenlunde jevn Afsætning at føres videre til Raffinaderierne og Lagrene i Kjøbenhavn og Provinsen.

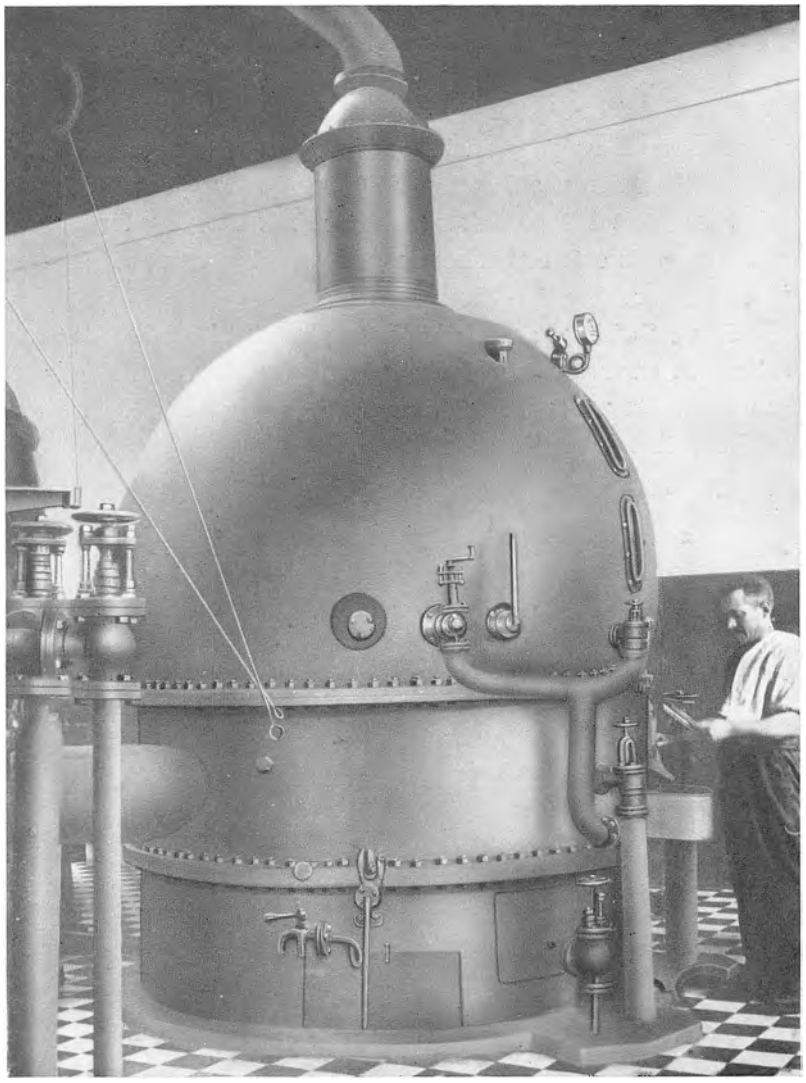

Kogeapparat fra 1866—stadig i Brug

Da alt i Landet produceret Sukker er afgiftspligtigt til Staten, staar Sukkerfabrikerne og deres Lagre under stadig Opsyn af Toldvæsenet, som dels har den Opgave at konstatere Vægten af det Sukker, der forlader Lagrene, dels at paase, at hverken Sukker eller Safter, hvoraf der kan fremstilles Sukker, forlader Fabriken ad ulovlig Vej.

I Kampagnen føres under den lokale Toldforvalters Ansvar Tilsyn med hele Fabriken, uden for Kampagnen kun med de toldlukkede Lagre og eventuelle Beholdninger af Fyldmasse, som staar hen til senere Bearbejdning.

Indtil 1919 blev alt produceret Sukker vejet af Toldvæsenet, straks naar det havde forladt Centrifugerne, og »Toldvægten« tjente baade som Grundlag for Afgiftsberegningen og for Fabrikens Kontrol med Fabrikationen. Toldopsynet havde i Sukkerhuset en lille afskildret Vejerbod med Glasvægge, »Tolderburet«, hvor Vejningen foregik saa hurtigt, som Sukkerhusfolkene kunde trille de smaa Sukkervogne til Vægtens Platform udenfor Glasvæggen. Vejerarbejdet kunde være ret anstrengende, særlig naar Sukkeret, som Loven paabød før 1908, skulde klassificeres i »Klasse a« mørkere og »Klasse b« lysere

Vare, og kunde udvikle sig til en sportsmæssig Konkurrence mellem Toldassistenter og Arbejdere om, hvem der først skulde blive nødt til at sætte Tempoet ned. Paa en større Fabrik kunde indtil 15 Toldassistenter, samlede fra mange forskellige Toldsteder, være beskæftiget Døgnet rundt.

I 1919 blev Toldvæsenets direkte Vægtkontrol lagt om til kun at omfatte det Sukker, som forlader de toldlukkede Lagre, og Fabrikerne overtog selv Kontrolvejningen, som nu ikke mere foregaar i Centrifugelokalerne, men er forlagt til mere bekvemme Lokaliteter.

Paa Selskabets Roesukkerfabriker beskæftigedes i 1920 i Kampagnen 3835 Arbejdere og udenfor Kampagnen 1230. Kun faa Aar forud, i 1917, var disse Tal henholdsvis 2700 og 930. Den stærke Stigning skyldes Indførelsen af 8-Timers-Arbejdsdagen og af 3-Skifte i Kampagnen i Stedet for 2-Skifte. Thi Dag og Nat maa udnyttes lige flittigt, mens Roestrømmen ude fra Markerne glider ind gennem Fabriken og kræver at behandles straks og uafbrudt.

Selve Sukkerproduktionen er iøvrigt i Øjeblikket fordelt saaledes mellem Selskabets Fabriker, at Odense, »Højbygaard« og Maribo Fabrikerne producerer Raasukker, Assens Puddersukker, Stege og Saxkøbing hvidt Sukker, medens Nakskov fremstiller dels hvidt Sukker, dels Raasukker.

RAFFINADERIPROCESSEN

MEDENS den Proces, der foregaar i Raasukkerfabriken, væsentlig er en Udkrystallisering, sker der i det paafølgende Produktionstrin, nemlig i Raffinaderiet, en Omkrystallisering, der giver Raasukkeret den afsluttende Behandling, omdanner det fra Raavare til Forbrugsvare.

Den principielle Fremgangsmaade ved Sukkerraffineringen, nemlig at opløse Raasukkeret i Vand, rense denne Opløsning, den saakaldte Sukkersaft, og derefter indkoge den, saa at Sukkeret atter udkrystalliserer, er den samme i Dag, som den har været i umindelige Tider, men rigtignok har Tekniken ogsaa paa dette Omraade selv indenfor det relativt korte Spand af Tid, hvori »De danske Sukkerfabrikker« har eksisteret, gennemgaaet en saa betydelig Udvikling, at Raffinaderiernes Fysiognomi næsten fuldkommen har skiftet Karakter. Dette staar naturligt i Forbindelse med den ikke uvæsentlige Omstændighed, at den danske Raffinaderivirksomhed just under »De danske Sukkerfabrikker«s Ægide har maattet tillempes fra at have benyttet Rørsukker som Raamateriale til at skulle benytte Roesukker, som alene paa Grund af den ramme Smag af den vedheftede Sirup stillede langt større Krav til Raffineringen.

Selve Raasukkerets Forvandling til det færdige Raffinaderiprodukt sker i korte Træk paa følgende Maade:

Fra Kajen, hvor Selskabets Dampere losser Sækkene med Raasukkeret, føres disse op i den store Lagerbygning, hvorfra en stadig Strøm af Sukker paa Transportbaand føres ind i selve Raffinaderiet, der i Modsætning til Sukkerfabriken arbejder jevnt Aaret rundt, Dag og Nat. Fra Transportbaandet føres Raasukkeret med en Bægerelevator op i den høje Fabriksbygning og styrtes efter at have passeret et Silo-System, der tjener til at regulere Fabrikationens jevne Gang, ned i store »Maischer«, hvor det oprøres med Sirup, og som det forlader som en tykflydende, mørkebrun Fyldmasse. Denne tappes til et System af Centrifuger, i hvilke Sirupen svinges af og, medens Sukkeret renses, atter føres tilbage til Maischerne i ustandseligt Kredsløb. Efter Centrifugeringen fremtræder Sukkeret som en fugtig, næsten hvid Masse, som derefter gaar til den næste Fabrikationsproces i »Smeltepander«, cylindrisk staaende Beholdere, hvori Sukkeret opløses i varmt Vand og hermed atter er forvandlet til Saft.

Denne første Del af Raffineringsprocessen var i tidligere Tider særdeles enkel, idet Raasukkeret ganske simpelt blev smeltet i varmt Vand og derefter »klaredes« ved forskellige Midler, blandt hvilke Okseblod stedse indtog Favoritpladsen. Efter Tilsætning af Blodet fik Saften et Opkog, hvorved Blodet atter udskilte sig, medtagende adskillige

Urenheder. Det siger sig selv, at en Behandling med Blod, som tilmed under de forhaandenværende Forhold i varme og ofte daarligt ventilerede Lokaler havde stærk Tilbøjelighed til at gaa i Forraadnelse — hvilket endda var velset, da det saa »virkede« bedre — var i høj Grad utiltalende ved Fremstillingen af et Næringsmiddel som Sukker. Det var derfor en meget velkommen Forbedring, da man omkring 1890 indførte den saakaldte *Affination*, som gik ud paa at fjerne Urenhederne i Raasukkeret ved som nævnt i Centrifuger at bortslynge den Sukkerkornene vedheftede Sirup, efterskylle med Vand eller

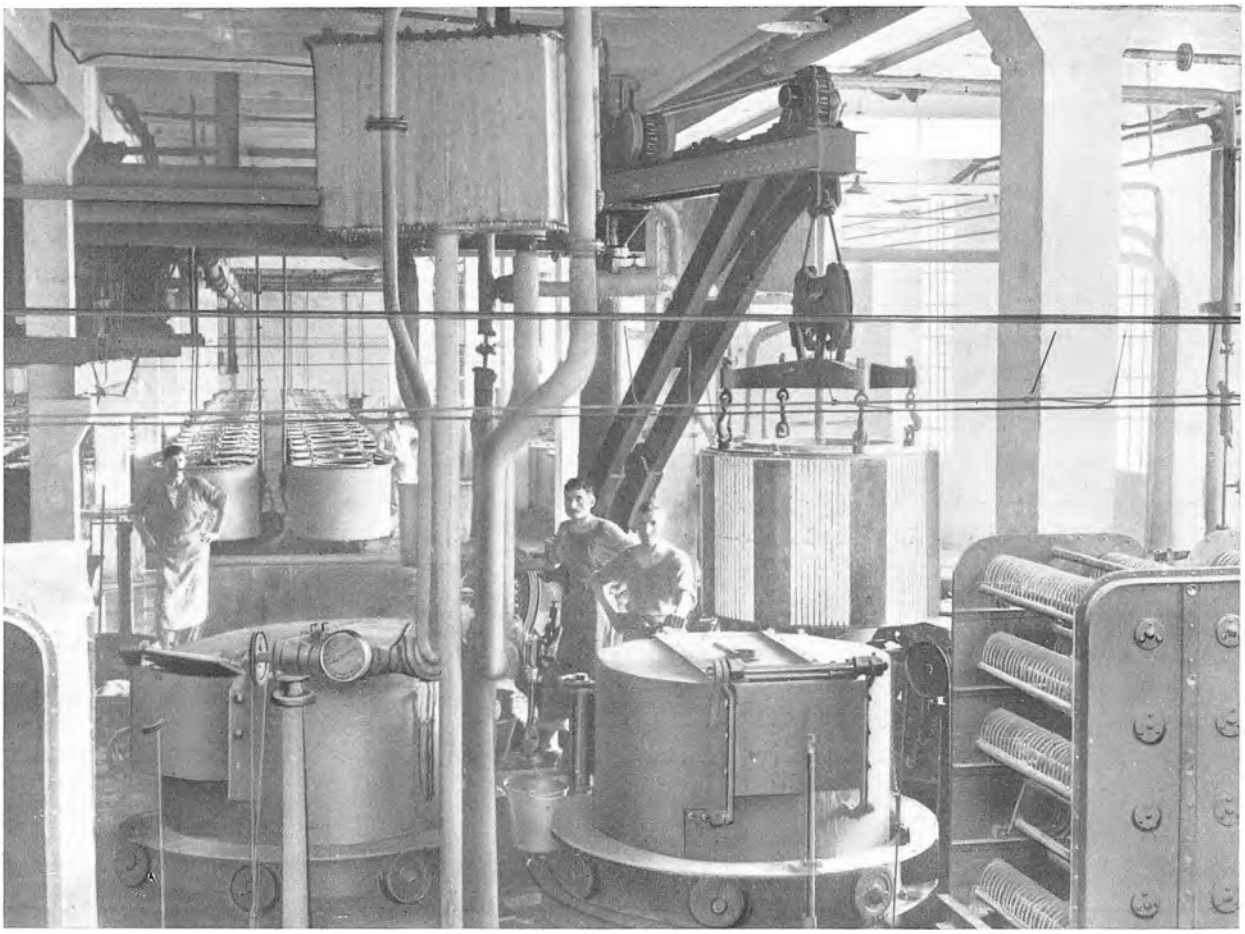

APPARATER TIL CENTRIFUGERING AF SUKKERPLADER
(Kranen har netop hævet en Form ud af en Centrifuge)

Damp og derefter tilføre Smeltepanden det saaledes rensede Raasukker. Hermed var Blod og andre Klaringsmidler overflødiggjort, foruden at den nye Metode frembød store rent fabrikationsmæssige Lettelser.

Inden Saften — i store Træk følgende Fabrikationsprincipet i Raasukkerfabriken — gaar til Kogestationen, maa imidlertid ogsaa den renses, og denne Rensning er en særdeles vigtig Proces, som nu til Dags tillige er ret kompliceret. Rensningen eller Filtreringen af Saften har da ogsaa udviklet sig i Retning af at spalte sig i forskellige Trin, saaledes at de groveste Urenheder fjernes ved relativt grove Midler og Apparater, for at de efterfølgende finere og kostbarere Filtreringsmidler ikke skal belastes med disse. Saften gaar derfor først gennem en almindelig Si og pumpes derefter til højtliggende Beholdere, hvorfra den atter ledes over sindrigt konstruerede Sandfiltrer for endelig at gaa til den af-

sluttende Filtreringsproces i Benkulfiltrerne. Filtreringen over Benkul er en gammelkendt Metode, der, som vi har set det, forlængst er forladt i Raasukkerfabriken, men som stadig væk bestaar i Raffinaderiet, hvor den har hævdet sig trods nymodens Konkurrence. Benkulfiltreringen sker i store cylindriske Beholdere af meget anselig Højde, som er fyldt med op til ærtestore Stykker af Kul, brændt af dyriske Knogler, der ikke blot tilbageholder de resterende mekaniske Urenheder, men tillige — og navnlig — virker affarvende.

Fra de mægtige Batterier af Benkulfiltrer ledes nu den rensede og næsten farveløse

TØRREVOGNE MED SUKKERPLADER (»PHØNIX«)

Saft gennem en Kontrolstation, i hvilken Saften fra hvert enkelt Filter til Stadighed kontroleres. Godkendt af denne Kontrolstation gaar Saften derefter op til selve Kogeriet, hvor den i Lighed med Raasukkersaften koges i store Vacuumapparater. Sukkerkogningen, hvorved Sukkeret bringes til at udkrystallisere af Saften, foregaar iøvrigt den Dag i Dag som for 50 Aar siden. Ganske vist er Apparaterne efterhaanden blevet baade større og teknisk set forbedrede, men Princippet er her som i Raasukkerfabriken stadig det samme, selv om Arbejdets Karakter ogsaa her er forandret. Thi maaske i endnu højere Grad end i Raasukkerkogeriet var Sukkerkogningen i et Raffinaderi i ældre Tid omgivet af Mystik, repræsenterede Gebeter, hvor »Kandiskogerne« øvede deres hemmelighedsfulde Kunst. Naar denne Proces nu ogsaa i Raffinaderiet er blevet et forholdsvis let Arbejde, har dette dog ogsaa sin Aarsag deri, at den moderne Raasukkerfabrikation giver

et mere ensartet og lettere behandleligt Materiale for Sukkerkogningen. Som Kuriosum kan iøvrigt anføres, at man ved Bygningen af det nye Sukkerraffinaderi »Phønix« fandt det betimeligt at installere et i 1866 bygget Kogeapparat, der stadig er det af Kogerne mest yndede i hele den mægtige Kogerihal med sine Rækker af høje og moderne Kogeapparater.

Det Produkt, som Sukkerkogerne fremstiller, benævnes Fyldmassen og bestaar af en Grød af Sukker, opblandet i den Sirup, hvoraf den er udkrystalliseret. Paa intet andet Felt i Raffinaderiet har Tiden medført større Forandringer end ved Fyldmassens Behand-

SUKKERPLADERNE SKÆRES I STRIMLER, DER ATTER HUGGES TIL SUKKERSTYKKER OG GAAR DIREKTE I PAKKASSERNE

ling. Medens Fyldmassearbejdet i de gamle Raffinaderier var et særdeles anstrengende Arbejde, der tilmed blev udført i Lokaler med meget høj Temperatur, og som derfor kun Arbejdere med stærk Konstitution i Længden kunde udholde, stiller det moderne Fyldmassearbejde ingen særlige Krav i den Retning. Arbejdet udførtes tidligere ved, at den koghede Fyldmasse i skaalformede Bækkener blev baaret omkring til de opstillede Forme. Topformen henstod nu, til Sirupen var løbet af, hvorefter den endnu vedhængende Sirup borttoges ved »Dæk«, d. v. s. en fin, kunstig fremstillet Sirup; senere fandt man paa at suge »Dækket« igennem paa særlig dertil konstruerede Apparater. Den videre Behandling af Toppene var meget omstændelig og krævede idelig Haandarbejde baade ved Toppenes Anbringelse i Tørrestuer, Skæring først i Skiver, dernæst i Strimler, og endelig disses Hugning til Sukkerstykker. Det var derfor et betydeligt Fremskridt, da det lykkedes

at konstruere Centrifuger, som i Løbet af lige saa mange Minuter, som det hidtil havde taget Dage, bortslyngede Sirup og »Dæk« fra Toppene.

Da Tendensen i Forbruget gik i Retning af Tabletter, »hugget Sukker«, fremfor hele Toppe, fremkom efterhaanden adskillige Metoder, gaaende ud paa at udstøbe Sukkeret som Plader, hvorved man ikke blot undgik Arbejdet og Spildet ved Udsavning af Toppene, men tillige opnaaede at Tørringen lettedes betydeligt, idet de tynde Plader selvsagt tørrede langt lettere end Toppene. Men langt det største Forbrug kastede sig dog over

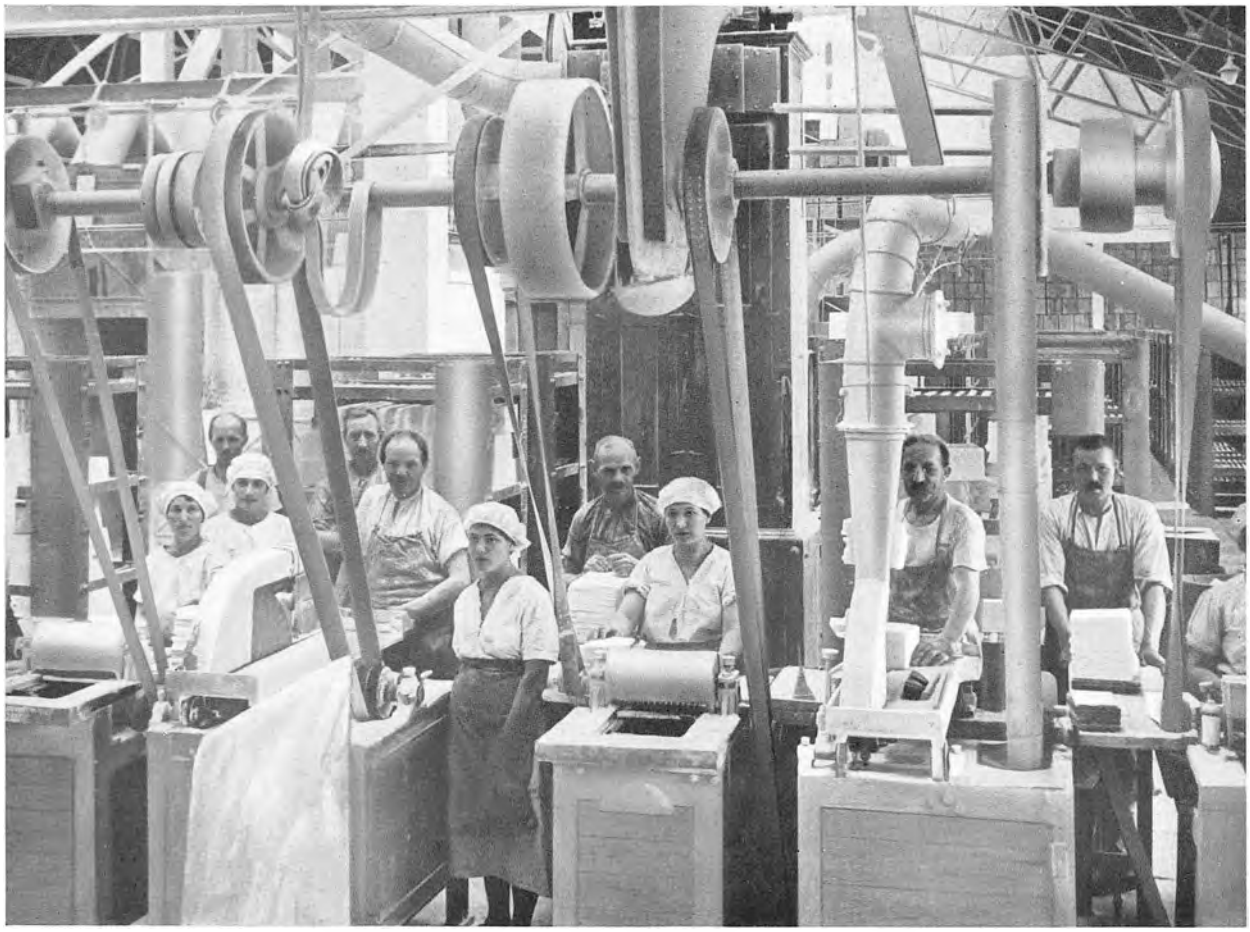

UDSKÆRING AF SUKKERBLOKKE TIL PLADER (KVADREREDE TAVLER)

det stødte Sukker, Melis, hvilket nærmest betød en Lettelse for Raffinaderierne, idet denne Sukkerart betinger en mindre kompliceret Behandling.

Selskabets Raffinaderier fremstiller da i Øjeblikket som færdige Produkter hugget Sukker, Toppe, kvadrerede Tavler og stødt Sukker, hvilket sidste er det ubetinget mest efterspurgte. Men iøvrigt fremstiller Raffinaderierne ogsaa andre og mindre forædlede Produkter, idet den ved Centrifugeringen af de førstnævnte Produkter vundne Sirup oparbejdes til Sukker af større eller mindre Lyshedsgrad, hvoraf de mørkere sælges som Fariner, der f. Eks. anvendes i Sukkervare- og Chokoladeindustrien, medens det direkte Forbrug af de mørkere Sorter nu spiller en forholdsvis mindre Rolle end tidligere.

Fra Pakningshallerne føres endelig det færdige Sukker i Kasser eller Sække ad automatiske Transportører til de store Færdigvarelagre, hvorfra endelig Udleveringen sker.

Den her skildrede Fabrikationsproces refererer sig til Sukkerraffinaderiet »Phønix«, men er iøvrigt principielt den samme for Lyngby Raffinaderiets Vedkommende, blot at der for dette Anlæg er det særlige — og den Mangel — at Tilførslerne ikke kan ske pr. Skib. Alt det Raasukker, Lyngby anvender, sejles derfor til Selskabets Pakhusanlæg ved Christiansgade — i hvilket Kompleks endnu indgaar det gamle Raffinaderi »Phønix«s Pakhuse — og oplosses her for senere pr. Banevogn at føres videre til Lyngby.

Det samlede Antal Arbejdere ved Selskabets Raffinaderier udgjorde i 1920 ca. 700,

AFSENDELSE AF SUKKER FRA RAFFINADERIET (»PHØNIX«)

medens udbetalte Lønninger saavel for Raffinaderier som for Sukkerfabrikerne i 1921 udgjorde 12,3 Mill. Kr. — mod 3,1 Mill. Kr. i 1914 og 3,6 Mill. Kr. i 1917.

Gennem Raasukkerfabrik og Raffinaderi har vi da fulgt Sukkerets Tilblivelsesproces fra det Øjeblik, de jordtunge Roer styrtes ned i Fabrikernes Svømmerender, indtil det færdige Sukker i Kasser eller Sække forlader Raffinaderiet for gennem Grossister og Købmænd at spredes ud over Landet til de tusinde Hjem — eller for at fortsætte sin industrielle Vandring i de utallige sukkerforarbejdende Virksomheder. Men tørre Tal og tekniske Data alene giver dog kun et svagt Begreb om Rammen for hele denne Proces, nemlig den arbejdende Fabrik. Den fortjener — for at tale med KIPLING — et Kapitel for sig, blot at dette Kapitel hverken kan skrives eller læses, men maa ses og fornemmes.

Gaa derfor ud, mens Roelandet endnu ligger flimrende i Eftersommerens tynde, soltindrende Luft, eller alt er svøbt i Novembers regnfyldte Taager, og se, hvorledes en hel Egn koncentrerer sit travle Arbejde om den moderne Sukkerfabriks mægtige Organisme, lyt til dens drønende Aandedræt, medens den uden Hvil eller Rast udfører sin Dont for i den kortest mulige Tid at forædle, hvad Naturen langsomt har fuldført gennem det forudgaaende Halvaar — eller gaa en Vinteraften ned til Havnen og se det store Raffinaderi arbejde inde bag Rækker af oplyste Ruder, som det vil vedblive at arbejde Dag og Nat, Aaret rundt, fordi et helt Folk daglig venter dets Produkters Komme — og du vil begynde at forstaa det Kapitel, du selv skal være med at skabe.

Thi da vil du indse, at Begrebet »Upersonlighedens Kvintessens«, hvormed moderne og specielt hjemlig Overfladiskhed stempler vor Tids Storindustri — og lægger den for Had — maa revideres Ansigt til Ansigt med et System, hvori mange Mennesker samarbejder i Takt med Naturkræfter, bragt under Menneskesnildets Ledelse, hvori Mænds hele Stræben er nedlagt og lever videre — hvori kort sagt Tusinders samtidige Virken og Slægtleds nedfældede Indsats forenes i et Fællesskab, der i sig selv er potenseret Liv, og hvis Ydelser er nye livgivende Strømme i Samfundshusholdningens store Kredsløb. Og gaar dine Tanker samtidig tilbage til den Skildring, Bogens døde Tal og Typer har givet af vor Sukkerindustris Historie, da vil Revisionen være nem at foretage, og i den arbejdende Storfabriks Sjæl vil du finde levendegjort den store Lov om Arbejde og atter Arbejde, efter hvis Bud et Land bygges op og bliver større.

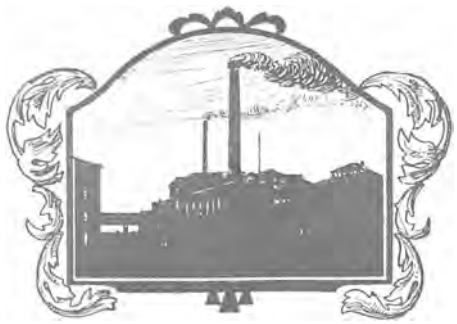

SLUTNING

ATTER I KAMPENS TEGN

OG den gamle Kamp begyndte paany. Gennem Krig og Blokade var Roesukkerindustrien vokset frem, havde bidt sig fast og styrket sin Stilling overfor Rørsukkeret for siden at føre Kampen videre til Sejr — gennem Krig og Blokade skulde et Sekel senere Rørsukkeret tage Revanche.

Thi medens Europa gennem 4—5 lange blodige Krigsaar med Indsats til sidste Mand og sidste Mønt gjorde sit Regnskab op om militær og økonomisk Hegemoni, skred Forudsætningerne for selve Europas Verdensstilling bort. Lande, der hidtil havde leveret Europa Raavarer, overtog selv disses Forædling, Lande, der havde været sikre Afsætningsmarkeder, gik over til selv at være Leverandører. Ikke blot politisk skiftede Verdenskortet Udseende i disse Aar, men ogsaa i erhvervsgeografisk Henseende. Industrier gik til Grunde i een Verdensdel, og Industrier opstod i andre Verdensdele — Kapitaler tilintetgjordes, og Kapitaler dannedes, Jord lagdes øde, og Jord toges ind.

Og en af de største Forskydninger i denne store internationale Bytten-Plads i Solen kunde efter Krigens Afslutning Verdenssukkermarkedet opvise. Hvad der i Europa var grundlagt for et Aarhundrede siden, hvad der i stadig Kamp var fravristet andre Verdensdele, hvad der maalbevidst var ført frem til endelig Overlegenhed, hvad der var skabt af en Verdenskrig, maatte nu se en ny Verdenskrig ændre Forholdene i Europas Disfavør. Rørsukkeret triumferede, medens Krigen raserede og udmarvede Europas Roesukkerproduktion. Det kunde ikke være anderledes. Thi direkte ved Krigsførelsen, indirekte ved Blokadepolitiken, ramtes Europas Sukkerindustri i forfærdende Grad. Over Polens og Nordfrankrigs Roemarker rasede Krigen frem og tilbage — hvem husker ikke fra de store Hovedkvarterers Bulletiner Sukkerfabriken i *Souchez*, tabt og atter taget tilbage i det uendelige, indtil kun Navnet var tilbage, men til Gengæld sikret en Udødelighed som næppe nogen anden Fabriks — medens den store mellemeuropæiske Sukkerproduktion samtidig sank sammen under Blokadens kvælende Tag.

Aaret før Krigen, 1913—14, havde Europas Sukkerproduktion udgjort ca. 8,3 Mill.

Saaledes ser nogle af de Tal ud, der belyser selve den produktionsmæssige Forskydning mellem Roe- og Rørsukkeret under Verdenskrigen. Overfor det Overtag, Tropesukkeret atter har faaet over sin godt 100-aarige europæiske Konkurrent, er det dog en Trøst, at dette Omslag i mindre Grad skyldes Rørsukkerproduktionens samlede Fremvækst end Roesukkerproduktionens katastrofale Sammenbrud under Krigen. Forøget Alvor faar imidlertid denne Udvikling gennem selve den nye Sukkerpolitik, der er indvarslet baade af De Forenede Stater og ikke mindst af England. Thi begge disse Imperier har atter betraadt de gamle Veje, der kendetegnes af Præferencer og Præmier.

I De Forenede Stater hersker den mægtige amerikanske Sukkertrust, der er godt paa Vej til at kontrolere hele Rørsukkerproduktionen ikke blot i Staterne, men paa Kuba, Porto Rico, Hawaji, Philippinerne o. s. v., hvilke Lande i 1920—21 raadede over en Produktion af ialt ca. 6,5 Mill. Tons. Støttet af den amerikanske Toldlovgivning fører Sukkertrusten sin maalbevidste og haardhændede Prispolitik, hvis Metode er det gode gamle Monopolprincip først at slaa Konkurrenterne ud ved hensynsløs Dumping for siden at diktere sine Priser dobbelt op. Det er ikke blot Roesukkerproduktionen, som vil faa dette at føle; der er Tegn paa, at Trusten vil føre en Politik, som skal binde de nuværende Aftagere paa længere Tid til det amerikanske Sukker, og som gennem Samvirken mellem den amerikanske Raasukkerproduktion og Raffinaderivirksomhed bl. a. vil true den store engelske Raffinaderiindustri, som normalt forarbejder ca. $^3/_4$ Mill. Tons aarlig, med Ødelæggelse. Og hvad der er det vigtigste er, at Amerika simpelthen er nødt til at føre en saadan hensynsløs Politik; thi Staterne og deres Kolonier kan selv kun forbruge ca. 4 Mill. Tons Sukker, saa at der af den samlede Produktion altsaa vil være ca. 2,5 Mill. Tons tilbage, der maa afsættes paa Verdensmarkedet, hvilket atter i første Linie vil sige det engelske Marked, hvor da Kampen mellem de forskellige Sukkerproducenter og i sidste Instans mellem Rørsukker og Roesukker nu som før vil finde sin Afgørelse. England kræver normalt et Tilskud af 2,4 Mill. Tons Sukker udefra for at kunne dække sit Forbrug, der i Øjeblikket næsten udelukkende dækkes af Rørsukker, og lykkes det ikke den europæiske Roesukkerproduktion atter at skaffe sig Fodfæste paa det engelske Marked, vil ogsaa dens Skæbne som Magtfaktor paa Verdenssukkermarkedet være definitivt afgjort.

Den engelske Sukkerpolitik har selvfølgelig ikke kunnet være upaavirket af den amerikanske Udvikling, og baade for at gardere sig herimod og for at favorisere det britiske Kolonialsukker slog England allerede i 1919 ind paa et Toldsystem, der giver klækkelige Præmier for britisk Sukker. Nu var der ikke mere Tale om Frihandelsidealer og Forbrugerhensyn, nu var det ikke nogle liberale Parlamentsmandater, der stod i Fare, men det var mægtige Interesser ude i Kolonierne, og det var selve Verdensrigets Sikring, det gjaldt. Og man handlede derefter. England, der i sin Tid havde ført Kampen mod den kontinentale Sukkerpræmiepolitik, satte nu Rekord med Hensyn til Præferencer og Præmier; og man indskrænkede sig ikke blot til selve Toldfavoriseringen, men gik i Overensstemmelse med de Krav, den store Industri- og Handelskommission allerede i 1917 stillede om Begunstigelser for de britiske Koloniers Produkter, over til effektivt at understøtte Koloniernes Rørsukkerindustri i teknisk og industriel Henseende. Toldpræferencerne og Begunstigelserne er foreløbig givet for et Tidsrum af 10 Aar. Hermed er Importen til England vanskeliggjort for alle sukkereksporterende Lande, medens man dog maa have Lov at antage, at dette Værn som nævnt i første Række tager Sigte paa

igen, men dog samtidig med den Overlegenhed i Teknik, i Arbejdsintensitet og i menneskelig Kunnen og Villen, som har været og forhaabentlig alle Ulykker til Trods ogsaa fremtidig vil være Grundpillerne for vor Verdensdels Arbejde og Magtstilling.

Hvad disse sidste Egenskaber er værd, turde være fremgaaet af de Kapitler, der her er fremlagt af den danske Sukkerindustris Historie. Og truer Kampen ogsaa vor Stilling, da vil forhaabentlig det danske Samfund heller ikke betænke sig paa at slutte Ring om den store vigtige nationale Produktion, som vor Roesukkerindustri er blevet takket være den Indsats, der i de forløbne 50 Aar er gjort af de Mænd, de Kræfter og Interesser, der har samarbejdet i og skabt

Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker.

AKTIESELSKABET DE DANSKE SUKKERFABRIKKERS BESTYRELSESMEDLEMMER GENNEM 50 AAR

Gehejmekonferensraad C. F. TIETGEN	1872—1898
Højesteretsadvokat G. BROCK	1872—1879
Indenrigsminister, Godsejer H. P. INGERSLEV til Marselisborg	1872—1886
Gehejmekonferensraad, Kammerherre, Lensbaron REEDTZ-THOTT t. Gaunø	1872—1895 og 1902—
Kammerherre O. v. SEHESTEDT-JUUL t. Ravnholt	1872—1876
Assurancemægler E. I. HVIDT	1872—1873
Etatsraad O. B. SUHR	1872—1875
Etatsraad L. P. HOLMBLAD	1874—1890
Etatsraad W. PETERSEN	1876—1895
Grosserer GOTFRED HALKIER	1877—1917
Professor V. FALBE-HANSEN	1880—1894
Kammerherre, Baron G. WEDELL-WEDELLSBORG t. Overdrevsgaarden	1886—1902
Grosserer, Fabrikejer JACOB A. C. HOLMBLAD	1891—1904
Kammerherre K. SEHESTED	1894—1909
Kammerherre, Hofjægermester, Greve AHLEFELDT-LAURVIG-BILLE t. Egeskov	1895—1912
Professor V. MAAR	1895—1911
Gehejmekonferensraad G. A. HAGEMANN	1898—1916
Konferensraad VILH. JØRGENSEN	1905—1920
Direktør, Vekselmægler EDUARD RÉE	1909—1918
Godsejer P. F. FABRICIUS t. Lyngbygaard	1910—1917
Hofjægermester, Godsejer V. A. KONOW t. Gammelgaard	1913—1919
Direktør WM. MILLINGE	1916—1921
Direktør V. LOSE	1916—1920
Direktør N. O. HOFMAN-BANG	1918—
Grosserer ALLAN HANSEN	1918—1919
Hofjægermester, Baron OTTO REEDTZ-THOTT t. Fedgaarden	1918—1919
Oberst TORBEN GRUT	1919—
Højesteretssagfører IVAN KONDRUP	1919—
Direktør CARL QVADE	1919—1920
Bankdirektør C. C. CLAUSEN	1920—
Nationalbankdirektør WESTY STEPHENSEN	1920—
Godsejer L. G. F. WILHJELM t. Øllingesøgaard	1921—
Fabrikant C. F. JARL	1922—

ADOLF CHRISTIAN KLEIN, eks. polyt. i Kemi. Ansat ved Sukkerkogeriet »Odense« 1881. Underbestyrer ved Højbygaard Sukkerfabrik 1898 til sin Død 1903.

RASMUS ALFRED MEULENGRACHT, cand. polyt. Ansat ved Sukkerfabrikkerne 1882. — Underbestyrer ved Højbygaard Sukkerfabrik 1903 til sin Død 1906.

WILHELM NICOLAI IMMANUEL MARSTRAND, cand. polyt. Ansat ved Sukkerfabrikkerne 1882. — Sukkermester paa Helsingørsgades Sukkerraffinaderi 1890—1913. — Underbestyrer paa Raffinaderiet »Phønix« 1913 til sin Død 1917.

VICTOR KOLBYE, cand. polyt. Ansat ved Nakskov Sukkerfabrik 1884. — Leder af Frøavlen 1892—1901. — Underbestyrer ved Højbygaard Sukkerfabrik 1907—1909. — Bestyrer af Maribo Sukkerfabrik 1910.

AXEL MOURIER, cand. polyt. Ansat ved Helsingørsgades Sukkerraffinaderi 1895. — Bestyrer af Højbygaard Sukkerfabrik 1912—1915. — Bestyrer af Sukkerkogeriet »Odense« 1915—1921. — Bestyrer af Assens Sukkerfabrik 1921.

GUNNER FALCK BARFOED, cand. polyt. Ansat ved Maribo Sukkerfabrik 1898. — Bestyrer af Sct. Croix Sukkerfabrik 1903—1906. — Bestyrer af Saxkøbing Sukkerfabrik 1910—1915. — Bestyrer af Lyngby Sukkerraffinaderi 1915.

PEDER DORPH BROAGER, cand. polyt. Ansat ved Assens Sukkerfabrik 1898. — Bestyrer af Højbygaard Sukkerfabrik 1910—1911. — Teknisk Sekretær 1911—1916. — Underdirektør 1916—1919. — Direktør 1919.

HERMANN HARTIG. Bestyrer af Lyngby Sukkerraffinaderi (1895) 1903—1913. — Bestyrer af Raffinaderiet »Phønix« 1913 til sin Død 1916.

OTTO NOVAK. Bestyrer af Larsbjørnstrædes Sukkerraffinaderi (1907) 1909—1913. — Bestyrer af Lyngby Sukkerraffinaderi 1913—1915.

ERIK SIGURD BIBOW-JENSEN, cand. polyt. Ansat ved Assens Sukkerfabrik 1907. — Bestyrer af Raffinaderiet »Phønix« 1916.

NIELS CHRISTIAN GAMBORG, cand. polyt. Ansat ved Stege Sukkerfabrik 1909. — Bestyrer af Højbygaard Sukkerfabrik 1917.

LAURITZ VALDEMAR EMIL NIELSEN, cand. polyt. Bestyrer af Sct. Croix Sukkerfabrik 1905—1911. — Ansat ved Assens Sukkerfabrik 1911. — Bestyrer af Højbygaard Sukkerfabrik 1915—1917. — Bestyrer af Assens Sukkerfabrik 1917—1921. — Bestyrer af Nakskov Sukkerfabrik 1921.

HENRY LINDBERG DOHN, cand. polyt. Ansat ved Nakskov Sukkerfabrik 1911. — Bestyrer af Sukkerkogeriet »Odense« 1921.

Friser og Vignetter tegnet af
Fritz Kraul
Reproduktioner udført i
Egmont H. Petersens
Reproduktionsanstalt